

İSTANBUL TEKNİK ÜNİVERSİTESİ ★ LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ

**MAHALLE ÖLÇEĞİNDE YAŞ DOSTU OLMA:
TASARIM VE DEĞERLENDİRMEYE YÖNELİK YÖNTEM ÖNERİSİ**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Elif OR

Kentsel Tasarım Anabilim Dalı

Kentsel Tasarım Yüksek Lisans Programı

TEMMUZ 2022

İSTANBUL TEKNİK ÜNİVERSİTESİ ★ LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ

**MAHALLE ÖLÇEĞİNDE YAŞ DOSTU OLMA:
TASARIM VE DEĞERLENDİRMEYE YÖNELİK YÖNTEM ÖNERİSİ**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Elif OR

(519181006)

Kentsel Tasarım Anabilim Dalı

Kentsel Tasarım Yüksek Lisans Programı

Tez Danışmanı: Doç. Dr. H. Serdar KAYA

TEMMUZ 2022

İTÜ, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü'nün 519181006 numaralı Yüksek Lisans Öğrencisi Elif OR, ilgili yönetmeliklerin belirlediği gerekli tüm şartları yerine getirdikten sonra hazırladığı “MAHALLE ÖLÇEĞİNDE YAŞ DOSTU OLMA: TASARIM VE DEĞERLENDİRMEYE YÖNELİK YÖNTEM ÖNERİSİ” başlıklı tezini aşağıda imzaları olan jüri önünde başarı ile sunmuştur.

Tez Danışmanı : **Doç. Dr. H. Serdar KAYA**
İstanbul Teknik Üniversitesi

Jüri Üyeleri : **Prof. Dr. Handan TÜRKOĞLU**
İstanbul Teknik Üniversitesi

Doç. Dr. Özlem ÖZER
İstanbul Gelişim Üniversitesi

Teslim Tarihi : **02 Haziran 2022**

Savunma Tarihi : **04 Temmuz 2022**

Aileme ve gelecekte hepimize dost olacak bir kente,

ÖNSÖZ

Lisans eğitimim itibariyle mesleki disiplin ve gelişimim adına gösterdiği özen, destek ve katkıları şüphesiz çok değerli olan danışmanım sayın Doç. Dr. H. Serdar KAYA'ya kendisine benimle bu süreci paylaştığı ve yapmak istediğim şeylerin her aşamasında daha iyiye yönelten değerli katkıları için en içten teşekkürlerimi sunarım.

Değerli yorumları ve fikirleri ile tezin olgunlaşmasına katkı veren kıymetli jüri üyeleri sayın Prof. Dr. Handan TÜRKOĞLU'na ve sayın Doç. Dr. Özlem ÖZER'e teşekkürlerimi sunarım.

Uzun ve yoğun bir süreçten geçerken her daim yanımda olduklarını bildiğim ve motivasyona ihtiyaç duyduğum her an “sen yaparsın” diyen canım arkadaşlarıma çok teşekkür ederim.

En önemlisi bugünlere gelmemde en büyük payın sahibi, yaşadığım tüm zorlukları benimle birlikte sırtlanan ve destekleri sayesinde tüm gücümle yola devam ettiğim canım ailem iyi ki varsınız. Sevgili annem, sevgili babam ve sevgili anneannem, bütün sevinçlerimde ve üzüntülerimde yanımda olduğunuz, bu yaşıma kadar bütün kararlarımda beni desteklediğiniz için sonsuz minnet ve teşekkürlerimi sunuyorum.

Temmuz 2022

Elif OR
Şehir Plancısı

İÇİNDEKİLER

Sayfa

ÖNSÖZ.....	vii
İÇİNDEKİLER	ix
KISALTMALAR	xi
ÇİZELGE LİSTESİ.....	xiii
ŞEKİL LİSTESİ.....	xv
ÖZET.....	xvii
SUMMARY	xix
1. GİRİŞ	1
1.1. Problemin Tanımı ve Çalışmanın Amacı	3
1.2. Araştırma Soruları	4
1.3. Çalışmanın Genel Çerçevesi	4
1.4. Çalışmanın Hipotezleri.....	8
2. KAVRAMSAL ÇERÇEVE.....	9
2.1. Yaşlanma-Çevre-Kullanıcı İlişkisi Bağlamında Yaş Dostu Olma	9
2.1.1. Nüfus yaşlanması ve temel göstergelerdeki güncel durum	11
2.1.2. Yaş dostu olma ve kullanıcı çeşitliliği ilişkisi	21
2.1.3. Aktif ve yerinde yaşlanma - Yaşam memnuniyeti ilişkisi.....	26
2.2. Kullanıcı-Fizik Mekân İlişkisi ve Mahalle Ölçeği	35
2.2.1. Mahalle kavramının ortaya çıkışı	37
2.2.2. Mahalle kavramının gelişimi	42
2.2.3. Mahalle kavramına dair güncel değerlendirmeler	48
2.3. Bölüm Sonu Değerlendirmesi	55
3. YAŞ DOSTU ÇÖZÜM ÖNERİLERİ VE KULLANICI-MEKÂN İLİŞKİSİNİ BELİRLEYEN YAŞ DOSTU KRİTERLER.....	63
3.1. Yaş Dostu Çözüm Önerileri	65
3.1.1. Dünya Sağlık Örgütü - Yaş Dostu Kent Modeli.....	65
3.1.2. Yaşam Boyu Mahalle Modeli	85
3.1.3. Yaşanabilir Çevre Modeli	88
3.1.4. İyi Yaşlanma Kentsel Planlama Modeli	90
3.1.5. Yaş Dostu Topluluk Söylemi.....	92
3.1.6. Ekolojik Yaş Dostu Topluluklar	94
3.1.7. Yaş dostu çözüm önerilerinin değerlendirilmesi	97
3.2. Kullanıcı-Mekân İlişkisini Belirleyen Yaş Dostu Kriterler	103
3.2.1. Ulaşım/Erişilebilirlik	107
3.2.2. Kamusal alanlar ve yapılar	109
3.2.3. Konut alanları	111
3.2.4. Doğal çevre.....	114
3.2.5. Estetik tasarım ve yer duygusu	117
3.2.6. Katılım, toplumsal içerme ve saygı	118

3.2.7. Yönetişim-Strateji ve politikalar	120
3.2.8. İletişim ve bilgi edinme	123
3.3. Bölüm Sonu Değerlendirmesi	125
4. YAŞ DOSTU MAHALLE TASARIMI VE DEĞERLENDİRİLMESİNE YÖNELİK YÖNTEM ÖNERİSİ	127
4.1. Fizik Mekân İle İlişkili Yaş Dostu Tasarım Parametreleri.....	133
4.1.1. Yaş dostu mahalle fizik mekân parametrelerinin imgesel boyutu	135
4.1.2. Yaş dostu mahalle fizik mekân parametrelerinin fonksiyonel boyutu....	136
4.1.3. Yaş dostu mahalle fizik mekân parametrelerinin biçimsel boyutu	138
4.2. Tasarım ve Değerlendirmeye Yönelik Yöntem Önerisi	142
4.2.1. Mahalle ölçeğinde kavramsal söylemlerin analizi	142
4.2.2. Mahalle ölçeğinde tasarım parametreleri	144
5. YAŞ DOSTU KAVRAMININ MAHALLE TASARIM PROJELERİ ÜZERİNDEN DEĞERLENDİRİLMESİ.....	161
5.1. Örneklem Seçimi	162
5.2. Mahalle Tasarım Projelerinde Yer Alan Söylemlerin Değerlendirilmesi	165
5.2.1. Örneklem alanı 1: Akdeniz Bölgesi – Hatay Dörtüol	165
5.2.2. Örneklem alanı 2: Doğu Anadolu Bölgesi – Muş Merkez Kepenek	175
5.2.3. Örneklem alanı 3: Karadeniz Bölgesi – Kastamonu Merkez Örencik....	183
5.3. Mahalle Tasarım Projelerinin Yaş Dostu Fizik Mekân Parametreleri Üzerinden Değerlendirilmesi	192
6. SONUÇ VE ÖNERİLER.....	211
KAYNAKLAR.....	219
ÖZGEÇMİŞ	231

KISALTMALAR

AARP	: American Association of Retired Persons
APA	: American Planning Association
BM	: Birleşmiş Milletler
COVID-19	: SARS-CoV-2 Enfeksiyonu (Yeni Koronavirüs Hastalığı)
DPT	: Devlet Planlama Teşkilatı
DSÖ	: Dünya Sağlık Örgütü
TDK	: Türk Dil Kurumu
TÜİK	: Türkiye İstatistik Kurumu
TÜSİAD	: Türk Sanayicileri ve İş İnsanları Derneği
UN	: United Nations
UNICEF	: United Nations International Children's Emergency Fund
WHO	: World Health Organization

ÇİZELGE LİSTESİ

Sayfa

Çizelge 2.1: Dünya Sağlık Örgütü tarafından belirlenen yaş sınıflaması (Dünya Sağlık Örgütü, 2017).....	10
Çizelge 2.2: Mahalle araştırması temaları (Kallus ve Law-Yone, 1997, s.111).....	46
Çizelge 2.3: Mahalle ölçekleri. (Kearns ve Parkinson, 2001, p. 2104).	50
Çizelge 2.4: Evrensel tasarım ilkeleri.....	54
Çizelge 2.5: Mahalle kurgusunu oluşturan temel bileşenler.....	61
Çizelge 3.1: Yaş Dostu Kentler ve Topluluklar Küresel Ağı'na üyelik aşamaları....	70
Çizelge 3.2: Yaş dostu olmayı ölçen temel göstergeler.....	72
Çizelge 3.3: DSÖ Yaş Dostu Kamusal Mekânlar ve Yapılar - Kontrol Listesi.	73
Çizelge 3.4: DSÖ Yaş Dostu Ulaşım - Kontrol Listesi.	75
Çizelge 3.5: DSÖ Yaş Dostu Konut - Kontrol Listesi.....	77
Çizelge 3.6: DSÖ Yaş Dostu Sosyal Katılım - Kontrol Listesi.....	78
Çizelge 3.7: DSÖ Yaş Dostu Sosyal İçerme ve Saygı - Kontrol Listesi.	80
Çizelge 3.8: DSÖ Yaş Dostu Kamuoyuna Katılımı ve İstihdam - Kontrol Listesi. ..	81
Çizelge 3.9: DSÖ Yaş Dostu Kentte İletişim ve Bilgi Edinme - Kontrol Listesi.....	83
Çizelge 3.10: DSÖ Yaş Dostu Topluluk Desteği ve Sağlık Hizmetleri - Kontrol Listesi.	84
Çizelge 3.11: Birleşik Krallık Yaşam Boyu Mahalle Modeli – Kriterler.....	86
Çizelge 3.12: AARP - Yaşanabilir Çevre Modeli – Kriterler.....	89
Çizelge 3.13: İyi Yaşlanma Kentsel Planlama Modeli – Kriterler.	92
Çizelge 3.14: Ekolojik Yaş Dostu Topluluklar Modeli – Kriterler.	96
Çizelge 3.15: Literatür genelinde belirlenen yaş dostu parametreler.	100
Çizelge 3.16: Ulaşım/ Erişilebilirlik bağlamında alt kriterlerin ilişki kurduğu özneler.	108
Çizelge 3.17: Kamusal alanlar ve yapılar bağlamında alt kriterlerin ilişki kurduğu özneler.....	110
Çizelge 3.18: Konut alanları bağlamında alt kriterlerin ilişki kurduğu özneler.	114
Çizelge 3.19: Doğal çevre bağlamında alt kriterlerin ilişki kurduğu özneler.....	116
Çizelge 3.20: Estetik tasarım ve yer duygusu oluşturma bağlamında alt kriterlerin ilişki kurduğu özneler.	118
Çizelge 3.21: Katılım, toplumsal içerme ve saygı bağlamında alt kriterlerin ilişki kurduğu özneler.	120
Çizelge 3.22: Yönetişim-strateji ve politikalar bağlamında alt kriterlerin ilişki kurduğu özneler.....	122
Çizelge 3.23: İletişim ve bilgi edinme bağlamında alt kriterlerin ilişki kurduğu özneler.	124
Çizelge 4.1: Yaş dostu mahalle fizik mekân parametrelerinin değerlendirilmesi noktasında belirlenen kavram listesi.....	143
Çizelge 4.2: Mekân temelli yaş dostu mahalle kriterlerinin ölçek, mahalle kavramı bileşenleri, yaş dostu olma kriterleri ve fizik mekân tasarım parametrelerinin farklı boyutlarına göre sınıflandırılması.....	151

Çizelge 4.3: Yaş dostu mahalleye yönelik fizik mekân parametrelerinin imgesel boyutu.	155
Çizelge 4.4: Yaş dostu mahalleye yönelik fizik mekân parametrelerinin fonksiyonel boyutu.	156
Çizelge 4.5: Yaş dostu mahalleye yönelik fizik mekân parametrelerinin biçimsel boyutu.	157
Çizelge 5.1: “7 İklim 7 Bölge: Mahalle Ulusal Mimari ve Kentsel Tasarım Fikir Yarışması” kapsamında incelenmek seçilen projeler.....	164
Çizelge 5.2: Seçilen projelerin kavramsal değerlendirmesi-Söylem analizi matrisi.	193
Çizelge 5.3: Mahalle tasarım projelerinin yaş dostu mahalle fizik mekân tasarım parametreleri özelindeki değerlendirmesini içerir matris (imgesel boyut).	205
Çizelge 5.4: Mahalle tasarım projelerinin yaş dostu mahalle fizik mekân tasarım parametreleri özelindeki değerlendirmesini içerir matris (fonksiyonel boyut).	206
Çizelge 5.5: Mahalle tasarım projelerinin yaş dostu mahalle fizik mekân tasarım parametreleri özelindeki değerlendirmesini içerir matris (biçimsel boyut).	207

ŞEKİL LİSTESİ

Sayfa

Şekil 1.1: “Neighbourhood” (mahalle) ve “age-friendly” (yaş dostu) anahtar kelimeleri ile yapılan SCOPUS araştırma sonuçları.	5
Şekil 1.2 : Tez çalışmasının kavramsal şeması.....	7
Şekil 2.1: 1950-2100 yılları arası tahmini dünya nüfus piramidi.	14
Şekil 2.2: Notestein - Demografik dönüşümün evreleri.	15
Şekil 2.3: Türkiye’de 1935-1975-2021 yılları nüfus piramitleri değişimi.	20
Şekil 2.4: Aktif yaşlanmanın belirleyicileri.....	28
Şekil 2.5: Baskı-Uyum Modeli.....	30
Şekil 2.6: Yaşlılıkta yaşam memnuniyetini belirleyen alanlar.	33
Şekil 2.7: Clarence Perry - Komşuluk Birimi diyagramı.	39
Şekil 2.8: Clarence Stein – Komşuluk Ünitesi diyagramı.	40
Şekil 2.9: Clarence Stein – Radburn yerleşiminin kuşbakışı görünüşü-1929 yılı.	41
Şekil 2.10: Clarence Stein ve Henry Wright – Radburn Şeması.	42
Şekil 2.11: Le Corbusier – Contemporary City.	43
Şekil 2.12: 1950’lerde Levittown’dan (New York, Amerika) görünüm.	44
Şekil 2.13: Michigan’da Planlı Birim Gelişimi örneği.	45
Şekil 3.1: Yaş Dostu Kentler ve Topluluklar Küresel Ağı-Üye kent ve topluluklar.	69
Şekil 3.2: DSÖ Yaş Dostu Kentler ve Topluluklar Küresel Ağı planlama çerçevesi (O’Hehir, 2014’den derlenmiştir.)	71
Şekil 3.3: Dünya Sağlık Örgütü tarafından yaş dostu kentin belirleyicileri.....	73
Şekil 3.4: İyi yaşlanma kentsel planlama modeli (Chao, 2018, s.38; akt. Özgür ve Kılınç, 2022).	91
Şekil 3.5: Yaş dostu topluluk söyleminin iki eksenli boyutu (Lui ve diğ, 2009, s.117’den derlenmiştir).	93
Şekil 3.6: Ekolojik yaş dostu topluluklar modeli kavram şeması (Menec ve diğ, 2011, s.484’den derlenmiştir).	95
Şekil 3.7: Literatürde yer alan yaş dostu parametrelerin içerik analizindeki ağırlıklandırması.	102
Şekil 3.8: Yaşam süreci boyunca fonksiyonel kapasiteyi koruma.	103
Şekil 4.1: Tasarım ve değerlendirmeye yönelik yöntem önerisi kurgusu.	128
Şekil 4.2: Kent-mahalle, mahalle ve mahalle-sokak ölçeklerinde mekâna referans veren kriterlerin belirlenmesi.	129
Şekil 4.3: Yaş dostu kriterlerin mahalle kavramı temel bileşenleri ilişkisi, belirlenen ölçek ve öznelere göre dağılımı gösterir kavram haritası.	131
Şekil 4.4: Farklı ölçeklere bağlı fizik mekân ile ilişkisi belirlenen yaş dostu kriterlerin dağılımı.	132
Şekil 5.1: Akdeniz Bölgesi – Hatay Dört Yol Yarışma Alanı 1.lik ödüllü proje - Vaziyet planı ve kesit.	167
Şekil 5.2: Akdeniz Bölgesi – Hatay Dört Yol Yarışma Alanı 1.lik ödüllü proje – Doku analizi ve proje görselleri.	168

Şekil 5.3: Akdeniz Bölgesi – Hatay Dört Yol Yarışma Alanı 2.lık ödüllü proje – Vaziyet planı ve doku analizleri.	170
Şekil 5.4: Akdeniz Bölgesi – Hatay Dört Yol Yarışma Alanı 2.lık ödüllü proje görselleri.	171
Şekil 5.5: Akdeniz Bölgesi – Hatay Dört Yol Yarışma Alanı 3.lük ödüllü ödüllü proje – Vaziyet planı ve fonksiyonel dağılım şeması.	173
Şekil 5.6: Akdeniz Bölgesi – Hatay Dört Yol Yarışma Alanı 3.lük ödüllü ödüllü proje görselleri.	174
Şekil 5.7: D. Anadolu Bölgesi – Muş Kepenek Yarışma Alanı 1.lık ödüllü proje - Fonksiyonel dağılım şeması.	176
Şekil 5.8: D. Anadolu Bölgesi – Muş Kepenek Yarışma Alanı 1.lık ödüllü proje- Vaziyet planı ve doku analizleri.	177
Şekil 5.9: D. Anadolu Bölgesi – Muş Kepenek Yarışma Alanı 1.lık ödüllü proje görselleri.	178
Şekil 5.10: D. Anadolu Bölgesi – Muş Kepenek Yarışma Alanı 2.lık ödüllü proje – Vaziyet planı.	179
Şekil 5.11: D. Anadolu Bölgesi – Muş Kepenek Yarışma Alanı 2.lık ödüllü proje – Doku analizi ve proje görselleri.	180
Şekil 5.12: D. Anadolu Bölgesi – Muş Kepenek Yarışma Alanı 3.lük ödüllü proje – Vaziyet planı ve proje görselleri.	182
Şekil 5.13: Karadeniz Bölgesi – Kastamonu Merkez Örencik Yarışma Alanı 1.lık ödüllü proje – Vaziyet planı ve proje görselleri.	185
Şekil 5.14: Karadeniz Bölgesi – Kastamonu Merkez Örencik Yarışma Alanı 1.lık ödüllü proje görselleri.	186
Şekil 5.15: Karadeniz Bölgesi – Kastamonu Merkez Örencik Yarışma Alanı 2.lık ödüllü proje – Vaziyet planı ve fonksiyonel dağılım şemaları.	188
Şekil 5.16: Karadeniz Bölgesi – Kastamonu Merkez Örencik Yarışma Alanı 2.lık ödüllü proje görselleri.	189
Şekil 5.17: Karadeniz Bölgesi – Kastamonu Merkez Örencik Yarışma Alanı 3.lük ödüllü proje – Vaziyet planı ve kesitler.	190
Şekil 5.18: Karadeniz Bölgesi – Kastamonu Merkez Örencik Yarışma Alanı 3.lük ödüllü proje – Mekâna yönelik analizler ve proje görselleri.	191
Şekil 5.19: Kavramsal çıkarımların projeler özelinde tasarım kararlarındaki sayısal dağılımı.	194

MAHALLE ÖLÇEĞİNDE YAŞ DOSTU OLMA: TASARIM VE DEĞERLENDİRMEYE YÖNELİK YÖNTEM ÖNERİSİ

ÖZET

Yaşlanma evrensel olmasına karşın dünyanın her yerinde ve aynı zaman diliminde gerçekleşmeyen, homojen olmayan bir olgudur. Bu sebeptendir ki, yaşlanmanın beraberinde getirmiş olduğu sorunlar silsilesine hem küresel ölçekte, hem de yerel odakta problemi yaratan alt katmanları çözümleyerek cevaplar bulmak ve yaşanılan ortamı/çevreyi/mekânı bu değişimlere uydurmak önemli bir araştırma konusu olmaktadır. Kentsel alanda sürekli bir devinim içerisinde gerçekleştirilen eylemlerin mekânı, değişen mekânsal örüntülerin de bireyi etkilediği bir döngüsel tarif içerisinde evrensel bir tasarım tarifi yapılışının özellikle demografik açıdan nüfus içerisindeki kırılma grupların dahililiyeti, diğer yandan ise çevre bilinci, ekonomik sürdürülebilirlik ve sosyal bütünleşme çerçevelerinden bir bakış açısının geliştirilmesi yolu ile mümkün kılınabileceği düşünülmektedir.

Yaş dostu bir çevre/topluluk fikrinin çıkışı, dünya üzerinde yaşanan demografik dönüşümün yaşanılan çevreyi sosyolojik bağlamda değiştirmesi, dolayısıyla değişen sosyo-demografik içeriklerin kentsel mekânı dönüştürmesi ile tetiklenmiş; yaş dostu kavramının günümüzde bu denli popüler olmasının arka planında yaşanan bu döngüsel hareketliliğin olduğu bilinmektedir. Bu bağlamda, çalışmanın kuramsal arka planının oluşturulmasında üzerinde durulan dört temel kavram olarak mahalle/komşuluk ünitesi tasarımı, yaş dostu kentler, yerinde ve aktif yaşlanma yer almaktadır.

Çalışmanın kavramsal çerçevesinde öncelikli olarak, yaşlanma olgusunun çevre-kullanıcı ilişkisinin tanımlanması noktasında önemli görülen demografik göstergeler, bu göstergelerin güncel veriler ışığında dünya ve Türkiye özelindeki görünümünün tariflenmesi ve demografik dönüşüm tanımının dayanağı olan Demografik Dönüşüm Kuramı ve bu sürecin Türkiye'deki yansımaları üzerinde durulması amaçlanmıştır. Daha sonrasında, yaş dostu olma olgusunda farklı kullanıcıların bir arada olmasının irdelenmesi, bu noktada kuşaklararası ilişkilerin kent mekânındaki görünürlüğü üzerinden aile yapısındaki değişimler, çocuk-yaşlı ve kuşaklararası ilişkiler gibi farklı alt modellerin de katkıları ile daha bütüncül bir değerlendirme yapılması gerektiği kanısıyla hareket edilmiştir. Yaşlanma literatüründe araştırmaların temelini oluşturan iki başat kavram olan aktif yaşlanma ve yerinde yaşlanma kavramlarının çıkış noktaları, savunulan fikirler ve bu modellerden yaş dostu kente dair çıkarımlar çerçevesinde bir tanımlama yapılmak istenmiştir. Yaşlanma kavramı ve yaşanılan çevre ilişkisi bağlamında Çevresel Gerontoloji kavramına atıfta bulunulmuştur. Tez çalışmasının kurgusu oluşturan yaş dostu bir mahalle oluşturulması fikri üzerinden bir değerlendirme yapılması noktasında kavramın içerdiği fiziksel ve sosyal ilişkilerin anlaşılmasına yönelik tarihsel süreç içerisinde geçirdiği değişimin bir kısa özeti sunulmuştur.

Araştırmanın esas amacı, tüm dünyada araştırmaya değer görülen önemli bir başlığı da oluşturduğu üzere, yaşlanma ve çevre arasındaki ilişkinin tariflenmesidir. Yaş dostu kentler kavramına yönelik evrensel tasarım süreci bağlamında bir değerlendirme yapılması gerektiği kanısıyla hareket edilmiştir. Farklı dost çevre girişimlerinin karakteristiklerinin tanımlanması ve yaş dostu kavramının fizik mekândaki görünürlüğünün araştırılması, bu bağlamda dünya üzerinde ve Türkiye’de yapılan uygulamalar üzerinden kendisine bir yol haritası çıkarmak üzere seçilen örneklerin irdelenmesi çalışmanın diğer bir bölümünü oluşturmaktadır. Geline son noktada, literatür genelinde yapılan hem kavramsal, hem kuramsal, hem de uygulamaya yönelik araştırmaların ışığında yaş dostu mahalle için fizik mekân, sosyo-kültürel mekân ve yönetişime dair kriterler ve alt başlıkları kendi içerisinde ölçek ve bağlayıcı özneleri bağlamında sınıflandırılmıştır.

Bu araştırmanın amacı, mikro ve makro kentsel tasarım ögesi ile birlikte aktif yaşlanmayı desteklemek ve yaşlıların sosyal hayata katılımlarını en üst düzeye çıkarmak için önerilere dayalı ‘yaş dostu mekânlar’ tasarım ve üretimine dikkat çekmektir. Oluşturulan kavram haritası neticesinde kent-mahalle, mahalle, mahalle-sokak ölçekleri özelinde belirlenen ve mekâna referans veren kriterlerin bir tasarım ve değerlendirme yöntem önerisine dönüşümü tariflenmiştir.

Oluşturulan yöntem önerisinin ise günümüzde özellikle uygulamaya yönelik hem özel sektör ve akademik camianın, hem de merkezi ve yerel yönetimlerin bilgi ve deneyimleri paylaşma ortamı bulduğu kentsel tasarım fikir yarışmaları özelinde bir incelemede kullanılması ve bu tasarım ve değerlendirme yöntemi ile oluşturulan tasarım parametrelerinin uygulamaya ne denli girdi sağladığı ya da sağlayabileceği tartışılacaktır. Yapılan çalışma bu bağlamda, kendisinden sonraki araştırmalara “yaş dostu mahalle” kavramı doğrultusunda kentsel yenilemeye yeni bir bakış, aynı zamanda sosyal politika yapımına katkıda bulunma ve mekân tasarımı araştırmalarına rehberlik etme hedefleri içermektedir.

Anahtar kelimeler: yaş dostu mahalle, aktif ve yerinde yaşlanma, mahalle tasarımı, fizik mekân, tasarım parametreleri.

BEING AGE-FRIENDLY AT THE NEIGHBORHOOD SCALE: A PROPOSAL FOR THE DESIGN AND EVALUATION METHOD

SUMMARY

Although aging is universal, it is an inhomogeneous phenomenon that does not occur in all parts of the world and in the same time period. For this reason, it is an important research topic to find answers to the series of problems brought by aging by analysing the sub-layers that create the problem both on a global scale and in a local focus, and to adapt the living environment/environment/space to these changes. It is thought to be possible within a cyclical process in which the actions carried out in a continuous movement in the urban area affect the space and the changing spatial patterns affect the users, defining a universal design, it should be made from a perspective developed from the framework of especially the inclusion of vulnerable groups in the population, and environmental awareness, economic sustainability and social integration.

The emergence of an age-friendly environment/community idea was triggered by the demographic transformation in the world changing the living environment in a sociological context, thus transforming the urban space by changing socio-demographic contents. It is known that this cyclical activity in the background of the fact that the concept of age-friendly is so interesting in today's researches. In this context, neighbourhood unit design, aging in place, active aging and age-friendly cities are four basic concepts that are emphasized in the formation of the theoretical background of the study.

At the beginning of the study, the research questions and hypotheses put forward with the question of what could be the common intersection of the concepts of age-friendliness and neighbourhood contributed to the formation of each sub-title in the content of the thesis, and in this context, the testability of it was presented with both conceptual inferences and an examination on sample areas can be expressed as a summary of the comprehensive study.

In the conceptual framework of the study, it is primarily aimed to describe the demographic indicators that are considered important at the point of defining the environment-user relationship of the aging phenomenon, the appearance of these indicators in the world and Turkey in the light of current data, and the Demographic Transformation Theory, which is the basis of the definition of demographic transformation, and its reflections in Turkey.

Afterwards, it was decided that a more holistic evaluation should be made with the contribution of different sub-models such as changes in family structure, child-elder and intergenerational relations, through the visibility of intergenerational relations in the urban space. It is aimed to make a definition within the framework of the starting points of the concepts of active aging and aging in place, which are the two dominant concepts that form the basis of research in the aging literature, the ideas defended and the inferences about the age-friendly city from these models. In the context of the relationship between aging and living environment, the concept of Environmental

Gerontology has been referred. At the point of making an evaluation on the idea of creating an age-friendly neighbourhood that constitutes the fiction of the thesis, a brief summary of the change that the concept has undergone in the historical process towards understanding the physical and social relations it contains is presented.

The main purpose of the research is to describe the relationship between aging and the environment, as it constitutes an important topic that is considered worthy of research all over the world. It has been acted on with the hypothesis that an evaluation should be made in the context of the universal design process for the concept of age-friendly neighbourhood. Defining the characteristics of different friendly environment initiatives and investigating the visibility of the age-friendly concept in physical space, in this context, examining six different examples in the literature selected to create a roadmap for itself through practical solutions constitute another part of the study.

The discourses of the six age-friendly models determined within the scope of content analysis were evaluated within the context of 8 main and 56 sub-criteria within the context of the conceptual reports, and a general age-friendly framework was obtained. The main criteria determined in this context are respectively; participation, social inclusion and respect, housing areas, governance-strategy and policies, public spaces and structures, transportation, communication and information, aesthetic design and sense of place, natural environment.

A classification requirement was needed based on the evaluation of the contribution of the determined 8 main and 56 sub-criteria to the phenomenon of age friendliness in the context of its relationship with the user and the place, and the question of who the subject of each criterion is. Each criterion has been filtered in the context of first and second degree relations with space, user and management subjects at city, city-neighbourhood, neighbourhood, neighbourhood-street and street-structure scales. At the last point, in the light of both conceptual, theoretical and practical research conducted throughout the literature, the criteria and sub-headings of physical space, socio-cultural space and governance for age-friendly neighbourhood are classified according to their scale and subject.

The aim of this research is to draw attention to the design and production of 'age-friendly spaces' based on suggestions to support active aging and maximize the participation of the elderly in social life, together with the micro and macro urban design element. As a result of the concept scheme created, the transformation of the criteria determined specifically for the city-neighbourhood, neighbourhood, neighbourhood-street scales and giving reference to the space into a design and evaluation method proposal is described.

The design and evaluation method, which is put forward as a proposal related to the age-friendly neighbourhood, proceeds through a two-stage system. The method proposal setup, which also constitutes a large part of the conceptual scheme of the thesis; It presents an evaluation through the determination of the main and sub-criteria obtained from the examined age-friendly city models in relation to the physical space and the elaboration of the determined space, user and management subjects with the relevant criteria and their sub-layers at different scales.

It is aimed to present an evaluation through conceptual inferences and design parameters that refer to the age-friendly neighbourhood at the points where the subject of the relevant criteria is space in the city, city-neighbourhood, neighbourhood, neighbourhood-street and street-structure scales. The details of the design parameters

for the evaluation of conceptual inferences on physical space in general, imaginative, functional and formal in different dimensions and in the scales of building block-street-building are defined.

It will be discussed how the design parameters determined as a result of the use of the created design and evaluation method proposal in an examination specific to the urban design competitions, where both the private sector and the academic community, as well as the central and local governments find an environment for sharing knowledge and experiences, for practice today. In this context, the study includes the objectives of a new perspective on urban renewal in line with the concept of "age-friendly neighbourhood" in subsequent studies, as well as contributing to social policy making and guiding space design research.

As a result of the analysis of the created design and evaluation method proposal with 85 age-friendly design parameters related to physical space and 3 different dimensions, the topics of "hierarchy and scale relationship" in the imaginary dimension and "land use - public spaces and urban equipment" in the functional dimension are the most sensitive issues within the scope of the projects was detected.

In the formal dimension, it is seen that there is an inclusion in the form of "structuring and mass order relationship", "building island and positioning of structures", "street landscape", "pedestrian mobility", "building qualities" and "traffic flow - parking areas".

The reference given to physical space by each criterion determined for age-friendly neighbourhood design carries it to the point of creating a safe and lively residential area that is inclusive, participatory and sharing common, offering spatial diversity. It would not be wrong to see the physical space design parameters as the details of a meaningful whole in terms of the basic components of the traditional neighbourhood concept and the concept list for being age-friendly, both in the discourses in the sample areas examined and in the age-friendly solution proposals throughout the literature.

Based on the idea that making the functionality of urban spaces sustainable is possible with the quality, safety, accessibility and appeal to all users of the spaces, the hypotheses presented to test the concept of age-friendly neighbourhood within the scope of this study have proven their accuracy in the sample areas through the conceptual and design parameters obtained as a result of the literature review.

Each concept in the proposal for the design and evaluation method, which is the essence of the study, is actually presented as an evaluation and solution proposal for the age-friendly neighbourhood, and the general evaluation made in this context actually constitutes the base of the suggestions at the end of the study.

In order to ensure the production of more qualified and inclusive neighbourhood and neighbourhood units, different disciplines and decision-making units can benefit from this study in terms of design and evaluation, and it is also possible to expand the scope of the determined age-friendly framework through different focus groups or existing settlements. Therefore, with this aspect, the research has a flexible structure that is open to development.

Keywords: age-friendly neighbourhood, active aging, aging in place, neighbourhood design, physical space, design parameters.

1. GİRİŞ

Kentsel mekân tanımı; durağanlıktan öte değişkenliğe sahip ve farklı aktörlerin istek, etki ve katılımları sonucunda sürekli bir devinim içerisinde kendini yeniden üreten bir kavram olarak ifade edilmektedir. Bu bağlamda, kentsel mekân içerisinde yaşayanların ihtiyaç duyduğu hem toplumsal hem de fiziksel mekâna katılım düzeylerindeki eşitliğin ve erişilebilirliğin sağlanması son birkaç senedir birçok araştırmacının ilgisini çeken bir çalışma alanı olmuştur.

Dünya üzerinde yapılan araştırmalar neticesinde hâlihazırda 2021 yılı itibariyle toplam nüfusun %9,7'lik kısmı yaşlı nüfusu tariflemekte ve her geçen sene bu oran katlanarak büyümekte iken tam da bu noktada toplumsal ve fiziksel mekâna katılım yaşlı nüfus için günden güne daha da zor bir hale evrilmektedir. Artan yaşlı nüfus oranları gelişmiş Batı toplumlarında karşımıza çıkan bir durum olmanın ötesinde, artık ülkemizde de ele alınması ve her alandaki kapsayıcılığının yeniden tanımlanması gereken bir konu olarak görülmektedir. Ölüm oranlarının azalması ve en önemlisi doğurganlığın azalmasından kaynaklı nüfus yaşlanması dünyanın çoğu ülkesinde günümüz sorunlarından birisi olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu sorun neticesinde, toplam dünya nüfusu içerisinde çocuk oranında nispi azalmaya ve çalışma çağındaki ve yaşlı nüfusun payında ise artış gözlemlenmektedir. Yaşlıların (60 yaş ve üzeri) küresel payı 1990'da yüzde 9,2'den 2013'e gelindiğinde yüzde 11,7'ye yükseldiği, dünya nüfusu içerisinde bu oranın büyümeye devam edeceği ve 2050'de yüzde 21,1'e ulaşacağı belirtilmektedir (UN, 2013).

Yaşlı nüfusun giderek artan oranları karşısında her toplumun kendi içindeki farklı sosyo-kültürel ve ekonomik dinamiklerine bağlı tepkileri farklı olmakla birlikte, mekânsal olarak üretilecek çözümlerin de bu farklılaşmaya bağlı bazı özgün nitelikleri olması gerekliliği yadsınamaz bir gerçek olarak karşımıza çıkmaktadır. Düzensiz ve kontrolsüz bir şekilde gelişen bu nüfus hareketlerinin mekânsal açıdan kent bütününde ele alınışı, sağlıklı yapısal dönüşümlerin beraberinde getirdiği problemlerin irdelenmesi ve toplum, mekân, nüfus devinimleri ve aile yapısındaki değişimler ile birlikte kendisine ait olduğu bir 'yer' bulmaya çalışan yaşlı nüfus için çözüm odaklı

ilerlenmesi gibi ihtiyaçlara bağlı olarak “Yaş Dostu Toplum” ve “Yaş Dostu Kent” kavramı gibi yenilikçi yaklaşımlarla geliştirilen tasarım anlayışları son dönemde ön plana çıkmıştır.

Yaş dostu kent/toplum, içerdiki farklı alt başlıklar ile günümüze kadar disiplinler arası birçok araştırmanın konusu olmaya devam etmiştir. Sosyolojik değişimler, ekonomik ilişkiler, kentsel mekâna yönelik yerel yönetimlerin ya da üst ölçek politik kararların uygulama çalışmalarında yaş dostu kent/toplum ifadeleri sıklıkla tanımlanmaya çalışılmıştır. Literatürde önemli bir paradigma değişimi olduğunu söyleyen Greenfield ve arkadaşlarına göre (2015), yaşlıların pasif servis tüketicileri olarak görüldüğü ve yaşlanma literatüründe negatif bir algı oluşturulduğu ancak yaş dostu kent kavramı ile birlikte bu algının değiştiki ve yaşlanma tartışmalarında yaşlı bireyler için dost bir sosyo-fiziksel çevre yaratılmasının tartışılmaya başlandığı ifade edilmektedir.

Yaş dostu kentlere ilişkin fizik mekân-kullanıcı arasındaki ilişkinin ortaya konması ve belirlenen kriterlerin önceliklendirilmesi çalışması yöntem olarak literatür araştırmasına dayanmakta olup, literatürde yer alan konuyla ilgili çalışmaların özetlenmesi ve oluşturulmak istenen tasarım ve değerlendirmeye yönelik yöntem önerisinin çözümlenmesi sürecinde ise fizik mekandaki karşılıklarının ortaya konulması düşünülmektedir. Çalışmanın kuramsal arka planının oluşturulmasında üzerinde durulan 4 temel kavram vardır, bunlar “mahalle/komşuluk ünitesi tasarımı”, “yerinde yaşlanma”, “aktif yaşlanma” ve “yaş dostu kentler”dir.

Temelde kent ölçeğinde ele alınmış olan yaş dostu kavramının mahalle ölçeğinde ele alınma düşüncesi ise; hem sürdürülebilir karar verme, hem de uygulamaya dönük çalışmaların test edilebilirliğinin yüksek olması açısından mahalle gibi bir sistemin çözümlenmesinin farklı perspektiflerden değerlendirmeleri kapsayıcı nitelik taşıyacağı kanısıdır. “Mahalle, insanların birbirine bağlandığı ve tüm canlı organizmalar gibi birbirine bağlı olarak yaşadığı önemli kentsel yaşam organıdır” (Mumford, 1954). Kendi içerisinde yapılan çalışmalar ile “Mahalle nedir? Mahalle kim, kimin için ve nasıl tariflenmelidir? Mahalleye hangi yöntemle bakılmalıdır? Hangi zaman bizim için kıstas olmalıdır?” gibi kapsamlı bir geçmişe sahip olan mahalle olgusu yaş dostu mahalle kriterleri için nasıl bir altlık oluşturabilir sorusu bu çalışmanın motivasyonunu açıklamaktadır.

1.1. Problemin Tanımı ve Çalışmanın Amacı

Küresel yaşlanma denildiğinde yalnızca demografik bir dönüşümden bahsetmenin doğru olmayacağı, kuşaklararası ilişkilerin, işgücü yapısının, ekonominin ve kentlerin yeniden biçimlendirilmesi gereken bir problemle karşı karşıya kalındığı yadsınamaz bir gerçektir. Hem kentleşmenin hız kaybetmeden ilerlemesi, hem de demografik açıdan yaşlanan bir nüfus ile baş başa kalınması yaşlanan kentlere aktif ve sosyal politikalar ışığında bir an evvel bakmayı gerektirmektedir.

Bu çalışmanın amacı genel itibari ile İstanbul gibi büyük bir metropolde gelecek 30 yıl içerisinde belirgin bir oranda yaşlanması öngörülen nüfusun aktif ve yerinde yaşlanabilmesi, kentsel mekânda görünür kılınması, yaşadıkları kentsel çevre ile ilişkilerinin araştırılması ve yaşam memnuniyetinin yüksek olması için öngörülecek politikalara ek olarak uygulamaya yönelik her yaştan insanın kent mekânındaki kapsayıcılığını arttırmaya yönelik ne gibi kapsamlı yönlendirmeler yapılabileceğinin ortaya konulmasıdır. Bu bağlamda yaşlanma özelinde başlayan bir araştırmanın aslında her yaştan bireyi kapsayıcı mekâna doğru giden bir bakış açısı ile irdelenmesi söz konusudur.

Mikro ve makro kentsel tasarım öğelerinin yanı sıra aktif yaşlanmayı desteklemek ve her yaştan bireyin sosyal hayata katılımlarını en üst düzeye çıkarmak için önerilere dayalı “yaş dostu mekânlar”ın tasarımı ve üretimine dikkat çekme hedefi ile yaş dostu mahalle kriterlerinin fizik mekâna yansması konusunda ülkemizin dönüşüm sürecine yön verecek bir mekânsal prototip oluşturulması amaçlanmaktadır. Bu bağlamda çalışma, yapılacak yeni araştırmalar için “yaş dostu mahalle” kavramı doğrultusunda yeni bir kentsel dönüşüm perspektifine, sosyal politika formülasyonuna ve mekânsal tasarım yaklaşımına rehberlik edecektir.

Yaş dostu mekânların kullanıcısı ile etkileşimi, kullanıcının memnuniyeti ve mevcut kentsel yerleşimler bazında yaş dostu mekânların nasıl niteliklere sahip olması gerektiği hakkında çıkarımlarda bulunulacaktır. Ayrıca bu etkileşimin fizik mekândaki yansımalarının hangi kriterlere bağlı şekilleneceğine ilişkin alternatif sunacağı düşünülmektedir.

Kavramsal çerçeveden hareketle araştırmayı şekillendirecek olan bir yöntem önerisi sunulacak olup, bu kapsamda yarışma projeleri üzerinden tasarım süreçlerindeki dahiliyeti tartışılacaktır.

1.2. Araştırma Soruları

Çalışma kapsamında aşağıdaki araştırma sorularından yola çıkılmıştır;

- Mahalle ölçeğinin fizik mekânla ilişkisini tanımlayan yaş dostu olma parametreleri nelerdir?
- Kentsel mekânın fizik mekân parametrelerinden hangisi/hangileri yaş odağında farklı kullanıcı ihtiyaçlarına cevap verecek boyuttadır?
- Mahalle tasarımında belirlenen ana kriterler ile yaş dostu olma kriterleri ne oranda benzer içerikler sunmaktadır?
- Mahalle ölçeğinde tanımlanan yaş dostu olma parametrelerinin yarışma projelerinin kavramsal yaklaşımlarındaki kapsayıcılığı ne düzeydedir?

1.3. Çalışmanın Genel Çerçevesi

Araştırmanın odak noktasını oluşturan ve günümüz şartlarında göreceli de olsa dezavantajlı gruplar içerisinde sayılabilecek yaşlılar, yaşlanma süreci içerisinde yüz yüze geldikleri problemlerden ötürü diğer dezavantajlı gruplardan farklılaşmaktadır. Hâlihazırda bu odak grubun dünya nüfusundaki payında yaşanan yükselişe ek olarak, bu oranlardan kaçınılmaz şekilde etkilenen kentlerde de ivedi hayata geçirilmesi zorunlu birtakım yapılanmaların arayışını tetiklemiştir.

Bireyselleşme, rekabet ortamı ve artan maddi endişeler, gelir adaletsizliğindeki tırmanış, aile yapısındaki bozunmalar ve kuşaklararası iletişimsizlikler gibi hem ekonomik hem de sosyolojik temelli problemler yığını, kırılgan bir topluluk olarak yaşlı nüfusu derinden etkilemektedir. Bu noktada, bu kırılganlığı yüksek grubun yaşam standartlarının ve memnuniyet seviyelerinin arttırılmasına yönelik politikaların geliştirilmesi yolunda yerel yönetimlerin daha fazla sorumluluk alanına dâhil olması gerekliliği kaçınılmaz olmaktadır.

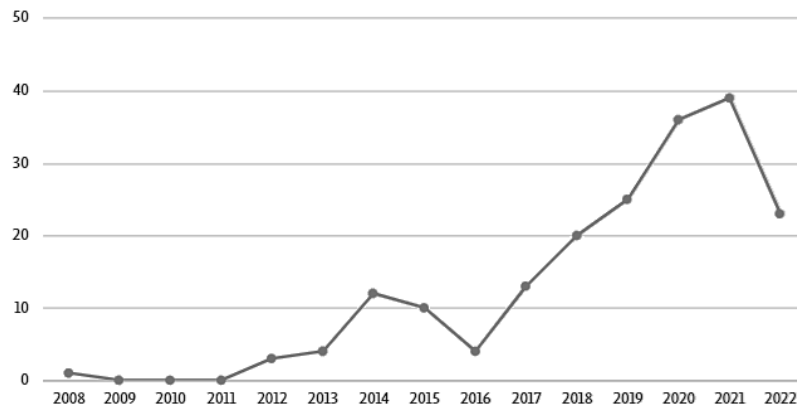
Yaşanan demografik dönüşümün bir muhatabı bu kırılgan grup olarak görülür iken, diğer ucu ise yaşanan kentsel mekânlara dokunmaktadır. Bilimsel ve teknolojik ilerlemelerin sağlık alanındaki yansımaları 1950-2000 yılları arasında yaşam süresinin 20 yıl artışı ile kendisini göstermiş, bu artışın önümüzdeki yıllarda da hızla devam edeceği aşikârdır. Önümüzdeki süreçte, “herkes için tasarım” ilkesi ile aktif ve yerinde yaşlanmayı destekleyici, hızlı kentleşme ile beraber süreç içerisinde öncülüğü

üstlenecek aktörlerin birlikte hareket edeceği bir yaklaşımın benimsenmesi çok daha değerli olacaktır.

İçinde bulunduğumuz yüzyıl içerisinde yaşanan ve her anlamda bireyin yaşamını etkileyen problemlerin ötesinde gerçekleşecek olan demografik yaşlanma, küresel bir gerçeklik olması nedeniyle ülke politikalarından itibaren her ölçekte kararlara yön verecek bir olgu olarak karşımıza çıkmaktadır. Doğum ve ölüm oranlarındaki azalma ile birlikte yaşam süresinin uzaması, dünya nüfusu içerisindeki yaşlı nüfus payının artması anlamına gelmektedir ki; bu noktada, bu gruba yönelik politikaların uygulanmamasının azalan üretim ve işgücü, artan bağımlılık oranı ve tüketim olarak geri dönmesi muhtemeldir.

Dünya genelinde yaşlı nüfusun yarısından fazlası gelişmekte olan ülkelerde yaşamakta ve Türkiye’de bunlardan birisidir. DSÖ sanayileşmiş ülkelerde yaşlanmadan önce zenginleşmenin olduğunu ancak gelişmekte olan ülkelerde bu durumun tam tersine ekonomik refahın sağlanamadan yaşlanma sürecine girileceğini; bu nedenle karşılaşılabilecek problemlerin daha dramatik boyutlarda olacağı belirtilmektedir (Caner ve diğ, 2013).

Yaş dostu kavramı üzerinden bir mahalle tasarımı fikrini; tarihsel süreç içerisinde mahalle kavramı ve komşuluk ünitesi tasarımı üzerine gelişen literatürün değişen sosyal yapı içerisinde yeni bir perspektif ile ele alınması gerekliliği ortaya çıkarmıştır. Literatür geneli dünyanın farklı noktalarında “yaş dostu” ve “mahalle” kavramlarının birlikte değerlendirildiği çalışmaların son 10 senede ilgi çekici şekilde artış gösterdiği görülmektedir.

Şekil 1.1: “Neighbourhood” (mahalle) ve “age-friendly” (yaş dostu) anahtar kelimeleri ile yapılan SCOPUS araştırma sonuçları (Url-1).

Bu çalışma yukarıda belirtilen araştırma sorularına yönelik amaç ve hedefleri gerçekleştirmek üzere 4 bölümden oluşmaktadır. Yapılan tez çalışmasının genel çerçevesinde ilk olarak yaşlanma olgusunun tanımlanmasında önemli görülen demografik göstergeler ve bu göstergelerin dünyada ve Türkiye’de nasıl görüldüğü betimlenmektedir. Daha sonra aktif yaşlanma ve yerinde yaşlanma kavramlarının çıkış noktaları çerçevesinde yaşlanma literatüründe araştırmaların temelini oluşturan ve savunulan bakış açıları ve yaşlanmaya ilişkin çıkarımları tanımlanmaktadır.

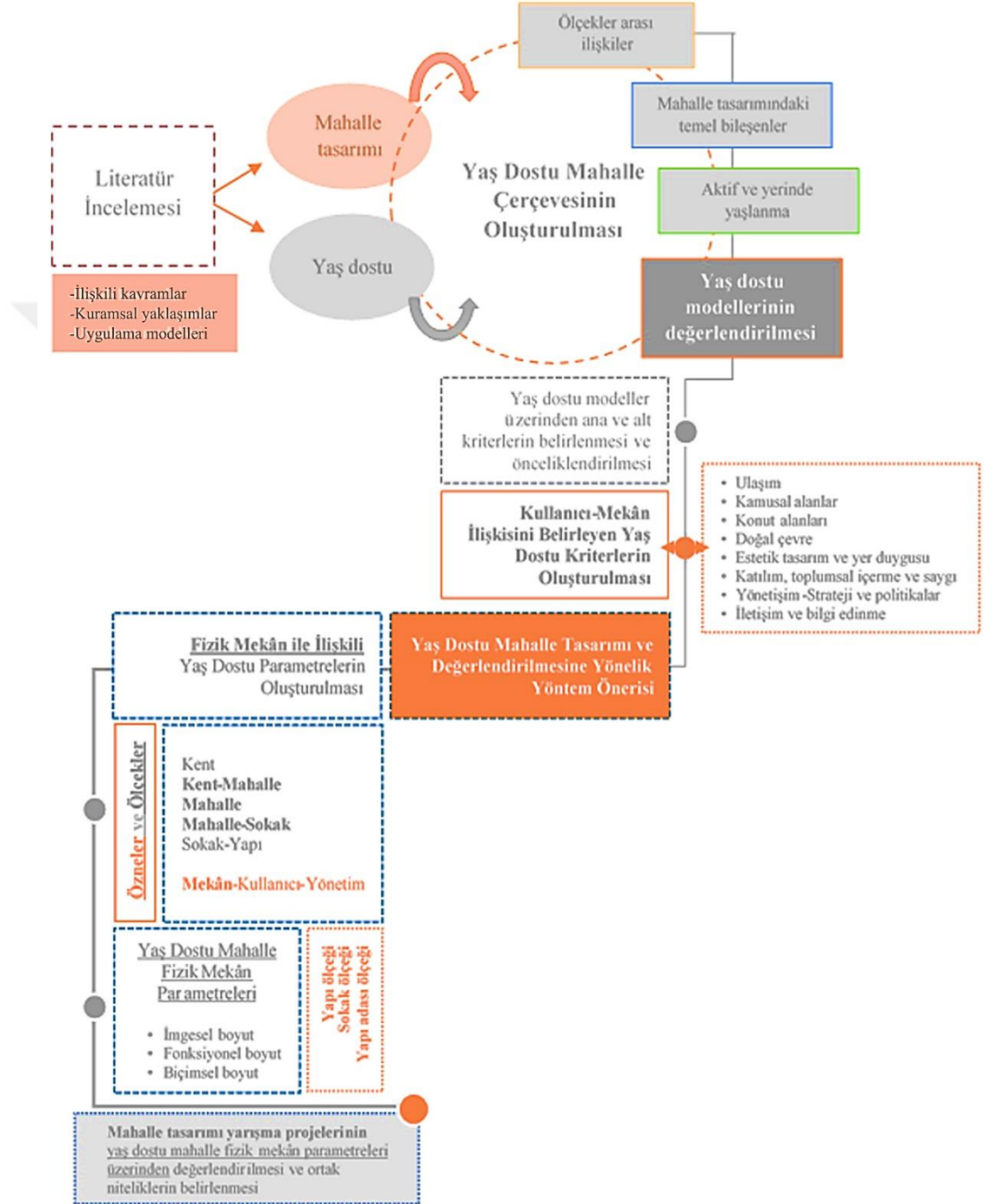
Çalışmanın teorik arka planının tanıtıldığı bölümde demografik dönüşüm tanımının temelini oluşturan Demografik Dönüşüm Kuramı ve bu sürecin Türkiye’ye nasıl yansıdığı vurgulanmaktadır. Bölümün devamında, yaşlanma literatürü ile çevre arasındaki ilişkiye ışık tutan çevresel gerontoloji kavramına değinilmiştir. Yaş dostu ortamlara yapılan vurgunun mahalle kavramı üzerinden değerlendirilmesi değerli görülmekte, bu bağlamda mahalle kavramının tarih boyunca nasıl değiştiğinin kısa bir özeti sunulmaktadır.

Bu çalışmanın temel amacı, tüm dünyada araştırmaya değer görülen önemli bir konu olması nedeniyle yaşlanma ve fiziksel çevre arasındaki ilişkiyi betimlemektir. Yaş dostu kent konseptinin evrensel tasarım sürecinde aile yapısındaki değişimler, çocuklarda ve yaşlılardaki değişimler, nesiller arası ilişkiler gibi yaş dostu olmaya katkı sunacağı düşünülen farklı modellerin daha kapsamlı bir şekilde değerlendirilmesi gerektiği düşünülmektedir.

Farklı çevre dostu girişimlerin özelliklerini tanımlamak ve yaş dostu kavramların fiziksel mekânlardaki görünürlüğünü araştırmak, seçilen örnekleri incelemek, dünyadaki ve Türkiye’deki uygulamalarla bir yol haritasının oluşturması adına çalışmanın diğer kısımlarını şekillendirmektedir. Son olarak, literatürde yapılan kavramsal, teorik ve uygulamalı araştırmalara dayalı olarak, yaş dostu toplulukların fiziksel ve sosyokültürel mekânlarına ilişkin kriterler ve alt başlıklar kendi içinde kategorize edilmiştir.

Çalışmanın araştırma tasarımı; ayrı ayrı olmak üzere mahalle tasarımı ve yaş dostu kent modelleri üzerinden yapılan literatür taraması sonrası ilgili tez, kitap, makale, bildiri, dergi, rapor ve internet kaynaklarından elde edilen değerlendirmeler neticesinde oluşturulan kriter kümesinin kendi içerisindeki kombinasyonları ve ilişkileri irdelenmiş, netice itibarıyla genel bir yaş dostu mahalle çerçevesi

oluşturulmuştur. Oluşturulan genel hatların fikirsel altyapısının test edilebilirliği, günümüzde planlama ve uygulama aracı olması noktasında benimsenen ve kentsel tasarım disipliniinde de önemli bir altlığı oluşturan kentsel tasarım fikir yarışmaları üzerinden ele alınmak istenmiştir.

Şekil 1.2 : Tez çalışmasının kavramsal şeması.

1.4. Çalışmanın Hipotezleri

Kentsel mekânların işlerliğinin sürdürülebilir kılınması; mekânların kalitesi, güvenliği, erişilebilirliği ve kullanıcılarının tamamına hitap etmesi ile olasıdır. Bu mekânların üretiminin ve yeniden değerlendirilmesinin tüm kullanıcı gruplarını kapsayacak şekilde irdelenmesi kent mekânında eşitlik ilkesinin hâkim olmasına olanak verecektir. Dolayısıyla, insanların mekânları, mekânların da insanları şekillendirdiği felsefesi ile kaliteli kentsel mekânların yaratılmasına yönelik yapılacak bu çalışma ile öncelikli görülen yaşlı bireylerin de dâhil olduğu toplumun tüm kesimlerinin yaşadığı veyahut yaşayacağı birçok soruna ışık tutacağı düşünülmektedir.

Bu kapsamda tüm dünyada olduğu gibi, ülkemizde de yaşanan demografik dönüşümün yaratacağı kentsel, sosyal ve ekonomik tüm meselelere karşı bireylerin refahına odaklanan, yaşadığı çevredeki memnuniyet düzeyini üst seviyeye taşıyacak, sokağa çıkmaya teşvik eden, yaya odaklı, erişilebilir ve güvenli bir kentsel mekânın kurgusu noktasında aşağıdaki çıkarımlar çalışma kapsamında değerli görülmektedir:

- Mahalle tasarımı ve yaş dostu olma olgusu; mekân tasarımına yönelik fiziksel, sosyo-ekonomik ve yönetim açısından benzer kavramsal yaklaşımlar ve tasarım parametreleri içermektedir.
- Mahalle kurgusu oluşturulması noktasında mahalle tasarımına yönelik tasarım projelerinde yer alan kavramsal çerçeve ve söylemler yaş dostu olma kriterlerini barındırmaktadır.
- Mahalle tasarımına yönelik projeler kapsamında söylem olarak bahsi geçen yaş dostu mahalle kriterleri fizik mekân tasarımına yönelik sonuç ürünlerde büyük oranda girdi sağlamaktadır.

2. KAVRAMSAL ÇERÇEVE

21. yüzyıl itibari ile küresel çapta demografik yapıda yaşanan dönüşümün en keskin biçimde hissedildiği; yaşanan süreç içerisinde dünyanın yaşlanması, toplam nüfus içerisindeki çocuk ve genç nüfus payının azalmasına karşılık yaşlıların (60/65+) paylarının artması anlamına geldiği ve kuşkusuz bu durumun işgücü ve finans piyasalarından ulaşım, sosyal politikaların ve aile yapısının yeniden şekillenmesi gerekliliğine kadar içinde bulunduğumuz yüzyılın sosyal dönüşümünün altındaki en önemli etken olduğu vurgulanmaktadır (UN, 2015).

2.1. Yaşlanma-Çevre-Kullanıcı İlişkisi Bağlamında Yaş Dostu Olma

Yaşlanma, genel tanımı itibariyle, bireyin vücut bütününde görülen fizyolojik, biyolojik, zihinsel ve ruhsal dejenerasyonunu tariflemektedir. Sözlük anlamı; biyolojik olarak “*organizmanın belirli ömrünü tamamlaması*” veya “*döllenme ile ölüm arasında yayılan gelişme ve büyüme aşamaları*” şeklinde ifade edilmektedir (TDK Bilim ve Sanat Terimleri Sözlüğü, 1974, 1998). Gerontoloji (yaşlılık bilimi) disiplini ise; yaşlanma bir süreç olarak ele alınmış ve “*molekül, hücre, doku, organ ve sistem düzeyinde gelişen ve dönüşü olmayan yapısal ve işlevsel değişikliklerin tümü*” şeklinde tanımlanmıştır (Metin, 2016).

Yaşlanma, yaşlılık ve yaşlı kavramları, biyolojik, psikolojik ve toplumsal perspektifleri bünyesinde barındıran birer kavramlar topluluğu olarak, standart özelliklerine ve belirli bir takvim yılına bağlı tanımlamalar ile açıklanamayacak kadar geniş ve çok boyutlu olmakla beraber kronolojik, sosyal, fizyolojik ve psikolojik yaşlanma olarak alt başlıklar ile sınıflandırılmaktadır (Soyuer ve Soyuer, 2008).

Kronolojik yaşlanma, doğumdan itibaren, insanın içinde bulunduğu zamana kadar geçen, yıllara bağlı yaşlanmadır. Yaşlı nüfusun artması ve yaşam sürelerinin uzaması ile birlikte, Dünya Sağlık Örgütü tarafından 2017 yılında yapılan birtakım düzenlemeler neticesinde yaşlılığın başlangıcı 65 yaş olarak ele alınırken, Birleşmiş Milletler tarafından yapılan araştırmalarda ise yaşlılığın başlangıcı 60 yaş olarak belirlenmiştir (Uyanık ve Başyigit, 2018). Çeşitli sınıflandırmalar ve yaş kriterleri

kullanımı söz konusu olsa da, ulusal ve uluslararası çalışmalarında genellikle DSÖ'nün tanımı esas alınmaktadır. 2017 yılında yeniden düzenlediği şekli ile “yaşlı” tanımı daha ileri yaşlar için tanımlanmış iken, 80 ve üzeri yaş grubu 80-99 olarak sınırlanmakta, 100 yaşını aşmış kimseler için “asırlık (centenarian)” ve 110 yaşını aşmış kimseler için de “süper asırlık (super centenarian)” terimleri kullanılmaktadır.

Çizelge 2.1: Dünya Sağlık Örgütü tarafından belirlenen yaş sınıflaması (Dünya Sağlık Örgütü, 2017).

Yaş grupları	Yaş aralıkları
Ergen (Adolescent)	0-17 yaş arası
Genç (Young)	18-65 yaş arası
Orta yaş (Middle Age)	66-79 yaş arası
Yaşlı (Old)	80-99 yaş arası

Sosyal politikaların ortaya konması adına yukarıdaki gibi kronolojik tanımlamalar gerekli görülebilir fakat sosyolojik açıdan “yaş” tanımı, zamansal ve toplumsal açıdan değişken bir niteliğe sahiptir (Çayır, 2018; akt. Aydın, 2021). Bu nedenledir ki, temel olarak çeşitli yetersizlikler sebebiyle günlük hareketliliğin, sosyal ve fiziksel çevrelerin kısıtlı bir hale evrilme süreci (İçli, 2019) olarak ifade edilen yaşlanma kavramı, net ve tek bir tanım üzerinden ifade edilememekte; dolayısıyla farklı bilim dalları tarafından ortaya konmuş çeşitli tanımlamalar söz konusudur.

Sosyal yaşlanma, gerontologlar tarafından kişilerin baba, büyükanne, emekli gibi yaşamları boyunca yaşadığı olaylar ve beklentilerine bağlı sosyal rollerine ve alışkanlıklarına göre tanımlanması olarak söylenebilir. *Fizyolojik yaşlanma*, işlevsel kapasitenin düşmesi, hafıza kayıtları, vücut biçiminin değişmesi, derinin esnekliğini kaybetmesi, kırışıklıkların oluşması ve yaşla beraber yenilenemeyen hücre kayıpları gibi yapısal ve işlevsel değişimler içermektedir. *Psikolojik yaşlanma* ile kişilerin duygularında, algılamalarında ve davranışlarında oluşan değişimler algılanmaktadır. *Kentsel alandaki yaşlanma* ise, günümüzde dünyanın birçok ülkesinde karşılaşılan ve araştırmaların ilgi odağı bir konu olarak karşımıza çıkmaktadır. Kuşkusuz demografik yapıda yaşanan dönüşümler dünyanın her yerinde aynı anda ve aynı süreçler ile gerçekleşmese de, değişen sosyoekonomik ve demografik şartlar ile değişen ihtiyaçlar yumağı başa çıkılması gereken zorlu problemleri de beraberinde getirmektedir. Bu bağlamda, demografik tanımların anlaşılabilirliği ve yaşanan dönüşümün kaynağının ve bağlayıcı etmenlerinin iyi tarifi önemli bir mevzudur.

Yaşanan demografik dönüşümün ve kentsel mekândaki karşılığının iyi tariflenebilmesi yolunda sosyolojik göstergelerin hem dünya geneli, hem de ülkemizdeki durumunun açıklanması, literatürde yaş dostu olma kavramının temelinde oturan aktif ve yerinde yaşlanma olgularının irdelenmesi, tüm bunlara ek olarak, toplumdaki farklı grupları kapsayıcılık bağlamında sosyolojik açıdan yaş kavramı ile kentleşme üzerinde yapılacak tartışmalarda yol gösterici olacağı düşünülen kuşaklararası iletişimin önemi ve aile dostu kent kavramı ile çocuk dostu kent kavramları üzerinde bir inceleme yapılacaktır.

2.1.1. Nüfus yaşlanması ve temel göstergelerdeki güncel durum

Yaş sınıflandırmasındaki değişimler, “doğum ve ölüm oranlarındaki azalma”, “doğumdan sonra beklenen yaşam süresinin artması”, “yaşlanma hızı”, “ortanca (medyan) yaş” ve “yaşlı bağımlılık oranları” gibi parametre değişimleri toplumun yaşlanmasının demografik belirleyicileri olarak tanımlanmakta (Mandıracıoğlu, 2010) olup; gelişmiş ve gelişmekte olan tüm ülkelerin ortak sorunu olarak nüfus yaşlanması ile karşı karşıya kalınacağı kaçınılmaz bir gerçektir. Bu bağlamda, nüfus yaşlanmasına yönelik içerikte öncelikli olarak demografik yaşlanmanın temel göstergelerinin incelenmesi, daha sonrasında verilecek olan Demografik Dönüşüm Kuramının anlaşılabilirliğine katkı sunacaktır.

“*Düşük doğurganlık (fertilite) oranı*”, toplumun yaşlanmasında temel bir gösterge olarak değerlendirilmekte; toplam doğurganlık oranı nüfusun kendini ikame ettirebilmesi için gerekli olan yenilenme düzeyinin (2,1 değeri) de altına düştüğünde nüfus artış hızı azalmakta, nüfus belli bir süre sabit kaldıktan sonra azalmaya başlamakta ve demografik geçiş bu aşamada tamamlanmış sayılmaktadır. Günümüz gelişmiş ülkelerinde endüstrileşme ile birlikte doğurganlık hızı, nüfusun yenilenme düzeyinin altında kaldığı ve uzun bir zaman dilimi içerisinde gerçekleşen bu durumun gelişmekte olan ülkeler için daha hızlı seyretmekte olduğu; 2010-2015 yılları arasında gelişmekte olan ülkelerdeki 4,3 olan doğum hızının 2045-2050 yıllarına gelindiğinde 2,9 gibi bir orana düşeceği öngörülmektedir (UN, 2013, 2015). Türkiye de dünyadaki demografik gelişmelere benzer bir süreci takip etmektedir. Cumhuriyet’in ilanının ardından 1927 yılında yapılan ilk nüfus sayımı ile doğurganlık hızının 6 olduğu bilinmekle birlikte, 1980’lerde doğurganlık hızı 2,16’ya gerilemiştir (Koç ve diğ., 2010). Toplam doğurganlık hızı, 2020 yılına gelindiğinde 1,76 olarak tespit edilmiş;

güncel istatistikler göstermektedir ki, doğurganlık hızı nüfusun yenilenme düzeyi olan 2,10'un altında kalmıştır (TÜİK, 2021). Güncel toplumsal olaylar ışığında, devam etmekte olan COVID-19 pandemisi ve bunun sonucunda ortaya çıkan ekonomik ve sosyal değişiklikler birçok ülkede doğurganlık düzeylerini etkilemiş olsa da bu etkinin kısa ömürlü olması muhtemeldir. Hem tarihsel deneyimlere, hem de son değişikliklerle ilgili mevcut kanıtlara dayanarak, 2021'den 2023'e kadar doğurganlık dalgalanmalarının nispeten küçük olacağı ve doğurganlığın 2025 yılına kadar pandemi öncesi seviyelere dönebileceği beklenmektedir. COVID-19 pandemisinin uzun vadede doğurganlık kalıpları ve eğilimleri üzerinde önemli bir etkisi olması beklenmemektedir. (UN, 2021).

“Düşük ölüm (mortalite) oranı”, özellikle sağlık koşullarındaki iyileşmeler sonucunda hem bebek ölümleri, hem de yaşlı nüfus içerisindeki oranın düşüşü ile nüfus yaşlanması doğru orantı sergilemektedir. Küresel olarak, beş yaş altı ölüm oranı 1990'da 1000 canlı doğumda 93 ölümden 2019'da 38'e düşmüştür de, 2019'da Sahra altı Afrika'da doğan bir çocuğun Avustralya/Yeni Zelanda'da doğan çocuğa kıyasla 5 yaşından önce ölme olasılığının 20 kat daha fazla olduğu söylenmektedir (UN, 2019a). Türkiye'de ise bin kişi başına düşen ölüm sayısını ifade eden kaba ölüm hızı, 2019 yılı itibarıyla binde 5,3 olarak tespit edilmiştir (TÜİK, 2020a).

*“Doğumda beklenen yaşam süresi”*nde ölüm oranının da azalması ile birlikte son yarım yüzyıl bandında, gelişmişlik düzeylerine göre ülkeden ülkeye farklar söz konusu olsa da, 20 yıla yakın bir artıştan söz edilmektedir (UN, 2013; Mandıracıoğlu, 2010). Birleşmiş Milletler verilerine göre, doğuşta beklenen yaşam süresi dünya ortalaması 2020 tahmini 72,3 yıldır. Gelişmiş ülkelerin büyük çoğunluğunun doğuşta beklenen yaşam süresi 80 yıldan fazla olmakla birlikte; 2019'da İspanya, İsviçre, İtalya ve Avustralya'daki yaşam beklentisi 83 yılı, Japonya'da ise 85 yıl ile dünyada en yüksek seviyede olduğu belirtilmektedir. Kötü sağlık koşullarına sahip Sahra altı Afrika'nın ise doğuşta beklenen yaşam süresi 50 ila 60 yıl bandındadır. TÜİK tarafından yapılan araştırmaların 2017-2019 hayat tabloları sonuçlarına göre, Türkiye geneli için doğuşta beklenen yaşam süresi ise 78,6 yıl olarak tespit edilmiş, dolayısıyla 65 yaşına ulaşan bir kişinin kalan yaşam süresi ortalama 18 yıl olarak belirtilmiştir (TÜİK, 2020b).

Ortalama yaşam süresinin uzaması insanlığın en büyük başarılarından birisidir. Bununla birlikte, yaşam beklentisindeki artış hemen nüfus yaşlanması ile sonuçlanmamaktadır. Yaşam beklentisindeki erken iyileşmeler çoğunlukla çocuk

ölümlerindeki düşüşlerden ileri geldiğinden, bu ilk etapta bebek ve çocuk sayısında artışa, ardından yaşlı bireylerin oranında bir azalışa neden olacaktır. Yaşam beklentisindeki ilerlemenin devam etmesi neticesinde daha fazla bireyin ilerleyen yaşlara kadar yaşamasına ve bir noktada yaşlı bireylerin oranında artışa sebep olmakta; daha düşük ölüm oranı ve daha yüksek yaşam beklentisi ile birlikte düşük doğum oranlarının nüfus yaşlanması üzerindeki etkisini güçlendirmektedir (UN, 2013).

Nüfusun yaşlanması ile ilgili bilgi veren göstergelerden biri olan “*ortanca (medyan) yaş*” için dünya üzerinde 2000-2050 yılları arasında 10 yıllık bir artış yaşayacağı; küresel ölçekte 1950 yılında 24 olan değerin 2010 yılında 29’a yükseldiği, 2050 yılına kadar 36’ya yükseleceği öngörülmekte (UN, 2013); ülkemizde 2016 yılında 31,4 olan ortanca yaş, 2021 yılı itibariyle 33,1 olmuştur. TÜİK tarafından yapılan nüfus projeksiyonlarına göre; Türkiye’de ortanca yaşın 2025 yılında 34,1, 2030 yılında 35,6, 2040 yılında 38,5, 2060 yılında 42,3 ve 2080 yılında 45,0 olacağı öngörülmektedir (TÜİK, 2022).

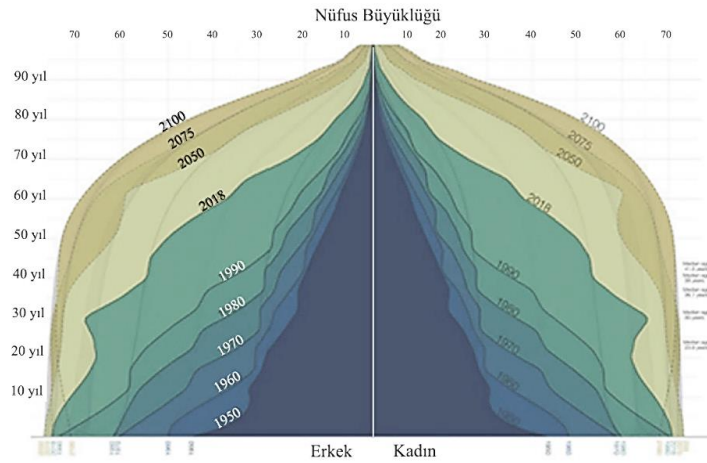
“*Yaşlı bağımlılık oranı*”, çalışma çağındaki yüz kişiye düşen yaşlı sayısı olarak tariflenmekte; nüfus yaşlanması bağlamında, dünya genelinde 1950 yılında toplam bağımlılık oranının %13’ü yaşlılardan oluşurken, bu oranın 2050 yılına gelindiğinde %62’lere varacağı düşünülmektedir (UN, 2013). Doğurganlık oranlarındaki azalma ve ölümlülük oranlarındaki iyileşme ile zaman içerisinde genç nüfus yapısının kaybolması beklenmektedir. Toplam nüfus içinde genç nüfus payının azalması ve yaşlı nüfus payının artması ise bağımlı nüfus içinde yaşlı nüfus payının artması anlamına gelir. Nüfus projeksiyonlarına göre de, Türkiye’de bu durumun gerçekleşeceği öngörülmekte olup yaşlı bağımlılık oranının 2080 yılında %43,6 olacağı tahmin edilmiştir.

Nüfusun yaşlanması ile aile yapıları, kuşaklararası ilişkiler gibi sosyal dönüşümlerin yanı sıra işgücü ve finans piyasaları, konut, ulaşım ve sosyal katılım gibi odak hizmetlere yönelik talepler üzerinde de yaşanan bir hareketlilikten söz etmek olasıdır. Önümüzdeki yıllarda pek çok ülke artan yaşlı nüfus karşısında kamusal sağlık hizmetleri, emeklilik ve sosyal yardım sistemleri gibi birçok mali ve siyasi baskılar ile yüzleşecektir.

Dünya, nüfusunun yaşlanmasında hızlanma evresine girmek üzere ve son 30 yılda, 1980-2010 yılları arasında, 60 yaş ve üzeri nüfusun oranı dünya nüfusundan kıyasla

yüzde 2,4 artarak % 8,6'dan % 11'e yükselmiştir. Bu orandaki mutlak değişim, daha gelişmiş bölgelerde (% 6,3) daha az gelişmiş bölgelere (% 2,3) göre çok daha fazla idi. Ancak bu değişiklikler, önümüzdeki 30 yıl içinde gerçekleşecek ortalama %7,6'lık artışa kıyasla sönük kalmaktadır. Gelişmekte olan ülkelerdeki yüzdelik artıştaki düşük orana rağmen, az gelişmiş ve gelişmiş ülkeler ile kıyaslandığında, ciddi bir yaşlanma hızından söz edilmektedir (UN, 2013).

Küresel ölçekte 65 yaş ve üstü nüfus diğer tüm yaş gruplarına kıyasla daha hızlı büyüme eğilimindedir. 2018 yılında tarihte ilk kez dünya genelinde 65 yaş ve üzeri nüfus, 5 yaş altı çocuk nüfusunu geride bıraktığı görülmüş olup; buna ek olarak, Birleşmiş Milletler tarafından yapılan araştırmaya göre, 2019 yılında dünyadaki 11 kişiden 1'i 65 yaş üzerinde iken, 2050 yılına gelindiğinde bu oranın 6'da 1'e yükseleceği öngörülmektedir (UN, 2019a). Türkiye'de yaşlı nüfus olarak kabul edilen 65 ve daha yukarı yaştaki nüfus ise, 2016 yılında 6 milyon 651 bin 503 kişi iken son beş yılda %24 artarak 2021 yılında 8 milyon 245 bin 124 kişi olmuştur. Yaşlı nüfusun toplam nüfus içindeki oranı ise 2016 yılında %8,3 iken, 2021 yılında %9,7'ye yükselmiştir (TÜİK, 2022).

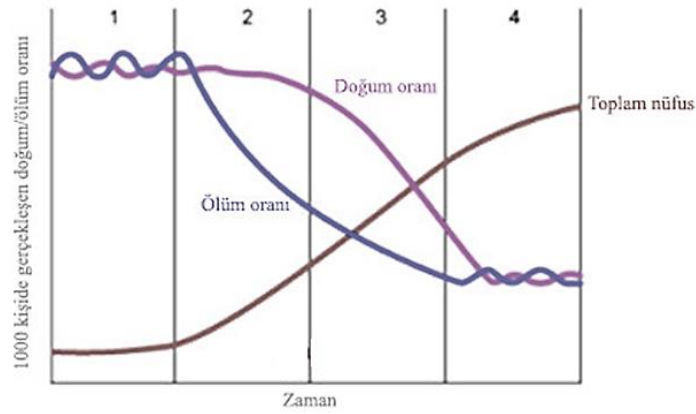

Şekil 2.1: 1950-2100 yılları arası tahmini dünya nüfus piramidi (Yaşlı Nüfus İstatistikleri Bülteni, 2021).

Geçmişten günümüze dünyada nüfus konusu 20.yüzyıla kadar yalnızca bir sayıdan ibaret iken, sonraki süreç içerisinde özellikle nüfus özellikleri, hareketliliği yani göçler ve nüfus değişimleri önemli birer parametre olarak görülmeye başlanmıştır. 20. yüzyıl öncesinde dünya nüfusunun artış hızı yavaş, yaş yapısı durağan ve yaşlı olarak tanımlanan 65 yaş ve üstü nüfusun toplam nüfus içerisindeki payı az iken, 20. yüzyılın ortalarından itibaren ortalama yaşam beklentisinin uzaması, doğum ve ölüm

oranlarının küresel ölçekte düşüş göstermesi demografik dönüşüm sürecinde başka bir aşamaya geçildiğine şahitlik etmiştir (Gürsoy Çuhadar ve Lordoğlu, 2016).

Nüfus üzerine yapılan tartışmaların başlangıcı 50-60 senelik bir geçmişe sahip olsa da, demografik dönüşüm (dönüşüm/döngü/geçiş) kuramına ait çalışmaların ilk izleri, 1929 yılında Warren Thompson'ın 1908-1927 yılları arasında bir takım ülkelerin demografik süreçlerini incelediği çalışması ile görülmektedir (Kirk, 1996; aktaran Gürsoy Çuhadar, 2019). 1940-1960 yılları arasında dünya nüfustaki hızlı artışın nüfus değişimlerine olan ilginin artışı tetiklenmiştir. 1945 yılında ülkelerin ekonomik gelişmişlikleriyle ilişkilendirilerek Frank W. Notestein tarafından demografik dönüşümden söz edilmişse de; kavram olarak Notestein'den önce ilk kez 1934 yılında *La Revolution Demographique* adlı eserde Adolphe Landry tarafından kullanılmıştır (Kirk, 1996; akt. Gürsoy Çuhadar, 2019) (Şekil 2.2).

Şekil 2.2: Notestein - Demografik dönüşümün evreleri (Url-15).

Demografik dönüşüm kuramından zaman içerisinde nüfus yapısındaki değişimleri ifade eden kuramsal bir altlık olarak bahsedilmesi doğru olacaktır. Toplumların doğurganlık ve ölüm hızlarının yüksek olduğu durumdan, her ikisinin de düşük olduğu duruma geçiş olarak da tariflenen bu durumun, her an hareket halinde ve durmadan değişen bir olgu olan nüfusun nitelikleri üzerine temellenmekte olduğu unutulmamalıdır (Tanoğlu, 1969; akt. Sertkaya Doğan ve Bostan, 2019). Thompson ve Landry'nin sınıflandırmasına benzer şekilde, Notestein (1953; akt. Koç ve diğ., 2010) tarafından Demografik Dönüşüm Kuramı, dört aşamadan oluşan bir süreci tanımlamaktadır. *İlk aşamada* hem doğum hem de ölüm oranları yüksek, nüfus artış hızı ise asgari düzeylerde ve bu bağlamda nüfus büyümesi sınırlıdır. Bu aşama ile aynı zamanda sanayileşme öncesi tarım toplumlarının karakterize edildiği de söylenebilir.

Yüksek ölüm oranlarının büyük bir kısmının çocuk ölümleri, salgın hastalıklar, yetersiz sağlık koşulları, savaşlar ve yiyecek kıtlığı gibi etmenler; yüksek doğum oranlarının ise doğum kontrolünün olmaması, bebek ölüm oranlarındaki artışın daha fazla çocuk yapma isteğini tetiklemesi, çocuğun aile ekonomisine katkısı gibi faktörler altında oluştuğu belirtilmektedir.

Dönüşümün ikinci aşaması ile sanayi devriminin sonucu olarak temiz su imkânlarının arttırılması, halk sağlığı alanındaki ilerlemeler, özellikle beslenme ve temiz içme suyu kullanımı gibi iyileşen sağlık ve yaşam koşullarının etkisiyle ölüm hızları düşmeye başlamakta ve doğum hızlarındaki düşüş gecikmeli olarak ölüm oranlarını takip etmektedir. Bu aşamada hızlı bir nüfus artışı olmakta ve süreç 18. yüzyıldan 19. yüzyıl sonuna kadar olan dönemi içermektedir. *Dönüşümün üçüncü aşamasında* ise, ilk aşamada olduğu gibi nüfus artışı minimal düzeylerde olup, doğum ve ölüm hızları çok düşük seviyelerde seyretmektedir. Sanayileşme ve kentleşmenin ilerlemesi ile birlikte okuma-yazma oranlarının artması, ekonomik refahın sağlanabilmesi adına küçük aile yapısına dönüş eğilimi ve çekirdek aile sayısındaki artış, kadınların işgücüne daha fazla katılması gibi etmenler doğum oranlarının azalması; sağlık, bilim ve teknolojik ilerlemeler neticesinde ise doğum oranlarını dengeleyici düşük ölüm oranları görülmektedir. Nüfus büyümesindeki limitli seviyenin ilerleyen süreç içerisinde nüfusun azalması yönünde etki göstereceği belirtilmektedir (Gürsoy Çuhadar ve Lordoğlu, 2016; Koç ve diğ., 2010; Sertkaya Doğan ve Bostan, 2019).

Dönüşümün dördüncü ve son aşamasında ise II. Dünya Savaşı sonrası dönem ifade edilmekte olup; bu aşama ile birlikte doğum ve ölüm oranları düzenli olarak düşüş göstermektedir. Üçüncü aşamada görülen sağlık ve teknoloji alanlarındaki hızlı yükselişler sosyo-ekonomik hayata nüfuz ederek yaşlı nüfusun toplam nüfus içindeki payının artışı daha da görünür kılacaktır (Başbüyük, 2019; akt. Aydın, 2021). Tüm bu aşamalara ek olarak, kimi kaynaklarda bahsedilmemesine karşın, nüfusun azalışının başladığını gösteren ve son yıllarda tanımlanan *beşinci aşamadan* söz edilmektedir (Başbüyük, 2019; akt. Aydın, 2021). Özellikle gelişmiş ülkelerdeki dönüşüm sürecinin tamamlanması ile birlikte doğum oranlarının hâlihazırda bireyselleşme eğilimleri ve rasyonel toplum yapısı, kadınların işgücünde aktif rol alması ve geleneksel yaşam biçimlerinin yavaş yavaş terk edilmesi gibi nedenlere bağlı olarak düşüş göstermesi Avrupa'daki bazı ülkeler ve Japonya'da beşinci aşamanın test edildiğine işaret etmektedir.

Tarihsel süreç içerisinde doğurganlık hızlarında yaşanan sarıh düşüşler demografik dönüşüm sürecinin küresel boyutta yaygın olduğunu gözler önüne sermektedir. Demografik dönüşüm süreci ile ilgilenen kuramcılar da modernleşme, sanayileşme ve kentleşme olguları ile birlikte her ülkenin farklı zamanlarda olsa dâhi aynı demografik evrimi takip edeceklerini savunmaktadır. Gelişmiş ülkelerin deneyimlerinden her ülkenin bahse konu süreci geçireceği savından hareketle çıkarımlarda bulunulması gelişmekte olan ülkeler adına yararlı olacaktır. Buna göre, demografik geçiş öncelikle Avrupa ve Kuzey Amerika’da, daha sonra Asya ve Latin Amerika’da ve en son Sahra-altı Afrika ülkelerinde gerçekleşecektir (Lee, 2003; akt. Gürsoy Çuhadar ve Lordoğlu, 2016).

Nüfus politikalarının oluşturulması aşamasında demografik dönüşümün hangi evresinde olunduğunun bilinmesi, hem sosyo-ekonomik politikaların belirlenmesi ve bakım, sağlık ve sosyal güvenlik gibi artacağı düşünülen ihtiyaçların önceden planlanması, hem de belirlenen politikaların kentsel mekâna yansımalarının sağlanması açısından bir avantaj olacağı da göz önünde bulundurulmalıdır.

Türkiye’de demografik dönüşümün tarihçesi, Cumhuriyet Dönemi öncesi Osmanlı Devleti tarafından devraldığı ancak sosyal, ekonomik ve demografik nitelikleri hakkında pek de bilgi sahibi olunmayan bir dönem itibariyle başlamaktadır. O dönemde herhangi bir nüfus politikasının varlığından söz edilemeyeceği gibi, yapılan nüfus sayımlarının da daha ziyade vergi ve asker ihtiyacını karşılama üzerine gerçekleştirildiği bilinmektedir (Çakmak, 2009; Gürsoy Çuhadar, 2019; TÜSİAD, 1999). Türkiye’nin modernleşme süreci ve bu kapsamda gerçekleştirmeyi planladığı birtakım düzenlemelere yönelik nüfusun niteliklerinin tespiti öncelikli bir yer tutmakta idi. Bu amaçla 1927 yılında Birinci Dünya Savaşı ve Kurtuluş Savaşı sonrası yapılan ilk nüfus sayımına göre (Koç ve diğ., 2010; akt. Gürsoy Çuhadar, 2019; TÜSİAD, 1999) 13,6 milyon olan nüfusun, savaş nedeniyle erkek oranında düşüş yaşadığı ve nüfusun ¾’ünden fazlasının o dönem kırsal alanlarda yaşadığı belirtilmektedir (DPT, 1963).

Türkiye’de demografik dönüşüm sürecinin Osmanlı İmparatorluğu’nun son dönemleri itibariyle başladığı bilinmekle beraber, nüfusa ilişkin yapılan çalışmalarda sürecin Türkiye Cumhuriyeti’nin kuruluşu ile başladığını savunulmaktadır (Eryurt vd., 2013; Koç ve diğ., 2010; akt. Gürsoy Çuhadar, 2019). Cumhuriyet’in ilanı ile başladığı varsayılan süreç içerisinde iki zıt kutup dikkat çekmektedir: Bunlardan ilki, 1960’lı

yıllara dek devam eden ve nüfusu arttırmaya yönelik pronatalist politikalar; ikincisi ise 1965 tarih ve 557 sayılı “*Nüfus Planlaması Hakkında Kanun*”un yürürlüğe girmesiyle Türkiye’nin nüfus artış hızının yavaşlatılmasına yönelik hazırlanan antinatalist politikalar. Günümüze doğru gelirken, özellikle 2008 yılı sonrasında kamuoyunda “*3 çocuk söylemi*” olarak sıkça yer bulan ifadelerle yeni bir nüfus politikasına geçildiğine dair ipuçları bulmak mümkündür.

Türkiye’nin geçirdiği demografik dönüşüm sürecinin ilk dönem olarak 1927 ile 1965 yılları arasında pronatalist (Natalism – Doğum Yanlılığı görüşü üzerinden doğurganlığı arttırıcı-nüfus artışını hızlandırıcı) ve göçü destekleyen politikaların benimsendiği, doğum ve salgın hastalıklar sebebiyle yaşanan ölüm oranlarının düşüşe geçtiği bir dönem olarak bahsedilebilir (Koç ve diğ, 2010; akt. Gürsoy Çuhadar, 2019). Uzun savaş dönemi sonrası nüfus kayıplarının fazla olması, salgın hastalıklar ve yaygın bir sağlık hizmet altyapısının olmayışı doğal nüfus artışının düşük kalmasına, dolayısıyla ekonomik kalkınmada dönem şartları altında etkili olan tarım sektöründe işgücü eksikliği ve var olan/olabilecek askeri tehditleri önleme maksadıyla asker ihtiyacı gibi dönemsel şartların varlığı hızlı bir nüfus artışı gerekliliğini ortaya çıkarmış, bu bağlamda da üretilen politikaların pronatalist özellikler taşımakta olduğu söylenebilir. İlk nüfus sayımı ile başlangıç yapan dönemin 1965 yılı itibari ile sonlanmasında ise, 1962 yılında Devlet Planlama Teşkilatı’nın kurulması ve nüfus artış hızının azaltılması amacıyla 1965 yılında *Nüfus Planlaması Hakkında Kanunun* uygulanmaya başlaması en önemli belirleyiciler olarak görülmektedir (Sertkaya Doğan ve Bostan, 2019; TÜSİAD, 1999).

1965 ile 1980 yıllarını kapsayan dönemde antinatalist (gebeliği önleyici-doğurganlığı azaltıcı) politikalara geçiş Türkiye’de demografik dönüşüm sürecinin ikinci aşamasının başlamasını tetiklemiştir. Her ne kadar birinci aşamanın son zamanlarında nüfus artış hızına yönelik alınan önlemlere rağmen, nüfus artışının devam ettiği görülmekte; Doğanay’ın da (2014; akt. Sertkaya Doğan ve Bostan, 2019) dediği üzere, aslında bu sorun temelde nüfusun eğitim sorunu olarak görülmelidir. Kaba doğum oranlarında ciddi bir değişimin olmaması nedeniyle bu dönem içerisinde nüfusun artış gösterdiği bilinmekle birlikte; gerek sağlık hizmetlerindeki iyileşmeler gerekse doğum kontrolü konusunda uygulanan politikalara ek olarak toplumun demografik ve sosyo-ekonomik yapısı da göz önüne alındığında Türkiye’den yurt dışına, özellikle bu dönemde kırsal kesimdeki emek arzı fazlalığını azaltmak için, işgücü göçünün teşvik

edildiği, ancak tüm bu politikalara rağmen doğurganlık hızındaki azalmanın, ölüm hızındaki azalmanın gerisinde kalması demografik dönüşümün üçüncü aşamasına geçiş için yadsınamaz bir gerçek olmuştur (Gürsoy Çuhadar, 2019; TÜSİAD, 1999). Bu kapsamda, Cem Behar ve arkadaşlarının hazırlamış olduğu rapora göre (1999), 1965-1980 yılları arasında aile planlaması programının doğurganlığın düşüşünde % 10 gibi bir pay sahibi olduğu görülmüş, bu oranın küçüklüğünden doğurganlığın azalışında devletin nüfus politikasının doğrudan etkisinin önemsiz olduğu, bunun yanında ekonomik, kültürel ve sosyal nedenlerin daha önemli olabileceği sonucu çıktığı ifade edilmiştir.

1980-2010 yılları arasında ise demografik dönüşüm sürecinin ikinci aşamasında uygulanan antinatalist politikaların yayılım gösteren bir nitelik taşıdığı belirtilmektedir. Bu dönem itibarıyla “aile planlaması kavramı” ön planda tutulmuş, dönem içerisinde doğurganlık ve ölüm hızlarındaki aşağı yönlü hareketliliğin devam etmesi yanı sıra dönemi ayırt edici kılan nüfus artış hızının da düşüşe geçişi olmuştur (Eryurt ve diğ., 2013). 2010 yılı sonrasında doğurganlık düzeyinin 2 çocuca kadar düşmesi ve daha da düşüş eğilimi göstermesi yeni bir tartışmanın gündeme gelmesine neden olmuş; bu durum, eş zamanlı olarak Türkiye için demografik dönüşüm sürecinde sona gelindiğini de göstermiştir (Eryurt ve diğ., 2013; Sertkaya Doğan ve Bostan, 2019; UN, 2017). Bu dönemde, emzirme ve geçici iş göremezlik ödeneği, doğum ve süt izinleri verilmesi, babaya doğum izni verilmesi, işyerlerinde ücretsiz izin sürelerinin uzatılması, doğum yardımı verilmesi gibi teşvikler neticesinde nüfus artışının sağlanması amaçlanmaktadır (Şahin, 2016; akt. Sertkaya Doğan ve Bostan, 2019).

Türkiye’de demografik dönüşümün üçüncü aşamasının tamamlanıp dördüncü aşamasına geçişin toplam doğurganlık hızının nüfusun kendini yenileyebildiği 2,1’lik alt sınırında altına düşüşü ve nüfusun artışının sıfırlanması sonucu gerçekleşeceği düşünülmektedir. Türkiye’de 15 yıllık dönem içerisinde çocuk sayısının arttırılmasına yönelik yapılan çağrılara rağmen, toplam doğurganlık hızının 2050’de 1,6’ya kadar düşebileceği öngörülmekte; bu kapsamda, Türkiye’nin demografik dönüşümünde dördüncü aşama için ilk ölçütün gerçekleştiği söylenmektedir (Eryurt ve diğ., 2013; Sertkaya Doğan ve Bostan, 2019).

Yaşlılığın sosyal görünümünün kuşaklar üzerinden değerlendirilmesinin yaşlılık çalışmaları adına değerli olduğu vurgulanmakta olup, nüfus bilimciler tarafından 2050

sonrasında Türkiye’de ilk defa nüfus içerisindeki yaşlı grubun 15 yaş ve altı çocuk nüfusundan daha fazla olacağı belirtilmektedir. Şentürk’ün (2018) de bahsettiği üzere, gelişmiş ülkelerdeki *baby boom* kuşağının önemine sahip yaşlıların Türkiye’de demografik dönüşüm sürecinde *Y kuşağı* olarak görüldüğü, zira 1980-2000 yılları arasında doğan bu kuşaktaki bireyler, 21. yüzyılın ikinci yarısının yaşlıları olarak karşımıza çıkacağı aşikârdır. Bu sebeptendir ki, Türkiye’de Y Kuşağı yaşlıların kendilerinden önceki kuşaktakilerden daha fazla dikkat çekici olacağı açıkça ifade edilmektedir (akt. Kurtkapan, 2019). Gelişmiş ülkelerde *baby boom* kuşağı, Türkiye’de ise *Y kuşağının* yaşam biçimleri ve alışkanlıklarının önceki kuşaklardan farklılaştığı, daha hareketli, daha iyi sağlık ve fiziki koşullara sahip oldukları ifade edilirken; bu bağlamda, hem sosyo-ekonomik hem de fizik mekâna yansımalarının daha çeşitlilik ve hareketlilik içerdiği düşünülebilir ve bu durum yakın dönemin değişim ve dönüşümlerinin bir ürünü olan *yeni yaşlılık profilini* açıklamaktadır (Şentürk, 2018; akt. Kurtkapan, 2019).

Şekil 2.3: Türkiye’de 1935-1975-2021 yılları nüfus piramitleri değişimi (2020 Yılı Yaşlı Nüfus İstatistik Bülteni, 2021).

Sonuç itibariyle, dönüşümün ikinci aşamasında düşen doğurganlık hızı ile birlikte nüfus yapısındaki değişimler nüfus piramitlerine de yansımakta; piramidin tabanı daraldıkça ve önceki kuşakların büyüdükçe genç nüfusun toplam nüfus içerisinde oranının artışı ve işgücü piyasasında ise bağımlılık oranlarının düşmesi olarak kendisini göstermektedir. Böylelikle, nüfus yaşlanması ve bağımlılık oranındaki aşağı yönlü hareketlilik, potansiyel üretken işgücünün en yüksek olduğu dönemi işaret etmektedir. “*Fırsat penceresi (Window of opportunity / demographic window)*” olarak isimlendirilen ve bir ulusun demografik evriminde çalışma çağındaki nüfus oranının özellikle belirgin olduğu zaman dilimi olarak tariflenen bu dönem, 30-40 yıllık bir süreye tekabül etmekte ve ülkeler adına tarihleri boyunca yalnızca bir kez deneyimlenecek bir fırsat olarak görülmektedir (Gürsoy Çuhadar, 2019; TÜSİAD, 1999).

2.1.2. Yaş dostu olma ve kullanıcı çeşitliliği ilişkisi

Dünya çapında değişen aile yapıları ve hane dinamikleri ile birlikte değişen demografik özellikler, iki nesilden fazla bir süredir kuşaklararası etkileşim, katılım ve destek için fırsatlar sağlayan başarılı uygulamalar üzerinde düşünmeyi giderek daha önemli hale getirmektedir. Dolayısıyla kuşaklararası iletişimin temellendirilmesi ve uygulamaya yönelik çıkarımların yapılabilmesinin yaşlı dostu, çocuk dostu veya sağlıklı topluluklar gibi alt başlıkların birlikte değerlendirilmesi ile mümkün kılınacağı düşüncesi hâkimdir.

Yaşa dayalı öncelikler ve nesiller arası iletişim olanaklarını birleştirmek, şehrin geleceğine ilişkin tartışmanın anahtarı olarak kuşaklararası ilişkileri yeniden tanıtmamanın bir yolunu sağlamaktadır (Biggs ve Carr, 2015). Kuşaklararası etkileşimde yaşanan politika değişikliğinin özünde yaşlı dostu olmanın doğası gereği herkes için dostça görüldüğü fikri yatmaktadır. Gerçekten de, *'yaşlı dostu olmanın her yaşta fayda sağladığı'* fikri, kentsel dönüşüme yatırımı destekleyen argümanlardan birini oluşturur ve Amerika, İngiltere ve Avustralya'da yaşlıların ihtiyaçlarını karşılayarak, tüm grupların ihtiyaçlarını daha iyi karşılamamanın mümkün olduğu üzerine birçok araştırma yapılmaktadır (Miller ve Annesley, 2011; akt. Biggs ve Carr, 2015).

Kuşaklararası iletişimde aile kavramının önemi yadsınamaz bir gerçektir ve özellikle de dost bir kent yaklaşımının tanımlanması öncelikli olarak kuşaklararası iletişime, temelde ise aile kavramına atıfta bulunmayı gerekli kılmaktadır. Bu noktada, yapılan *Aile Dostu Kentler Etüt Araştırması* kapsamında görüşülen uzmanlarca ailenin tanımı için yaşlı, çocuk, kadın, engelli vb. gibi kentle doğrudan ilişki kurulacak somut bir gerçekliği tanımlamadığı ve çok çeşitli kültürel ve sosyal altyapılara sahip, çok katmanlı ve de farklı kökenlere sahip aile yapılarının varlığının tek ve doğru bir tanım yapmayı güçleştirdiği yönünde hemfikirlerdir (2016).

Günümüz kentleşme deneyimlerinden hareketle, modern kentin gelişimi ile birlikte aile yapısındaki çözümler de kentsel yapıda olduğu gibi geleneksellikten uzaklaşmaktadır. Modern kent yaşamının getirileri kadar yaşam koşullarında bazı götürüleri olduğu da bir gerçektir. Sosyo-kültürel geçmişimizde nesiller arası ilişkilerin kurulduğu, geleneklerin nesiller arası aktarıldığı bir mekanizma işlevi gören aile kavramı, mekânsal yaşanan değişimlerden toplumun en çok etkilenen yapıtaşını oluşturmaktadır. Aile; aile büyükleri, ebeveynleri ve çocukları içermekte olup, kent

söz konusu olduğunda bir aradalığın temsili olarak aynı meskenin paylaşılması gerekmektedir (*Aile Dostu Kentler Etüt Araştırması*, 2016). Düşük doğurganlık düzeylerine, daha küçük ailelere ve yaşlanan nüfusa geçişlerin yanı sıra artan kentleşme ve uluslararası göçün işaret ettiği küresel demografik eğilimler, insanların yaşadığı hane bağamlarını da değiştirmektedir. Birleşmiş Milletler'in yapmış olduğu hanehalkı araştırmasına göre, hem 20 yaşın altında daha genç, hem de 65 yaş üzeri daha yaşlı bir üyeye sahip hanelerin oranı, nesiller arası hanehalkı düzenlerinde küresel ve bölgesel kalıpların ilk göstergesini sağlamakta olup, dünya üzerinde belirlenen farklı hanehalkı büyüklükleri ile hem kuşaklararası ilişkiler bağlamında hem de farklı nesillerin birlikte yaşama eğilimine daha fazla ışık tutulmaktadır (2019b).

Aynı anda kırılgan grupları koruyacak, nesiller arası eşitliği sağlayacak ve sürdürülebilir ekonomik büyümeyi ve sürdürülebilir kalkınmayı teşvik edecek politikaların geliştirilmesi için bir gereklilik olarak, şu anda sağlanmakta olan nesiller arası desteğin miktarı ve biçimleri hakkında daha iyi bilgiye ihtiyaç duyulmaktadır (a.g.e, 2019b). Bu bağlamda yapılan araştırmalar, yaşlı kişilerin yaşam düzenlemeleri, farklı gelişmişlik düzeylerine sahip ülkeler ve bölgeler arasında büyük farklılıklar olduğunu göstermektedir. Latin Amerika ve Karayipler, Asya ve Afrika'da bir çocuk veya torunla yaşamak yaşlılar arasında en yaygın yaşam düzeni iken, Avrupa ve Kuzey Amerika'da en yaygın düzen sadece çiftlerin yaşadığı haneler ve bunu yalnız yaşayan bireyler izlemektedir.

Türkiye'de ise durum 65 yaş üstü için kuşaklararası birlikte yaşamdan uzaklaşıldığını, genellikle çekirdek ailelerin bakım ve desteği noktasında 2-3 kişilik hanehalkı büyüklerine sahip ailelerin ağırlıkta olduğu, bunun sonucunda tek kalan 65 yaş üzeri bireylerin hem torunları ile hem de ev ekonomisi adına çocukları ile birlikte yaşamaya başladıklarının çıkarımı kolaylıkla yapılmaktadır. Aslında Türkiye özelinde tanımlanacak olan yeni düzenin, çalışan nüfusun kurduğu hane sistemi ile değerlendirilmesi yerinde olacaktır. Yaşanan güncel toplumsal değişikliklerin en büyük yansımaları aile ve hanehalkı düzenleri üzerinde kendisi göstermiş olup, yeni hanehalkı yapılanmalarında ikiden fazla neslin, yani yaşlı bireyler ile torunların, bir arada olması, hem kullanılan evin hem de çevresini oluşturan kentsel mekânların çeşitlendirilmesi ve kullanıcı odaklı düzenlenmesi gerektiğini gözler önüne sermektedir.

Aile dostu topluluklar, *“ailelerin uygun fiyatlı konutlardan, çocuk bakımından, oynayabilecekleri parklardan, kaliteli okullardan ve güvenli mahallelerden hoşlandığı topluluklar”* (Url-3) olarak ifade edilmekte olup; birden fazla nesli içeren bir planlama yaklaşımının oluşturulması ve *“kentsel yaşanabilirlik girişimlerinin nesiller arası bir boyutta ele alınması, fiziksel olanakların ve finansman kaynaklarının da daha verimli kullanılmasıyla sonuçlanacaktır”* (Van Vliet, 2011; akt. Biggs ve Carr, 2015). Kent plancıları, hem fiziksel hem de sosyal altyapı yoluyla aileyi destekleyen bir topluluk oluşturma gündemini ilerletmek için etkili birer paydaş olarak görülmelidir.

2008 yılında Amerikan Planlama Birliği (APA) tarafından ortaya atılmış bir kavram olmakla birlikte, özünde çocuklu ailelerin kent çeperlerinde yaşamayı tercih ettikleri, bu sebeple kent merkezinin yaş ortalamasının yükseldiğini, her iki yaş grubunun da sosyal ve kentsel imkânlara erişilebilirliğinin düşük olmasının getirdiği problemlere çözüm amacıyla kavramın *“aile dostu kent”* olarak vurgulandığı söylenebilir (Çakırer Özservet, 2015).

Yaşlıların yaşam düzenlemeleri; ekonomik refahları, fiziksel ve psiko-sosyal sağlıkları ve yaşam doyumları ile ilişkilidir. Uluslararası literatürde adından sıklıkla söz edilmeyen, yalnızca toplumdaki kırılgan gruplara dost bir yaklaşımın ötesinde bir çalışma alanı olarak görülmesi gereken aile dostu kent kavramının yaşlılara yönelik hanehalkı çalışmaları ve ekonomik refah politikaları ile birlikte değerlendirilmesinin batı toplumlarına nazaran ülkemiz adına daha anlamlı olacağı düşünülmektedir.

Kuşaklararası ilişkilerden söz edildiği noktada, bireyin yaşamı boyunca kentsel mekân ile en çok bağ kurduğu ve de keşfettiği çocukluk dönemi ile deneyimlerin ön plana çıktığı yaşlılık dönemi kentin kullanıcı ile ilişkisine yönelik iki önemli uç noktayı göstermektedir. Bu iki dönemin, kent ile ilişkisinin tanımlanması ve kentsel mekânların bu bağlamda yeniden üretilmesi noktasında çok değerli olduğu yapılan birçok araştırmada da vurgulanmaktadır.

Hem yaş dostu, hem de çocuk dostu kentler için çıkış noktasının yaş olgusu olması ve eşitlik ilkesi ile hareket edilmesi, her iki kavramın da benzerlikler içerdiğini göstermektedir. Yaş dostu kentler ideale doğru bir adım daha yaklaşılmış iken, *“çocuk dostu kent”* kavramının da önemli bir altlık oluşturacağı düşünülmektedir. Kentsel mekânda kırılgan bir grubun yaş temelli irdelenmesi noktasında önemli girdiler sağlayan çocuk dostu kent vurgusu, dayanağını Çocuk Hakları Sözleşmesi

üzerinden almakta ve bu kapsamda çocukların insani haklarına vurgu yapıldığı görülmektedir. Çocuk Hakları Sözleşmesi, Birleşmiş Milletler Genel Kurulu tarafından 20 Kasım 1989 tarihinde kabul edilerek 2 Eylül 1990 tarihinde de yürürlüğe konulmuş olan bir sözleşme olmakla birlikte, halen var olan en geniş uluslararası kabul görmüş ve katılımlı sözleşme özelliği taşımaktadır (Topsümer ve diğ, 2009). Topsümer ve diğerlerine göre (2009), çocuk dostu bir şehir, yerel yönetim mekanizmalarının çocuk dostu bakış açılarından başlayarak, çocuk haklarının ve çocukların karar alma mekanizmalarındaki görünürlüğüne sağlanması üzerine odaklanmaktadır. Yerele yapılan bu vurgu ile bakış açısının devlet düzeyine genişletilerek şehirlerden başlamayı ve nihayetinde çocuk haklarının dünya çapında bir uygulamasına ulaşmayı amaçlamaktadır.

“Çocuk Dostu Şehir Girişimi” 1996 yılında gerçekleştirilen Birleşmiş Milletler İnsan Yerleşimleri Konferansında (HABITAT II) şehirleri herkes için yaşanabilir mekânlar kılmayı amaçlamak üzere alınan kararın devamı niteliğindedir. Girişim UNICEF’in terminolojisi ile ‘önce çocuklar’ ilkesini temel almaktadır (Korkmaz, 2006; Topsümer ve diğ, 2009). Yukarıda da temel hedef olarak bahsedildiği ve UNICEF’in Çocuk Dostu Şehirler İnşa Etmek: Eylem İçin Bir Çerçeve (2004) belgesinde de geçtiği üzere; çocuk dostu bir şehrin hedefi, yerel yönetimlerde çocuk haklarını desteklemek olmalıdır. Bu kapsamda, “çocuk dostu bir kent, her genç vatandaşı adına şunları yapma hakkını garanti eder” (UNICEF, 2004):

- “Şehirleriyle ilgili kararları etkilemek
- Şehre ilişkin görüşlerini diledikleri gibi ifade edebilmek
- Aile, toplum ve sosyal hayata katılım
- Sağlık, eğitim ve barınma gibi temel hizmetleri almak
- İçilebilecek güvenli suya erişim
- Sömürü, şiddet ve istismardan korunmak
- Sokaklarda kendi başına güvende olmak
- Arkadaşlarla tanışmak ve oynamak
- Bitkiler ve hayvanlar için yeşil alanlara sahip olmak
- Kirlenmemiş bir çevrede yaşamak
- Kültürel ve sosyal etkinliklere katılmak
- Etnik köken, din, gelir, cinsiyet veya engellilik ne olursa olsun her hizmete erişebilen, bulundukları şehrin eşit vatandaşı olmak.”

1996 yılında ortaya konan HABITAT II bildirgesi ile temelde hükümet ve devlet başkanlarının herkes için yeterli barınma hizmeti sağlamak ve insan yerleşimlerini daha güvenli, daha sağlıklı ve daha yaşanabilir, adil, sürdürülebilir ve üretken kılmak gibi evrensel hedefler adına sunulan basit çerçeve ile UNICEF tarafından ortaya konan temel hedeflerin üst başlıkları benzerlik göstermektedir. Verilen bilgiler ışığında, çocuk dostu bir kent için kritik olan genel hatları ile dört konu ön plana çıkmaktadır: “güvenlik”, “yeşil alan”, “erişim” ve “uyum”.

Çocuk Dostu Şehir Projesi Uygulama Yönergesi kapsamında 0-18 yaş aralığındaki çocukların yerel ölçekte söz sahibi olabilecekleri ve çocuk haklarının dâhil edildiği bir çevrenin yaratılması noktasında belirlenen öncelikli hedefleri ise şu şekilde sıralanmaktadır:

- “Sağlıklı ve güvenli bir çevre
- Çocukların gelişimi için dost bir çevre
- Sürdürülebilir ve adil bir çevre
- Temel hizmetlerin verildiği ve herkese bakım sağlayan bir çevre
- Özellikle güç durumdaki çocuklar için dost bir çevre
- Ayrımcılık gözetmeyen ve dayanışmayı özendiren bir çevre” (UNICEF, 2004).

Evrensel bir tasarım çerçevesi sunması adına tüm dünya üzerinde kabul gören çocuk dostu kent kavramı ve uygulamaları, yaş dostu kent kavramının temellenmesinde ilişkili bir kırılma grubu hedeflemekte; bu noktada kavramsal tanımlamanın yapılmasına öncülük etmektedir. Çocuk dostu kent ile hak temelli bir yaklaşım söz konusu iken, bu bakış açısı yaş dostu kent için önemli bir üst başlığı gözler önüne sermektedir. Sosyal politikaların oluşturulması noktasında insan/çocuk hakları üzerinden geliştirilen bir bakış açısının evrensel ve herkes için tasarım olgusuna katkı sunacağı yadsınamaz bir gerçektir.

Yaşlıların ve çocukların özel ihtiyaçlarının şehir yaşamında olduğu gibi dikkate alınmadığı iddia edilirse, ayrımcılığa uğradıkları sonucunun çıkması kaçınılmazdır. Son yıllarda, yerel yenilenme programlarına ve sürdürülebilir toplumsal kalkınmaya çocuk, genç ve yaşlıların dâhil edilmesinin önemi giderek daha fazla anlaşılmış ve kanıtlar şunu göstermektedir ki; birincisi, mahalleler özellikle yaşlı yetişkinler (Phillipson, 2007) ve çocuklar için önemlidir (De Visscher ve Bouverne-De Bie, 2008); ikincisi, bu iki grubun kaynaklara ve hizmetlere genellikle sınırlı erişimi vardır

(Pain, 2005) üçüncüsü, mahalle yoksunluğu ya da “yerel yoksulluk”ın sonuçları her iki grubun hayatını da derinden sarsmaktadır (Pain, 2005; Scharf, Phillipson ve Smith, 2003) (akt. Buffel ve diğ, 2014). Bu noktada, arazi kullanımı, konut, ulaşım, sosyal ve sivil katılım, iletişim, bilgilendirme gibi fiziksel ve sosyal çevre ile ilgili alınacak kararlarda fizik mekânı özellikle mahalle ölçeğinde ve gündelik yaşantı içerisinde en çok deneyimleyen yaş gruplarının ihtiyaçları doğrultusunda şekillendirilmesi bütüncül, sürdürülebilir bir bakış açısının geliştirilmesi adına anlamlı olacağı düşünülmektedir.

2.1.3. Aktif ve yerinde yaşlanma - Yaşam memnuniyeti ilişkisi

Çevresel koşullara ayak uydurma kapasitesinin kısmen/tamamen ortadan kaybolması sonucu fizyolojik, biyolojik, ekonomik veya sosyolojik olmak üzere pek çok farklı alanda tariflemesi yapılan yaşlılık, toplumsal dışlanma ve işe yaramamazlık algısıyla pasif yaşlı bireylerin yaşadığı bir toplumun yaratılması ile mücadele eden hem sosyo-ekonomik hem de fizik mekâna yönelik politikalar ile desteklenmesi gereken bir süreç olarak görülmektedir. Bu sebeptendir ki, gerek dünyada gerekse ülkemizde yaşlı nüfustaki artış yaşlılarda yaşam kalitesi, aktif ve yerinde yaşlanma ve kentsel gereklilikler gibi konuların üzerinde daha çok durulması gerekliliğini ortaya koymuştur.

Aktif yaşlanma, yaşlanan nüfusun çevresel memnuniyeti artırmak, yerinde ve sağlıklı bir yaşam sürmesi adına sağlık, güvenlik ve sosyal katılımı destekleyen bir çevre ve olanaklar düzenini sunma süreci olarak tarflenebilir. Eğer yaşlanma olumlu bir deneyim olarsa, daha uzun yaşama sürecine sağlık, katılım ve güvenlik konuları kapsamında devam eden fırsatların eşlik etmesi gereklidir. Dünya Sağlık Örgütü, bu vizyona ulaşma sürecini ifade etmek için "aktif yaşlanma" terimini benimsemiştir (WHO, 2002; 2015).

Aktif yaşlanma kavramının kökenleri, yaşlılık kavramına atıfta bulunarak birey ve bireysel ilişkileri merkeze alan bir mikro ölçek kuramı olan Aktivite Teorisi üzerinden temellenmektedir. Aktivite teorisi ile yaşlı bireylerin pozitif yönlerinin geliştirilmesinin sosyolojik açıdan analizi yapılarak desteklenmesini, böylelikle yaşlı bireyin kendisini dış dünyadan ve toplumsal eylemlerden soyutlamasının önüne geçileceğini savunmaktadır. Aktivite teorisi, yaşlılık üzerine geliştirilen ve bireyin

toplumdan geri çekilmesinin doğal ve kaçınılmaz bir davranış olduğu varsayımı üzerine dayanan ilk kuram olan ‘Yaşamdan Kopma Kuramı’na karşı ortaya atılmıştır.

Aktif yaşlanma paradigması, sağlıklı, başarılı ya da üretken yaşlanma kavramlarının da ilişkili olduğu kapsayıcı bir üst kavram olarak düşünülebilir. Aktif yaşlanma kavramında önce ortaya atılan ve aktivite kuramının da en önemli temalarından birisi olan “başarılı yaşlanma”, yaşlılık literatürü ile birlikte oldukça sık bahsedilen bir kavram olarak karşımıza çıkmaktadır. “Yaşlılık” ve “başarı” kavramlarının ilk başta zıtlık içerdiği, çünkü genellikle ‘yaşlılığın’ kayıp, azalma ve ölüme yaklaşma, ‘başarı’nın ise kazanım, galip gelme gibi çağrışımlarda bulunduğu üzerinde durulur. Bu düşüncenin bir paradoks olduğunun sanılmasının aksine, başarılı yaşlılık kavramının kendisi, yaşlılığın doğasının hâlihazırdaki hali ile kabul edilmesi yerine eleştirel bir söylem ile yeni bir tarzın oluşturulması, başarının biçim ve araçlarının yaşlılık ile bütünleşmesinin sağlanması yönünde yapıcı bir tutuma vurgu yapılmaktadır (Baltes ve Baltes, 1990; akt. Kalaycıoğlu ve diğ., 2003).

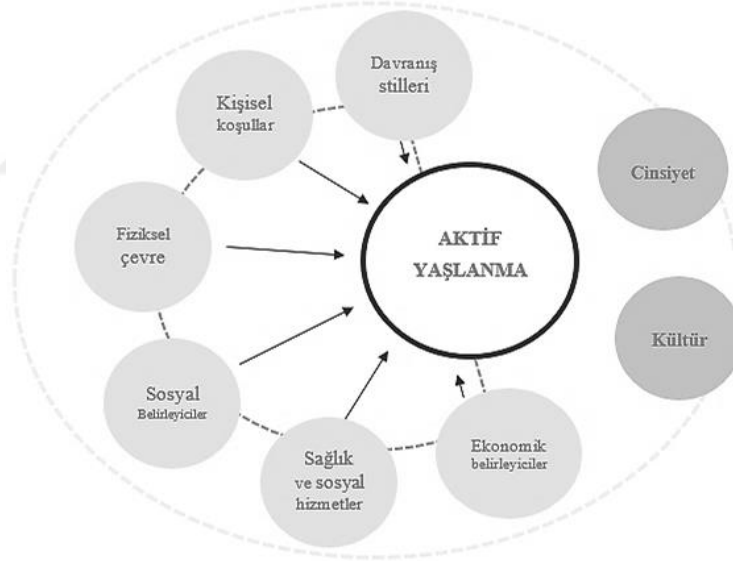
Yaşlı nüfusun sosyal çevreye olan uyumunun önemi özellikle aktif iş hayatının sona ermesi ile birlikte başlamaktadır. Yaşlı bireylerin toplumun yaşlılık algısının zorladığı sosyal uzaklaşmanın içine çekilmemesi gerektiğini, aslında onların da temelde orta yaş grubu ile aynı psikolojik ve toplumsal gereksinimlere sahip olduğunu ve bu bağlamda, yaşlılığın yaşam doyumu ve memnuniyet düzeyinin yüksek tutulması adına aktif kalmaya odaklı etkinliklerin desteklendiği bir yeniden gelişim dönemi olarak algılanması gerekmektedir (Kalaycıoğlu ve diğ., 2003; Üçok, 2018).

Aktif ve sağlıklı bir yaşlılık dönemi için iki önemli kilit kavram olarak *katılım* ve *bağımsızlığa* vurgu yapılması gereklidir. Katılım ilkesi kapsamında, yaşlı bireylerin toplumsal ilişkilerini sürdürmeleri, bu alandaki politikalara aktif olarak fikir sunmaları, tecrübelerini genç kuşaklar ile paylaşmaları ve ilgileri doğrultusunda topluma dâhil olmaları aktif yaşlanma için önemli katkılar sunacaktır.

Bağımsızlık kavramı ile; içinde yaşanılan çevrede yaşlı bireylere yönelik bireysel kapasitelerinin geliştirilmesine yönelik fırsatlar ve mümkün olduğunca yerinde (kendi evlerinde), kendi sosyal çevreleri içerisinde yaşama imkânı sunulması, fiziksel kısıtları dâhilinde gelir getirici işlerde çalışabilmelerinin desteklenmesi hedeflenmelidir (Tamkoç ve Bilgin, 2020).

Aktif yaşlanma ile insanların işgücüne katılım devamlılığının yanı sıra ücretsiz faaliyetlerde bulunması (aile üyeleri ile birlikte olması, bakımını sağlaması ya da gönüllü yardımcı olması) ve yaşlandıkça daha sağlıklı, bağımsız ve güvenli bir yaşam sürdüğü bir durum ifade edilmektedir (WHO, 2002). Yaşlı bireylerin katılımcı ve bağımsız olmalarının hem ailelerine, hem de topluma ve ekonomiye katkıları yadsınamaz bir gerçektir. Burada bahsi geçen aktif olma ibaresi yalnızca fiziksel olarak aktiflik değil, sosyal, ekonomik, kültürel, manevi ve vatandaş olarak sürekli katılımı çağrıştırmalıdır (Koçak, t.y, Bl. 1).

Yapılan birçok araştırmanın da belirttiği üzere, aktif yaşlanma yaşam boyu sürecek bir sürecin sonucu olarak görülmekte ve Dünya Sağlık Örgütü tarafından nüfus düzeyinde aktif yaşlanmanın 6 temel belirleyicisi olduğu vurgulanmaktadır (Şekil 2.4). Bunlar; davranış stilleri, kişisel, biyolojik ve psikolojik koşullar, sağlık ve sosyal hizmetler, fiziksel çevre ile sosyal ve ekonomik faktörler olarak belirlenmiştir (WHO, 2002).

Şekil 2.4: Aktif yaşlanmanın belirleyicileri (WHO, 2002, s.19'dan derlenmiştir).

Aktif yaşlanma ile yaşlı bireylerin toplumla bağlantısının kopmaması aslında olumlu birçok yönü içerisinde barındıran bir olgudur. Tüm yaş gruplarını kapsayıcı ve sürdürülebilir kentler insan onuruna yaraşır bir yaşam için temel unsurdur (Tamkoç ve Bilgin, 2020). Bu noktada, "yaş" dostu bir mahalle tasarımı, her yaş grubunun dâhil olması ve yaşlı bireyler için aktif yaşlanma ile bağlantılı bir süreç olarak değerlendirilebilir (Caner ve diğ, 2013). Böylelikle, hâlihazırda içerisinde bulunan sosyal ve toplumsal ilişkilerin yenilerinin eklenerek sürekliliğinin sağlanması

toplumun her kesimi tarafından eşitlikçi bir şekilde kullanılabilir, erişilebilir ve güvenli bir yaşam çevresine bağlıdır (Anon, 2003; akt. Tatal ve Üstün, 2009).

Yaşlanma süreci fiziksel, mental ve algısal olarak fonksiyon azalması, güç kaybı, hareketlerin sınırlanması ve günlük yaşamın gerektirdiği pek çok aktiviteden uzaklaşma ve kısıtlılıklar meydana getirmekte olup; yaşlı bireylerde meydana gelen yeti kaybı sonucu yaşlıların günlük aktiviteleri, hareket alanları ve sosyal ilişkileri olumsuz etkilenmektedir.

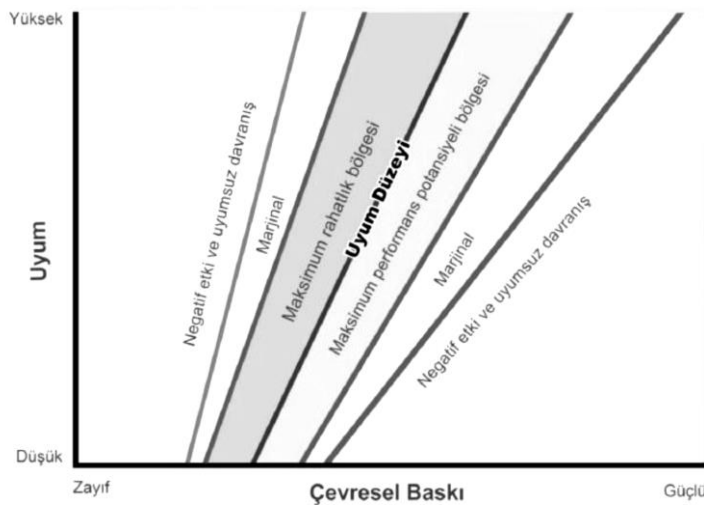
Yaşlılık ile birlikte gündelik yaşantının büyük çoğunluğu konut odaklı hale gelmekte; bu durum hem yaşam memnuniyeti hem de aktif ve kaliteli bir yaşlanma adına yaşlı kullanıcıların konutları ve yakın çevrelerindeki özelliklerin önemini gün yüzüne çıkarmaktadır. “Yerinde yaşlanma” kavramı, bireylerin yaş, gelir ve yeteneklerine bakılmaksızın kendi evlerinde ve toplumda güvenli, bağımsız ve rahat bir şekilde yaşama yeteneği olarak tanımlanmaktadır (Kalınkara ve Arpacı, 2013). Bir başka deyişle, yaşlı bireylerin alışkın olunan yerde, kendi fiziksel ve sosyal çevreleri içerisinde mümkün olduğu sürece bağımsız yaşam sürdürebilme yeteneği olarak özetlenebilir (Lehning ve Harmon, 2013).

Artan yaşlanma ve yaşam süresinin uzamasının bir çıktısı olarak değerlendirilen gerontoloji alanı kapsamında, yaşlanan toplumlardaki demografik nitelikler ve hane bileşenlerindeki değişim süreçleri kentlerin de fizik mekâna yönelik yeniden değerlendirilmesi adına cazip bir fırsat sunarken, yaşlanma literatürü altında bu duruma yönelik tartışmalar da gün geçtikçe önem kazanmıştır. Yaşanılan çevre ile bireyin davranışları arasında sıkı bir ilişki olduğu tartışılmaz bir gerçektir. Fiziksel çevrenin aktiviteleri teşvik edici ya da azaltıcı, bilişsel ve duygusal bağlılığı destekleyici ya da engelleyici birçok kıstası bünyesinde barındırdığı düşünülmektedir. Bireyin yaşam süreci içerisinde yaşa bağlı işlevsel kayıpları, günlük yaşantıdaki çevrenin etkisini daha görünür kılmaktadır.

Tarihsel bir perspektiften bakıldığında çevresel gerontoloji kavramı, teori ve araştırmada sosyo-fiziksel çevrenin açık bir şekilde ele alınması açısından gerontoloji girişimi içinde önemli ve başarılı bir rol oynamıştır. Yaşlı kişiler ve onların sosyo-mekânsal çevreleri arasındaki ilişkinin tanımlanması, açıklanması ve değiştirilmesi veya optimize edilmesi üzerine odaklanan çevresel gerontoloji, başlı başına bir alt alan olarak ortaya çıkmıştır (Wahl ve Weisman, 2003).

Rosow, Rowles, Lawton ve diğerlerinin klasik çalışmalarına dayanarak, çevresel gerontolojinin misyonu, çeşitli fiziksel ve ekolojik ortamlarda yaşlı yetişkinlerin karşı karşıya olduğu bir dizi kilit görevi anlamak olarak görülmüştür. Bunlar; “*ev ortamının dışındaki çevresel kaynakları kullanarak fiziksel ve zihinsel bozukluklar karşısında günlük yaşamı mümkün olduğu kadar bağımsız olarak korumak (yerinde yaşlanma)*”, “*istenmesi veya gerekli olması halinde yer değiştirme işlemlerinin başlatılması*” ve “*yer değiştirmeden sonra yeni yaşam ortamına (bakım evleri veya diğer planlı konutlar gibi) uyum sağlama*” olarak görülmektedir (Wahl ve Lang, 2003; akt. Phillipson, 2004).

1973 yılında Lawton & Nahemow’un ortaya koyduğu baskı-uyum modeli (Şekil 2.5); bireyin toplumsal uyumu ile davranışları arasında bir denge olduğu üzerine kuruludur. Bireyin davranışları ve toplumsal yaşantısındaki iyi olma hali, yaşadığı çevre ve bireysel yetenekleri ile ilintilidir. Düşük uyuma sahip bir birey daha fazla çevresel baskıyla yüz yüze gelmekte; ancak çevresel baskı ve bireysel uyumun denge durumunda olması ile kişinin toplumsal sisteme adaptasyonu sağlanabilmektedir. Scharlach ve Moore’a göre, “*birey ne kadar az yeterli olursa, çevresel etkenlerin etkisi de o denli büyük olur*” hipotezinden hareketle yeterlilik ve baskı arasındaki uyumsuzluğun sonucu aşırı güçsüzlük durumu ortaya çıkmaktadır (2016). Ayrıca Lawton (1990; akt. Chao, 2018), yaşlı insanların çevresel değişikliklere (yani topluluklarındaki afetlere) genç sakinlere göre daha duyarlı olabileceğinden, bireyin çevredeki değişikliklere uyum sağlama yeteneğinin yaşlanma süreciyle birlikte azalacağını belirtmektedir.

Şekil 2.5: Baskı-Uyum Modeli (Lawton ve Nahemow, 1973).

Yerinde yaşlanmanın sosyal bir politika olarak başarılı olması, yaşam süresince ev ortamının sürekliliği, toplumda bağımsız ve özgür bir yaşantı ve sosyal olarak dâhil olmanın sağlanması ile doğru orantılıdır. Yaşlanma süreci ile birlikte, insanların yaşadıkları yer ile olan fiziksel ve duygusal bağının daha güçlü olduğu vurgulanmaktadır. Çünkü ev, dünya üzerinde tüm kültürlerde olduğu gibi, genellikle sıcaklık, güvenilirlik, güvenlik, özerklik ve aşinalık kavramları ile bağdaştırılan bir mekânı tanımlamaktadır. Günlük yaşamın temel faaliyetlerinin yürütülmesi için bireyin kendi yaşam ortamı içerisinde yardım sağlanması ile günlük yaşam organizasyonunda ve sosyal ağlarda sürekliliğin devam edeceği varsayılmaktadır (Barrett ve diğ, 2012).

Yalnızca yaşlılar adına bir potansiyel sunmasının yanı sıra, aile, toplum ve yönetimler açısından da yararlı olan (Lehning ve Harmon, 2013) yerinde yaşlanma olgusu, kurum bakımına duyulan ihtiyacın azalmasına ve yaşlı nüfusun yaşamları üzerindeki denetim ve kontrol hakkının kendilerinde olması ile bağımsız hissetmelerine ve memnuniyeti yüksek bir yaşam sürmelerine imkân vermektedir. Böylelikle, sağlıklı yetişkin bireyler için sağlık, bakım hizmetlerine olan ihtiyaç azalmakta, bu durum beraberinde yerinde yaşlanma ve aktif yaşlanmanın hem bireysel hem de toplumsal açıdan maddi ve manevi yükümlülüklerin azalması anlamına gelmektedir (Bridge ve diğ, 2008). Ayrıca, yaşlı yetişkinlerin kendi evlerinde kalma arzusu, diğer aile bireyleri ile bir arada kalmasına kıyasla çevresel koşullara bağlılık ile daha sıkı bir ilişki içerisinde olmakta ve bu bağlamda, yerinde yaşlanmayı destekleyen mahalleler, gayri resmi bakımla ilgili tasarruflar ve ev tabanlı bir ortamda konaklama maliyetlerinin olmaması nedeniyle ekonomik sürdürülebilirliğe de katkı sunmaktadır (Bridge ve diğ, 2008).

Bireyler için yerinde yaşlanma, toplumların yaşanabilir olması ile doğrudan bağlantılıdır. AARP'ye (American Association of Retired Persons) göre *“yaşanabilir toplum, bireysel bağımsızlık ve sivil ve sosyal yaşama kolaylıkla katılımı sağlama yanı sıra ekonomik ve uygun konut, destekleyici toplumsal özellikler ve hizmetler, yeterli hareket olanakları ve kişisel bağımsızlık”* anlamına gelmektedir. Yerinde yaşlanmayı etkileyen yaşanabilir toplum göstergeleri de toplum özelliklerine benzer şekilde çok yönlü olarak ele alınabilir ve bu kapsamda, yerel yönetimler erişilebilir, ekonomik ve kullanılabilirliği rahat konut seçenekleri, güvenli ve yürünebilir mahalleler, ulaşım seçenekleri ve güvenli sürüş koşulları, sağlık destek hizmetleri ve sağlıklı gıda talepleri

gibi yaşı bireylerin özel ihtiyaçlarına yönelik düşük maliyetli çözüm önerileri sağlayabilirler (Kalıncara, 2015; Lehning ve Harmon, 2013).

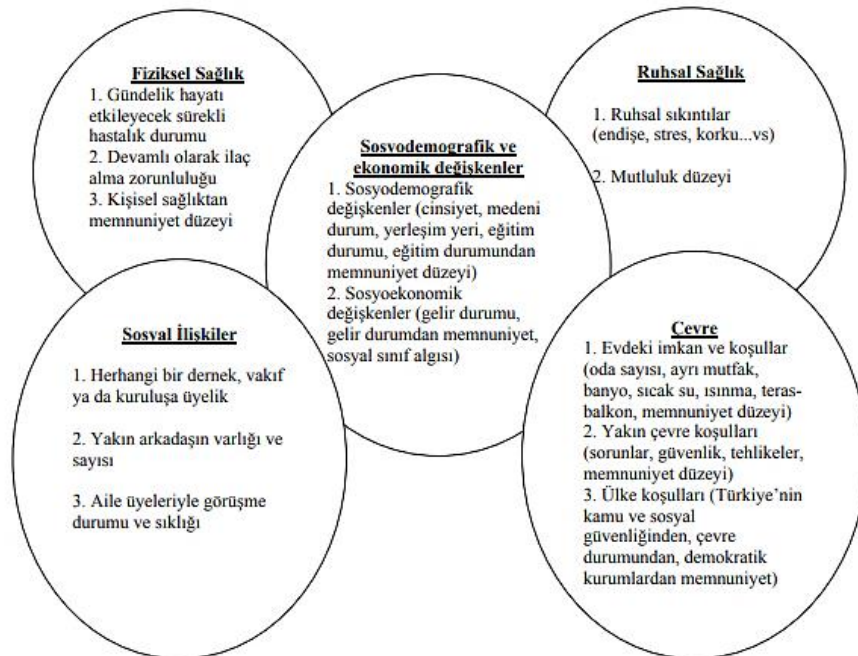
Hızla artan teknolojik gelişmeler ve uluslararası ilişkilerde gerçekleşen sınır ötesi hareketlilikteki rahatlamaya paralel olarak çevresel gerontoloji teorisinin toplumsal önemi de artmaktadır. Özellikle yapılan araştırmalar, yerinde yaşlanma kavramını vurgularken yaşı bireyler, çevre ve toplum arasındaki bağlantıları daha derine inerek geliştirmeye başlamıştır. Toplumda bağımsız ve onurlu bir yaşam sürdürebilmek için karşılıklı sorumluluk, ilgi, saygı, aidiyet, güven, kimlik ve topluma katılım gibi kavramların dâhil edildiği bu yaklaşımlarda çevrenin önemi giderek artmakta (Wahl ve Oswald, 2016; akt. Karakaş, 2019); bu kapsamda, çevresel gerontoloji kanıta dayalı konut tasarımı, kurumsal bakıma, yaş dostu mikro düzeyde ev modifikasyonlarından yaş dostu topluluklara ve hatta makro düzeyde ülke politikalarına kadar birçok ölçekte kendisine uygulama alanı bulmaktadır (Buffel ve diğ., 2014; Wahl ve Weisman, 2003).

Gerontologlar, kent planlamacıları, hizmet sağlayıcılar, yerel ve ulusal ölçekte politika üreticiler yaşıların ihtiyaçları ve geleceklerine ilişkin sorunların tespiti ve çözümü adına çevresel gerontoloji alanında interdisipliner çalışma yürütme imkânına sahiptirler. Çevrenin bir araştırma hedefi yapılmasının ve günlük çevrenin yapılan araştırma sonuçları ışığında yeniden yapılandırılmasının yaşı yetişkinlerin fiziksel/sosyal ortamlarda bulunması bağlamında yüksek önceliğe sahip olması gerektiği ortaya konulmakta (Kaspar ve diğ., 2015; akt. Karakaş, 2019); mekânın yaşıların davranış seçimlerini etkileyen bir değişken olduğu kabulü ile hareket edilmektedir (Esendemir, 2016). Bu noktada çoğulculuk terimi; teori, deneye dayalı araştırmalar, bulguların uygulanabilirliği ve değer üretme gibi önemli karakteristikleri bünyesinde barındırması noktasında çevresel gerontoloji için uygun görülmektedir (Wahl ve Weisman, 2003).

Yaşı nüfusun yaşadığı en önemli problemlerden birisi de “yaşam kalitesinin düşüşü”dür. Çevresel faktörlere uyum sağlayabilme yeteneğinin kısıtlanması, fiziksel çevrenin planlanması-yeniden üretiminden kaynaklı aksaklıklar ve hareket-erişilebilirliğin azalması ile birlikte, yaşıların aktif yaşama katılımları da güçleşmekte; bunun sonucu psikolojik olarak yalnızlık ve soyutlanma hissiyatını ve dolayısıyla yaşam kalitesinin düşüşünü tetiklemektedir (Kalıncara, 2019). Kalıncara’nın da (2013) bahsettiği üzere, konut ve yakın çevresinden duyulacak olan tatmin yalnızca

güvenli, konforlu bir ev ile değil, yaşlı bireyler için sosyal etkileşimde bulunabileceği ve kaliteli bir yaşam sürebileceği bir ortamın varlığı ile sağlanabilmektedir. Ancak, yaşlılar homojen bir topluluğu ifade etmemekle birlikte, diğer bir yandan değişen fiziksel ve psikolojik ihtiyaçlar, ekonomik ve kültürel sınıf farklılıkları, hatta cinsiyet gibi ölçütler sebebiyle “*tek beden herkese uyar*” yaklaşımı ile çözüm üretmenin yersiz olacağı görüşü hâkim olmaktadır.

Yaşam kalitesi kavramı, genel anlamıyla bireyin iyilik durumu ve içerisinde bulunduğu koşullardan duyduğu tatminlik seviyesi olarak tanımlanmakta; en basit şekli ile Maslow’un ihtiyaçlar hiyerarşisi ile belirlediği istek ve ihtiyaçların doyum noktasına ulaşması olarak açıklanabilmektedir. Doğrudan ölçülebilmesi pek de mümkün olmayan yaşam kalitesi kavramı, yaşlı topluluklarında yaşamı etkileyen pek çok faktörü çok yönlü bir bakış açısı ile değerlendirmeyi amaçlamakta ve bireylerin barınma şartları, fiziksel yeterlilikleri, sosyal olma durumları, ekonomik gelir seviyeleri gibi pek çok faktörün etkisi ile şekillenen bir olgu olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu noktada; özellikle yaşlılık döneminde olmak üzere yaşam kalitesi kavramının şekillenmesi, her yaş grubundaki bireyler için konut ve yaşam çevresinin kalitesi ile doğru orantılı görülmektedir (Kalınkara, 2019).

Şekil 2.6: Yaşlılıkta yaşam memnuniyetini belirleyen alanlar (Arun, 2008).

Yaşlılık ile birlikte yaşamın anlamı, günlük yapılan aktivitelerin ne denli bağımsız, güvenli ve hoşnutluk içerisinde yapılması ile ilişkili bir durumdur. Arun’a göre (2008),

yaşam memnuniyetinde etkili olan çevre etkeni, bir yaşam alanı olarak mahalleyi, komşuluk ilişkilerini, sosyal ve refah politikalarının etkililiği ve bu bağlamda yaşanan ülkenin çevresel durumu ile demokratik kurumlarından memnuniyet düzeyini de kapsamaktadır (Şekil 2.6). Nitekim yaşam kalitesi olgusunun gerontoloji literatüründe geniş bir yer tutmasının nedeni de, kişisel birikimi oluşturan, gelir, eğitim, yaş, cinsiyet, aile hayatı, iş, fiziksel/ruhsal sağlık ve sosyal ilişkiler gibi kişisel etki alanlarının ve çevresel birikimi oluşturan sosyal güvenlik sistemi, kamu güvenliği, yaşanan mahalle, şehir, ülke gibi kamusal etki alanlarının yaşam memnuniyetinin gündelik yaşamdaki görüngülerin birbiri ile olan sıkı ilişkisinden ileri gelmektedir.

Yaşam kalitesi/memnuniyetinin günlük yaşamdaki karşılıkları ya da belirleyicileri, yaşlılığın olumlu bir tecrübe olarak görülmesi ve bağımsız, güvenli ve katılımcı bir yaşamın devamlılığına imkân sunması adına değerli görülmektedir. Sürdürülebilir ve her yaş grubunu bir kapsayıcı bir zeminin oluşmasına olanak tanıyan unsurların tespit edilmesi ve yaşam memnuniyetinin ölçülebilir olabilmesi için çok boyutlu bir temel üzerine oturabilecek bir yaklaşımın oluşturulmasına ihtiyaç duyulmaktadır.

Yaşam kalitesi araştırmalarında özellikle zamana, mekâna ve kültürel çeşitliliğe göre değişkenlik gösteren karakteristiklere sahip olma potansiyelinin göz önünde bulundurulduğu bir çerçeve ve fiziksel sağlık, ruhsal sağlık, sosyal ilişki kurma imkânı, çevre ve sosyo-demografik ve sosyo-ekonomik değişkenler bağlamında bir değerlendirmenin sunulmasının yerinde olacağı yapılan araştırmalar neticesinde ortaya konulmuştur (Arun, 2008).

Sonuç itibarıyla, çevresel gerontoloji yerinde yaşlanmayı açıklarken bazı kritik noktalara sahiptir, bunlar kişinin yerinde yaşlanmasının belirleyicisi olan *“kişi-çevre uyumuna”* bağlı açıklama ve mekân kavramına yaptığı vurgudur. Çevresel gerontoloji ya da yaşlı bireyler üzerinde fiziksel çevrenin etkileri üzerine yapılan araştırmaların tarihçesi 1960'lara dayanmakta olsa da, bu alandaki teorik gelişmeler, kentsel mekân tasarımı ile ilgili güncel araştırma ve uygulamalara başarıyla entegre edilememiştir (Michael ve diğ., 2006; Wahl ve Weisman, 2003).

Ev ve mahalle ölçeklerinde yaşam kalitesinin ölçülmesi noktasında ise günlük yaşam aktiviteleri, boş zamanların değerlendirilme biçimleri ve toplumsal yaşamda aktif olma düzeylerinin farklılaştığı görülmekle birlikte, fiziksel çevre özelliklerin yarattığı engeller ya da yönlendirmeler neticesinde aktif/sağlıklı/yerinde yaşlanma, kavramsal

başlığı her ne olursa olsun, olumlu ya da olumsuz etkileri olduğu aşikârdır. Her birey için tek bir doğrunun mümkün olmaması gibi, yaratılacak tek odaklı bir çözümün de işlerliği noktası da ayrıca üzerinde durulması gereken bir husustur. Ayrıca, literatürde çok az deneysel çalışma ile yaş farklılıklarına bağlı bir bakış açısına dayanarak fiziksel ve/veya sosyal çevre özellikleri tanımlanmaktadır. Bu noktada, “*Mahalle tasarımı yaşlı yetişkinlere göre aktif yaşlanmayı nasıl teşvik eder veya engeller?*” sorusu üzerinden yapılacak bir araştırma bu tez çalışmasının da motivasyonunu oluşturmaktadır.

2.2. Kullanıcı-Fizik Mekân İlişkisi ve Mahalle Ölçeği

“Önce biz mekânlarımıza şekil veririz, sonra da onlar bize” (W. Churchill)

Yaşlanma, evrensel olmasına karşın dünyanın her yerinde aynı anda ve aynı etki ile meydana gelmeyen bir olgudur. Bu nedenle, yaşlanma olgusuna neden olan alt katmanları küresel ve yerel düzeyde analiz etmenin yol açacağı bir dizi soruna cevap bulmak ve insan yerleşimine/çevresine uyum sağlamak adına önemli bir araştırma konusu olduğu tartışmasızdır.

Süregelen dönüşüm süreci içerisinde sosyolojik bağlamda katmanları ve genel vurgu yapılan kavramsal arka planı verilen yaşlanma, yaş dostu olma olgularının mekânsal temelli kavramsal içeriğinin de incelenmesi gerekliliği bu tez çalışmasının önemli bir ayağını oluşturmaktadır.

Ölçekler arası bir kurgunun evrensel bir tasarım yaklaşımı ile sunulması, yaş dostu kavramının kent ile bütünleşmesini tetikleyen yaş dostu kent olgusunun ortaya çıkışı ve içeriği bağlamında incelenmesinin mekânsal temelli yaklaşımların anlaşılabilirliğini mümkün kılacağı; mahalle kavramının da tarihsel süreç içerisindeki gelişiminin irdelenmesinin aynı zamanda tez çalışmasının da asıl amacı olan yaş dostu mahalle kavramı ve değerlendirilmesine yönelik yöntem önerisinin de önemli bir ayağını oluşturacağı düşünülmektedir.

İnsanoğlu yaşamını devam ettirebilmesi için mekân ile sürekli sıkı bir etkileşim içinde olmak zorundadır. Bu etkileşim, bireyin mekâna kendinden bir şeyler katarak değiştirme gücünü ortaya koyarken, aynı zamanda mekânı şekillendirerek dönüştürmesini de kolaylaştırmaktadır. Bu iki yönlü etkileşim birey ve mekân arasındaki algının her an hissedilebilir olmasına imkân vermektedir. Bu nedenledir ki,

her mekânsal oluşumun bir ucu insan ve topluma işaret etmekte, yani mekândaki her dönüşümün izi yine insandaki dönüşüme vurgu yapmaktadır.

İnsan ömrünün oldukça uzun bir kısmına ortaklık eden kentin “*birbirine benzemeyen yaşam biçimlerine sahip insanların aynı yerleşim alanında diğer yaşam biçimlerini kabullenerek yaşayabildiği mekânlar*” (Tatlıdil, 1994) olarak tanımlanması yanlış olmayacaktır. Geçmişten günümüze bir kentin temel birimi olarak görülen mahalle ise, özü ve çekirdeği oluşturmaktadır. Mahalle kavramının idari bir sınır belirtmesinin ötesinde, kent dediğimiz olgunun mahalle mahalle kurulduğu, kent kurmanın mahalle kurmaktan geçtiği ifade edilmektedir. Öyle ki günümüzde gerçekleşen kentsel dönüşüm, soylulaştırma ya da benzeri başkalaşım hareketlerine rağmen mahalle, kentin vazgeçilmez bir parçası olarak varlığını sürdürmektedir (Alver, 2012).

Mahalle/komşuluk üniteleri kavramı uzun bir tarihi geçmişe sahip olmasının yanında yakın geçmişte yapılan çalışmalar ile pek çok yönüyle tartışılmış ve önemini git gide arttırmıştır. Fiziksel izleri antik kentlere kadar uzanan ve tarih boyunca süre gelen bir konut sistemi olan komşuluk biriminin fiziksel boyutunun yanı sıra sosyal boyutu da onu kapsamlı bir sistem olarak tanımlanmasına olanak vermektedir.

“Mahalle, insanların birbirine bağlandığı ve tüm canlı organizmalar gibi birbirine bağlı olarak yaşadığı önemli kentsel yaşam organıdır” (Mumford, 1954).

Farklı dönemlerin etkisinde şekillenen kentsel sistemlerde olduğu gibi komşuluk üniteleri de içinde bulunduğu sosyal, ekonomik ve fiziksel çevrenin özelliklerine göre yeniden değerlendirilmiştir. Aynı zamanda kentsel sistemlerin en küçük organizmasını oluşturan mahalle, onun iç dinamiklerinin anlaşılmasında önemli bir rol oynamıştır. Nitekim komşuluk üniteleri günümüz kent sorunlarının çözülmesinde bir araç olarak da görülmeye başlamıştır. Coğrafi bir yer olmanın dışında yaşam biçimi olarak da görülen ve insanların hayatlarını sürdürdüğü, yaşayan mekânların en başında gelen mahalle, insanın sosyal yaşantısının da örgütlendiği bir olgu olarak karşımıza çıkmaktadır (Karaarslan ve Karaarslan, 2013). Böylece belirli sınırlar ve konut yoğunluğu ile tanımlı hale gelmektedir. Genel olarak bakıldığında; etnik, toplumsal, kültürel, ahlaki ve dini değerler aracılığıyla örgütlenen mahalle, temel bir mekânsal ortamdır denilebilir.

İlk kentsel yerleşmelerden bugüne kadar varlığını sürdüren mahalle kavramı, parçası olduğu kentsel sisteme paralel olarak günümüze evrilmiştir. Şehirlerde kentsel

planlama metodolojilerinin gelişimi ile uyumlu olarak mahalle kavramının 19. yüzyıldan itibaren ortaya çıktığı ve değiştiği dile getirilmektedir (Kallus ve Law-Yone, 1997). Kent araştırmalarıyla birlikte mahalle kavramı da farklı dönemlerde tekrar tekrar tariflenmiştir ve bu nedenle literatüre bakıldığında tek bir tanımla karşılaşmak mümkün değildir.

Goodman (1977) mahalle kavramını “*Sakinlerinin içindeki sosyoekonomik etki ve hizmetlerden etkilendiği küçük bir kentsel alan*” olarak tanımlarken, Hallman (1984) tarafından, kabaca, “*insanların yaşadığı ve birbirleriyle etkileşime girdiği daha geniş bir alanın bir alt bölümü*” olarak tariflenmiştir (akt. Park ve Rogers, 2015).

“*Diğer arazi kullanımlarıyla bağlantılı olarak, konut kümeleriyle ilişkili mekânsal temelli niteliklerin bir koleksiyonu*” (Galster ve diğ, 2001; akt. Park ve Rogers, 2015) olarak görülen mahalle kavramı, aynı zamanda “*günlük yaşam, sosyal etkileşim ve politik ve ekonomik taahhüt dâhil olmak üzere insan faaliyetlerinin gerçekleştiği belirli bir sosyal yeniden üretim biçimidir*” (Martin, 2003; akt. Park ve Rogers, 2015). Tüm bu tanımlamalar, terimin kullanımındaki temel zorluklardan birini göstermektedir. ‘Mahalle’ hem bir semt - insanların yaşadığı alanı tanımlayan fiziksel bir yapı, hem de bir topluluk - orada yaşayan insanları tanımlayan sosyal bir yapı olarak tanımlanmaktadır (Briggs, 1997; Galster, 2001; akt. Jenks ve Dempsey, 2007).

“*Mahalle, dar bir alanda yer alan, daha çok yüz yüze ve kişisel ilişkilerin egemen olduğu, üyeleri yürüme uzaklığı içindeki ilkokul, oyun yeri, gezinme, bakkal ve manav gibi orta kent kolaylıklarından güçlük çekmeden yararlanılabilen küçük yerleşme birimidir*” (Keleş, 1980).

2.2.1. Mahalle kavramının ortaya çıkışı

Komşuluk birimi, ortaya çıkışında ikamet eden kullanıcıların ihtiyaçları ve dönemin şartları göz önüne alınarak şekillendirilmiş bir yaklaşımdır. Modern kentsel çevre sorunlarının üstesinden gelmek için bir planlama aracı olarak komşuluk fikrinin uygulanması yine dönemin şartlarına özgüdür (Kallus ve Law-Yone, 1997). ‘Sürdürülebilir bir topluluğun’ temel gereksinimleri arasında mahalledeki temel olanakları desteklemek için ‘*yeterli büyüklük, ölçek ve yoğunlukta*’, ‘*güvenli ve sağlıklı bir yerel çevre*’ yer almaktadır (DETR, 2000; akt. Jenks ve Dempsey, 2007).

Banarjee ve Baer’e (1984) göre, başlangıcından itibaren bazı sosyal amaçları gerçekleştirmek için yaratılmış fiziksel bir tasarım olmaktan ziyade, mahalle birimi aslında yüzyılın başında Amerikan reformist düşüncesini kaplayan bazı temel kültürel

ve entelektüel inançların üç boyutlu ifadesidir. Ayrıca, mahalle biriminin kesin doğası ve amacı, Amerikan pragmatizmini yansıtmaya karşın, binlerce yıldır sürdürülen daha nitelikli tasarım uygulamalarının en dikkatli özeti ve tasvirini yaratma düşüncesidir. Amerikan düşüncesindeki bazı yaygın akımları yakalamasının yanı sıra, şu anda dünya çapında kullanıldığı için çoğu modern zaman toplumunun onayını da almış durumdadır.

Dolayısıyla, mahalle kavramının günümüze kadar olan dönüşümünün irdelenmesi, günümüz insanının da değişimine atıfta bulunmakta ve mahallenin modern kent mekânları içerisindeki konumunun araştırılmasını değerli kılmaktadır. Özellikle Sanayi Devrimi sonrasında ortaya çıkan modern kent çözümlemelerinin mahalle dönüşümünün odağında yer aldığı ve mahalle kavramının sosyal yaşam boyutunda bir daralma yaşandığı hususu yadsınamaz bir gerçektir.

Tarihsel süreç içerisinde komşuluk birimi ilk olarak farklı sosyo-ekonomik yapıya sahip grupların yan yana yaşadığı birer mahalle örneği olan “ortaçağ kentleri” ele alınabilir. Ekonomik ya da dini inanışlara bağlı olarak oluşturulan loncalar, bu dönemin sosyal bir birimini oluşturmaktadır. Grid sistemin olduğu ortaçağ kentleri, dar ve iklimsel özelliklere bağlı olarak korunaklı alanlar yaratmaya ve sosyal etkileşimi yükseltmeye odaklı bir gelişim sergilemiştir. Rönesans dönemine gelindiğinde, 14.yy. ve 16.yy. arası tüm sosyal ve ekonomik grupların bir arada yaşaması gerekliliği düşüncesi dışlanmış, sınıfsal ayrışma ön plana çıkmıştır. Bu da kentsel mekânda kendisini göstermiş ve merkezi yani ortaçağ kentini duvarlar ile çevrili korunaklı bir alan olarak düşünülürken, orta ve üst sınıf sınırlarına taşınmaya başlamıştır. Bu durum, günümüz koşullarındaki orta ve üst gelir grupları ile alt gelir grubu arasındaki sınıfsal ve mekânsal ayrışmanın temelleri olarak görülebilir.

Geleneksel toplumlara bakıldığında mahalle kavramının henüz teorik bir tartışmaya dönüşmesinden önce de hem fiziksel, hem de sosyal açıdan var olduğu görülmektedir. Alshuwaikhat’a (1999) göre, geleneksel toplumlardaki mahalle oluşumu yerel kimliği koruma ve sosyo-ekonomik uyum açısından bir başarı elde etmiştir. Arap ve Müslüman kasabalarında iki geleneksel mahalle örneği bulunmaktadır:

- “Al-Housh”, hem fiziksel hem de sosyal düzeyde bir komşuluk birimi olarak kabul edilir. Fiziksel olarak; ana cadde ile birbirine bağlanmış açık avlulardan oluşur. Avlu, bir geçiş tarafından korunarak evlere erişimi sağlamaktadır.

Sosyal olarak; akraba, mesleki veya etnik temellere dayanan homojen sosyal gruplara sahiptir. Avlu, insanların sosyal aktivitelerini gerçekleştirdikleri bir ortak alan görevi görürken, sakinler arasında ortak bir koruma ve kontrol duygusu geliştirmiştir.

- “Al-Hara” da Al-Housh gibi homojen bir topluluk için iyi tanımlanmış bir fiziksel ortam sağlar. Fiziksel olarak; dar ve nispeten kısa bir yol ağına sahiptir. Sınırlı sayıda konut bulunmaktadır. Sosyal olarak ise; kimlik duygusu ve yerel kontrolü ön plana çıkarmıştır.

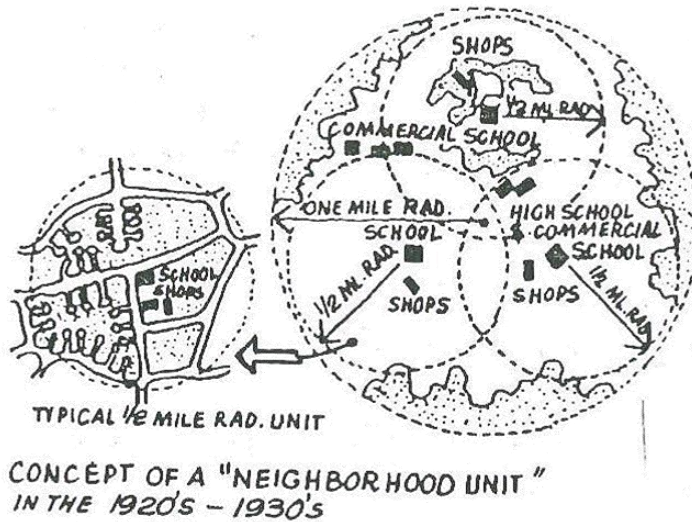
Bir diğer dönüm noktası olma özelliği taşıyan dönem “sanayileşme süreci” ile birlikte tanımlanabilir. Yaşanan teknolojik atılımlar ile insanların günlük yaşam tarzlarında da değişimler söz konusudur. Otomobilin ve demiryollarının günlük yaşama dâhil olması, sosyo-ekonomik açıdan olduğu kadar komşuluk birimlerinin şekillenmesinde de etkili olmuştur. 20. yüzyılın ilk yarılarında ise, sosyal bilimciler komşuluk birimi üzerine düşünmeye ve çalışmaya başlamışlardır. “Komşuluk Birimi” yaklaşımı ile - ilk olarak Clarence Perry tarafından 1929 yılında ortaya konmuştur - işlevsel, kendi kendine yetebilen ve yaşanılmak istenen mahalleler tasarlamak amacıyla şematik bir planlama anlayışı ortaya konmaya çalışılmıştır (Şekil 2.7).

Şekil 2.7: Clarence Perry - Komşuluk Birimi diyagramı (Perry, 1942).

Komşuluk ünitesi kavramını planlanabilir bir organizma olarak ele alan ve literatürde yer edinmesini sağlayan Perry, II. Dünya savaşıdan önce New York kenti için önerdiği “komşuluk ünitesi” (*neighbourhood unit*) çalışması ile planlama ve mimarlık disiplinlerinde önemli bir etki bırakmıştır. Perry (1929) bu çalışmasında, mevcut konut ünitelerinin sorunlarını ele almış ve başlıca donatı hizmetlerini de göz önünde bulundurarak komşuluk ilişkilerini geliştirmeyi amaçlamıştır. Bu doğrultuda komşuluk biriminin sahip olması gereken dört temel elementin; ilkokul, küçük park ve oyun alanları, küçük dükkânlar, güvenli yaya yollarının oluşmasına izin veren bina-yol organizasyonu olması gerektiğini ileri sürmüştür. Perry tasarladığı komşuluk ünitesi kapsamında planlama disiplini standart haline gelen komşuluk ünitelerinin ana ilkelerini belirlemiştir:

- “Komşuluk biriminin nüfusu bir ilkokul oluşturacak büyüklükte olmalıdır.
- İlkokul, komşuluk biriminin yeşil alanında ve merkezinde diğer kurumlar ile hizmet binalarının servis alanlarına yakın alanlarda yer almalıdır.
- Ana trafik arterleri ve otoyollar, konut alanları içlerinden doğrudan geçmemelidir. Bu tip yollar komşuluk biriminin sınırlarını oluşturmalıdır”.
- Sakin, güvenli ve az trafikli konut alanları oluşturmak için konut alanlarındaki yollarda genellikle “cul-de-sac” lar oluşturulmalıdır.
- Komşuluk birimi yaklaşık 65 hektardan oluşmalıdır.
- Komşuluk birimi ilkokul yakınında yer alan alışveriş merkezi, dini merkez, kitaplık ve kültür merkezinden oluşmalıdır”.

Şekil 2.8: Clarence Stein – Komşuluk Ünitesi diyagramı.
(*Toward New Towns for America*, 1951).

Tıpkı Perry gibi, Clarence Stein tarafından da komşuluk ünitesi kuramının merkezine ilkökul konularak tasarım ilkeleri belirlenmiştir (Şekil 2.8). Ancak Stein'e göre komşuluk birimleri bir araya gelerek bir üst grubu oluşturabilir ve bu üst birimde komşuluk birimlerinin kullanımına hizmet veren servisler yer almaktadır. Bunlar; üç komşuluk birimine hizmet verebilen lise ve birkaç alışveriş merkezi olarak belirlenmiştir. Stein'in komşuluk ünitesi ana tasarım ilkeleri ise;

- “İlkokul konut alanından 800 metrelik bir yürüme mesafesinin çizildiği çemberin merkezinde olmalıdır.
- İlkokulun yanında günlük ihtiyaçların karşılanacağı bir alışveriş merkezi yer alır.
- Komşuluk birimi içinde yer alan dükkân ve diğer servisler yerleştirilmiştir.
- Ana trafik yolları konut alanları dışında yer almaktadır.
- Nüfus ilkökul birimine yetecek kadar düşünülmelidir.
- Konut bölgeleri ile diğer kullanım alanları ayrı ayrı gruplandırılmıştır.
- Konut alanlarındaki yollar oto trafiğini azaltmak için “cul-de-sac” ya da “çıkamaz yol” niteliğindedir”.

Şekil 2.9: Clarence Stein – Radburn yerleşiminin kuşbakışı görünüşü-1929 yılı.
(*Toward New Towns for America*, 1951).

Özellikle kentsel planlama literatüründe Perry ile birlikte bir mahalle birimi modeli olarak sıklıkla anılan (Banarjee ve Baer, 1984) Clarence Stein ve Henry Wright tarafından 1928 yılında planlanan New Jersey eyaletindeki Radburn yerleşmesinin (Şekil 2.9) tasarımında da Stein'in komşuluk ünitesi ilkeleri uygulanmıştır. 25.000 kişilik nüfus için öngörülen Radburn yerleşmesinde 3 ilkökul birimi vardır ve teorik olarak 800 metrelik çapa sahip bir eylem çemberi içerisinde düşünülmüştür

(Şekil 2.10). Yerleşmenin ana teması “*süper blok*” olarak adlandırılan yaya ve taşıt trafiğini birbirinden ayırma fikridir. Konutlar tek aile evi olarak ve her evin kendine ait garajı olacak şekilde tasarlanmıştır. Radburn, Clarence Stein tarafından “*motor çağı kasabası*” olarak tasarlanmışsa da, 1930’ların ekonomik buhranı gelişimine engel olmuş ve plan kısmen uygulanabilmiştir.

Fig. 20—Plan of the Residential Districts, dated November 1929

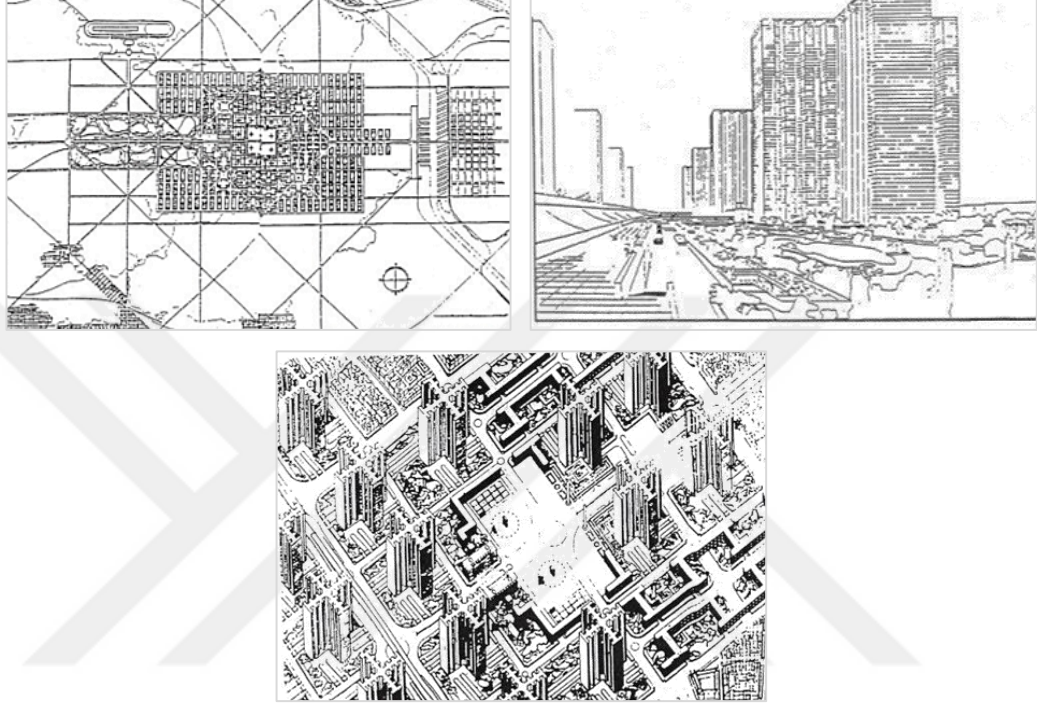
Şekil 2.10: Clarence Stein ve Henry Wright – Radburn Şeması.
(*Toward New Towns for America*, 1951).

2.2.2. Mahalle kavramının gelişimi

1950’ler ile birlikte modernizmin kent planlaması üzerinde yarattığı etkiler mahalle kavramına da yansımıştır. Bu dönemde kent, işlevselliğin, evrenselliğin, katı mimarinin birleştiği bir planlama/tasarım anlayışıyla şekillenmeye başlamıştır. Mahalle kavramı da bu anlayıştan etkilenerek yersizlik duygusu yaratan tekdüze bir forma bürünmüştür.

Le Corbusier’in “*Contemporary City*” adlı çalışması da (Şekil 2.11) modernist yaklaşımın mahalle üzerindeki etkisine önemli bir örnek oluşturmaktadır. Çalışma düşeyde bir komşuluk ünitesi önermekte ve gelecekteki insan davranışlarını temel

almaktadır. Le Corbusier'in tasarladığı geleceğin kentinde nüfus, önceki yaklaşımlardan farklı olarak büyük bir artış göstermiştir. Bu doğrultuda, açık alan miktarını da arttırmak amacıyla yapı yüksekliğini arttırmıştır. Proje de araç trafiği yerden yükseltilerek yaya trafiğinden ayrılmış, binaların çoğu kolonlar üzerine alınarak zemin açık bırakılmıştır.

Şekil 2.11: Le Corbusier – Contemporary City (Url-16).

2. Dünya Savaşı sonrasında kentlerde yaşanan sorunlara çözüm getirmek adına başta İngiltere’de ve Amerika’da olmak üzere mahalle kavramı yeniden düşünülmüştür. İngiltere’de 2. Dünya Savaşı sonrası komşuluk ünitesi kavramı, sosyal uyum için kamu binaları, okullar, açık alanlar, alışveriş merkezleri etrafında ve sınır olarak ise geniş açık yeşil alanların kullanımı üzerine odaklanmıştır.

Kent plancıları, yeni şehirleri tanımlanabilir bir birim olarak görmüş ve her alanı günlük ihtiyaçlar için göreceli olarak bağımsız hale getirebilecek hizmetleri temel alan mahalleler inşa etmişlerdir. Bunu yaparken, toplumsal ihtiyaçlar açısından daha iyi hizmetler sunarak mahalle dengesini sağlamayı amaçlamışlardır. Oluşturulmak istenen yeni şehirler; alışveriş alanlarının ve açık yeşil alanların konumu ile okul ve mahalle büyüklüğü arasındaki ilişki açısından farklılaşma göstermektedir. Bu bağlamda mahalle kavramı temelde;

- “Okul alanı, yürüyüş olanakları ve hizmetlerle ilgili olarak belirlenen büyüklük,
- Üst üste binen konut alanlarına hizmet etmek ve katı bir hiyerarşik düzen yerine esnek bir yapısal sistematığın kurgulanması ve
- Büyük birimlerin daha küçük olanlara bölünmesini tercih eden bir şehir yerleşimi” olarak ifade edilebilir.

Bu yüzyılın ikinci yarısında, Amerika’daki banliyöler benzeri görülmemiş bir oranda inşa edilmiştir (Şekil 2.12). Ancak bu yerleşimler, arabaya bağımlılığı arttırdığı ve sınırlı ulaşım seçenekleri sunduğundan, düşük gelirlilere yönelik konut eksikliğinden, arazi ve altyapı hizmetlerinin yetersizliğinden ve mahalle sakinleri arasında bir topluluk duygusunun yoksun olmasından dolayı eleştirilmiştir. Bu kavramın diğer en büyük eleştirisi ise, konut kullanımlarının diğer kullanımlardan ayrılmasıdır. Sonuç olarak, İngiliz yeni kasabaları ve Amerikan banliyöleri, sosyo-mekânsal birim olan komşuluk ünitesinin oluşturulmak istenen karakterini elde etmede başarısız olmuştur.

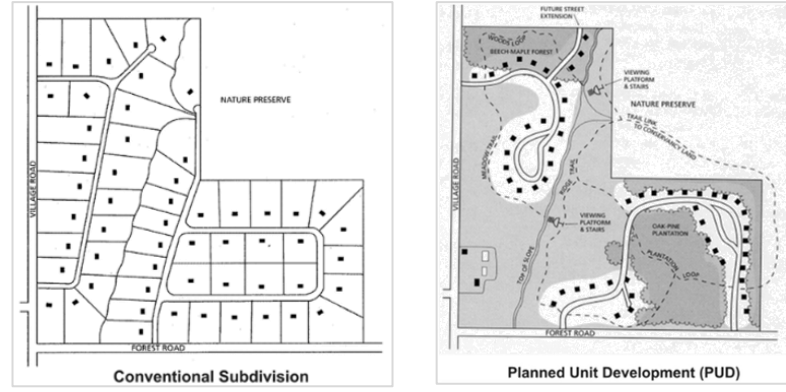

Şekil 2.12: 1950’lerde Levittown’dan (New York, Amerika) görünüm (Url-17).

İngiltere’deki yeni şehir kavramı ve Amerika’daki banliyö gelişmelerinin dezavantajlarına cevap olarak, "Planlı Birim Gelişimi" (*Planned Unit Development*) kavramı formüle edilmiştir. Planlı birim gelişimi yaklaşımı, geleneksel mahallelerin tüm temel özelliklerini içerecek şekilde tasarlanmıştır.

Kentsel Arazi Enstitüsü, Planlı Birim Gelişimi’nin 4 temel özelliğini tanımlamaktadır:

- “Konut birimleri açık alanlara izin verecek şekilde kümelenmiştir.
- Konutların büyük kısmı veya tamamı çok aileli konut özelliği taşımaktadır.
- Konut yoğunlukları tipik banliyölerde olduğundan daha yüksektir.
- Karma ticari ve sanayi faaliyetlerine imkân sağlamaktadır”.

Şekil 2.13: Michigan’da Planlı Birim Gelişimi örneği (Url-18).

Mahalle kavramı üzerindeki modernizmin gelişi ile birlikte daha da güçlenen forma yönelik çalışmalar yoğun eleştirilere maruz kalmış ve fiziksel mekânda toplum boyutunun göz ardı edildiği düşünülmüştür. Komşuluk birimlerinde fiziksel tasarım üzerine yapılan tartışmalar, daha sonraları sağlık, güvenlik ve kentsel yaşamın refahı gibi daha sosyal konuların da dâhil olması ile ikinci önemli boyutunu kazanmıştır. Komşuluk biriminin sosyal dokusunun açıklanmasına yönelik çalışmaların geliştirilmesi ile aslında geleneksel bir yaklaşımdan alt kültürel bir yaklaşıma geçiş söz konusudur. Burada bahsedilen alt kültürel bir yaklaşım daha çok sosyal ve ekonomik modeller ışığında bu ünitelerin tanımlanması olarak ifade edilebilir. İnsanlar arasındaki sosyal ağların etkileri, mahalle içerisindeki dinamikleri ve kullanımları da etkilemektedir.

Keller (1966) tarafından mahallenin nesnel olduğu kadar öznel fikirleri de tartışılmaktadır. Mahalle kavramlarını sosyolojik bir perspektiften ele almakta ve mahalle değerlendirmeleri, rastgele örneklem görüşmeleri ve anketler dâhil olmak üzere çeşitli yöntemleri deneyimleyerek mahalle sınırlarını değerlendirmek için üç alternatif yol sunmuştur:

- “İnsanların deneyimledikleri bir alanı nasıl tanımladıklarını görmek,
- Belirli bir grubun bir alandaki tesisleri nasıl kullandığını görmek ve
- İnsanların bu alan hakkında nasıl hissettiğini değerlendirmek”.

Banarjee ve Baer (1984) tarafından ise gelecek planlaması için bir strateji formüle edilmiştir; çünkü ‘*tasarım maliyeti belirler; maliyet sakinleri belirler ve sakinler konut memnuniyetini belirler*’ düşüncesinden hareketle açıklayıcı bir faktör olarak gelir seviyesinin baskınlığı, eşitlik temasını sürdürmek için yeni tasarım paradigmasına yönlendirmektedir.

Kallus ve Law-Yone (1997) mahallelere yönelik bir yaklaşımın daha sonra kendine özgü bir teori olarak ortaya çıktığını ileri sürerek; “fiziksel mahallenin ötesinde ve kentsel bir birim olarak kullanımının (büyüklüğü, yapısı, şekli, organizasyonu, şehre özgü ve benzeri) ötesinde, her zaman mahallenin teorik bir hipotezi olduğunu” belirtirler. Özünde, bu mahalle teorisinin kentsel planlama içindeki evrimi, fiziksel mekânlar ve bir çevrenin yapıları çevresi ile sakinlerinin duygusal ve fiziksel refahı ve bunun sonuçta ortaya çıkardığı yaşam kalitesi arasında bir bağlantı olduğu anlayışına bağlıdır. Kallus ve Law-Yone (1997), önceki komşuluk literatürünü gözden geçirerek mahalle kavramını 8 temel başlık altında tartışmıştır (Çizelge 2.2). Bu başlıklar ayrıca Kallus ve Law-Yone tarafından teorik olarak önemini ifade eden terimlerle de açıklanmaktadır.

Çizelge 2.2: Mahalle araştırması temaları (Kallus ve Law-Yone, 1997, s.111).

<i>Hedeflenen hususlar</i>	<i>Tema</i>	<i>İdeal Mahalle</i>
Yönetimsel ve organizasyonel verimlilik	Yönetim	Kentsel kaynakların yönetimi için efektif bir ölçek
Kentsel kurumların onarımı, daha iyi yaşam kalitesi	İyileştirme	Sosyal reform ve yaşam tarzında değişiklik için bir araç
Sağlıklı koşullar, rahatlık ve kolaylık	Refah	Yaşam kalitesinin sağlanması için bir araç
Karmaşık insan ilişkilerinin bir ifadesi	Bağlantı	İnsan birliğinin devamlılığında bir bağlantı
Metodolojik/mantıksal kentsel çevre süreçleri	Düzen	Kentsel mekân faktörlerinin düzeni
Kentsel süreçlere sivil katılımı	Katılım	Karar alma süreçlerinde kamu katılımına yönelik bir çerçeve
Objektif koşullara karşı subjektif ihtiyaçların adaptasyonu	Kimlik	Yaşayan kişiler ve çevreleri arasında ekolojik benzerlik
Kentsel alanlara özel bir önem atfetmek	Anlam	Sosyal gruplar adına yerin tarihsel anlamı

Bu çalışmada Kallus ve Law-Yone’a (1997) göre, “mahalle kavramının yalnızca şehir veya yerleşim alanı yapımında ‘nesnel ihtiyaçlar’ elde etmek için kullanılmadığı sonucuna varmanın aksine, bu kavram planlamayı ideolojik eğilimlerden kaynaklandığı için “özel ihtiyaçlara” uygun hale getiren bir araç olarak kullanılır”. Bu bağlamda mahalleler belirgin veya katı değildir, bunun yerine “*değişen mimari / planlama eğilimleri ve uygulamalarına uyum sağlayan esnek yapılardır.*”

Kallus, Law-Yone ve Keller tarafından yapılan çalışmalara atıfta bulunarak Chaskin (1997) *refah, katılım ve kimlik* temaları içinde komşuluk araştırmasıyla ilgili bir çalışma yapmıştır. Chaskin, mahalleyi öncelikli olarak yerleşim yerinin

“coğrafi bir birime işaret eden mekânsal yapısı” olarak kabul etmektedir. Aynı zamanda bir mahalle “fıkrinin” sakinleri için toplumsal bir anlam ve önem taşıdığını göz önünde bulundurarak, şehir planlaması için temel bir altlık olduğunu ileri sürmektedir. Chaskin (1997), literatürdeki açıklamalardan yola çıkarak mahalleyi tanımlarken üç tematik tanımlamadan bahsetmektedir: “sosyal bir birim olarak mahalle”, “mekânsal bir birim olarak mahalle” ve “bir ilişkiler, işbirliği ve kullanım biçimleri ağı olarak mahalle”.

- Sosyal bir birim olarak mahalle

Chaskin (1997) göre sosyal birim, “*ardı ardına kendine özgü doğal süreçler tarafından yönlendirilen etkili ve gelişen bir sosyal organizasyonun farklı yerleşim alt sistemlerini ürettiği sürecin bir sonucudur*”. Bu bağlamda, sosyal birim olarak mahalleyi ise “*yerel bağların bulunduğu ve topluluk kimliği ve eyleminin dayandığı birincil birim*” olarak tanımlamaktadır.

- Mekânsal bir birim olarak mahalle

Mekânsal birim olarak mahalle, ismine rağmen, tamamen fiziksel bir kavram olarak değil, daha çok sosyo-mekânsal olarak tanımlanabilir ve sabit sınırları yoktur. Mahalle sınırlarının çizilmesinin bir yolu, bireylerin çevreleriyle olan ilişkilerini ve hareketlerini kavramsallaştırmaları ve müzakere etmeleri üzerine kuruludur. “*İnsanlar her gün çevrelerini gözlemler ve yorumlarlar, mekânla ilişkilerini, hareket seçimlerini ve sosyal etkileşim yaklaşımlarını yönlendiren zihinsel haritalar oluştururlar*” (Downs ve Stea, 1973; akt. Chaskin, 1997). Bu haritaların oluşturulmasında rol oynayan etkiler, hareket yolları - sokaklar, otobüs güzergâhları, yürüyüş yolları - fiziksel engeller veya kenarlar - duvarlar, viyadükler, nehirler gibi fiziksel unsurları ve genel olarak tanınan yer işaretlerini içerir (Lynch, 1960; akt. Chaskin, 1997). Bir bölgenin demografisi, büyük kurumların varlığı, güvenlik veya tehlike algısı ve şehrin farklı bölümleri tarafından sunulan göreceli konum ve işlevsel fırsatlar da dâhil olmak üzere sosyal ve işlevsel unsurlar da rol oynamaktadır (Gould and White, 1974; akt. Chaskin, 1997). Tüm bu faktörler, bireylerin mekânı yorumlamasına ve fiziksel dünyanın sınırlarının çizilmesine ve çizilen sınırlar içerisindeki eylemlerine rehberlik etmektedir. Dolayısıyla, sakinlerin mahallelerini nasıl tanımladıkları, kısmen, onların “*kentsel toplum içindeki sosyal ve fiziksel konumlarının*” bir ürünü olarak tanımlanabilir (Guest ve Lee, 1984; akt. Chaskin, 1997).

- İlişkiler, işbirliği ve kullanım biçimleri ağı olarak mahalle

Sosyal ve fiziksel faktörlerin birlikteliği Chaskin'i üçüncü faktör olan ağ biçimleri olarak komşuluk kavramını tanımlamaya yol açar: *"bir bireyin komşuluk ağları ve komşuluk davranışı cinsiyet, yaş, etnik köken, aile koşulları ve sosyoekonomik duruma göre değişebilir. Bu tür ağlar, içinde geliştikleri mahalle bağlamından da etkilenmektedir"* (1997).

2.2.3. Mahalle kavramına dair güncel değerlendirmeler

Günümüz mahalle kavramının temellerinin atıldığı dönem ise 2000ler sonrası olarak tariflenmektedir. Buna bağlı olarak, mahalle kavramına yönelik tartışmalara Johnson (2002) tarafından yapılan yorumda sosyo-mekânsal bir kavramdan ziyade coğrafi bir birim olarak düşünüldüğünde mahallenin evriminin tarihsel bir açıklaması sunulmuş; Drummond'un *"Özgün ve İmgesel Mahalle Birimi"* düşüncesinin mahalle fikrine yönelik sonraki teorik tepkiler üzerinde paradigmatik ve etkili olduğu belirtilmiştir. Bunun aksine, Sampson, Morenoff ve Gannon-Rowley (2002) ise kentsel sosyoloji alanında bir mahalle tanımının kurucuları olarak Park ve Burgess'e atıfta bulunarak mahalleyi *"daha büyük bir topluluğun bir alt bölümü - çevrebilimle ilgili, kültürel ve bazen de siyasi güçlerden etkilenen mekânsal olarak tanımlanmış bir alanı işgal eden hem insanlar hem de kurumlar topluluğu"* olarak tanımlanması gerektiğini vurgulamıştır. Bu noktada ortaya atılan düşüncelerin özünde, mahalle kavramının halen fiziksellik ve sosyallik arasındaki gelgitlerine odaklanan ve yeniden tarifi edildiğindeki konumunun nereye eklemleneceği üzerine değerlendirmeler yer almaktadır.

"Günümüzde komşuluklar kendilerini iki ayrı alanda sunmaya devam etmektedir: mekânın fiziksel dünyası ve etkileşime giren insanların sosyal dünyası - bir taraftaki "morfolojik disiplinler" ve diğer taraftaki sosyal bilimler" (Vaughan, 2007; akt. Talen, 2017). Bu, büyük ölçüde disiplin ve mesleki farklılıkların bir yansıması olarak karşımıza çıkmaktadır: sosyal bilimler insan dünyasına öncelik vermekte, fiziksel planlama inşa edilmiş bölgelere öncelik vermektedir. Buradaki asıl soru, bunun mahalle hakkında sağlıklı ve çok sayıda kesişen fikir üretip üretmediği, tartışmayı mümkün kılan, çözülemeyen ancak verimli olacak "çekişmeli kavramlara" yol açıp açmadığıdır (Talen, 2017).

Yirminci yüzyılda planlı mahallelerin gelişiminde Amerikan deneyimine odaklanan Talen, hem kent plancıları hem de sosyal bilimciler tarafından betimlenen mahalle kavramının ve pratiğinin “sosyal” ve “fiziksel” boyutlarını farklı şekillerde ele alma ve kavramsallaştırma süreçleri arasındaki bağlantısını takip eden bir tutum takınmıştır. Mahalle tanımlarının aynı zamanda “ölçülebilir etkileri, davranışları ve sosyal anlamı olan coğrafi alt birimlerin” yanı sıra “yönetim sistemlerini” içerdiğini de ortaya koymaktadır (Kearns ve Parkinson, 2001; akt. Talen, 2017).

Talen; bu tarifine bağlı olarak;

- 1960’lı yıllara gelindiğinde hem sosyologların hem de planlamacıların mahalleyi “fiziksel olarak açık yollarla” tanımlamaktan büyük ölçüde uzaklaştığını,
- 1970’lerde “mahallenin toplumsal anlamının tükenmek üzere olduğunu”,
- 1980’lerde “araba tabanlı banliyö dağınıklığı ve bağlantı krizinin neden olduğu düşünüldüğü bir değişim meydana geldiğini” iddia etmektedir.

21.yy ile birlikte fiziksel ve sosyal yönlerinin yanı sıra yönetsel bir boyutunda hâkim olduğu savunulan mahalle kavramı, farklı kutuplarda yer alan çalışmaların ortak kümesi olarak değerlendirilmektedir. Farklı bir boyut olarak Webster de (2003), mahalleleri bir ekonomi merceğinden ele almakta ve mahalleyi mülk değerleri üzerindeki etkileri bağlamında tanımlamaya çalışmaktadır. Bu tarifi ise dört ölçek boyunca “bir tür kentsel düzen” olarak ifade eder:

- “Mikro-mahalle Özellikleri” (az sayıda bitişik mülk arasında ortaklaşa üretilen ve tüketilen nitelikler)
- “Mezo-mahalle Özellikleri” (sokak ölçeğinde)
- “Makro-mahalle Özellikleri” (daha geniş mahalledeki kentsel olanaklara erişim)
- “Düzenli Mahalle Nitelikleri” (Her yerde bulunan merkezi hizmetler gibi kentsel-bölgesel olanaklara erişim)

Webster’in tanımladığı dörtlü ölçek dışında mahallenin birden fazla ölçeği içinde barındıran bir diğer tanımı da dikkate almak gerekirse, yukarıda da tartışılan mahalle nitelikleri kadar detaylı tanımlanmış değilse de, Kearns ve Parkinson (2001) tarafından üç çok katmanlı komşuluk ölçeği belirlenmiştir (Çizelge 2.3).

Çizelge 2.3: Mahalle ölçekleri. (Kearns ve Parkinson, 2001, p. 2104).

<i>Ölçek</i>	<i>Baskın kullanım</i>	<i>Yöntem(ler)</i>
Konut Alanı	Psiko-sosyal yararlar (örneğin; kimlik, aidiyet)	<i>Aşinalık</i> <i>Topluluk</i>
Semt/Mahal	Yerleşim aktiviteleri Sosyal statü	<i>Planlama</i> <i>Servis sağlayıcılar</i> <i>Konut piyasası</i>
Kentsel Bölge	Sosyal ve ekonomik olanakların görünürlüğü	<i>İş bağlantıları</i> <i>Boş zaman uğraşları</i> <i>Sosyal ağlar</i>

Bu noktada, mahallenin bölgesel bir kentsel bağlamda çok katmanlı bir görüngü olarak analizinin önemi ve birbiriyle ilişkili bağlantılılık (connectedness) (*ve yerin yakınlığı kavramı- the concept of the nearness of place*) ve statü sorunlarıyla oldukça ilgili olduğu vurgulanmakta ve üç çok katmanlı ölçek; “ev alanı”, “bulunduğu yer” ve “bölgenin kentsel bölgesi” şeklinde tariflenmektedir.

Süreç içerisinde kentlerdeki aşırı büyüme ile mahalle kavramının evrimi paralellik göstermekle birlikte, yakın zamanlarda “hareketlilik” (*walkability*), “mekânsal dizim” (*space syntax*), “bağlantı” (*connectivity*) ve aynı zamanda “performans ölçütleri” bağlamında konuyu farklı noktalardan yakalayan çalışmalar yapıldığı da gözlemlenmektedir. Bu noktada örnek vermek gerekirse; “Ekolojik Bölge” (*Eco-Districts*), “Komşuluk Birimi Geliştirme için LEED” (LEED-ND) ve “Toplulukları Değerlendirme & Derecelendirme için Sürdürülebilirlik Araçları” (STAR) gibi çalışmaların sadece fiziksel mi ya da sosyal mi tartışmasının dışında mahalle kavramının gelişmesinde önemli katkıları bulunmaktadır (Talen, 2017).

Teorik yaklaşımlardaki tartışmalar süregelsin, olayın pratikteki arka yüzünde gerçekleşen gelişmeler modernizm sonrası oluşan kentsel dokunun eleştirileri üzerine şekillenmiştir denilebilir. Modernizmin etkisi ile sosyal ve fiziksel boyuttaki bozulmalara bir tepki olarak ortaya çıkan Yeni Şehircilik Yaklaşımı bu arka planın en göz önünde olan kısmını oluşturmaktadır. Andres Duany & Elizabeth Plater-Zyberk ve Peter Calthorpe’un “*iyi kentsel tasarım*” modeli olarak öne sürdükleri bu yaklaşımda, bugünkü arazi kullanımları yerine 1920’lerin kentlerindeki kullanım ve düzenlemelerin ön planda olduğu söylenebilir.

Yeni Şehircilere göre; insanların arabaya olan bağımlılıkları, yeni tasarlanan alanların yayaya uygun düşünülmediğinden kaynaklanmaktadır. Bu nedenle savlarındaki ana

vurgu, araba kullanımına minimum ihtiyaç duyan, yürümeye teşvik eden ya da toplu taşımaya yönlendiren bir kurgudur. Teorik arka planın vurguladığı düşünceleri pratikte uygulamaya yönelik değerlendirme fikri, bu akımın bu denli popülerlik kazanmasına olanak vermiştir. Bundan hareketle, Yeni Şehircilik akımının kendi içerisinde uygulamaya yönelik geliştirilen “Geleneksel Mahalle Tasarımı” (*Traditional Neighbourhood Design-TND*), “Toplu Taşımanın Biçimlendirdiği Gelişme” (*Transit Oriented Development-TOD*) veya “Yaya Cepleri” gibi farklı isimlerde uygulamaları bulunmaktadır.

“Geleneksel Mahalle Tasarımı”, banliyö gelişimleri ve bahçe şehir yaklaşımından sonra en son noktada geleneksel mahalle tasarımı yaklaşımının popülerlik kazandığı söylenebilir. Yeni Geleneksel Gelişimlerin paylaştıkları üç ortak nokta ile bir araya geldikleri belirtilmektedir: “karma arazi kullanımı”, “merkezi iş alanları” ve “kent merkezleri”, “topluluk hissini geliştirme”.

Güncel sorunlara çözüm üretmek adına tarihsel geçmişteki form ve tasarımlardan ilham alan çağdaş bir yaklaşım olan Yeni Şehircilik, komşuluk birimini odak noktası kılarak hiyerarşik bir kurgu oluşturma hedefindedir. Buna bağlı olarak; -tıpkı mahalle literatürünün genelinde olduğu gibi- “bölge”, “yerleşme-mahalle-koridor” ve “yapı adası-sokak-bina” ölçeklerinde belirlediği kurallar bulunmaktadır.

- Bölge

Yeni Şehirciliğin ilk ölçeği olarak tanımlanmakta olup, bu ölçekte kentsel tasarım kararlarının tüm bölgeye uygulanması esastır. Gelişme temelli alınan kararlarda metropoliten alanın sınırlarının netleştirilmesi, doğal ve sosyo-ekonomik coğrafyanın niteliklerinin devam ettirilmesi ve tarihi değerlerin korunması ana hedefler arasındadır. Koruma-kullanma dengesinin sürdürülebilir kılındığı ve ekonomik eşitlik, sosyal bütünlük ve mekân algısı gibi kavramların bölge ölçeğinde değerlendirildiği bir yaklaşım benimsenmektedir.

- Komşuluk Birimi- Mahalle-Koridor

Komşuluk birimi, kentsel alanı oluşturan en temel birim olarak görülmekte ve bu birimler kendine özgü yapıları ile bir bütünün parçası olmasının yanında karma kullanımlı ve kendi kendine yeten bir düzeni de ifade etmektedir. İdealinde bir merkezinin ve belirgin sınırlarının olması esastır. Ayrıca, optimum büyüklüğü merkezden çepere 400 metre ve 5 dakikalık yürüme mesafesinde olmalı; sosyal açıdan

çeşitliliği içeren ve kamusal mekanlara ve yapılara öncelik veren bir düzende tasarlanmalıdır.

Mahalleler, tek bir kullanım ya da aktivitenin yoğunlaştığı uzmanlaşmış alanlar olarak tariflenmektedir. Tasarım ilkeleri komşuluk birimi ile benzerlik göstermekte olup, yaya dolaşımı ya da toplu taşımayı destekler bir nitelikte olmalıdır.

Koridor ise, komşuluk birimi ve mahallelerin arasındaki ilişkileri düzenleyen bir konumdur. Koridorun karakteristiği çevresi ile birlikte düşünülmektedir. Yeşil alanlardan oluşan bir koridor olabileceği gibi endüstri ya da düşük yoğunluklu bir yerleşim de koridor olarak nitelendirilebilir.

- Yapı adası-Sokak-Bina

Yapı adaları, kentin fiziksel dokusunu ve kamusal alanları ön plana çıkartan bir unsurdur. Görünümleri açısından açık alanları tarifleyecek bir şekilde oluşturulmalıdır. Karakterini oluşturan etmen ise, bina cepheleridir. Bitkilendirme, ışık-gölge, renk ve manzara gibi kıstaslar kritik öneme sahiptir.

Sokaklar, ortak mekânı ve geçişleri simgelemektedir. Hiyerarşik bir düzene sahip olması gerektiği gibi mimari bir karaktere de sahip olmalıdır. Özellikle tasarım detaylarında yaya kullanımına yapılacak vurgu önem taşımaktadır.

Binalar ise, uyumlu ve ilişkili olan tasarımları ile kentin kimliğine katkı sağlayan en detaydaki eleman olarak görülebilir. Cephe karakteristikleri ile hem sokağa, hem de kamusal açık alanlara sonuç olarak kente anlam katan değeri vurgulanmaktadır. Ayrıca bina tipolojileri, tarihsel süreklilik içerisinde farklı dönemlerin özelliklerini yansıtmaya niteliğine sahip olmalıdır.

“Yaya Cepleri” veya “Toplu Taşımanın Biçimlendirdiği Gelişme”, Yeni Şehircilik Akımı ile birlikte tanımlanan birer uygulama örneği olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu uygulamalar, ekolojik prensiplere bağlı olarak gelişen yerleşmelerin toplu taşıma sistemi boyunca konumlanmasını içeren örneklerle tariflenebilir. Bu uygulama ile belirlenen ölçütler şöyle özetlenebilir:

- Tasarımlar yaya hareketine öncelik tanınmalıdır.
- Tren istasyonu yerleşmenin en önemli elemanı olup; konut, ofis, ticaret ve kamusal kullanımlar istasyona 10 dakika uzaklıkta bir yarıçap içerisinde kurgulanmalıdır.

- Toplu taşıma sistemlerinin bağlantısını güçlendiren tramvay, hafif raylı sistem ve otobüsler gibi sistemler oluşturulmalıdır.
- Otopark alanları yerleşim merkezine 10 dakikalık mesafede çözümlenmelidir.

Geçmiş geleneklerin sentezlendiği bu dönemde, toplulukların ve mekânın ekolojisi üzerine yapılan çalışmalar ile birlikte sürdürülebilirlik kavramının tarifi de denk gelmektedir. Sürdürülebilirliğin 3 temel unsuru olan çevresel, sosyal ve ekonomik sürdürülebilirlik kavramları aslına bakıldığında mahalle kavramına girişinde de ortak niteliklerine bağlı olarak gerçekleşmiştir. Literatürdeki mahalle kavramına ilişkin geliştirilen tüm yaklaşımların özünde sürdürülebilirlikle paralellik gösteren bir vurgu olduğu görülmektedir. Bu da pratikte gelişen akıllı kentler, sürdürülebilir şehir, ekolojik yerleşimler ya da sürdürülebilir mahalle gibi fikirlerin temel taşı oluşturmıştır.

Sürdürülebilir bir kentsel mekânın kullanıcısı ile olan ilişkisi, onun işlevselliği ve sağladığı adaptasyona bağlı olarak şekillenmekte; bu noktada evrensel tasarım, yaş dostu olmanın kapsayıcılığına katkı sunan bir kavramsal yaklaşım olarak ön plana çıkarılmaktadır. Evrensel tasarım yaş, kişisel beceri ve koşullar ne olursa olsun, endüstriyel ürünlerden kentsel ortamlara kadar pek çok farklı ölçekte kullanıcıya işlevsellik ve uyum sağlayan bir tasarım yaklaşımı olarak tanımlanmış ve ilk kez mimar Ronald L. Mace tarafından kullanılmıştır. Her nesneye ve mekana herkesin erişebileceği düşüncesiyle şekillenen evrensel tasarım kavramı, zaman ve mekânı aşan, çevresel koşullar, ekolojik denge, demokrasi, eşitlik ve sürdürülebilir sosyal faydalar üzerine kişilerden bağımsız olarak şehirlerde yaşanabilirlik ve tasarıma odaklanmaktadır.

Birleşmiş Milletler (UN-Habitat) kararı ile 1948 yılında ilan edilen “*İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi*’nde bahsi geçen “*Herkes, ırk, renk, cinsiyet, yaş, dil, din, siyasal veya başka bir görüş, ulusal veya sosyal köken, mülkiyet, doğuş veya herhangi başka bir ayırım gözetmeksizin eşittir ve bütün haklardan ve özgürlüklerden yararlanabilmelidir.*” ilkesinden hareketle dünya çapında birçok uluslararası kuruluşun (UNICEF, Dünya Sağlık Örgütü WHO vb.) ortak hedefi herkesi kapsayıcı, güvenli ve dost bir kent planlama ve yönetim çerçevesinin çizilmesidir.

Mekânı deneyimleyen kullanıcılara göre içinde yaşanan fiziksel çevre, bina iç mekânlarından kentsel dış mekânlara doğru zincirleme bir olguyu işaret etmekte olup;

sağlıklı, güvenli ve kaliteli bir sosyal etkileşimin sürdürülebilir kılınması açısından yapılaşmış çevrenin katılıma teşvik edici özellikler barındırması gerekmektedir. Bu noktada, özellikle nüfus içerisinde kırılgan olan grupların evrensel bir tasarımın oluşturulmasında hedef kullanıcı kitlesi olarak görülmesi gündelik yaşama katılım koşulları ve düzeyini fazlasıyla etkilemektedir (Tutal, 2018).

Yaş dostu bir kent olgusunun evrensel tasarım perspektifinden değerlendirilmesi, konut özelinden kentin yapılaşmış çevresine kadar tüm ölçeklerde kullanıcı odaklı kapsayıcı bir planlama ve tasarım ölçütlerinin oluşturulmasını ve gündelik yaşamın bu çerçevede içerisinde yeniden kurgulanmasını anlamlı kılmaktadır.

Kullanıcı çeşitliliğini dikkate alan yaklaşımlar 20. yüzyılın son çeyreğinden günümüze kullanıcı odaklı tasarım, kullanıcı dostu tasarım, kapsayıcı tasarım, yaş dostu tasarım, evrensel tasarım ya da herkes için tasarım gibi tanımlamalar yoluyla ele alınmaktadır.

Amerika'daki Kuzey Karolina Üniversitesinde 'Evrensel Tasarım Merkezi (*The Center of Universal Design*)' isimli grup tarafından geliştirilen ve BM Engelli Kişilerin Haklarına İlişkin Sözleşmede, “*Ürünlerin, çevrenin, programların ve hizmetlerin özel bir tasarıma veya uyarlanmaya gerek duyulmaksızın, mümkün olduğunca herkes tarafından kullanılabilmesi şeklinde tasarlanması*” olarak tanımlanan evrensel tasarım, bütüncül bakış açısı ile yaşanan çevreyi kırılgan gruplar için optimal düzeye getirmektedir (Olguntürk, 2007; akt. Tutal, 2018). Bu kapsamda, evrensel tasarımın bu amacı gerçekleştirmek üzere kapsayıcı felsefesi 7 temel ilke ile tariflenmektedir (Çizelge 2.4).

Çizelge 2.4: Evrensel tasarım ilkeleri (Url-19).

<i>Tasarım kriterleri</i>	<i>Hedefler</i>
Eşitlikçi, adil kullanım	Tasarım, çeşitli yeteneklere sahip insanlar için kullanılabilir ve pazarlanabilir.
Kullanımda esneklik	Tasarım, çok çeşitli bireysel tercihleri ve yetenekleri içeriğinde barındırır.
Basit ve sezgisel kullanım	Kullanıcının deneyimi, bilgisi, dil becerileri veya mevcut odaklanma düzeyi ne olursa olsun tasarımın kullanımının anlaşılması kolaydır.
Algılanabilir/Anlaşılabilir bilgi	Tasarım, ortam koşullarından veya kullanıcının duyuusal yeteneklerinden bağımsız olarak gerekli bilgileri kullanıcıya etkili bir şekilde iletir.
Hata toleransı	Tasarım, kazara veya kasıtsız eylemlerin tehlikelerini ve olumsuz sonuçlarını en aza indirir.
Düşük fiziksel çaba	Tasarım verimli, rahatça ve minimum yorulma ile kullanılabilir.
Yaklaşım ve kullanımına yönelik boyut ve yer	Kullanıcının vücut ölçüsü veya hareketliliği ne olursa olsun yaklaşma, erişim ve kullanım için uygun boyut ve alan sağlanır.

Bir tasarımın herkes için aynı derecede kullanılabilir olması mümkün değilse de, tasarımın insan için olması ve kapsayıcı olmasını da geçersiz kılmaz. Evrensel tasarım bir tasarım stili ya da trendi olmanın ötesinde herhangi bir tasarım sürecine dâhil edilebilecek bir yaklaşım olarak görülmeli ve kullanıcıların ihtiyaçları ve kısıtlılıkları bağlamında şekillendirilmelidir (Url-2).

Tasarımın girdileri oluşturulurken, sürecin başından itibaren farklı kullanıcıların gereksinimleri göz önüne alınarak oluşturulan bir çerçevenin süreç içerisinde geri beslemeler ile eklenecek ya da uyarlanacak yeni düzenlemelere adapte olması daha olasıdır. Bu bakış açısıyla, kırılgan gruplardan olan çocuklar, yaşlılar, engelliler ya da kadınların yanı sıra tüm kullanıcı grupları için fiziksel çevrede işlevsellik ve erişilebilirlik bağlamında, dolayısıyla sosyal çevreye de katılımı hedefleyen, yaşam alanı sınırlarını genişleterek memnuniyeti arttıran bir yaklaşım sunulmuş olacaktır.

2.3. Bölüm Sonu Değerlendirmesi

Yaşlanma tek ve basit bir tanıma sahip olamayacak kadar çeşitli göstergeleri bünyesinde barındıran bir kavram olarak karşımıza çıkmaktadır. Yaşlılık kesinlikle kişisel bir süreç olarak görülse de, yaşlılığın tanımı doğum ve ölüm oranlarındaki dalgalanmalar, yaşam beklentisi gibi etmenlerden de etkilenmektedir. Teknoloji ve sağlık hizmetlerindeki gelişmelere bağlı olarak yaşam beklentisi uzamış, ortanca yaş da değişim göstermiştir. Dolayısıyla, ortanca yaşın artışı tanımlanan yaşlılık yaşının da değişimini tetiklemektedir.

Dünya çapında değişen demografik özellikler ile aile yapıları ve dinamikleri nesiller arası etkileşim, katılım ve destek için fırsatlar sağlayan başarılı uygulamalar üzerinde düşünmeyi gerekli kılarken, bu modellerin kurgulanması sırasında sosyolojik katmanları sağlayıcı girdilerin yadsınmaması da önemli bir konu haline gelmektedir.

Yaş dostu olma kavramı sosyolojik açıdan yalnızca yaşlı bireyler özelinde tariflenen bir olgu olmanın ötesinde, kuşaklararası etkileşimin, özellikle de çocuk-yaşlı nüfus arasındaki ilişkinin ön planda tutulması gereken bir kavram olarak düşünülmesi gerekliliği ön plana çıkmaktadır. 2000'li yılların başında, nüfusun yaşlanması ve kentleşme sürecinde yaşanan dönüşümlerle yaş dostu bir topluluk oluşturma fikrinin temelleri atılmıştır. Yaş dostu kentlerin alt katmanlarda yalnızca yaşlı bireyleri hedef alan söylemlerinin olması aksine; aile, çocuk, genç, çalışan nüfus gibi farklı sosyo-

demografik karakterlerin de süreçte aktif rol alması gerektiğine inanan bir kurgunun geliştirilmesinin hem bu aktörlere, hem sosyal hizmet sağlayıcılara, hem de ekonomik bağlamda kendi toplumlarına katkıları yadsınamaz boyutlarda olacaktır.

Yaşlanma sürecinde fiziksel, mental ve algısal olarak yaşanan olumsuzluklar ile günlük aktivitelerde, hareket alanlarında ve sosyal ilişkilerindeki kısıtlılıklar artış göstermekte; bunun sonucunda özellikle yaşlı ya da kısıtlılıkları olan bireylerde toplumdan soyutlanma, ev ortamına hapsolma duygusu hâkim olmaktadır. Bu sebeptendir ki, bireyin alışkın olduğu fiziksel ve sosyal ortamı içerisinde, mümkün olan en uzun süre boyunca bağımsız bir yaşam sürdürebilmesine önemli bir girdi sağlayan yerinde yaşlanma kavramına atıf yapılmaktadır.

Temel ve günlük ihtiyaçların karşılanmasına yönelik yapılan aktiviteler de bireylerin kendilerini özgür ve güvende hissetmeleri, aktivitelerin bağlı oldukları fiziksel mekânın kullanışlılığı, erişilebilirliğine ve sosyal ortamın bunu destekleyici gücüne sıkı sıkıya bağlıdır. Bu ilişkinin sağlanması, kişilerin hem fiziksel hem de sosyal mekânda daha aktif olmasına olanak verecektir.

Aktif yaşlanma, çevresel memnuniyeti artırmak ve yaşlanan nüfuslarda sağlıklı yaşamlar sürdürmek için sağlık, güvenlik ve sosyal katılımı destekleyen bir ortam ve fırsatlar sağlama süreci olarak tanımlanabilir. Birçok çalışmanın gösterdiği gibi, yaşam boyu süren bir sürecin sonucu olarak görülmekte; yaşlı bireylerin aktif olarak yaşlanan bir toplumdan kopuk olmamasının aslında birçok olumlu yönü olan bir olgu olduğu savunulmaktadır.

Evrensel bir tasarımın ortaya konma sürecinde bireylerin birbirlerinden bağımsız kişisel becerilerin yanı sıra toplum olma duygusunu sürekli dinamik tutan sosyal bağlantılarından ve yaş, cinsiyet, etnik köken gibi özelliklerinden bağımsız, tamamen işlevsellik ve yarar temelli bir yaklaşımın varlığından da söz edilmektedir. Bu yaklaşımın temellendiği işlevsellik ve fayda girdileri, bireylerin yaşam döngüsü boyunca hem yaşamlarından hem de yaşadıkları ve deneyimledikleri çevreden memnuniyetlerini derinden etkileyen bir husus olarak karşımıza çıkmaktadır.

Kentsel alanda sürekli bir devinim içerisinde gerçekleştirilen eylemlerin mekânı, değişen mekânsal örüntülerin de bireyi etkilediği bir döngüsel tarif içerisinde evrensel bir tasarım tanımının yapılması, özellikle demografik açıdan nüfus içerisindeki kırılgan grupların dahiliyeti, diğer yandan ise çevre bilinci, ekonomik sürdürülebilirlik

ve sosyal bütünleşme çerçevelerinden bir bakış açısının geliştirilmesi yolu ile mümkün kılınabileceği düşünülmektedir.

Evrensel bir tanım yaratma noktasında yapılan çalışmanın da genel çerçevesini oluşturan yaş dostu olma fikri, kentsel mekândaki farklı kullanıcı gruplarının bir aradalığı üzerine şekillenmekte ve güçlenmektedir. Bu düşüncenin yapmış olduğu vurgunun irdelenmesi noktasında üretilen farklı yaklaşımlar ve uygulama modellerinin varlığı, konunun güncel ve ilgi çekici kılınmasına yol açmakta ve dünya genelinde araştırılması gereken bir başlığı açıkça ortaya koymaktadır.

Sosyal, kültürel ve ekonomik görüşler, dünya üzerinde artan hareketlilik ve küreselleşme güçleri aracılığıyla genişlemektedir. Kent araştırmalarında; kenti oluşturan yapı taşlarının ve kentte yaşayanların etkileşimi bütününde belirgin olmayan kapitalist ve modernist görüşlerin ışığında yapılan yorumlamaların olduğu söylenebilir. Bu nedenle araştırma alanları çeşitlilik arz etse de, özellikle multidisipliner bir konu olarak karşımıza çıkan kent araştırmaları tarihçiler, sosyologlar, şehir plancıları ve mimarlar tarafından sorulan her sorunun cevabı yine kentteki toplumsal süreçlerin analizi ile bulunmaktadır.

Mekân ve mahalle kavramlarının insan ve çevre ile olan ilişkisi bağlamında hiyerarşik bir düzen içerisinde tariflendiği, kavramların tanımlanmasında ölçekler arası bağlantıların sıklıkla irdelendiği, nüfus, kullanımlar ve sınırlar ile ilgili temel özelliklere vurgu yapıldığı ve yapılan literatür incelemesi neticesinde mahalle kavramının temelde üç kategoriye ayrıldığı görülmektedir: mahalleleri mekânsal birimler olarak tanımlayan çalışmalar, mahalleleri sosyal bir yapı olarak gören çalışmalar veya mahalle kavramını gelişen kentsel durum anlayışımıza birleşik bir sosyo-mekânsal tepki olarak gören çalışmalar.

Komşuluk kavramları, teorik çalışmalardan ampirik çalışmalara doğru bir eğilim izlemiştir. 1980'ler ve 1990'lar boyunca teorisyenler mahalleleri tanımlayan uygulanabilir teoriler yaratmaya çalışmışlarsa da, mahalle kavramının yürünebilir alanlara veya çoğu zaman tanımlanmamış bir mekâna çeşitli şekillerde uygulanan amorf bir kavram olduğu yaygın olarak kabul edilmektedir.

Mahalleler, yıllar boyunca araştırmacılar tarafından çeşitli şekillerde tanımlanmışsa da, Banarjee ve Baer tarafından da söylenildiği üzere, *“Yakın çevrede ikamet eden kişilerin özelliklerine göre, insanların alanlar arasında ayırım yapmak için*

kullandıkları sınırlarla (sosyal, fiziksel, sembolik veya demografik), bir alandaki faaliyetlere göre, bir alanın hizmet ettiği işleve göre veya bunların birleşimine göre farklılaşmakla birlikte; tüm bu yaklaşımlar kavrama ışık tutmuş ve aynı zamanda tek bir tanım üzerinde anlaşmaya varma çabalarına meydan okumuştur. Tanım eksikliği, komşuluk birimi kavramının uygunluğunu test etmeyi de zorlaştırmaktadır” (1984).

Yaşlılıkta optimal işleyişi sürdürmek için bireysel uyum ve çevresel değişim arasındaki dinamik etkileşimi dile getiren Lawton ve Nahemow’un ekolojik perspektifinden hareketle düşünsel süreci oluşturulan yaş dostu topluluk hareketi, kentsel tasarım ve tasarımdaki birbiriyle ilişkili ancak farklı birkaç eğilim ve kavram olan evrensel tasarım, erişilebilirlik, sağlıklı şehirler, yaşanabilir topluluklar, yürünebilir topluluklar ve yerinde yaşlanma gibi konsept yaklaşımlardan ortaya çıkmışsa da (Alley ve diğ, 2007; Keller ve Kalache, 1997), temel belirleyicilerinin kentsel mekâna verdiği referansların mahalle kavramı çerçevesinden irdelenmesi yapılan çalışmayı anlamlı kılacaktır.

Değişen dünya görüşleri, yaşam standartları, olay örgüleri ve demografik dönüşümler ile coğrafi, iklimsel, mekânsal verilere ek olarak kültürel, sosyal ve ekonomik birçok etmenin şekillendirmesi neticesinde sürekli bir devinim içerisinde olan mekân kavramında “dost” bir yaklaşımın benimsenmesi evrensel bir yaklaşımı gerekli kılmaktadır. Her mekânsal oluşumun kullanıcı ile karşılıklı etkileşimi olmazsa olmaz bir kuraldır ve toplumsal ve kültürel değişimlerin, demografik dönüşümlerin okunmasında da bir ayna görevi görecektir. Alver (2011)¹ bu durumu,

“Mahallenin temeli, mekân ve insandır; mekân ve insan/hayatın bütünleşmesidir. Ne sadece mekân ne de insandır; insan ve mekânın el ele verip dokuduğu yeni bir birlik, yeni bir hayat sahnesidir mahalle. Mahalle inşası doğrudan insanın mekâna el vermesiyle mümkündür; bu bakımdan insan mahallenin temel taşıdır. Mahalle, hayatın, belli bir kültür, değer, inanç, ritüel ve gelenek çerçevesinde örüldüğü, bu yönüyle kendine özgü yapısı, kimliği, hayat tarzı ile mücehhez bir ortamdır. Gerçek bir yaşamdır.”

şeklinde ifade eder. Bu noktada, kentin özünü oluşturan ve en önemli yapı taşlarından birisi olan mahallenin, başlangıç noktası niteliğinde yaş dostu bir kentin tanımlanmasında hem üst hem de alt ölçekte “dost” bir topluluk modeli (mekânsal bağlayıcılar, sokak ve açık-kapalı alan kullanımları, ulaşım sistemi,

¹ bkz. Köksal Alver (2011) Mahalle: Mekân ve Hayatın Esrarlı Birlikteliği. *İdeal Kent Dergisi, Mahalle Özel Sayısı, Sayı:2*, Adamor Yayın Kuruluşu, Ankara, s.116-139.

erişilebilirlik, yapı işlevselliği vb.) yaratma noktasında sunulacak çözümlemelere kaynak olacağı düşünülmektedir.

Jan Gehl'e (2010) göre, kentlerde planlama ve tasarım yaklaşımları 1960'lara değin yüzyılların deneyimleri ışığında temellenmekte ve kentlerin insan için inşa edildiği ön kabulü ile hareket edilmekte idi. Kentsel büyümenin hızlanması ile profesyonel anlamda şehir plancılarının planlama sahnesine adım attığı ve kentsel planlamanın ideolojiler ve kuramsal bir çerçeve ile sunulmaya başlandığı dönem itibarıyla modernizmin etkileri de kentsel mekânda izlerini bırakmaya başlamıştır. Fiziksel yapıların insan davranışı üzerindeki etkileri noktasında o dönemde neredeyse hiç bilgi yok iken, kentin ulaşım sistemlerinden beslenen ve işlevlerine göre bölümlere ayrılmasını tetikleyen kent planlama yaklaşımlarının sonuçlarını çok sonradan gözler önüne sermiştir. Son 50 yılda kent yaşamının gelenekseli takip etmenin ötesinde, profesyonellerce yaşamsal bir işlev haline getirilerek planlanması gerektiği çok geç fark edilmiştir.

Günümüzde fiziksel çevre ve insan davranışları arasındaki sıkı ilişkiye yönelik dünya üzerinde kabul gören birçok farklı yaklaşım ve uygulama örneği göstermektedir ki, 21.yüzyıl için hayati önem taşıyan yaşam dolu, güvenli, sürdürülebilir ve sağlıklı kentlerin kurulması ancak insan odaklı kent planlamasının, kent yaşamının ve mekânlarının insanları gözeterek tasarlanması ile mümkün olacaktır.

Tarihten günümüze doğru gelindiğinde, insanoğlunun oluşturduğu barınma alanlarının temelde ortak bir standarda sahip olduğu ve bu ortak standardın, bireyin kendisini ve çevresini güvenli bir ortamda yaşatma çabası olduğu açıktır. Bu bireysel çaba, kentsel sistemin en küçük parçası olan mahallenin de çıkış noktasını oluşturmaktadır.

Sistematik bir şekilde organize edilmiş ilk mahalle çalışmasını ortaya koyan Perry komşuluk bilincinin oluşturulduğu ve sosyal dengenin sağlandığı bir fiziksel mekân kurgusu geliştirmeye çalışmış; bu çalışmanın hemen sonrasında ise, Wright ve Stein'in Radburn projesi topluluk yaratma hedefi olan ilk komşuluk birimi olarak görülmüştür. Çalışma fiziksel tasarım ile sosyal sonuçlara ulaşmayı hedeflemiştir. Radburn geleneksel konut organizasyonunun yerine süper blokları, yaya ve taşıtın ayrıldığı hiyerarşik bir ulaşım sistemini önermektedir. Le Corbusier ise, modernizmin hâkimiyetinde dikeyde yükselen konut birimleri ile daha çok belirli bir sosyal kesime hitap etmeyi seçmiştir.

Bahsedilen her üç çalışma da fiziksel yöntemler ile kentsel sistemin en küçük birimini oluşturmak hedeflenmiş ve bunu yaparken de belirli bir *hiyerarşi, fonksiyonel çeşitlilik* ve *toplumsal bir anlam* oluşturmaya çalışılmıştır. Öte yandan bu çalışmalar mahalle kavramının planlama yoluyla üretilmesinin de bir sonucunu oluşturmaktadır. Öncesinde kendiliğinden, toplum tarafından oluşturulan mahalle ortamı, bilinçli bir planlama ve üretim sürecinin sonucu bir ürün haline de gelmiştir. Bir planlama girişimi olarak da görülebilecek olan bu üç çalışma, teorideki her ne kadar komşuluk bilincinden bahsedilse de, mahalle kavramının sosyal boyutundan uzak kaldığı tartışma konusu olmuştur.

Mahalle kavramını sosyal olgular çerçevesinde ele almak Kallus ve Lawyone'nun mahallenin özelliklerini sınıflandırdıkları çalışmaları ile netlik kazanmıştır. Kallus ve Lawyone'un yaptıkları sınıflandırma da mahallenin *refah, anlam, kimlik, katılım* gibi önemli sosyal boyutlarına dikkat çekilmiştir. Neticede mahalle kavramının yalnızca nesnel ihtiyaçlardan oluşmadığı, aksine planlama süreçlerini öznel hale getirebildiği sonucuna varılmıştır.

Kallus ve Lawyone'dan etkilenerek mahalle literatürünü inceleyen Chaskin mahalleyi üç tema üzerinden incelemiştir: *mekânsal birim, sosyal birim ve ilişkiler ağı birimi*. Chaskin yaptığı bu çalışmayla birlikte mahallenin sosyal boyutunu güçlendirmenin yanı sıra fiziksel ve sosyal boyutlar arasındaki ilişkiyi ele almıştır. Bu durum aslında “*iki farklı uçtan çekştirilen mahalle*” kavramının ortak bir ilişkiler sisteminde buluşmasına zemin hazırlamıştır. Böylelikle iki farklı literatürün de çalışılan mahalle kavramına yeni bir bakış getirmiş ve her iki literatürün de birbirini beslemesi için bir kapı aralanmıştır.

Literatürdeki gelişmeler bir yana, 2000'li yıllara gelindiğinde kentsel yapıdaki fiziksel ve sosyal bozulmalara tepki olarak ortaya çıkan Yeni Şehircilik Akımı, sosyal ve fiziksel yapının bütünleşmesi adına, mahallenin henüz bir toplum yaratısı olduğu, geleneksel mahalle tasarımına bir dönüş yapmayı hedeflemiştir. Dönemin kentleşme sorunlarına çözüm üretmek için geleneksel mahalle form ve tasarımlarına geri dönüş yapan yeni şehircilik akımı bölge, mahalle ve yapı ölçeklerinde tasarım kriterleri ortaya çıkarmış; bu yaklaşım ile aslında hiyerarşik bir mekânsal organizasyon oluşturmanın farklı bir ifadesi dile getirilmeye çalışılmıştır. Yeni şehircilik akımının oluşturduğu yaklaşım literatürdeki küresel tartışmalardan da beslenerek sürdürülebilir, ekolojik ve akıllı yerleşmeler gibi konular etrafında gelişmeye başlamıştır.

Günümüzde kentsel çevrenin sorunları etrafında gelişen mahalle gündemi her ne kadar yeni kavramlara açık olsa da temelde çeşitlilik, hiyerarşi, anlam, bütünlük, katılım ve yönetim, sınır ve büyüklük olmak üzere belirlenen 6 farklı bileşeni olduğu düşünülmektedir (Çizelge 2.5).

Çizelge 2.5: Mahalle kurgusunu oluşturan temel bileşenler.

1-Çeşitlilik	4-Bütünlük
Fonksiyonel Çeşitlilik	Fonksiyonel Ve Sosyal Uyum
Ulaşım Modlarında Çeşitlilik	Çevresel Bütünlük (Doğal-Yapılı)
Sosyal Çeşitlilik	Mekânsal Süreklilik
2-Hiyerarşi	5-Katılım ve Yönetim
Ulaşım Sisteminde Hiyerarşi	Çok Aktörlülük-Ortak Karar Verme
Alan Kullanımında Hiyerarşi	Eşit Erişim ve Eşit Paydaş Ortamı
Mekânsal Hiyerarşi	Strateji ve Politika Üretme
3-Anlam	6-Sınır ve Büyüklük
Yer Duygusu Ve Fiziksel Çevrede Anlam	Tanımlayıcı Olma
Kimlik Oluşumu	Geçirgenlik
Sosyal Örgütlenme ve Mahalle Bilinci	Demografik ve Alansal Büyüklük

Mahalle kurgusunun oluşmasında karma kullanım fonksiyonları ve alternatif ulaşım modlarını içermesi ve farklı gelir gruplarına hitap edebiliyor olması gerekliliği neticesinde “*çeşitlilik*” unsurunun ön plana çıktığı görülmektedir. Burada bahsedilen çeşitlilik kavramı literatürden yola çıkarak sosyal ve fonksiyonel çeşitliliğe vurgu yapmaktadır.

Mekânsal organizasyonun işler durumda olabilmesinin temel aracı ise “*hiyerarşi*”dir. Kentsel sistemden mahalleye ve mahalleden yapı ölçeğine kadarki süreçte oluşturulacak hiyerarşik düzen kentsel çevrenin ve mahalle kültürünün algılanabilmesinde önemli bir rol oynamaktadır. Bu düzenin sağlanmasındaki temel faktörler ulaşım, alan kullanımında ve mekânsal organizasyondaki ilişkilerin doğru şekilde tariflenmesidir.

Mekânsal çözümler ile birlikte toplumsal yapıda birlikteliğin sağlanması ve buna bağlı olarak mahalle kültürünün yaratılması için mekânda “*anlam*” ön plana çıkar. Mekânsal anlamı oluşturabilmek için mahalle bilincinin, yer duygusunun ve kentsel belleğin yaratılması oldukça önemlidir.

Günümüz mahalle gündeminde ön plana çıkan ekolojik yerleşim ve sürdürülebilirlik kavramlarının etkisiyle birlikte doğal çevre ile yapılı çevre arasındaki dengenin kurgulanması gerekliliği ortaya çıkmıştır. Buna bağlı olarak da sosyal “*bütünlüğün*” güçlendirilmesi amaçlanmaktadır.

Fiziksel çevreye yönelik değişimler hakkındaki fikir alışverişi ve birliğin sağlanması için ortak karar verme mekanizmasının geliştirilmesi birçok alanda olduğu gibi mahalle kavramında da yer edinmiştir. Mahalle ölçeğinde “*katılımın*” sağlanması için karar verme süreçlerine toplumun tüm kesimlerinin eşit bir şekilde dâhil olması esas olmalıdır.

Mahalle kurgusunun ait olduğu ölçeği koruyabilmesi ve dış sistemler ile ilişkisini sağlıklı bir şekilde kurabilmesi için “*demografik büyüklüğünün*” yerel iletişimi koparmayacak düzeyde tutulması ve “*alansal büyüklüğün*” ise yerel ölçekteki erişilebilirliği pekiştirecek boyutta olması amaçlanmalıdır.

Farklı mekânsal ölçekler arasındaki hiyerarşinin kurulmasında başka bir önemli konu ise “*tanımlayıcı sınırların*” oluşturulmasıdır. Buradaki tanımlayıcı sınır kavramı fiziksel ve sosyal olarak engel teşkil etmekten ziyade kullanımlar ve sosyal ilişkiler içerisinde geçiren bir unsur olarak tanımlanmalıdır.

Sonuç itibarıyla, komşuluk kavramı başlangıcından bu yana çok boyutlu düşünme, eleştirme ve değerlendirme süreçleri içinde gelişim göstermiştir. Farklı dönemlerde örnekleri var olsa da, mahalle kavramının gelişimi temelde teoriden pratiğe uzanan bir çalışma birikimine sahiptir. 1920'lerden bu yana ortak bir topluluk tanımı geliştirmeye yönelik teorik çaba, 1980'lerde bir topluluğu tanımlamak için uygulanabilir bir teori üretme çabasına dönüşmüştür. Mahalle kavramı hakkındaki teori ve pratiğe yönelik çalışmalara bakıldığında temel fikirler arasında mahalle birimleri ve sınırları, mahallenin gelişimi, büyümesi, yürünebilirlik, mahalleli memnuniyeti gibi konuların ön plana çıktığı görülmekle birlikte; aslında bu belirlenen çalışma alanlarının çalışmanın konusu olan yaş dostu mahalle ile genel hatları itibarıyla benzeştiği düşünülmektedir.

3. YAŞ DOSTU ÇÖZÜM ÖNERİLERİ VE KULLANICI-MEKÂN İLİŞKİSİNİ BELİRLEYEN YAŞ DOSTU KRİTERLER

“Şehirler, ancak ve ancak herkes tarafından yaratıldıkları zaman, herkes için bir şeyler sağlama yeteneğine sahiptir.

(Jane Jacobs, The Death and Life of Great American Cities, 1961, s. 238)

21. yüzyılda kentleşme ve yaşlanma arasındaki ilişkiye yoğunlaşan bir araştırma yumağı olması, hem iki olgunun da hızla ilerlemesi hem de birbirlerini karşılıklı etkileyen bir iletişime sahip olmaları noktasında konuyu ilgi çekici kılmaktadır. Bu iki olgunun birlikte değerlendirildiği yaş dostu kentler, akademik literatürde de vurgu yapılan esaslı bir alt başlığı oluşturmaktadır. Nüfusun yaşlanması ve yaşanan demografik dönüşümün beraberinde getirdiği yüklerin çözümü adına dünya üzerinde birçok ülke çeşitli politikalar üretme gerekliliği noktasında hemfikirdir.

Çevresel koşullara karşı savunmasız kalma durumu ve yerel kaynaklara olan bağımlılığın artışı, toplumun geri kalanına kıyasla hareketlilik, görsel ve fiziksel kabiliyet ve bilişsel kapasite ile sosyalleşme imkânlarındaki azalma ile birlikte değerlendirildiğinde yaşlanma, ciddi şekilde irdelenmesi gereken toplumsal bir problem olarak karşımıza çıkmaktadır. Tüm bu faktörler ve çevresel uyaranlara karşı savunmasız kalma durumu, var olan etkileşimlerin eve hapsolmasına veya yaşanan çevreyle sınırlandırılmasına sebep olmaktadır. Bu noktada, yaşanan çevrenin koşulları yaşlı bireyler üzerinde bir baskıya evrilmekte ve bu etki sonucunda yaşam kalitesi araştırmaları başta olmak üzere algılanan ve fiziksel çevre özellikleri, fiziksel aktivite ve işleyiş, sosyal katılım, hareketlilik, güvenlik, hem mental hem de bedensel sağlık açısından önemli girdiler sağlamaktadır (Cachadinha, 2012).

Hızlı nüfus yaşlanması sonucu politika yapıcılar ve hizmet sağlayıcılar, yaşlı nüfusa "yaş dostu" hizmet/ürünler sağlamanın öneminin daha fazla farkına varmakta olsa da, mahalle tasarımı ve yaşam kalitesi araştırmalarının ortak paydada buluşmasına yönelik yapılan çalışmalarda, yaş dostu kavramından öte yaşlı bireylere yönelik özellikli herhangi bir kriterin dikkate alınmadığı, o nedenle de aslında kent planlamasında fizik mekândaki uygulamalarda yaş dostu kavramının yeterince önem görmediği belirtilmektedir (Alley ve diğ, 2007; akt. Cachadinha, 2012).

Yaş dostu topluluklarla ilişkili birden fazla fayda göz önüne alındığında, bu alandaki literatürün gözden geçirilmesi ve deneysel kanıtların tanımlanması sağlanarak, yaş dostu bir mahallede yapılı çevrenin özelliklerini belirlemek ve analiz etmek kentsel tasarım açısından kritik öneme sahiptir. Yapılan güncel birçok çalışma göstermektedir ki, mahalle ölçeğinde yapılı çevrenin yaşlı yetişkinlerin sağlığı ve yaşam kalitesi üzerindeki etkisine ilişkin göstergeler bulunmakla birlikte, farklı ekonomik ve sosyal altyapılara sahip kentsel alanlarda bu faktörlerin yansımaları da çeşitlilik göstermektedir. Bu nedenle, farklı ülke deneyimlerinin farklı bir coğrafya, farklı bir kültür ve sosyal altyapıdan gelmesinin, kavramsal bir çerçeve çizme adına olumlu katkıları olacağı düşünülmektedir.

Bir kentin ya da daha küçük ölçekte bir mahallenin yaş dostu olarak değerlendirilmesi için gerek literatür genelinde, gerekse farklı ülkelerde konu ile ilgili çeşitli kurum ve kuruluşlarca yapılmış tanımlamalar ve belirlenmiş kriterler olmasına karşın, Dünya Sağlık Örgütü tarafından öncülük edilen “Yaş Dostu Kentler (*Age-Friendly Cities*)” girişimi odağında ortak bir kanı olduğu aşikardır.

DSÖ tarafından 2005 yılında gündeme getirilen *sağlık, katılım ve güvenlik* kavramları, yaş dostu kent üzerine yaşlıların yaşam standartlarını ve memnuniyetlerini arttıracak kilit ifadeler olarak karşımıza çıkmaktadır (Çakırer Özservet, 2015). Belirlenen kilit kavramlar ile hedeflenenin aslında aktif yaşlanmanın temellendirdiği bir tanımlama olduğu görülmektedir. DSÖ bu tanımla, aktif yaşlanma politikalarının kentler için uygulanabilirliğinin ve test edilebilirliğinin önünü açmaya çalışmakta; yaşlı bireylerin kentsel mekânı aktif kullanmalarını, topluma dâhil olmalarını, deneyimlerinin değerinin görülmesini ve toplumsal rollerinin aktif kılınmasını hedeflemektedir. Tüm bu fikirler DSÖ’nün, “Yaş Dostu Kentler ve Topluluklar” hareketine zemin oluşturmuş ve boyutunu genişleterek dünya üzerinde hedeflenen bir altlık oluşturmaya katkı sağlamıştır.

DSÖ tarafından tariflenen ve dünya üzerinde hatırı sayılır bir katılımı da bünyesinde barındıran Yaş Dostu Kentler ve Topluluklar Küresel Ağı’nın bu fikrin temellendiği ilk çalışma olması sebebiyle analiz edilmesi değerli görülmektedir. Dünya Sağlık Örgütü tarafından ortaya konan çerçevenin her topluluk ya da kent için ortak bir akıl sunması beklenmemekle birlikte, her toplumun kendi iç dinamikleri doğrultusunda çıkarımlarını tetikleyeceği düşüncesi de araştırmacıların ve hizmet sağlayıcıların ortak hareket etmesi için bir kıvılcım olmuştur. Bu kapsamda, yapılan tez çalışmasının da

bu genel çerçeveden hareketle Türkiye’de kentsel yaşamın en dinamik ölçeği olan mahalle yaşantısında yaş dostu bir fizik mekân tasarımına ve değerlendirilmesine yönelik nasıl bir rehber oluşturulur sorusu üzerinden hareket edilmek istenmektedir.

3.1. Yaş Dostu Çözüm Önerileri

Dünya üzerinde farklı şehirlerde uygulanan ve literatüre katkı sağlamış yaş dostu kent modellerinin incelenerek ölkemizde ne gibi bir değerlendirme süzgecinden geçeceği ve uygulanabilirliği konusunda araştırma yapmak tez içeriğinin bir diğer çalışma alanını tanımlamaktadır. Yapılan literatür taraması kapsamında şu ana kadar gerek kullanılan ölçek itibariyle, gerekse literatür genelinde yapılan çalışmalara ve uygulama örneklerinde model olarak sıklıkla adı geçen 6 farklı model incelenmek üzere seçilmiştir. Bölüm kapsamında incelenen farklı modellerin içerik ve odakları hakkında ayrıntılı açıklamalar verilecektir.

Yapılan araştırmalar neticesinde, çalışmanın önceki bölümünde de belirtildiği üzere, yaş dostu kent yaklaşımı aktif yaşlanma kavramı üzerinden şekillenen ve DSÖ tarafından ön plana çıkarılmış, çoğunlukla da köklerini Avrupa deneyimlerinden almış bir yaklaşım olarak görölmektedir. Literatür genelindeki hâkim yöneliş DSÖ tarafından oluşturulan modelin etrafında şekillenmekte ise de, farklı coğrafiyalarda gerçekteşirilen ve uygulamaya yönelik birçok çalışmaya da önderlik etmiş modellerin irdelenmesi bu çalışma sonucunda oluşturulacak genel değerlendirme açısından değerli görölmüştür.

Farklı yaş dostu modellerin irdelenmesi, kendi içlerindeki kurgunun oluşturulma süreci, odaklanılan temel vurgular, oluşturulan kavram şeması ve alt hedefler noktasında literatürdeki benzerliklerin ve farklılıkların tespiti, yapılan çalışmaya önemli girdiler sağlayacaktır. Ayrıca, tezin temel amacına ulaşılacak olan son bölümlere ışık tutması adına bu modellerden ulaşılacak genel çıkarımlar ve başlıklar, oluşturulacak yaş dostu mahalle tasarımı ve değerlendirilme yöntem önerisinin temel bileşenleri olarak kabul edilebilir.

3.1.1. Dünya Sağlık Örgütü - Yaş Dostu Kent Modeli

Kentleşme olgusu, demografik dönüşüme paralel olarak sürekli gelişim gösteren ve hedef gruplardan biri olan yaşlı bireyler üzerindeki toplumsal bakış açısını değiştiren

kritik bir öneme sahiptir. Tarım toplumlarında sahip oldukları bilgi birikimleri ve deneyimleri ile toplum içerisinde saygın bir konumda yer alan yaşlı bireyler, demografik yapının değişimi ve kentleşmenin etkisi ile beraber toplum içerisinde daha sınırlı bir sosyal kimliğe hapsolmuştur. Kendilerini ‘yalnız’ ve toplumun geri kalanından ‘farklı’ hissetmelerine neden olan bu sorunlar yumağına çözüm olarak, çok boyutlu bir bakış açısı ile hem bireye hem de devlete birtakım yükümlülükler getirmektedir. Tam olarak bu noktada, aktif yaşlanma yaklaşımı getirilen bu yükümlülüklerin tüm dünya ülkeleri için temel bir çerçevesini çizmektedir.

Aktif ve sağlıklı bir yaşlanma sürecinin varlığı, yeterli fiziki ve sosyal imkânların hem yerel hem de ulusal ölçekte sağlanıyor olması ile yakından ilişkilidir. Buna ek olarak, kuşaklararası etkileşim de aktif yaşlanmaya büyük ölçüde katkıda bulunmakta (Fitzgerald ve Caro, 2014) ve kuşaklararası sosyal ve duygusal iletişimin desteklenmesi, yeni koşullara adaptasyonu ve kuşaklararası çatışmayı minimize etmeyi hedefleyen bir dost yaklaşımı temellendirmektedir (Biggs ve Carr, 2015).

Aktif yaşlanma kavramının özünde aktivite teorisi üzerine söylemlerden türemiş olduğu ve ilk kez 1960’lı yıllarda “*başarılı yaşlanma*” kavramının bir bileşeni olarak kullanılmaya başlandığı bilinmekle birlikte, Dünya Sağlık Örgütü tarafından 2002 yılında Madrid’de gerçekleştirilen Birleşmiş Milletler Dünya Yaşlanma Toplantısı’nda (*United Nations World Assembly on Ageing*) “*yaşlıların toplumun üretken ve aktif bireyleri olarak yaşayabilmeleri için eyleme geçilmesi*” gerektiğinden bahsedilerek sağlık ve sosyal servislerle ilgili belirleyicileri, kişisel faktörlerle ilgili belirleyiciler, davranışsal belirleyiciler, fiziksel ve sosyal çevre ile ilgili belirleyiciler, ekonomik belirleyiciler aktif yaşlanmanın belirleyicileri olarak tespit edilmiştir. Bunların yanı sıra tüm bu belirleyenleri de etkileyen çapraz belirleyiciler tanımlanmıştır, bunlar kültür ve toplumsal cinsiyettir. Dolayısıyla, yaş dostu kentler için yapılan her tartışmanın temelde belirlenen aktif yaşlanma belirleyicileri çerçevesinde temellendirildiği söylenebilir. Yaş dostu kentler kavramının yakın tarihine bakmanın ise incelenecek olan modellerin ve uygulama örneklerinin daha iyi anlaşılmasına zemin hazırlayacağı düşünülmektedir.

Yaş dostu kentler kavramının 1982 yılında Viyana’da yapılan BM Birinci Dünya Yaşlanma Toplantısı’nda temellerinin atıldığı ve bu toplantı sonrasında “Viyana Uluslararası Yaşlanma Hareket Planı” ve “BM Yaşlı Bireyler için Prensipler Dökümanı”nın hazırlandığı söylenebilir. Yapılan çalışmalar ve eylem planları

kapsamında belirlenen prensipler ise yaşlıların bağımsızlığı, yaşlıların bakımı, yaşlıların kendi ihtiyaçlarını gerçekleştirebilmeleri, yaşlıların sosyal hayata katılımları ve onurlu bir yaşam sürmeleri olarak sıralanmıştır.

Yapılan girişimlerin ilklerinden bir diğeri de 1995 yılında onaylanan “*Yaşlanma ve Sağlık*” programıdır. Bu program dâhilinde, yaşlılığın getirdiği sağlık problemlerine odaklanmaktan öte, sağlıklı yaşlanmayı hedefleyen ve yöneten bir yaklaşıma yoğunlaşmaktadır (Caner ve diğ, 2013) ve (Url-4).

2002 yılında Madrid’de düzenlenen *Birleşmiş Milletler İkinci Dünya Yaşlanma Toplantısı*’nda tüm dünya ülkelerinin yaşlanma olgusuna dikkati çekilmiş ve toplantı sonrasında ise DSÖ tarafından “*Aktif Yaşlanma için Politika Çerçevesi*” sunulmuştur.

Brezilya’daki Rio de Janeiro kentinde yapılan 18. Dünya Gerontoloji ve Geriatri Kongresi’ndeki fikir alışverişleri, Dünya Sağlık Örgütü’nün “yaş dostu” bir şehrin temel özelliklerinin belirlmesi için ışık tutmuş; bu kapsamda küresel ve ortak bir proje yapılması gerektiği ve özellikle bu belirlenecek kriterlerin dünya ülkelerince yapılaşmış ve sosyal çevrenin tasarlanması sürecinde yaşlanma olgusu ve planlamanın ayrılmaz bir bütün olduğu vurgusunu ön plana çıkarmıştır. Belirlenecek ölçütler ile; “gelişmiş ülkelerde olduğu kadar gelişmekte olan ülkelerdeki topluluklar için de anlamlı olmalı ve her şeyden önce yaşlı bireylerin deneyimlerine dayanan bu yaş dostu kentsel özellikler, bir şehrin öz değerlendirmesine rehberlik etmeli ve topluluk savunuculuğu için bir araç olarak hizmet etmeli” görüşüne vurgu yapılmaktadır. (Plouffe ve Kalache, 2010).

Yaş dostu bir kentin mimarlık, planlama ve kentsel tasarım disiplinleri ile olan sıkı ilişkisi, yerleşim alanlarının formu ve zaman içerisindeki dönüşümü, mekânsal karakteri ve tarihi gelişimi gibi birçok bağlamın değerlendirilmesi gerekliliğini ortaya koymakta; bu değerlerin irdelenmesi ile yaşlı, genç, çocuk, engelli ve diğer tüm bireylerin yaşama katılım ve memnuniyet düzeylerini arttırma hedefi önem kazanmaktadır.

“Yaş Dostu Kent” kavramı, DSÖ tarafından 2006 yılında kabul edilen bir program olup, aktif ve sağlıklı yaşlanmayı hedef alan, destekleyen kapsamlı ve erişilebilir kentsel çevreyi tarifleyen stratejik bir çaba olarak karşımıza çıkmaktadır. Yaş dostu kent kavramında en çok vurgu yapılan hususlardan birisi de yaşlı bireylerin yaşam kalitesine yönelik algıları olmakla birlikte; bu noktada BM tarafından bağımsızlık,

katılım, bakım, kendi kendine yetebilme ve haysiyet konuları yaş dostu kent olgusunun çıkışında önemli ölçütler olarak görülmektedir (Bowling, 2005).

Küresel Yaş Dostu Kentler Rehberi hazırlanırken 24 ülkeden 33 uluslararası şehirde, orta ve üst gelir sınıfından 60 yaş ve üzeri 1485 katılımcı ve 158 odak grubun dâhil edildiği çalışmalarda kentler için yaş dostu olmayı teşvik edici 8 ana başlık belirlenmektedir (WHO, 2007):

- (1) kentsel açık alanlar ve yapılar,
- (2) ulaşım,
- (3) konut,
- (4) sosyal katılım,
- (5) sosyal içerme ve saygı,
- (6) kamuoyuna katılımı ve istihdam,
- (7) iletişim ve bilgi,
- (8) topluluk desteği ve sağlık hizmetleri.

2010 yılına gelindiğinde oluşturulan rehber çalışmanın dünya üzerinde daha görünür kılınması noktasında *Küresel Yaş Dostu Kentler Ağı* oluşturulmuş, uygulanan başarılı örneklerden edinilen deneyimlerin aktarımı amaçlanmıştır.

Kent mekânında gerek yaşanan demografik dönüşümün etkisi ile yerinde yaşlanma yaklaşımının önem kazanması, gerekse mekânsal faktörlerin sosyo-ekonomik ve psikolojik açıdan yaşlı bireyler üzerindeki etkisinin gün geçtikçe daha belirginleşmesi yaş dostu kavramının da değerli bir çalışma alanı olarak görülmesine yol açmıştır. Handler' in de (2015, akt. Buffel ve Phillipson, 2016) dikkat çektiği nokta şudur ki, “Şehirler, çoğunlukla, daha genç, çalışma çağındaki bir demografi düşünülerek hayal edilen ve yapılandırılan mekânlardır. Yaşlı insanlar, tipik olarak, kentsel çevreler etrafında düşünme ve planlamanın hâkim akımının etkisine dâhil değildir”.

Dünya Sağlık Örgütü 2007 yılında *Küresel Yaş Dostu Şehirler: Bir Rehber* adlı kılavuz ile yaşlılar ve hizmet sağlayıcılar açısından yaş dostu bir şehrin temel özelliklerini belirlemiştir ve gelişmekte olan ve gelişmiş ülkelerdeki şehirler için bir referans niteliğinde bir çalışma gerçekleştirmiştir. 2010 yılında ise bahse konu kılavuz temel alınarak bu çalışmadaki politika önerilerinin uygulanmasını teşvik etmek amacıyla “*Küresel Yaş Dostu Kentler ve Topluluklar Ağı*”nı başlatılmıştır. Yaş dostu olma sürecine aktif olarak dâhil olduğunu gösterebilen herhangi bir topluluk, ağa üyelik için

başvurabilmektedir. Bir şehirde yaş dostu olmanın değerlendirilmesi için ölçütler veya standartlar daha sonra geliştirilmiştir (Davey, 2017).

Birincisi 2011 yılında İrlanda'nın Dublin kentinde, ikincisi ise 2013 yılında Kanada'nın Québec şehrinde olmak üzere Küresel Ağa bağlı kuruluşlar tarafından ev sahipliği yapılan Yaş Dostu Şehirler üzerine 2 ayrı uluslararası konferans yapılmıştır. Bunlara ek olarak, Uluslararası Yaşlanma Küresel Konferansları Federasyonu, yaş dostu şehirler ve topluluklar üzerine konferanslar düzenlemektedir. DSÖ'nün bu girişiminin küresel çapta bir hareket olarak kabul gördüğü ve hızla yayıldığı bilinmektedir (Plouffe ve diğ., 2012; Warth, 2016; akt. Davey, 2017).

Küresel Yaş Dostu Kentler ve Topluluklar Ağı, günümüzde 47 ülkede 298 milyondan fazla insanı kapsayan 1333 şehir ve topluluğa ulaşmış durumdadır (Url-5) (Şekil 3.1).

Şekil 3.1:Yaş Dostu Kentler ve Topluluklar Küresel Ağı-Üye kent ve topluluklar.

Küresel ağın bir parçası olmak için şehrin veyahut topluluğun büyüklüğünün önemli bir kriter olmadığı, küresel ağa üyelikte mega şehirlerin yanı sıra kırsal yerleşimlerin de var olduğu, bu kapsamda kırsal alanları da barındırmak adına küresel ağın adının “Yaş Dostu Kentler” yerine “Yaş Dostu Kentler ve Topluluklar” olarak değiştirilmesi söz konusudur (Warth, 2016; akt. Davey, 2017).

Küresel Ağa katılmak isteyen şehirlere yönelik talimatlar, yaşlıların yaş dostu değerlendirme, planlama ve eylemin tüm aşamalarına yakından dâhil olmaları gerektiğini vurgulamakta olup, başvuru sahiplerinin değerlendirmelerine sekiz belirleyici faktörü dâhil etmeleri gerekmektedir. Ancak küresel ağa dâhil olan bölgelerin yaş dostu olma göstergelerinin yerel ölçekte kendi alanlarında en iyi nasıl

ölçüleceğine karar verme noktasında DSÖ tarafından oluşturulan kontrol listelerine bağlı kalınmaksızın esnekliğine sahiptirler (Davey, 2017). Bu noktada, Davey'in de belirttiği üzere, bir mega şehrin daha küçük merkezlerine kıyasla farklı araçları ve daha fazla kaynağa erişimi olacaktır, ancak aynı zamanda farklı ölçekte zorluklarla da karşılaşma olasılığı fazladır. Belirlenen kontrol listesine bağlı kalınmaması üye olan şehir ve/veya toplulukların lehine bir husustur.

Ağa üyelik, yaş dostu olmak için bir akreditasyon değildir. Daha ziyade, şehirlerin yaşlanan nüfuslarının ihtiyaçlarını dinleme, onların yaş dostu olma durumlarını değerlendirme ve izleme, yaşlılara uygun fiziksel ve sosyal ortamlar yaratmak için yaşlı insanlarla ve sektörler arasında işbirliği içinde çalışma taahhüdünü yansıtır. Üyelik aynı zamanda deneyim, başarı ve çıkarılan dersleri diğer şehirler ve topluluklarla paylaşma taahhüdüdür (Url-5).

Yaş Dostu Kentler ve Topluluklar Küresel Ağı'nın bir parçası olmak isteyen her ülkeden şehir ya da topluluk için bir engel bulunmamakla birlikte, ağın resmi üyesi olabilmek için aşağıda sıralanan 3 aşamanın tamamlanması yeterlidir (Çizelge 3.1).

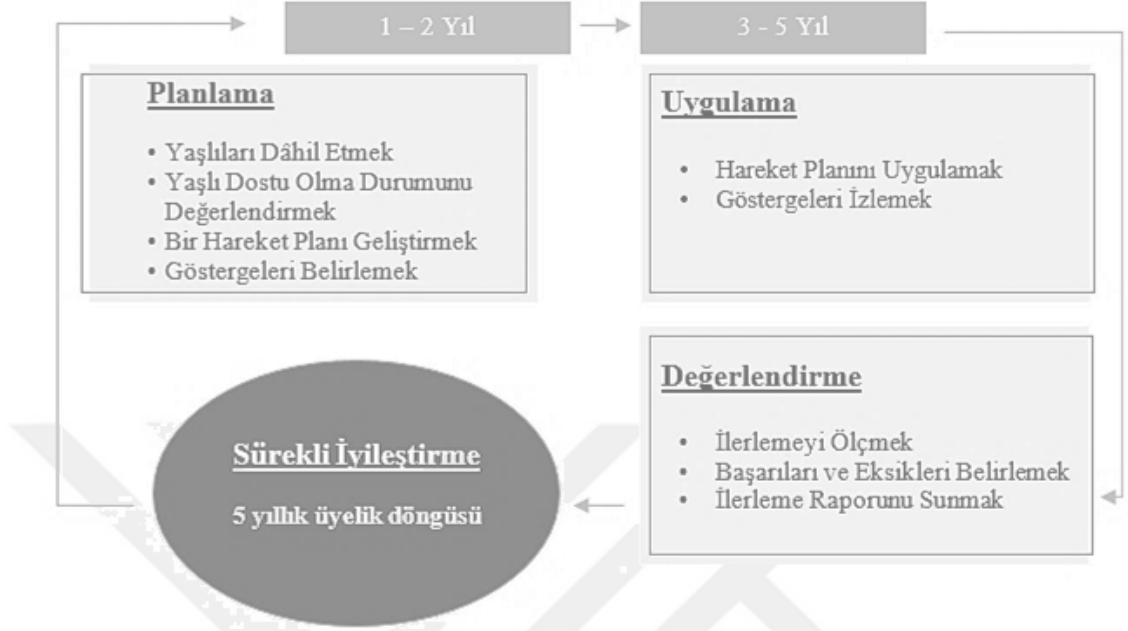
Çizelge 3.1: Yaş Dostu Kentler ve Topluluklar Küresel Ağı'na üyelik aşamaları.

1	www.who.int/age_friendly_cities/en/index.html adresi üzerinden başvuru formu doldurulmalıdır.
2	Belediye başkanı ve belediye yönetimi tarafından DSÖ'ye, Yaş Dostu Şehirler Küresel Ağı'na bağlılıklarını ve sürekli iyileştirmeyi öngören resmi yazı sunulmalıdır.
3	Dünya Sağlık Örgütü tarafından belirlenen dört aşamalı döngü tamamlanmalıdır.

(<https://extranet.who.int/agefriendlyworld/membership/>)

DSÖ odak grup araştırması, toplulukların yaş dostu olup olmadığını değerlendirmek ve ele alınması gereken sorunları belirlemek için standart bir yöntem kullanmakta olup, bir odak grup çalışmasının sonuçlarını tanımak, yaş dostu bir yaklaşımın yalnızca başlangıcı sayılmaktadır. DSÖ Küresel Yaş Dostu Şehirler ve Topluluklar Küresel Ağı'na katılan şehirler/topluluklar, 5 yıllık bir süre boyunca dört aşamada yaşlı dostu statülerini sürekli olarak değerlendirmeyi ve iyileştirmeyi taahhüt etmelidir. Ayrıca, beş yıllık sürecin tamamlanması ve süreç sonunda yapılacak bir değerlendirme ile yeni bir beş yıllık süreç başlatılmalıdır.

Yerel yönetimlerin yerine getirmesi gereken döngüde ise; “Planlama (1-2 yıl), Uygulama (3-5 yıl), Değerlendirme (5.yılın sonunda) ve Sürekli İyileştirme” adımları yer almaktadır (O’Hehir, 2014) (Şekil 3.2).

Şekil 3.2: DSÖ Yaş Dostu Kentler ve Topluluklar Küresel Ağı planlama çerçevesi (O’Hehir, 2014’den derlenmiştir.)

DSÖ, kentsel ortamların ne denli yaş dostu olup olmadığını ölçmek için “*Temel Göstergeleri Kullanma Kılavuzu*” adlı bir çalışmayı 2015 yılında yayınlamıştır. Bu kılavuz, yaş dostu bir süreçteki ilerlemeyi izlemek ve değerlendirmek için yerel müdahalelerin seçimini tanımlayan bir çerçeve ve bir dizi kılavuz içermektedir. Bahsi geçen çalışma kapsamında beş gösterge kategorisi belirlenmiştir; bunlardan ilki yol gösterici bir ilke olarak hakkaniyete ilişkindir; diğer dört kategori ise değerlendirme süreci ile ilişkilidir. Temel göstergelerde yansıtılan genel ilkeler eşitlik, fiziksel çevrenin erişilebilirliği ve sosyal çevrenin kapsayıcılığı üzerinedir. Kılavuzun temel göstergeleri Çizelge 3.2’deki sırayla açıklanmıştır (WHO, 2015; Davey, 2017).

“*Temel Göstergeleri Kullanma Kılavuzu*” adlı bir çalışma ayrıca yerel uygulama örnekleri gibi referanslar ve ek maddeleri de barındırmaktadır. Bir dizi düzenleyici yönerge gibi olmak yerine, temel göstergeleri yerel koşullar altında anlaşılması en kolay ve gerekli şekillerde uyarlamayı amaçlamakta olup; aynı zamanda ilgili göstergeler yaşlılara saygıyı ölçmek ve uygulamalarla zaman içindeki değişiklikleri izlemek için de kullanılabilmektedir (WHO, 2015).

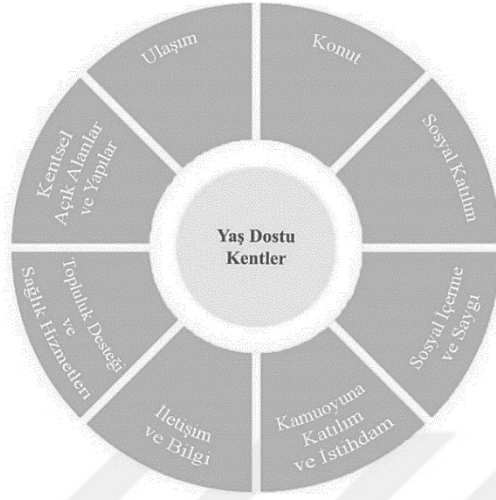
Çizelge 3.2: Yaş dostu olmayı ölçen temel göstergeler.
(WHO, 2015; Davey, 2017; O’Hehir, 2017’den derlenmiştir).

1 Eşitlik göstergeleri	Eşitlik kavramı, “farklı seviyelerde sosyal avantaj veya dezavantaja sahip olan gruplar arasında sağlıkta (veya sağlığın başlıca sosyal belirleyicilerinde) sistematik eşitsizliklerin olmamasını” sağlamaya yönelik güçlü bir vurguyu ima etmektedir. (Eşitlik göstergelerine ilişkin veriler cinsiyet, yaş, zenginlik ve mahalle gibi değişkenlere göre ayrıştırılmak durumundadır.)
2 Girdi göstergeleri	Girdiler, AFCC girişimlerini başarılı bir şekilde başlatmak, büyütmek ve sürdürmek için ihtiyaç duyulan kaynaklar ve yapılarıdır. Bu göstergeler, zaman içinde kaynak kullanılabilirliğini, tahsisini ve kullanımını izleme ve mali etkinlik analizinde kullanılabilir. Ayrıca, daha fazla paydaş katılımı ve katkısını da savunma noktasında etkilidir.
3 Çıktı göstergeleri	Çıktılar, yaş dostu fiziksel ve sosyal ortamlar yaratmak adına istenen sonuçları ve etkileri elde etmek için uygulanan müdahaleleri ifade etmektedir. Bu müdahaleler, çevreyi değiştirmek için tasarlanmış politikalar, hizmetler veya programlar şeklinde olabilmekle birlikte, yeni uygulanan müdahaleler veya mevcut müdahalelerin modifikasyonları da olabilir.
4 Sonuç göstergeleri	Bunlar, geçmiş müdahalelerin bir sonucu olarak çevrenin sosyal ve fiziksel alanlarında meydana gelen kısa ve orta vadeli değişikliklerdir. Sonuç göstergelerinin seçimi, yaş dostu girişimin hedefleri ve istenen sonuçları ile doğrudan, gerçek müdahaleler ve bunların beklenen etkileriyle yakından ilişkili olmalıdır. Müdahaleler, genellikle birincil amaçlanan sonuçların ötesinde amaçlanan ve istenmeyen sonuçlar da üretebilir.
5 Etki göstergeleri	İnsanların sağlığında, fiziksel, bilişsel ve duygusal işleyişinde ve esenliğinde uzun vadeli değişikliklerin (en azından kısmen), fiziksel ve sosyal çevrenin yaş dostu olma ile ilgili gelişmeler tarafından yönlendirilmesi beklenmektedir. Bu nedenle, etki göstergeleri sonuç kriterlerine uygun olmalıdır.

DSÖ tarafından bu ağ hakkında yakın zaman içerisinde başka bir değerlendirme raporu daha yayınlanmış olup (WHO, 2018); bu rapor, ağa üye olan şehirlerin vaka çalışmalarını içermekte ve son 10 yılda kaydedilen yaşlı dostu olma yolundaki ilerlemeyi özetlemektedir. Rapor ayrıca, eşitsizlikleri azaltma, küresel yaşlı dostu şehirler ve topluluklar ağını daha belirgin kılma, yeni ortaklıklar yaratma noktasında yaşlılar, şehirler ve topluluklarla birlikte çalışarak geleceğe de bakmaktadır.

Yaş dostu kent kavramının uygulamaya yönelik küresel ölçekte altlığının oluşturulması amacıyla Dünya Sağlık Örgütü tarafından 24 ülkeden 33 kentte yaşayan 60 yaş ve üzeri orta ve üst gelir sınıfından sakinlerin odak grup çalışmalarına katılmaları sağlanmış, kent yaşamının 8 alanında (Şekil 3.3) deneyimledikleri noktasında belirlenen kriterlere yönelik ayrıntılı açıklamalar ve yaş dostu olmak için

kent ve topluluklara yönelik kontrol listelerinin oluşturulmasına imkân vermiştir. Oluşturulan kontrol listesi, dünya çapındaki odak grup katılımcıları tarafından ifade edilen görüşlerin aslına uygun özeti niteliğindedir (WHO, 2007).

Şekil 3.3: Dünya Sağlık Örgütü tarafından yaş dostu kentin belirleyicileri (WHO *Global Age-Friendly Cities: A Guide*, 2007).

3.1.1.1. Kentsel açık alanlar ve yapılar

Kentsel dış mekânlar ve kamusal yapılar, yaşlı bireylerin hareketliliği, bağımsızlığı ve yaşam kalitesi üzerinde ciddi bir etkiye sahip olmakla birlikte, onların yerinde yaşlanma kapasitelerini de etkilemektedir. Yaşlı bireyler ve onlar ile sıklıkla etkileşime giren diğer kullanıcılar tarafından kentsel peyzaj ve yapıları çevrenin yaş dostu olmaya sundukları katkı noktasında çeşitli karakteristikler gösterdikleri belirtilmektedir. Yapılan araştırmalar göstermektedir ki, dünya üzerinde belirlenen ve ortak kaniya varılan temalar “yaşam kalitesi, erişim ve güvenlik” olarak karşımıza çıkmaktadır (WHO, 2007).

Çizelge 3.3: DSÖ Yaş Dostu Kamusal Mekânlar ve Yapılar - Kontrol Listesi.

Stratejik öncelik	Eylemler
Çevre	Şehir, gürültü seviyelerini ve halka açık yerlerdeki hoş olmayan veya zararlı kokuları sınırlayan zorunlu düzenlemeler ile temizdir.
Yeşil alanlar ve yürüyüş yolları	- Korunaklı, kolay erişilebilen ve yeterli sayıdaki oturma yerleri ve tuvalet olanakları bulunan bakımlı ve güvenli yeşil alanlar vardır. - Açık yeşil alanlar engelsiz, pürüzsüz bir yüzeye sahip yaş dostu yürüyüş yolları ve kolayca erişilebilen umumi tuvalet alanları ile donatılmıştır.
Dış mekân oturma alanları	Özellikle parklarda, ulaşım duraklarında ve kamusal alanlarda açık havada oturma imkânı mevcuttur ve oturma alanları düzenli aralıklarla yerleştirilmiştir. Oturma alanlarının bakımı ve güvenliği sürekli denetim altındadır.

Çizelge 3.3 (devam): DSÖ Yaş Dostu Kamusal Mekânlar ve Yapılar - Kontrol Listesi.

Stratejik öncelik	Eylemler
Kaldırımlar	- Kaldırımlar bakımlı, pürüzsüz, düz, kaymaz ve yola doğru daralan alçak bordürlü şekilde, aynı zamanda tekerlekli sandalyelerin manevra yapabilecekleri alanı sağlayacak kadar geniş tasarlanmıştır. - Kaldırımlarda yaya hareketliliğine yönelik herhangi bir engel (sokak satıcıları, park etmiş araçlar, ağaçlar, köpek pislikleri, kar vs.) yoktur ve yayaların kaldırımları kullanım önceliği söz konusudur.
Yollar	- Yollarda; yayaların karşıdan karşıya geçmesinin güvenli olmasını sağlayan kaygan yüzeye sahip olmayan, yeterli sayıda ve düzenli aralıklılar ile yaya geçitleri bulunur. - Yollar, yayaların yoğun yollardan geçmesine yardımcı olmak amacıyla trafik adaları, üst-alt geçitler gibi iyi tasarlanmış ve uygun şekilde yerleştirilmiş fiziksel yapılara sahiptir. - Yaya geçidi ışıkları, yaşlıların karşıdan karşıya geçmesi, görsel ve işitsel sinyaller alması için yeterli zaman sağlar.
Trafik	Sürücülerin yayalara geçiş önceliği vermesinin yanı sıra trafik kuralları ve düzenlemelerinin katı bir şekilde uygulanması söz konusudur.
Bisiklet yolları	Bisiklet kullanan sakinler için ayrıca tasarlanmış bisiklet yolları vardır.
Güvenlik	- Tüm açık alanlarda ve binalarda kamu güvenliği bir önceliktir. - Kentsel mekânda güvenlik; doğal afetlerden kaynaklanan riskleri azaltmaya yönelik tedbirler, iyi sokak aydınlatması, polis devriyeleri, tüzüklerin uygulanması ve topluluk ve kişisel güvenlik girişimlerinin desteklenmesi ile desteklenir.
Servisler	- Hizmetler, yaşlıların yaşadığı ve kolayca erişilebileceği yakın bir yerde kümelenmiştir (örneğin, binaların zemin katında yer almaktadır). - Yaşlılar için ayrı kuyruklar veya ayrı hizmet noktaları gibi özel müşteri hizmeti düzenlemeleri vardır.
Yapılar	Yapılar erişilebilir ve aşağıdaki özelliklere sahiptir: Asansörler, rampalar, yeterli yönlendirici ve bilgi verici tabela, merdiven korkulukları, çok yüksek veya dik olmayan merdivenler, kaymaz döşeme, rahat sandalyeli dinlenme alanları, yeterli sayıda umumi tuvalet.
Umumi tuvaletler	Umumi tuvaletler; temiz, bakımlı, farklı fiziksel kapasitelere sahip kişiler için kolayca erişilebilir ve uygun yerlere yerleştirilmiş ve iyi yönlendirilmiştir.

(WHO, 2007'den derlenmiştir.)

3.1.1.2. Ulaşım

Aktif yaşlanmayı etkileyen kilit faktör olarak ulaşım; erişilebilir ve karşılanabilir toplu taşınımı desteklemekte, özellikle kentsel hareketliliği, sosyal ve sivil hayata katılımı, toplum desteği ve sağlık hizmetlerine erişimi belirlemektedir (WHO, 2007).

Çizelge 3.4: DSÖ Yaş Dostu Ulaşım - Kontrol Listesi.

Stratejik öncelik	Eylemler
Karşılabilir	• Toplu taşıma sistemleri tüm yaşlı bireyler için maddi açıdan karşılanabilir boyuttadır. • Tutarlı ulaşım ücretleri uygulanmaktadır ve görünür kılınmaktadır.
Güvenilirlik ve sıklık	• Toplu taşıma güvenilir ve siktir (gece ve hafta sonları verilen hizmetler dâhil olmak üzere).
Toplu taşıma	• Gönüllü sürücüler ve karşılıklı yapılan seferler de dâhil olmak üzere toplu taşıma hizmetleri, yaşlıları belirli etkinliklere ve yerlere götürmek için mevcuttur.
Ulaşım durakları ve istasyonları	• Belirlenen ulaşım durakları; yaşlıların yaşadığı yerlerin yakınında bulunur, bekleme noktaları hava koşullarından korunaklı hale getirilir, temiz ve güvenlidir, aydınlatma düzeyi yeterli seviyededir. • Rampalar, yürüyen merdivenler, asansörler, uygun platformlar, umumi tuvaletler ve okunaklı ve iyi yerleştirilmiş tabelalarla istasyonlara erişilebilir kılınmıştır. • Ulaşım durakları ve istasyonları rahatlıkla erişilebilir bir konumdadır. • İstasyon personeli kibar ve yardımseverdir.
Seyahat yerleri	• Yaşlıların hastaneler, sağlık merkezleri, halka açık parklar, alışveriş merkezleri, bankalar ve yaşlılar merkezleri gibi önemli yerlere ulaşması için toplu taşıma sistemleri mevcuttur. • Tüm alanlara, şehir içinde (dış alanlar dâhil) ve şehirler arasında yeterli, iyi bağlantılara sahip ulaşım hatları bulunmaktadır. • Çeşitli ulaşım seçenekleri arasındaki bağlantılar iyi kurgulanmıştır.
Yollar	• Yollar bakımlı, geniş ve iyi aydınlatılmış, trafik akışına uygun şekilde tasarlanmış ve yerleştirilmiş trafiği yavaşlatıcı mekanizmalara sahip, kavşaklarda trafik ışıkları ve sinyalizasyon sistemi bulunan, açık bir şekilde işaretlenmiş kavşaklara sahip, kanalları kapatılmış ve tutarlı, açıkça görülebilir ve iyi yerleştirilmiş trafik levhaları bulunmaktadır. • Trafik akışı iyi düzenlenmiştir. • Yollar, sürücünün görüşünü engelleyebilecek olasılıklardan arındırılmıştır. • Trafik kuralları sıkı bir şekilde uygulanır ve sürücüler kurallara uymaları için eğitilir.
Parklanma	• Uygun fiyatlı otopark mevcuttur. • Yaşlılar için binalara ve ulaşım duraklarına yakın öncelikli park yerleri sağlanmaktadır. • Binalara ve ulaşım duraklarına yakın yerlerde engelliler için kullanımı izlenen öncelikli park yerleri sağlanmıştır. • Engelliler ve yaşlılar için binalara ve ulaşım duraklarına yakın inme- binme alanları sağlanmıştır.
Bilgilendirme	• Yaşlılara toplu taşımanın nasıl kullanılacağı ve mevcut ulaşım seçeneklerinin çeşitliliği hakkında bilgi verilir. • Zaman çizelgeleri okunaklı ve erişimi kolaydır. • Zaman çizelgeleri, engellilerin erişebileceği otobüs güzergâhlarını açıkça göstermektedir.

Çizelge 3.4 (devam): DSÖ Yaş Dostu Ulaşım - Kontrol Listesi.

Stratejik öncelik	Eylemler
Güvenlik ve konfor	• Toplu taşıma suçtan arındırılmıştır ve aşırı kalabalık değildir.
Yaş dostu araçlar	• Araçlar bakımlı ve temizdir. • Araçlar, araç numarasını ve varış yerini gösteren açıklayıcı işaretlere sahiptir. • Araçlar; alçalan zeminler, alçak basamaklar, geniş ve yüksek koltuklarla erişilebilir kılınmıştır.
Özelleştirilmiş hizmetler	• Engelliler için yeterli özel ulaşım hizmetleri mevcuttur.
Öncelikli oturma alanları	• Yaşlılar için öncelikli oturma alanları sağlanır ve diğer yolcular tarafından saygı gösterilir.
Taksiler	• Taksiler; düşük gelirli yaşlılar için sağlanan indirimler veya sübvans edilmiş ücretleri ile uygun fiyatlıdır. • Taksiler, tekerlekli sandalyeler ve/veya yürüteçler için konforlu ve erişilebilirdir. • Taksiciler kibar ve yardımseverdir.
Sürücüler (Toplu taşınım)	• Sürücüler naziktir, trafik kurallarına uyar, belirlenen duraklarda durur, yola çıkmadan önce yolcuların oturmasını bekler ve yaşlıların araçtan inmesini kolaylaştırmak için kaldırım kenarına park eder. Böylelikle yaşlı bireyler arasında toplu taşıma ile seyahat etme memnuniyeti artar.
Sürüş yetkinliği	• Düzenli olarak sürücü eğitimleri tekrarlanır ve güvenli sürüş eğitimi teşvik edilir.

(WHO, 2007'den derlenmiştir.)

3.1.1.3. Konut

Konut; güvenlik ve refah duygularının varlığı noktasında esas teşkil etmekle birlikte; beklendiği üzere yapılan yaş dostu kent rehberi çalışması kapsamında tüm bölgelerde DSÖ tarafından danışılan kişilerin konut yapısı, tasarımı, konumu ve seçiminin farklı yönleri hakkında söyleyecek çok şeyi olduğu da görülmektedir. Yaşlıların bağımsızlığını ve yaşam kalitesini etkilemesi açısından uygun şartlara sahip barınma alanları ile toplum ve sosyal hizmetlere erişim arasında sıkı bir ilişki olduğu yadsınamaz bir gerçektir. Bu bağlamda değerlendirildiğinde, yaşlı bireylerin kendilerini ait hissettikleri topluluk içinde rahat ve güvenli bir şekilde yaşlanmasını sağlayacak barınma ve destek hizmetlerinin varlığı ise evrensel olarak değerli görülmektedir (WHO, 2007).

Çizelge 3.5: DSÖ Yaş Dostu Konut - Kontrol Listesi.

Stratejik öncelik	Eylemler
Temel hizmetler	Herkes için uygun fiyatlar karşılığında temel hizmetler sunulur.
Karşılabilir	Tüm yaşlı bireyler için maddi açıdan karşılanabilir boyutta konut seçenekleri mevcuttur.
Konut seçenekleri	- Yerel bölgede, engelli bireyler de dâhil olmak üzere, yaşlı insanlar için bir dizi uygun fiyatlı konut seçenekleri mevcuttur. - Yaşlı insanlar mevcut barınma seçenekleri hakkında bilgi sahibidir. - Yerel bölgede yaşlılara ayrılmış yeterli ve uygun fiyatlı konutlar bulunmaktadır. - Yaşlıların barınma alanlarında bir dizi uygun olanaklar ve etkinlikler yer almaktadır. - Yaşlıların konutları ya da yaşlı bakım evleri, çevredeki toplulukla bütünleştirilmiştir.
Yaşam çevresi	- Konut aşırı kalabalık değildir. - Yaşlılar barınma ortamlarında rahattır. - Konutlar doğal afetlere maruz kalacak bölgelerde yer almamaktadır. - Yaşlılar yaşadıkları ortamda kendilerini güvende hissedebilirler. - Konut güvenlik önlemleri için mali yardım sağlanmaktadır.
Yerinde yaşlanma	- Konut, hizmet ve tesislere yakın konumdadır. - Yaşlıların evde kalmaları, “yerinde yaşlanmaları” için makul fiyatlarda hizmetler sunulmaktadır. - Yaşlı insanlar, yerinde yaşlanmalarına yardımcı olacak mevcut hizmetler hakkında bilgi sahibidir.
Tasarım	- Uygun malzemelerden yapılmış ve iyi yapılandırılmıştır. - Yaşlıların serbestçe dolaşabilmeleri için yeterli alan vardır. - Çevre koşullarına uygun şekilde donatılmıştır. (klima veya ısıtma sistemleri vb.) - Konutlar, tek kot seviyesinde, tekerlekli sandalyeler için yeterince geniş geçitlere ve uygun şekilde tasarlanmış banyo, tuvalet ve mutfaklara sahip olacak şekilde yaşlı insanlar için uyarlanmıştır.
Modifikasyonlar	- Konut, gerektiğinde yaşlı insanların ihtiyaçları doğrultusunda değiştirilebilir. - Konut modifikasyonları ekonomiktir ve gerekli donanımlar kolaylıkla temin edilebilir. - Ev tadilatları için mali yardım sağlanmaktadır. - Yaşlıların ihtiyaçlarını karşılamak için konutların nasıl değiştirilebileceği konusunda iyi bir anlayış vardır.
Bakım	- Bakım hizmetleri yaşlılar için uygun maliyetlidir. - Bakım işlerini üstlenecek uygun niteliklere sahip ve güvenilir hizmet sağlayıcılar vardır. - Toplu konutlar, kiralık konutlar ve ortak alanlar bakımlıdır.
Toplumsal uyum	Konut tasarımı, yaşlıların toplumla bütünleşmesini kolaylaştırır ve uyumun sürekliliğini sağlar.

(WHO, 2007'den derlenmiştir.)

3.1.1.4. Sosyal katılım

Sosyal katılım ve sosyal destek, insan yaşamı boyunca sağlıklı olmanın devamlılığı ve refahın oluşması ile güçlü bir bağlantılı kurmaktadır. Ailenin yanı sıra toplumdaki gündelik rutin aktiviteler ile sosyal, kültürel ve manevi faaliyetlere katılmak; yaşlıların yeterliliklerini kullanmaya devam etmelerine, saygı ve itibar görmelerine, destekleyici ve şefkatli ilişkiler sürdürmelerine/kurmalarına olanak tanımaktadır. Sosyal katılım olgusu; sosyal açıdan bütünleşmenin teşvik edilmesi ve bilgi sahibi olmanın anahtarı olarak görülmektedir. Yine de DSÖ'nün danıştığı yaşlı bireyler, resmi ve gayri resmi sosyal hayata katılma kapasitesinin sadece faaliyetlerin sunulmasına değil, aynı zamanda ulaşım ve tesislere yeterli erişime ve faaliyetler hakkında bilgi almaya da bağlı olduğunu açıkça belirtmektedir.

DSÖ tarafından yapılan çalışmaya katkıda bulunan birçok katılımcı, topluluklarına aktif olarak katıldıklarını ancak katılım için daha fazla olasılık olabileceğini düşündüklerini bildirmektedir. Yaşadıkları yere daha yakın yerlerde daha çeşitli aktivitelere sahip olmayı önermelerinin yanı sıra, toplum içinde diğer yaş grupları ve farklı kültürlerle entegrasyonu teşvik edecek faaliyetleri istediklerini de ifade etmektedirler. En büyük endişeler, -özellikle engelliler için- maddi açıdan karşılanabilir, fiziki açıdan erişilebilir bir sosyal ortamın oluşması, faaliyetler ve olaylar hakkında farkındalık yaratılması olarak saptanmaktadır.

Erişilebilirliği sağlamak için uygun desteğe sahip olmak, özellikle hareketliliğe yönelik sorunları olan insanlar için her yerde önemlidir ve hatta gelişmekte olan ülkelerde ve ekonomileri geçiş sürecinde olan ülkelerde daha da önemli olduğu ifade edilmektedir (WHO,2007).

Çizelge 3.6: DSÖ Yaş Dostu Sosyal Katılım - Kontrol Listesi.

Stratejik öncelik	Eylemler
Etkinlik ve aktivitelere erişilebilirlik	• Etkinlikler, ekonomik olması ve esnek ulaşım imkânları ile donatılmış, yaşlıların kendi yakın çevrelerindedir. • Yaşlı insanlar bir arkadaşı veya bakıcısı ile katılma seçeneğine sahiptir. • Etkinlik saatleri gün içinde yaşlılar için uygundur. • Bir etkinliğe giriş serbesttir (örneğin üyelik gerekmez) ve bilet satın alma gibi girişlerde yaşlıların uzun süre sıraya girmesini gerektirmeyen hızlı, tek adımlı bir süreç vardır.

Çizelge 3.6 (devam): DSÖ Yaş Dostu Sosyal Katılım - Kontrol Listesi.

Stratejik öncelik	Eylemler
<i>Karşılabilirlik</i>	• Etkinlikler, aktiviteler ve yerel cazibe merkezleri, daha yaşlı katılımcılar için uygun maliyetlidir ve hiçbir ek masraf (ulaşım masrafları gibi) yoktur. • Gönüllü kuruluşlar, yaşlılar için faaliyetlerin maliyetlerini karşılanabilir kılmak adına kamu ve özel sektör tarafından desteklenmektedir.
<i>Etkinlik ve aktivite yelpazesi</i>	• Her biri farklı potansiyel ilgi alanına sahip olan yaşlı nüfusa hitap etmek için faaliyetler çeşitlendirilmiştir. • Topluluk ile yapılan faaliyetler, farklı yaşlardan ve kültürel geçmişlerden insanların katılımını teşvik eder.
<i>Tesisler ve ortam</i>	• Yaşlı insanlar da dâhil olmak üzere toplantılar, eğlence merkezleri, okullar, kütüphaneler, yerleşim bölgelerindeki toplum merkezleri, parklar ve bahçeler gibi çeşitli topluluk yerlerinde gerçekleşir. • Tesisler, engelli veya bakıma muhtaç kişilerin katılımını sağlamak için erişilebilir ve gerekli araçlar ile donatılmıştır.
<i>Faaliyetlerin tanıtımı ve farkındalığı</i>	• Faaliyetler ve etkinliklere ilişkin ayrıntılar, erişilebilirlik ve ulaşım seçenekleri hakkında bilgiler de dâhil olmak üzere yaşlı bireylere aktarılmaktadır.
<i>Davet</i>	• Etkinlikleri tanıtmak ve katılımı teşvik etmek için kişisel davetiyeler gönderilir. • Etkinliklere katılmak kolaydır ve özel beceriler (okuma yazma gibi) gerekmez. • Artık faaliyetlere katılmayan bir kulüp üyesi, kendi isteği ile üyelikten çıkmak istemedikçe kulübün e-posta ve telefon listelerinde tutulur. • Kuruluşlar, örneğin kişisel ziyaretler veya telefon görüşmeleri yoluyla sosyal açıdan izole yaşlıları aktivitelere dâhil etmek için çaba gösterir.
<i>Toplumsal uyumun teşvik edilmesi</i>	• Toplum merkezleri, farklı yaş ve ilgi alanlarından insanların ortak ve çok amaçlı kullanımını ve kullanıcı grupları arasında etkileşimi teşvik eder. • Yerel toplanma yerleri ve etkinlikler, mahalle sakinleri arasında aşinalığı ve alışverişi mümkün kılar.

(WHO, 2007'den derlenmiştir.)

3.1.1.5. Sosyal içirme ve saygı

Değişen toplum ve davranış normları, nesiller arası iletişimin eksikliği, yaşlanma ve yaşlılar hakkında yaygın cehaletin bir sonucu olarak, çoğu yaşlı birey genellikle saygı duyulduğunu, tanındığını ve toplumsal olaylara dâhil edildiğini hissederken, diğer yandan toplumda, hizmetlerde ve ailede dikkate alınmadığını; kendilerine karşı çelişkili davranış ve tutumlar gösterildiğini düşünmektedir. Yaşlı bireylere karşı gösterilen saygı ve sosyal içermenin toplumsal değişimden daha fazlasına bağlı olduğu; kültür, cinsiyet, sağlık durumu ve ekonomik durum gibi çeşitli faktörlerin bu bağlamda büyük rol oynadığı bilinmektedir. Yaşlıların şehrin sosyal, sivil ve

ekonomik yaşamına ne ölçüde katıldıkları da onların dâhil olma deneyimleriyle yakından ilintilidir.

Çizelge 3.7: DSÖ Yaş Dostu Sosyal İçerme ve Saygı - Kontrol Listesi.

Stratejik öncelik	Eylemler
<i>Saygılı ve kapsayıcı hizmetler</i>	- Yaşlı insanlara, onlara daha iyi hizmet etmenin yolları konusunda kamu, gönüllü ve ticari hizmetler tarafından danışılmaktadır. - Kamu ve ticari hizmetler, yaşlıların ihtiyaç ve tercihlerine göre uyarlanmış hizmetler ve ürünler sağlamaktadır. - Servisler, yaşlı insanlara yanıt vermek üzere eğitilmiş yardımsever ve nazik personele sahiptir.
<i>Yaşlanmanın toplumdaki imajı</i>	Medya, yaşlıları kamusal imgelere dâhil ederek onları olumlu ve klişeler olmadan tasvir eder.
<i>Kuşaklararası ve aile içi etkileşimler</i>	- Topluluk ile gerçekleştirilen etkinlikler, yaşa özel ihtiyaç ve tercihleri karşılayarak her yaştan insanı kendine çeker. - Yaşlı insanlar, özellikle aileler için yapılan topluluk faaliyetlerine dâhil edilir. - Nesilleri karşılıklı memnuniyet ve ruhsal zenginlik için bir araya getiren etkinlikler düzenli olarak yapılmaktadır.
<i>Halk eğitim</i>	- Yaşlanma ve yaşlılar hakkında bilgi edinme, ilkokul ve ortaokul müfredatında yer almaktadır. - Yaşlı insanlar, çocuklar ve öğretmenlerle birlikte yerel okul etkinliklerine aktif ve düzenli olarak katılırlar. - Yaşlı insanlara bilgilerini, geçmişlerini ve uzmanlıklarını diğer nesillerle paylaşmaları için fırsatlar sunulur.
<i>Toplumsal içerme</i>	- Yaşlı insanlar, kendilerini etkileyen karar verme süreçlerine dâhil edilir. - Yaşlı insanlar toplum tarafından geçmişleri kadar şimdiki katkıları ile tanınır. - Yaşlı sakinler, komşuluk bağlarını ve desteği güçlendirme noktasında temel bilgi kaynakları, danışmanlar, aktörler ve yararlanıcılar olarak toplumsal olaylarda yer alırlar.
<i>Ekonomik içerme</i>	Ekonomik açıdan dezavantajlı yaşlılar, kamu, gönüllü ve özel hizmetlere ve etkinliklere erişim hakkına sahiptir.

(WHO, 2007'den derlenmiştir.)

3.1.1.6. Kamuoyuna katılımı ve istihdam

Yaş dostu bir topluluğun bireylerinin birçoğu aileleri ve toplulukları için ücretsiz ve gönüllü işler sağlamaya devam etmekte, emekli olduklarında toplumlarına katkıda bulunmayı bırakmamaktadır. Yaş dostu bir çevrenin sakinlerine isterlerse ücret karşılığı veya gönüllü çalışma yoluyla topluma katkıda bulunmaya devam etmeleri ve siyasi sürece dâhil olmaları için seçenekler sunması gerektiği vurgulanmakla birlikte, küresel ölçekte bakıldığında bazı bölgelerde ise ekonomik koşullar yaşlıları emekli olmaları gereken zamandan çok sonra ücretli çalışmaya zorlamaktadır (WHO, 2007).

Dünya Sağlık Örgütü tarafından yapılan çalışmaya katkı sunan katılımcıların birçoğu topluluklarında gönüllü olarak çalışmak için bir istek duyduklarını, çoğu şehirde istihdam ve gönüllülük fırsatlarına erişebilir ve genel olarak katkılarından dolayı saygı gördüklerini belirtmekle birlikte, yaşlı insanlar istihdam için daha fazla fırsata sahip olmak ve mevcut istihdam ve gönüllü fırsatlarının ihtiyaçlarına ve ilgi alanlarına göre daha iyi şekillendirildiğini görmek istemektedir. Yaşlıların katılımını çevreleyen fiziksel engeller ve kültürel damgalamalar olduğunu hissetmenin yanı sıra sivil katılımı teşvik etmek için daha fazla çaba gösterilmesini de istediklerini ayrıca belirtmektedirler (WHO, 2007).

Çizelge 3.8: DSÖ Yaş Dostu Kamuoyuna Katılımı ve İstihdam - Kontrol Listesi.

Stratejik öncelik	Eylemler
Yaşlılar için gönüllülük seçenekleri	- Yaşlı gönüllülerin katılımı için çeşitli seçenekler mevcuttur. - Gönüllü kuruluşlar, altyapı, eğitim programları ve gönüllü işgücü ile gelişmiştir. - Gönüllülerin becerileri ve ilgi alanları pozisyonlarla eşleştirilir (örn. kayıt veya veri tabanı). - Gönüllüler, ulaşım imkânları sağlanarak veya park masrafları karşılanarak gönüllü çalışmalarında desteklenirler.
İstihdam seçenekleri	- Yaşlıların çalışması için çeşitli fırsatlar sunulur. - Politika ve mevzuat, yaşa dayalı ayrımcılığı önler. - Emeklilik bir seçimdir, zorunluluk değildir. - Yaşlı insanlar için yarı zamanlı veya mevsimlik istihdam seçenekleriyle esnek fırsatlar bulunmaktadır. - Yaşlı işçiler için istihdam programları ve ajansları vardır. - Çalışan örgütleri (örneğin sendikalar), yaşlı işçilerin daha fazla katılımını sağlamak için yarı zamanlı ve gönüllü çalışma gibi esnek seçenekleri desteklemektedir. - İşverenler, yaşlı işçileri istihdam etmeye ve işte tutmaya teşvik edilir.
Girişimcilik	- Yaşlı girişimciler için destek ve serbest meslek fırsatları vardır (örneğin, çiftlik ürünleri ve el sanatları satan pazarlar, küçük işletme eğitimi ve yaşlı işçiler için mikro finansman). - Küçük ve ev tabanlı işletmeleri desteklemek için tasarlanan bilgiler, yaşlı çalışanlar için uygun bir seçenek sunmaktadır.
Maaş	- Yaşlı işçilere yaptıkları iş için adil bir ücret ödenir. - Gönüllülere çalışırken yaptıkları harcamalar için geri ödeme yapılır. - Yaşlı işçilerin kazançları, hak ettikleri emekli maaşlarından ve diğer gelir desteklerinden kesilmez.
Eğitim	- Yaşlı işçiler için emeklilik sonrası fırsatlar konusunda eğitim verilmektedir. - Yaşlı çalışanlara yeni teknolojilere yönelik var olan eğitimin pekiştirilme fırsatı sunulmaktadır. - Gönüllü kuruluşlar pozisyonları için eğitim sağlar.

Çizelge 3.8 (devam): DSÖ Yaş Dostu Kamuoyuna Katılımı ve İstihdam - Kontrol Listesi.

Stratejik öncelik	Eylemler
Erişilebilirlik	- Gönüllü veya ücretli çalışma fırsatları bilinir ve teşvik edilir. - İşe ulaşım kolaydır. - İşyerleri engellilerin ihtiyaçlarını karşılayacak şekilde uyarlanmıştır. - Ücretli veya gönüllü çalışmaya katılmasının işçiye herhangi bir maliyeti yoktur. - Yaşlı gönüllüleri işe almak, eğitmek ve elde tutmak için kuruluşlara (örneğin finansman veya azaltılmış sigorta maliyetleri) destek verilmektedir.
Kamuoyu katılımı	- Danışma konseyleri gibi katılımı destekleyici kuruluşlar yaşlıları içerir. - Yaşlıların, ayrılmış koltuklar, engelliler için destek, işitme güçlüğü çekenler için yardımlar, toplantılara ve sivil etkinliklere katılmalarını sağlamak için ulaşım imkânlarına destek mevcuttur. - Yaşlılara yönelik politikalar, programlar ve planlar, yaşlıların katkılarını içerir. - Yaşlı insanlar katılmaya teşvik edilir.
Değerli katkılar	- Yaşlı insanlara katkılarından dolayı saygı duyulur ve toplum içerisindeki katılımları kabul edilir. - İşverenler ve kuruluşlar, yaşlı işçilerin ihtiyaçlarına duyarlıdır. - Yaşlı işçi çalıştırmanın faydaları işverenler arasında teşvik edilmektedir.

(WHO, 2007'den derlenmiştir.)

3.1.1.7. İletişim ve bilgi edinme

Yaşlılık dönemi süresince olaylar ve insanlarla bağlantıda kalmanın, yaşamı yönetmek ve kişisel ihtiyaçları karşılamak bir yana aktif yaşlanma için hayati önem taşıdığı yapılan araştırmadaki tüm odak grup katılımcılarının hemfikir olduğu bir husustur. Gelişmiş dünya ülkelerinden gelen katılımcılar, yaşlı bireyler için genel ve özel kaynaklı farklı birçok medya kuruluşundan bilgi edindiklerini belirtirken, gelişmekte olan ülkelerdeki şehirlerde ise çoğunlukla televizyon, radyo ve gazeteler aracılığı ile bilgi edindikleri ifade edilmektedir. Yine de dünyanın her yerinde eksik bilgi ya da olağan akışın dışında kalma korkusu sıklıkla dile getirilmektedir.

Hızla gelişen bilgi ve iletişim teknolojileri, hem yararlı araçlar olarak karşılanmakta hem de sosyal dışlanma araçları olarak eleştirilmektedir. İletişim seçeneklerinin çeşitliliği ve mevcut bilgi hacmi ne olursa olsun, odak gruplarda da ifade edildiği üzere temel kaygı, fiziksel yeterlilikleri değişkenlik gösteren yaşlılar tarafından kolayca erişilebilen ilgili bilgilere sahip olmaktır.

Çizelge 3.9: DSÖ Yaş Dostu Kentte İletişim ve Bilgi Edinme - Kontrol Listesi.

Stratejik öncelik	Eylemler
<i>Bilginin edinimi</i>	• Yazılı basın, radyo yayını ve telefonda oluşan temel, evrensel bir iletişim sistemi ikamet eden herkese ulaşır. • Bilginin düzenli ve güvenilir dağıtımı, hükümet veya gönüllü kuruluşlar tarafından sağlanır. • Evlerine yakın ve günlük yaşamdaki olağan aktivitelerini yürüttükleri yaşlı insanlara ulaşmak için bilgi yayılır. • Bilgi dağıtımı, iyi duyurulan erişilebilir bir toplum hizmetinde - “tek noktadan” bilgi merkezinde koordine edilir. • Yaşlıları ilgilendiren düzenli bilgi ve program yayınları, hem normal hem de hedef kitle iletişim kanalları yolu ile sunulmaktadır.
<i>Sözlü iletişim</i>	• Sözlü iletişimin, örneğin halka açık toplantılar, toplum merkezleri, kulüpler ve radyo yayınları aracılığıyla ve sözcüğü bire bir yaymaktan sorumlu kişiler aracılığıyla, yaşlı insanlar tarafından erişilebilir olması tercih edilir. • Sosyal izolasyon riski altındaki kişiler, gönüllü arayanlar ve ziyaretçiler, evde destek çalışanları, kuaförler, kapıcılar veya bakıcılar gibi etkileşimde bulunabilecekleri güvenilir kişilerden bilgi alırlar. • Kamu kurumlarında ve işletmelerde çalışan kişiler, talep üzerine içtenlikle bire bir hizmet vermektedir.
<i>Basılı bilgi</i>	• Resmi formlar, televizyon altyazıları ve ekranlardaki metinler dâhil olmak üzere basılı görsel bilgiler büyük harflere sahiptir, ana fikirler net başlıklar ve kalın yazı tipiyle gösterilir.
<i>Sade bir dil</i>	• Yazılı ve sözlü iletişimde kısa, anlaşılır cümleler ve basit, tanıdık sözcükler kullanılır.
<i>Otomatik iletişim ve araçlar</i>	• Telefon yanıtlama hizmetleri, talimatları yavaş ve net bir şekilde verilir ve arayanlara mesajı istedikleri zaman nasıl tekrar edecekleri söylenir. • Kullanıcılar, gerçek bir kişiyle konuşma veya birinin geri araması için bir mesaj bırakma seçeneğine sahiptir. • Cep telefonları, radyolar, televizyonlar, banka ve bilet makineleri gibi elektronik cihazlarda büyük düğmeler ve büyük harfler bulunur. • Banka, posta ve diğer hizmet makinelerinin gösterge paneli iyi aydınlatılmıştır ve farklı boydaki insanlar tarafından erişilebilir.
<i>Bilgisayarlar ve internet</i>	• Devlet daireleri, toplum merkezleri ve kütüphaneler gibi halka açık yerlerde bilgisayarlara ve internete ücretsiz veya asgari bir ücret karşılığında erişim söz konusudur. • Kullanıcılar için özel talimatlar ve bireysel yardım hazırdır.

(WHO, 2007’den derlenmiştir.)

3.1.1.8. Topluluk desteği ve sağlık hizmetleri

Sağlık ve destek hizmetleri, toplumda sağlığı ve bağımsızlığı sürdürmek için hayati öneme sahiptir. Çalışmanın odak gruplarındaki yaşlılar, bakıcılar ve hizmet sağlayıcılar tarafından dile getirilen endişelerin çoğu, yeterince kaliteli, uygun ve

erişilebilir bakımın olup olmadığı ile ilgili olup, dünyanın her yerinde temel sağlık ve gelir desteğinin maliyetleri açısından çok yüksek olmasına karşın verilen hizmetin maddi açıdan karşılanabilir şekilde sunulması yönündeki taleplerini dile getirmektedirler (WHO, 2007).

Çizelge 3.10: DSÖ Yaş Dostu Topluluk Desteği ve Sağlık Hizmetleri - Kontrol Listesi.

Stratejik öncelik	Eylemler
Hizmet erişilebilirliği	- Sağlık ve sosyal hizmetler şehir genelinde belirli bir düzene göre dağıtılmış, elverişli bir konumda yer alıyor ve her türlü ulaşım aracıyla kolayca ulaşılabilir durumdadır. - Huzurevleri ve bakım evleri gibi yatılı bakım tesisleri, sakinlerinin toplumla etkileşimde kalmalarını sağlamak için hizmetlere ve yerleşim bölgelerine yakın bir yerde konumlanmıştır. - Hizmet tesisleri güvenli bir şekilde inşa edilmiştir ve engelliler için tamamen erişilebilir durumdadır. - Yaşlılar için sağlık ve sosyal hizmetler hakkında açık ve erişilebilir bilgiler sağlanır. - Bireysel hizmetlerin sunumu koordineli ve minimum bürokrasi ile gerçekleştirilir. - İdari ve hizmet personeli yaşlılara saygılı ve duyarlı davranır. - Sağlık ve toplum destek hizmetlerine erişimi engelleyen ekonomik engeller asgari düzeydedir. - Belirlenen mezarlık alanlarına yeterli erişim vardır.
Hizmet sunumu	- Sağlıklı olmayı desteklemek ve sürdürmek, hastalıkları iyileştirmek için yeterli sayıda sağlık ve toplum destek hizmetleri sunulmaktadır. - Kişisel bakım ve temizlik hizmetlerini içeren evde bakım hizmetleri sunulmaktadır. - Sunulan sağlık ve sosyal hizmetler, yaşlıların ihtiyaç ve endişelerine yöneliktir. - Hizmet uzmanları, yaşlılarla iletişim kurmak ve etkin bir şekilde hizmet vermek için uygun becerilere ve eğitime sahiptir.
Gönüllü destek	Her yaştan gönüllü, yaşlı insanlara yardım etmeye teşvik edilir ve desteklenir.
Acil durum planlaması ve bakımı	Acil durum planlaması, acil durumlara hazırlanma ve acil durumlara müdahale etme konusundaki ihtiyaç ve kapasitelerini dikkate alarak yaşlı bireyleri de içerir.

(WHO, 2007'den derlenmiştir.)

Akyıldız ve Akbaş'ın (2020) aktardığı üzere; “Dünya Sağlık Örgütü’ne göre yaş-dostu mekân tasarımları, toplumsal ve fiziksel olarak aktif yaşlanmayı desteklediği gibi tüm engelliler ve yaş alanlar için de şehir düzenlemelerinde mekân tasarımı bağlamında gecikmiş bir devrim niteliğindedir, ayrıca da sosyal hayata katılım ve insan hakları açısından da zorunlu hususları işaret etmektedir.”

Sonuç itibariyle, yaşanılan ortam ve çevrenin bu değişime ayak uydurabilmesinin önemi de unutulmamalı ve “Yaş Dostu Toplum”, “Yaş Dostu Kent” gibi kavramlar da bu gereksinimden dolayı ortaya konulmuş yeni yaklaşımlar olarak görülmelidir.

3.1.2. Yaşam Boyu Mahalle Modeli

Birleşik Krallık Çevre ve Yerel Yönetimler Birimi’nin önerdiği Yaşam Boyu Mahalle modeli ele alındığında, yaşa bakılmaksızın yaşayan her sakinin sağlık, esenlik içerisinde sosyal ve ekonomik özgürlüğü ve sivil katılımı adına en iyi fırsatı sağlayan bir topluluk modeli olarak görülmektedir. Yüksek yaşam kalitesi standartları içinde yaşam sürdürmeyi sağlayan yapıları çevre, altyapı, konut, hizmetler ve ortak sosyal alanlar sağlamaktadır. Bireylerin yaşlandıklarında veyahut nüfusta kırılgan bir gruba dâhil olduklarında toplumsal olarak dışlanmadığı bir topluluk oluşturma hedefi taşımaktadır (Harding, 2007).

Yeni geliştirilen bir yaklaşım olmamakla birlikte, yaşam boyu mahalle kavramı içerdiği özellikler itibari ile tüm kuşaklara yarar sağlayan, özellikle de yaşlı bireylerin sosyal, ekonomik ve sivil hayattaki rolü üzerinde önemli etki yaratan bir kurgusal sisteme sahiptir. Her yaştan kullanıcıyı kapsayıcı ve iyi tasarlanmış yaşanabilir çevrelerle buluşturma hedefinden hareket eden bu konsept, özellikle bireyler yaşlandıkça, mümkün olan en iyi sağlık, esenlik ve sosyal içerme şansını sağlayacak şekilde düşünülmektedir.

Birleşik Krallık modelinde, sakinlerin yaşam boyu topluluklar geliştirmelerini desteklemek kilit bir bileşen olarak görülmektedir. Temelde bu bileşen yalnızca yaşam boyu mahalle kurgusunda neyin önemli olduğunu değil, aynı zamanda hizmet öncesinde veya tasarıma girdi oluşturma adına kararların nasıl alındığını da göstermektedir.

Yaşam boyu mahalle perspektifi, kamu ve özel sektörlerin yanı sıra gönüllü ve toplum temelli kuruluşların rolünü de ortaya koymaktadır. Ayrıca bu yaklaşım çerçevesinde, yerel yönetimlerin yaşam boyu bir topluluk yaratma noktasında büyük bir rol oynadığının farkındalığı ile birlikte hareket edilmekte; bu özellik yaşam boyu mahalle yaklaşımının yaş dostu kavramına katkı sunduğu önemli bir özelliği olarak kabul görmektedir. Diğer bir deyişle, DSÖ modelinde eksik olan mahalle politikalarına yaşlıları dâhil etmeye öncelik verilmektedir.

Yaşam boyu mahalle fikri, temelde yapılaşmış çevre, uygun konut, hizmetlere erişim, sosyal bütünlük, estetik tasarım ve yer duygusu, sosyal sermaye, sektörler arası katılım ve planlama, nesiller arası veya paylaşılan alan kullanımı ve bilgi teknolojisi gibi farklı başlıklar altındaki temalar üzerinden tariflenmekte ve mahalle tasarımındaki hedefleri Çizelge 3.11’de özetlenmektedir (Harding, 2007).

Çizelge 3.11: Birleşik Krallık Yaşam Boyu Mahalle Modeli – Kriterler (Harding, 2007’den özetlenmiştir).

Stratejik öncelik	Eylemler
<i>Yapılaşmış çevre</i>	- Tüm yaş gruplarını kapsayıcı olmalı - Diğer yaş gruplarına göre hareket kabiliyeti açısından kısıtları bulunan yaşlı grup için yapılara ve kamusal açık alanlara erişimde hemzemin bir sistemin kurulması, otomatik kapılar, korkuluklar, aydınlatma sistemleri, kaldırımlar, taşıt yollarının bakımı, dış mekânda oturma alanları ve umumi tuvaletler açısından genel düzenlemelere dikkat edilmesi
<i>Uygun konut</i>	- Yaşlı insanlar için yüksek kaliteli bir konut piyasasının oluşturulması - Konut piyasasında yaşlı yetişkinler için geniş bir seçenek yelpazesinin sunulması
<i>Sosyal bütünlük, estetik tasarım ve yer duygusu</i>	- Ana caddelerin, şehir merkezlerinin, yerleşim alanlarının, hizmet alanlarının, eğlence ve çalışma alanlarının net bir şekilde belirlenmesi anlamına gelen net bir mahalle hiyerarşisinin oluşturulması - Önemli yapıların estetik değerlerinin ön plana çıkarılması ve odak noktası olarak tariflenmesi - Hem kamusal hem de özel yapıların topluluğun karakteristiğine uygun, özellikle yaşlı bireyler için ayırt edici ve görünür kılacak işaretlemeler ile geçiş alanlarının kullanışlı kılınması - Yaşlı yetişkinlerin yapıli çevreye erişimde temel kaygısı olan suç, düşme veya yolunu kaybetme korkusunun fizik mekâna yapılan müdahaleler ile minimize edilmesi
<i>Sosyal sermaye</i>	- Boş zaman aktiviteleri veya eğitici kurslara katılım, dış mekâna erişim ve kullanım sıklığı gibi unsurlara ilişkin düzenlemeler ile kişinin sosyal hayata katılımının teşvik edilmesi - Gönüllü çalışma imkânlarının sunulması, sosyal ve ekonomik açıdan yaşlı bireylerin değer görmesi
<i>Nesiller arası veya paylaşılan alan kullanımı</i>	Geliştirilen yeni konut alanlarında nesiller arası farklı kullanımların dengeli düzenlenmesi, sosyal ve kamusal hizmetlerin her yaş grubunu kapsayıcı şekilde oluşturulması
<i>Bilgi teknolojisi</i>	- Toplumun her kesimi ve özellikle yaşlı bireylerle kurulacak iletişimde gelişen teknolojik imkânların etkin kullanımı (Konut alanlarında kurulacak olan alarm sistemleri yolu ile yaşlı bireylerin suç korkusunun önüne geçilmesi gibi...) - Yardımcı bilgi teknolojileri ile sosyal ağ oluşturma, hobi kulüplerine ve eğlence tesislerine yolculuklar gibi seçime dayalı etkinliklerin teşvik edilmesi

Çizelge 3.11 (devam): Birleşik Krallık Yaşam Boyu Mahalle Modeli – Kriterler
(Harding, 2007’den özetlenmiştir).

Stratejik öncelik	Eylemler
<i>Hizmetlere erişim</i>	- Planlamacılar tarafından yeni gelişmelerin ve yenileme projelerinin yerel olanakların sürdürülebilirliği üzerindeki etkisinin dikkate alınması - Günlük aktivitelerin büyük çoğunluğunu oluşturan servis alanlarına erişimde toplu taşımanın önemi - Bir araya gelme imkânı veren açık ve kapalı sosyal alanların varlığı, yerel hizmet sağlayıcıların özellikle yaşlı bireylerin yaşam kalitesini olumlu etkilemesi
<i>Sektörler arası işbirliği ve planlama</i>	- Diğer temalar ile ilişkili olmakla birlikte, yerel yönetimlerdeki toplum temelli hizmetlerde inovatif yaklaşımların benimsenmesi - Kent plancıları ve hizmet sağlayıcılar arasındaki ilişki ve iletişimin karar alma sürecindeki önemi

Yaşam boyu mahalleler, “aktif yaşlanmayı” teşvik etmede ve yaşlanan nüfusun zorluklarını ele almada hayati bir rol oynamaktadır. Her yaştan insanın ihtiyaçlarının düşünüldüğü ve uzlaşıya dayalı bir şekilde dengelendiği kuşaklararası iletişimin önemsendiği bir alan yaratmayı hedeflemektedir. Bu kapsamda yaşam boyu mahalleler, gelecek nesillerin sürdürülebilir yaşam ortamları içerisinde yaşlanması, her yaştan insan için refahı ve yaşam kalitesini iyileştirmeyi ve toplum yapısında köklü değişikliklere karşı dirençlilik sağlayacak çözüm önerileri sunma hedefleri ile hareket etmektedir. Yaşlı bireylerin fikir sunma ve hem sosyal hem de demokratik yaşama katılımına yönelik kritik ihtiyacı göz önüne alındığında; yaşam kalitesini arttırmaya ve ihtiyaçlara yönelik karar alma sürecinde plancılar ve hizmet sağlayıcılar tarafından ancak toplumla yapılacak istişare yoluyla etkin bir şekilde iletişim sağlanabileceği görüşü hâkimdir.

Yaşam boyu mahalle modelinde erişilebilirliğin sağlanması da önemli bir husustur. Bir araya gelme ve sosyal hayata katılma arzusu yaşla değişmez, ancak bunu yapabilme yeteneği (veya yapabilme yeteneğine yönelik algı) değişmektedir. Bu durumun bilinci ile yaşam boyu mahalle modeli, fiziksel yetenekleri kısıtlı olanların erişimini kolaylaştırmak için hizmetleri, yapılaşmış çevreyi ve kamusal alanları organize eden topluluklar olmakla birlikte, her yaştan insanın katılımı sırasında kendilerini rahat ve çevrede olan bitenden haberdar ve yaşadıkları çevreye ait hissettikleri bir ortam sağlama hedefindedir.

3.1.3. Yaşanabilir Çevre Modeli

Her birey yaşanabilir bir toplumda yaşamak ister ve her bireyin böyle bir bütünün nasıl görünmesi gerektiğine dair zihninde bir imajı yaratmaktadır. Bu imaj, kısmen, içinde yaşanan veya geçmişte yaşanılmış çevrelere ve topluluklara verilen tepkilerden oluşmaktadır. Yaşlı sakinler için yaşanabilir bir topluluk, bağımsızlıklarını ve yaşam kalitelerini korumalarına yardımcı olan unsurları içeren bir imaja sahip olacaktır.

Bir mahalle tasarımında fiziksel nitelikler, bireylerin hangi yaş grubu içerisinde ya da etnik kökenlere sahip olduğundan bağımsız olarak kişisel bağımsızlık ve güvende olma, yaşam kalitesinin üst düzeyde hissedilmesi gibi bireysel algılara etkileri açısından önemli girdiler sağlamaktadır (Kihl ve diğ, 2005). Bu bağlamda Kihl ve diğerleri (2005) tarafından yaşanabilir topluluk, *“satın alınabilir ve uygun konutlara, destekleyici topluluk özelliklerine ve hizmetlerine ve yeterli hareketlilik seçeneklerine sahip olan ve birlikte kişisel bağımsızlığı ve sakinlerin sivil ve sosyal hayata katılımını kolaylaştıran topluluk”* olarak tanımlanmaktadır.

Amerikan Emekli Kişiler Birliği Kamu Politika Enstitüsü tarafından hazırlanan *“Yaşanabilir Topluluklar Değerlendirme Kılavuzu”* nun amacı ise, şu anda yaşanan topluluğa veya mahalleye yeni bir bakış atmaya teşvik etmektir. Bu kılavuz yaşlı yetişkinlerin bakış açısıyla yazılmış olsa da, tartışılan özellikler ve hizmetler her yaştan ve yetenekten insan için yaşanabilirliği desteklemeyi hedeflemektedir. Mahalleleri "derecelendirmek" veya sıralamanın bir amaç olmadığı bu modelde, sakinlerin mahalleleri kendileri ve başkaları için daha iyi hale getirmeye yönelik sorumluluk alanları belirlemelerine yardımcı olma yolunda hareket edildiği, aktif olarak sorumluluk alma ve önemli bir değişiklik meydana getirme adına harekete geçildiği takdirde katılım kavramının bir gerçeklik haline geleceği öngörüsü hâkimdir (Kihl ve diğ, 2005).

Konut, ulaşım, arazi kullanımı, işbirliği ve iletişim, topluluk ve planlama ilişkisi ve liderliğin yaşanabilir topluluklar görüşünün altında yatan temel ölçütler ve tasarıma yönelik kısıtları (Oberlink, 2008) tariflerken, AARP (2018) tarafından da belirlenen 7 ana başlık altında *“Yaşanabilirlik Endeksi”* oluşturularak 60 ayrı göstergenin ölçülmesi hedeflenmiştir; bunlar, “konut”, “mahalle”, “ulaşım”, “çevre”, “sağlık”, “katılım” ve “fırsat” olarak sıralanmaktadır (Çizelge 3.12).

Çizelge 3.12: AARP - Yaşanabilir Çevre Modeli – Kriterler (Kihl ve diğ, 2005; AARP, 2018; Özgür ve Kılınç, 2022 üzerinden derlenmiştir).

Stratejik öncelik	Eylemler
Konut	- Yaşlı bireylerin erişilebilirliğine önem veren; yürüyerek, tekerlekli sandalye veya yürüteç gibi engeller ile birlikte rahat hareket edilebilen konut tasarımlarının varlığı - Farklı tip ve uygun fiyatlı konut seçeneklerinin sunulması - Var olan konut seçeneklerinin dönüşümünde maliyetlerin karşılanabilir seviyede tutulması - Her yaştan, gelirden ve yetenekten kullanıcı için konut fırsatlarının oluşturulması
Mahalle	- Mahallelerin erişilebilir ve hayatı kolaylaştırıcı unsurlara sahip olması - Alışveriş ve eğlence merkezleri, yeme-içme alanları, sağlık hizmet alanları, park ve dinlenme alanları gibi noktalara yürüme mesafesinde erişim - Düşük suç oranları ve emniyet hissi yaratan dış mekânların yaratılması, dolayısıyla güçlü topluluk duygusu oluşturma
Ulaşım	- Yaşayan sakinlere sosyal faaliyet alanlarına, sağlık ve bakım imkânlarına ulaşım seçenekleri sunma - Taşıt trafiğine uygun, sağlıklı, erişilebilir ve düşük maliyetli alternatiflerin oluşturulması - Toplu taşıma kullanımının teşvik edilmesi, toplu taşıma araçlarının uğrama sıklığı, kısıtlı hareket yeteneği olan kişilere uygun tasarlanması, yaya yollarının yürümeye elverişliliği ve güvenli olması adına üretilen tasarım çözümleri - Ulaşım maliyetlerinin minimuma indirilmesi
Çevre	- Gelecek nesiller için çevrenin iyileştirilmesi ve korunması yönünde politika üretilmesi - Hava ve su kalitesinin korunması ve sürdürülebilirliği, karayollarına ve sanayi alanlarına yakın noktalarda yaşanan kirliliğin önlenmesi - Acil durum ve doğal afetlere hazırlıklı olma noktasında eylem planlarının hazırlanması - Enerji verimliliğinin teşvik edilmesi - Aşırı hava olayları sırasında yerel yönetimlerin hızlı ve çözüm odaklı yaklaşım sergilemesi

Çizelge 3.12 (devam): AARP - Yaşanabilir Çevre Modeli – Kriterler (Kihl ve diğ, 2005; AARP, 2018; Özgür ve Kılınç, 2022 üzerinden derlenmiştir).

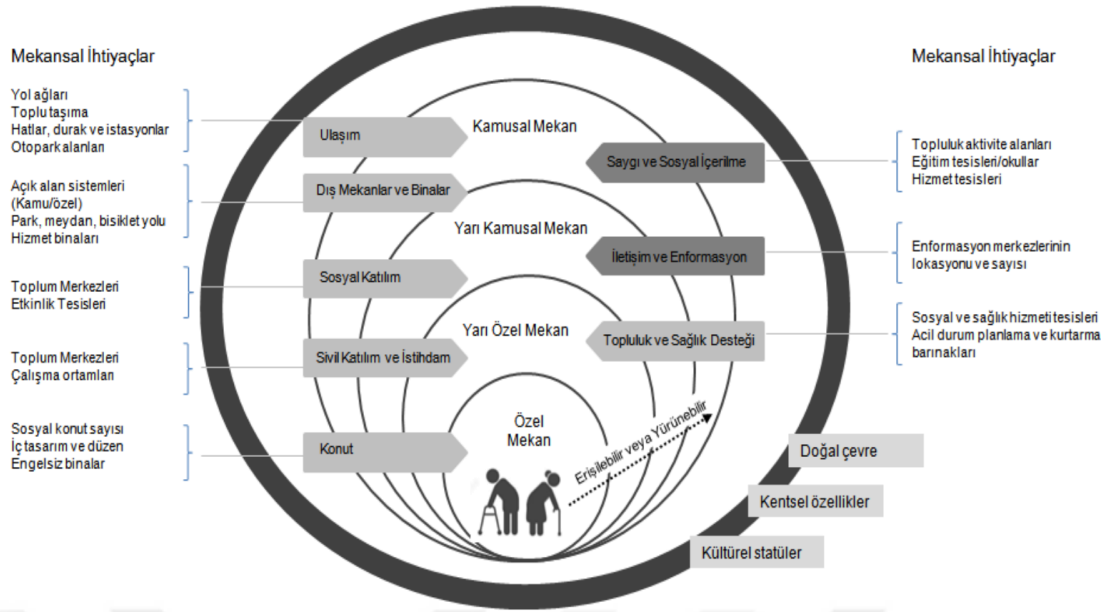
Stratejik öncelik	Eylemler
Sağlık	Sağlık sorunlarının önüne geçecek hem yapısal çevre hem de sosyal politika çözümlerinin önerilmesi, kaliteli sağlık hizmetlerinin oluşturulması
Katılım	- Birlikte çalışma ve toplumsal yaratılacak değişimlerin yakın çevrede yaşayan bireyler ile etkileşim yoluyla tarification - Sosyal katılıma hem sivil hem de mahalle sakinleri ile birlikte bağlantı kurulması adına fırsatlar sunulması, dolayısıyla sosyal izolasyonun azaltılmasının hedeflenmesi
Fırsat	- Yaratılan topluluğun çeşitliliği içermesi, her yaş ve kökenden insana fırsat sunması - Güçlü bir yerel/bölgesel ekonomi ve mali kaynaklar açısından yerel yönetimlerce desteklenen bir topluluk yaratılması - Yaşayan nüfus için istihdam olanaklarını oluşturma, geçimlik ücretler kazanma ve işten eğitime kadar refah düzeyine üst düzeyde tutacak desteklerin sağlanması

3.1.4. İyi Yaşlanma Kentsel Planlama Modeli

Chao (2018) tarafından yaş dostu kentlerde yapısal çevre üzerine odaklanılarak geliştirilen İyi Yaşlanma Kentsel Planlama Modeli (*Ageing Well Urban Planning Model*) temelde sağlıklı kentler kavramı üzerinden şekillenmiştir (Özgür ve Kılınç, 2022). Doğal çevre, kentsel karakteristikler ve kültürel statü ile çevrili bir modelde; yaşlılar için mekân kullanımının kamusal kavramı üzerinden savunuculuğunun değerlendirilebileceği, dolayısıyla farklı planlama araçları gerektirebileceği tartışılmıştır (Chao, 2018).

Dünya Sağlık Örgütü tarafından belirlenen 8 ana başlığın insan ölçeğinden hareketle yeniden değerlendirilmesi neticesinde, yaşlı insanlar için mekânsal ölçeklerin bireyin kendi evinden kent düzeyine kadar kamusal derecesine göre 4 alt mekân düzeyine ayrıldığı, bu bağlamda dost bir yaklaşım sunan çevre özelliklerinin yanı sıra dostça olmayan çevreleri de içerdiği vurgulanmıştır (van Hoof ve diğ, 2021).

Şekil 3.4'te gösterildiği üzere, kamusal derecesine göre dört ayrı alt seviyeye ayrılan mekân; özel, yarı özel, yarı kamusal ve kamusal mekânlar olarak kategorize edilmiş ve birbirleri ile kesişimde oldukları noktalar tanımlanmıştır (Gehl, 2010; Madanipour, 2003; akt. Chao, 2018).

Şekil 3.4: İyi yaşlanma kentsel planlama modeli (Chao, 2018, s.38; akt. Özgür ve Kılınc, 2022).

Her alan, farklı biçimler, desenler, ölçekler ve arazi kullanım türleri ile farklı mekânsal ihtiyaçları içermektedir. DSÖ Yaş Dostu Kent Modeli ile belirlenmiş 8 ayrı temadan her bir başlığın belirlenen kamusalite derecesi içerisinde bir kademeye denk geldiği, yaşlı bireylerin kendi denetimleri altında olan özel mekân ile bağlantılı *konut* alanlarının iç mekân organizasyonu, engelsiz bir şekilde tasarlanmış olması ve sosyal konut sağlama noktasındaki yeterlilik gibi ihtiyaçların ön plana çıktığı belirtilmektedir. Yarı özel mekân kapsamında ise, “*topluluk ve sağlık desteği*”nin sağlandığı toplum merkezleri, acil durum planlama ve kurtarma barınakları gibi tesisler ile belediye hizmetlerine atıfta bulunulmakta; ayrıca “*sivil katılım ve istihdam*”ı teşvik edici çalışma ortamlarını içermektedir.

Yarı kamusal mekânlardan bahsedildiğinde; *sosyal katılım* ile *iletişim ve enformasyon* başlıklarının toplum merkezleri, etkinlik yapılacak tesisler, enformasyon merkezlerinin lokasyonu ve sayısı gibi unsurlardan oluşan alt oluşumları anlaşılmaktadır. Yaşlı bireylerin kendi yaşam çevresi içerisinde anında, nitelikli ve doğru bilgiye erişiminin sağlanmasının temel koşul olduğu vurgulanmaktadır. Son olarak kamusal mekânlarda ise; “*ulaşım*”, “*dış mekânlar ve binalar*” ile “*saygı ve sosyal içerilme*” alanları kamusalite bağlamında bireyin toplum ile en fazla etkileşime girdiği, davranışsal faktörleri en fazla etkileyen ve dolayısıyla fiziksel, bilişsel, psikolojik ve toplumsal eylemler üzerinde çok açık mekânsal ihtiyaçlar barındıran ve diğer tüm mekânları kapsayıcı bir tutum söz konusudur.

Hareketlilik, erişilebilirlik gibi kişinin hem bireysel hem de toplumsal rolü üzerinde etkili iki kavramın sosyal olarak içerilmeyi de tetiklediği aşikârdır (Çizelge 3.13).

Çizelge 3.13: İyi Yaşlanma Kentsel Planlama Modeli – Kriterler
(Chao, 2018, s.31’den derlenmiştir.)

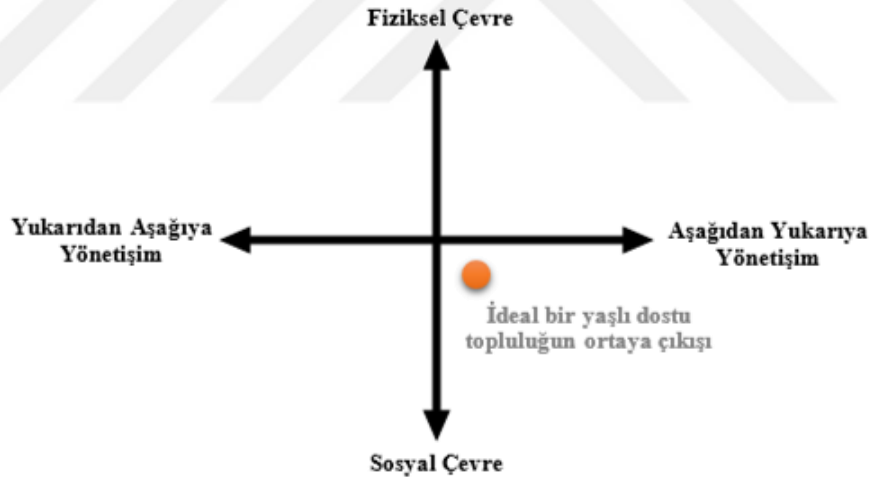
Ölçek	Stratejik Öncelik	Eylemler
Konut alanları (Mekân ve ürün)	Konut	- Düşük gelirli konutlar için konut fonları sağlama - İmar kodunu esnek bir şekilde değiştirebilme - Uygun fiyatlı konut için kredi sağlama
Sokak ve Topluluk	Kamusal mekân & ulaşım	- Erişilebilir ve uygun fiyatlı ulaşım ve kamusal alan - Araçların GPS cihazları ile donatılması ve telefon bildirim sisteminin uygulanması - Trafiği sakinleştirirken yeni, yaya dostu kamusal alanlar yaratma - Yaş dostu parklar tasarlama ve belirleme
	Topluluk & sivil katılım	- Staj ve iş arama konusunda yardım sağlama - Nesiller arası gönüllülüğü ve öğrenmeyi teşvik etme
Kent (Kentsel politika ve planlama)		- Kültürel ve rekreasyon faaliyetleri - Daha kullanıcı dostu bir çevre adına oluşturulacak web sitesi veya hizmetler aracılığıyla bilgi sağlama imkânı
	Sağlık ve sosyal servisler	- Sağlık sigortası yapılması - Sosyal izolasyon riski altındaki yaşlı yetişkinlere dikkat edilmesi - Besleyici gıdaya erişim: gıda pulları, Yeşil Sepet Programı vb. - Toplum temelli bakıma erişimi artırma

3.1.5. Yaş Dostu Topluluk Söylemi

İlk çalışmalarına Dünya Sağlık Örgütü tarafından başlanılan Yaş Dostu Kent hareketi sonrasında konunun dünya üzerinde her topluluğun yaşadığı ya da yaşayacağı bir gerçekliği tariflemesi nedeniyle birçok araştırmacı tarafından ilgi çekici olmaya başlamıştır. Lui ve diğerleri (2009), bir topluluğun yaş dostu olmasına katkı sunan temel niteliklerin neler olabileceğine dair bir literatür değerlendirmesi yapmaya çalışmış; kendi içerisinde farklı terminolojik başlıklar kullanılmasına rağmen bu durumun araştırmacılar ve uygulayıcılar arasında yaş dostu topluluklarla ilgili

bir dizi vurgu ve yaklaşımın bir tezahürü olduğu savunulmuştur. Bu söylem ile iki boyutlu bir süreklilik içerisinde yaş dostu bir topluluğun konumu tarıflenmeye çalışılmıştır (şekil 3.5).

Lui ve arkadaşlarının (2009) yaş dostu topluluk söylemi için hazırlamış oldukları şekil 3.5'te de görölen diyagram üzerinden iki eksenli bir yaklaşım ile tanımlama yapılmak istenmiştir. Bu diyagramda dikey eksen ile fiziksel altyapı/hizmetler ve sosyal çevrenin kalitesine yapılan vurgular arasındaki süreklilik temsil edilmektedir. Literatür genelinde bazı modellerin dikey sürekliliğın fiziksel ucuna odaklandığınan bahisle; topluluk altyapısını/ kaynaklarını ve ayrıca toplulukta yaşayan yaşlı insanların ihtiyaçlarını karşılayan yapılı çevrenin çeşitli yönleri için tasarım özelliklerini ayrıntılı olarak inceleyen çalışmaların yoğunlukta olduğu ifade edilmekte, bunun aksine bazı modellerin ise daha çok sosyal çevrenin kalitesi ve katılımcılık, kapsayıcılık ve kişisel gelişim gibi başlıkları irdelediklerinden bahsedilmektedir. Böylelikle dikey eksenin, literatürde yaş dostu bir topluluğu tanımlarken tasvir edilen çıkarımların aralığın göstermekte olduğu vurgulanmaktadır (Lui ve diğ, 2009).

şekil 3.5: Yaş dostu topluluk söyleminin iki eksenli boyutu.
(Lui ve diğ, 2009, s.117'den derlenmiştir).

Lui ve arkadaşları (a.g.e) tarafından oluşturulan modelin yatay ekseninde ise; yaş dostu niteliklerin belirlenme ve uygulanma aşamalarında katılımın entegre edilebilmesi için gerekli olan yönetim ayağına vurgu yapılmaktadır. Yönetişimle ilgili sürekliliğın bir ayağın yaşlı ve diğeri yaştan her bireyin kendi ihtiyaçları ve koşulları çerçevesinde mahalle ve topluluklarını geliştirme adına yaptıkları girişimler ile aşağıdan yukarıya yönetim; diğeri ayağın ise ulusal ve yerel ölçekte politika üreticiler, hükümetler, yerel yönetimler ve kent plancılarının liderliğinde hazırlanan yaş dostu olma

yönergelerinin uygulamaya geçmesi noktasında odaklanılan yukarıdan aşağıya yönetim yaklaşımları oluşturmaktadır.

Literatür genelindeki genel kanıya da bağlı olarak yapıli ve sosyal çevrelerin birbirine bağıli olduğı ve birbirini güçlendirdiğı, benzer şekilde özellikle yaşıli nüfus ve yerel yönetimlerin işbirliğine dayalı bir yönetim sistemi sonucunda ise katılımın sağlanmasının sosyal ve toplumsal ilişkiler için önem arz ettiğı belirtilmektedir. Sonuç itibariyle, diyagramın sağ alt kadrnında, iki eksenin kesişimine çok yakın bir noktada, yaş dostu bir topluluğun ortaya çıkma ideali ortaya konmaktadır (Lui ve diğ, 2009).

3.1.6. Ekolojik Yaş Dostu Topluluklar

DSÖ çerçevesini temel alarak ve ekolojik bir bakış açısı uygulayarak yaş dostu toplulukları kavramsallaştırma üzerine kurgulanan Ekolojik Yaş Dostu Topluluklar modeli, Menec ve arkadaşları (2011) tarafından bu alandaki araştırma veya politika kararlarını ilerletmek için kişı ve çevre arasındaki etkileşime odaklanan bir açıklayıcı anahtar bir çalışma yapılması amaçlanmıştır. Lawton & Nahemow (1973) tarafından da belirtildiğı üzere, yaşıli yetişkinlerin yaşadığı çevrenin yaşamları üzerinde derin bir etkisi olduğı fikrinin gerontoloji alanında uzun bir geçmişı olduğı bilinmektedir.

Psikoloji, sosyoloji ve halk sağlığı dâhil olmak üzere çeşitli disiplinlerden kaynaklanan ekolojik teori ise, uygulandığı bağlama bağıli olarak insan davranışını, sağlığını veya refahını anlamak için genel bir çerçeve sunmaktadır. Menec ve arkadaşları (2011), DSÖ'nün Yaş Dostu Kent modeli ve AdvantAge Initiative²'in oluşturduğu 4 hedefli genel çerçeveden temellenerek ve ekolojik bir bakış açısının eklenmesi neticesinde yaş dostu toplulukları Şekil 3.6'da görüldüğü gibi kavramsallaştırmışlardır.

Ekolojik yaş dostu topluluklar modeli için amaç, sosyal bağlantı kavramını, yaş dostu bir topluluk ortamının temel bir faydası olarak tanıtmaktır. Bu bağlamda temel olarak yaş dostu topluluklar, yaşıli kişı ile içinde yaşadıkları çevre arasında bağlantılar oluşturmaktadır. Ekolojik teori, birkaç temel varsayıma veya ilkeye dayanmaktadır. Literatürden türetilen yaş dostu topluluklara ve sosyal bağlantıya ilişkin beş ilkeye odaklanılmaktadır (Bronfenbrenner, 1977, 1994; Keating ve Phillips,

² Bahse konu girişimin, yaş dostu bir topluluk yaratma noktasında temel ihtiyaçları (barınma, güvenlik ve hizmetler gibi) karşılayan, sosyal ve sivil katılımı destekleyen, fiziksel ve zihinsel sağlığı ve refahı optimize eden ve engellilerin ve fiziksel zorlukları olan bireylerin bağımsızlığını en üst düzeye çıkarmak için ailelere ya da diğeri bakıcılara/kurumsal yapılara destek sağlama amacı taşıdığı ifade edilmektedir.

noktaları” (kişi veya çevre içinde) vardır.

-
- Politik Çevre**
- Topluluk Çevresi**
- Konut**
- Sosyal Çevre**
- Fiziksel Çevre**
- Aile**
- Arkadaşlar**
- Formal/İnformel topluluk desteği ve sağlık hizmetleri**
- İletişim ve bilgi edinme**
- Ulaşım seçenekleri**
- Katılım fırsatları**
- Yaşlı Bireyler**
- Sosyal bağlantı**

Dolayısıyla, bu kavramsallaştırmada, yaş dostu bir çerçevenin, politik bir çevre ile kuşatılmış bir topluluk ortamının unsurları olarak tanımlandığı söylenebilir ve bu unsurlar, “fiziksel çevre”, “konut”, “sosyal çevre”, “katılım fırsatları”, “formal ve informal topluluk desteği ve sağlık hizmetleri”, “ulaşım seçenekleri” ve “iletişim ve enformasyon” olarak tanımlanmıştır (Menec ve diğ, 2011) (Çizelge 3.14).

Çizelge 3.14: Ekolojik Yaş Dostu Topluluklar Modeli – Kriterler (Menec ve diğ, 2011’den derlenmiştir).

Stratejik öncelik	Eylem Alanları
<i>Fiziksel çevre</i>	- Dış mekânlar (parklar, yürüyüş yolları vb.), binalar (ne kadar erişilebilir oldukları, konumları vs.) ve doğal çevre (su, hava) - Fiziksel çevrenin sağlıkla ilgili davranıştaki (örneğin, fiziksel aktivite, beslenme) ve sağlıktaki rolüne ilgi, büyük ölçüde hareketsizlik, obezite salgını ve ilişkili sağlık sorunları ile ilgili endişelerden kaynaklanmaktadır.
<i>Konut</i>	- Evrensel tasarım ilkeleri doğrultusunda bina erişilebilirliğinin artırılması - Barınma, bir kişinin evinde (bağımsız olarak veya evde bakım gibi ev destekleriyle) yaşamaktan yardımlı yaşama veya destekleyici barınmaya ve önemli bakım ihtiyacı olan kırılğan bireyler için bakım evlerine kadar uzanan bir bakım ve destek sürekliliği perspektifinden de düşünülebilir.
<i>Ulaşım seçenekleri</i>	- Scooterlar, bisikletler, arabalar (yaşlı bir yetişkin, aile üyesi veya arkadaş tarafından sürülsün), toplu taşıma (otobüs, tren), Handi-Van (yani engelliler için özel ulaşım) - Ulaşım seçenekleri, sosyal ve egzersiz programları gibi yaşlı yetişkinlerin erişebilmesi gereken hizmet veya program yelpazesini ele almalıdır.
<i>Sosyal çevre</i>	- Sağlıklı çevreler ile ilişkili bir tema; hem mikro düzeyde (aile, arkadaşlar) hem de makro düzeyde (ekonomi, kültür vb.) yorumlanmıştır. - Bölge düzeyinde gelir, gelir eşitsizliği veya diğer belirli göstergeler (örneğin, suç oranı, güvenlik veya sosyal düzensizlik) ve sağlıkla ilgili sonuçlar açısından öneriler
<i>Katılım olanakları</i>	- Sosyal katılım ve sivil katılım (örn. gönüllülük, oy verme ve kamu işlerine dâhil olma) ve istihdam için fırsatları içerir. - Hem sosyo-politik ortamlarda, hem de fiziksel çevrede aktivitelere katılım yönünden değerlendirme
<i>İletişim ve bilgi edinme</i>	Yaşlı yetişkinlerin ne tür bilgilere ihtiyacı var? Bilgi en etkili şekilde nasıl iletilir (örneğin, şahsen, gazeteler aracılığıyla, İnternet aracılığıyla)? Bilgi, yaşlı yetişkinlere uyarlanmış bir biçimde mi sağlanıyor (örneğin, baskı yeterince büyük mü)? Hangi faktörler iletişimi engeller? Bu soruların tümü, yaş dostu bir topluluk bağlamında irdelenen hususlardır.
<i>Formal/informal topluluk desteği ve sağlık hizmetleri</i>	- Topluluk destekleri, engelli veya güç durumdaki bireylere evlerinde hemşirelik bakımı veya günlük yaşam aktivitelerine yardımcı olma gibi bir dizi hizmet sağlayan resmi bakım sistemini, özellikle evde bakımı içerir. - Resmi olmayan bakım sağlayıcıları, tipik olarak aile üyeleri, toplumdaki yaşlı yetişkinleri desteklemede ayrıca kritik bir rol oynamaktadır. - Topluluk destekleri ayrıca, yaşlıların kendi evlerinde yemek yiyebilecekleri <i>Meals on Wheels</i> gibi hizmetleri; toplu yemek programlarını; gönüllü sürücüler gibi ulaşım hizmetlerini; gönüllü ziyaret ve dinlenme programları gibi bakıcı destek hizmetlerini içermektedir.

Oluşturulan kavramsal modelin Dünya Sağlık Örgütü tarafından belirlenen yaş dostu çerçeve kapsamındaki 7 ana temanın yaş dostu olma fikrine tam olarak karşılık gelip gelmediği de tartışılmış; bu bağlamda, suç korkusu ve güvende hissetme gibi bazı kriterlerin hem fiziksel, hem de sosyal çevre ile ilintili olduğu, dolayısıyla tek başlık altında değerlendirme yapmanın bazı noktaların kaçırıldığına dair bir düşünceyi de ortaya koymuştur (Menec ve diğ, 2011). Bu noktada, DSÖ modelinden farklı olarak Evans ve Stoddart (1990) modelinde ve bir önceki başlıkta detayları bahsedilen Lui ve arkadaşları tarafından iki eksenli modelde sunulduğu üzere, fiziksel ve sosyal ortamlar olarak iki kapsayıcı alan çerçevesinde bir tanımlama sunmanın bu perspektifte kapsadığı faktörler dikkate alındığında yaşlı yetişkinlerin yaşantıları üzerinde etkili olduğu savunulmaktadır. (Menec ve diğ, 2011).

3.1.7. Yaş dostu çözüm önerilerinin değerlendirilmesi

Dünya Sağlık Örgütü'nün Yaş Dostu Kent modeli (WHO, 2007), yaşam ortamlarına ilişkin teorik bir çerçeve çizmek adına bir başlangıç noktası olarak görülmekte; model sayesinde sağlıklı ve yerinde yaşlanma, aktif yaşlanma, yaşanabilirlik, sağlıklı şehirler, yaşam boyu mahalle ve yaşlanan bir toplumun gündemine alınan daha birçok kavram yaş dostu şehirlerin mekânsal bağlamına indirgenmiş ve birbiri ile ilişkilendirilmiştir. Model başlangıçta şehirlere odaklanmış gibi görünse de, zamanla topluluklara (Lui ve diğ, 2009) ve çevreye (WHO, 2017) atıfta bulunarak kentsel ve kırsal alanlarda da güncel bir araştırma alanı yaratmıştır.

DSÖ Yaş Dostu Kent çerçevesi ile belirlenmiş 8 ana başlık yukarıda da incelemesi yapılan diğer modeller de temel olarak ele alınmış, kendi yorumlamaları neticesinde aynen ya da benzer kavramsal başlıklar ile tasvir edilmiştir. Sağlık ve yerinde yaşlanma, aktif yaşlanma kavramlarının temel belirleyicileri odağında yapılan ve güncel uygulama örnekleri üzerinden eklemlenen yeni modifikasyonlar sayesinde yaş dostu kent modelinin farklı toplumsal yapılarda uygulanabilirliği ve entegrasyonu adına olumlu gelişim göstermiştir. Yaş dostu kent modeli ile DSÖ tarafından kentsel yaşamda karşılaşılan engeller ve ihtiyaçlar dâhilinde özellikle yaşlı bireylerin toplumsal yaşamda görünür kılınmasının farklı alanlardaki politikalar ve hizmetlerin eşgüdümü olarak ortaya konması ile mümkün olacağı fikri, benzer temellerden doğacak yeni yaklaşımlara da ışık tutmuştur.

Yaşam boyu mahalle/topluluk modeli kapsamında ana caddelerin, şehir merkezlerinin, yerleşim alanlarının, hizmet alanlarının, eğlence ve çalışma alanlarının net bir şekilde belirlenmesine yönelik bir mahalle hiyerarşisinin oluşturulması, yapıli çevrenin yönlendirici olmasına ve kolaylıkla yorumlanmasına yardımcı olur ve aynı zamanda onu daha keyifli hale getirir. Bu modele göre, simge yapılar kentsel mekâna önemli estetik nitelikler katabilmekte ve farklı alanlarda bir odak noktası oluşturabilmektedir. Estetik kaliteye ek olarak, yaşlı insanlar için yönlendirici ve hareketlilikleri için faydalı birer öge olarak karşımıza çıkmaktadır. Yaşlı yetişkinlerin yapıli çevreye erişimde temel kaygısı olan suç, düşme veya yolunu kaybetme korkusu da Birleşik Krallık'ın yaşam boyu komşuluk modelinde fiziksel çevre ile sosyal uyum ve mekân duygusu yaratma ele alınan temel başlıklar olarak görülmektedir.

Güçlü erişilebilirlik ve kolaylaştırıcı unsurlara sahip ev ve mahalleyi yaşanabilirliğin merkezine yerleştiren *yaşanabilir çevre modeli*, sosyal-mekânsal bakış açısına sahip bir girişim olarak görülmektedir. Yaşlılar için güvenli ve uygun özelliklere sahip ev ve mahalle ortamı yaratma, farklı ulaşım ve hizmet seçenekleri sunma ve sakinlerinin toplum yaşamına katılmalarını sağlama hedefleri ile hem sosyal hem de mekânsal bir birim tarifi yapılması amaçlanmaktadır. Modelin yaşanabilirlik için belirlediği stratejiler ve eylem alanları, yaş dostu bir ortamın birçok yönü ile örtüşmektedir.

Chao (2018) tarafından kurgulanan *İyi Yaşlanma Kentsel Planlama Modeli*, DSÖ Yaş Dostu Kent modelinin sekiz alanını mekânsal düzeydeki kamusal-kategorileri, yani özel, yarı-özel, yarı-kamusal ve kamusal alanlar ile ilişkilendirmekte; bu sınıflandırma ile ölçekler arasında bir hiyerarşik sistem kurulması noktasında yaş dostu kent literatürüne önemli bir katkı sunulduğu düşünülmektedir. Böylelikle, yaş dostu kentsel alanların yapıli çevre ve sosyal çevre etrafındaki mekânsal ihtiyaçları tanımlanabilir ve iyi yaşlanan ortamları planlamak için teorik bir çerçevenin ortaya konması sağlanabilir.

Lui ve arkadaşları (2009) tarafından ileri sürülen *Yaş Dostu Topluluk Söylemi*, fiziksel çevre-sosyal çevre sürekliliğine ve aşağıdan yukarıya yönetişim biçimlerine odaklanmaktadır. Bu modelin önemi, yaşlı bireylerin yaşamını devam ettirdiği fiziksel ve sosyal çevrelerin birbirine olan bağlılığına ve yaşlılar ile yerel yönetimlerin paydaş ve toplum katılımında işbirliğine odaklanması ile ortaya konmaktadır. Bahse konu model, bütünleşmiş bir fiziksel-sosyal çevreye ve etkileşimde bulunan ve işbirliği yapan yönetişim biçimlerine dayanan yaş dostu bir topluluk ideali üzerine kurulmuş;

oluşturulan iki eksenli kavramsal şema ile yaş dostu kent literatürüne yeni bir bakış açısı getirmiştir.

Son olarak, Menec ve arkadaşları (2011) tarafından önerilen *Ekolojik Yaş Dostu Topluluk Modelinde*, fiziksel çevre ve sosyal çevreye özel önem verilmekte ve yaş dostu topluluk ilk kez ekolojik bir yapı olarak ele alınmaktadır. Temelde DSÖ tarafından oluşturulan Yaş Dostu Kent çerçevesi ile bağlantılı olan bu model; yaşlı bireylerin, aile ve arkadaşları aracılığıyla topluluk ortamı ve onu çevreleyen siyasi ortam ile sosyal bir bağlantı kurduğunu ifade etmektedir.

Tüm bu incelemeler neticesinde Çizelge 3.15'te yer alan yaş dostu parametrelerin genel bir değerlendirmesi oluşturulmak istenmiştir. Bu noktada, her bir modelin raporlarında yapılan içerik analizi ile birlikte belirlenen ana ve alt kriterler bağlamında 3'lü Likert ölçeği ile bir puantaj sistemi oluşturulmuş; bu bağlamda her bir ana kriterin modeller üzerindeki etkisini gösterir toplam puanlarının ortalamasının alınması sonucu en fazla puanı alan kriterin yaş dostu modeller kapsamındaki parametre önceliği belirlenmeye çalışılmıştır. Oluşturulan puantaj sisteminde; (1): *stratejik öncelikler altında eylem alanı olarak bahsedilen alt ölçüt*, (2): *birden fazla stratejik öncelik altında eylem alanı olarak bahsedilen alt ölçüt* ve (3): *stratejik öncelik ve eylem alanı bağlamında temel hedef olarak gösterilen ölçüt* şeklinde bir değerlendirme sistematigi oluşturulmak istenmiştir.

Literatürden genel bir değerlendirilmesi sunulan 6 farklı yaş dostu çözüm önerisinin kavramsal raporlarının içeriği kapsamında (Çizelge 3.15); 8 ana kriter altında 56 ayrı alt kriter saptanmıştır. Çizelge detaylı incelendiğinde; Dünya Sağlık Örgütü tarafından oluşturulan ve eylem odaklı söylemlerin yer aldığı yaş dostu kent modelinin diğer çalışmalara ışık tuttuğu ve araştırma alanlarının çeşitlenmesi ve eklenmesi ile birlikte ana hedeflerin kısmen sabit kaldığı, değişen toplumsal yapı unsurlarının da varlığı neticesinde alt kriterlerin kısmen çeşitlendiği görülmektedir. Bu bağlamda belirlenen ana kriterlerin sırasıyla; katılım, toplumsal içerme ve saygı, konut alanları, yönetim-strateji ve politikalar, kamusal alanlar ve yapılar, ulaşım, iletişim ve bilgi edinme, estetik tasarım ve yer duygusu, doğal çevre olduğu görülmektedir.

Yapılan puantaj sistemi ile elde edilen nihai değerler, her bir modelin içerik analizi sonucu belirlenen Likert ölçeği ile elde edilen ve literatür özetinin bir kısım seçkisini sunduğu gerçeği unutulmadan yalnızca konuya ilişkin ufak bir bilgi sunması mahiyeti

ile oluşturulmuştur. İçerik analizinde yapılan değerlendirme neticesinde görece az puan alan kriterlerin önemsiz olduğu gibi bir çıkarım yapılması amaçlanmamakta olup; aksine literatürdeki baskın olan hedeflerin az vurgulanan hedefler ile olan ilişkisinin irdelenmesi gerekliliği gibi bir sonuç çıkarılması daha olasıdır.

Çizelge 3.15: Literatür genelinde belirlenen yaş dostu parametreler.

Kent/Topluluk Modelleri	DSÖ - Yaş Dostu Kentler ve Topluluklar (2005)	Yaşam Boyu Mahalle Modeli (2007)	Yaşanabilir Topluluklar Modeli (2005)	İyi Yaşlanma Kentsel Planlama Modeli Chao, 2018	Yaş Dostu Topluluk Söylemi Lui ve diğ., 2009	Ekolojik Yaş Dostu Topluluklar Menec ve diğ., 2011	Ort. Değer
Kriterler							
Ulaşım	17	9	16	8	2	7	9,8
Karşılabilir ulaşım maliyetleri	3	1	2	3	-	-	1,5
Erişilebilir, güvenli ve konforlu ulaşım	3	3	2	2	1	2	2,1
Ulaşım modlarında çeşitlilik	3	3	3	2	1	3	2,5
Yaş dostu araçlar ve özelleştirilmiş hizmet alanları	3	2	2	-	-	1	1,3
Parklanma alanları	1	-	2	-	-	-	0,5
Yönlendirme - Bilgilendirme	2	-	2	1	-	-	0,8
Trafik bilinci ve sürüş yetkinliği	2	-	3	-	-	1	1
Kamusal alanlar ve yapılar	13	14	17	13	5	6	11,3
Kolay erişilebilir, yürünebilir	3	3	3	3	3	3	3
Engelsiz ve güvenli	3	3	3	3	2	2	2,7
İnsan ölçeğine duyarlı ve algılanabilir	-	2	1	2	-	-	0,8
Fonksiyonel çeşitlilik içerir	3	2	3	2	-	1	1,7
Yönlendirici ve bilgi verici	2	2	3	-	-	-	1,2
Mekânsal hiyerarşi ve dengeli dağılım gösterir	-	-	1	3	-	-	0,7
Duyusal doğal/yapay faktörler (gürültü, koku, aydınlatma, temiz çevre, hava koşullarına uyumluluk vb)	2	2	3	-	-	-	1,2
Konut alanları	16	14	15	13	2	11	11,8
Alan büyüklüğü ve algılanan yoğunluk	1	-	-	1	-	-	0,3
Karşılabilir konut seçenekleri ve düzenlemeler	3	3	3	3	1	3	2,7
Güvende hissetme	3	3	3	1	-	2	2
Çevresel koşullara uyum (ısıtma, soğutma, hava şartlarından faydalanma/sakınma vb.)	1	1	3	-	-	-	0,7
Mekân tasarımı ve düzeninde çeşitlilik-Esnek tasarım imkanı	3	1	3	2	-	2	1,8
İç-dış mekân bağlantısı	2	3	-	3	-	1	1,5
Çocuk, yaşlı ve engelli kullanımına öncelik sağlayacak tasarım girdileri	3	3	3	3	1	3	2,7
Doğal çevre	5	6	2	7	0	4	4
İklimsel koşullar	2	1	1	-	-	-	0,7
Topografik etmenler	-	-	-	-	-	-	-
Hava/su kalitesi	1	-	-	-	-	2	0,5
Enerji verimliliği	-	-	-	-	-	-	-
Doğal afetlere karşı dirençlilik	1	-	-	3	-	-	0,7
Korunması gerekli doğal alanlar	-	2	-	2	-	1	0,8
Sağlıklı gıdaya erişim	1	3	1	2	-	1	1,3

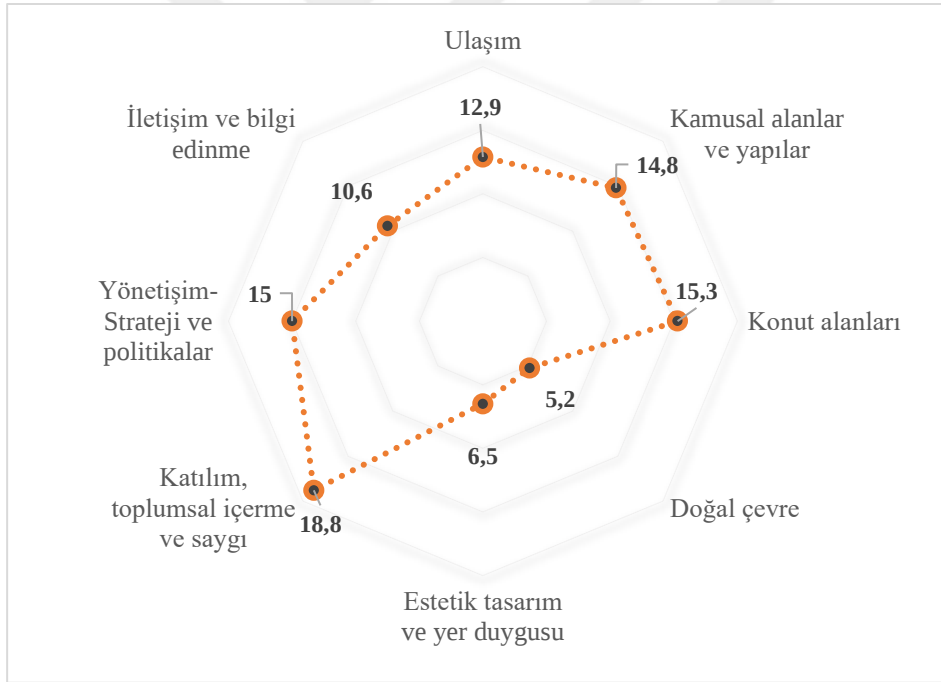
Çizelge 3.15 (devam): Literatür genelinde belirlenen yaş dostu parametreler.

Kent/Topluluk Modelleri	DSÖ - Yaş Dostu Kentler ve Topluluklar (2005)	Yaşam Boyu Mahalle Modeli (2007)	Yaşanabilir Topluluklar Modeli (2005)	İyi Yaşanma Kentsel Planlama Modeli Chao, 2018	Yaş Dostu Topluluk Söylemi Lui ve diğ., 2009	Ekolojik Yaş Dostu Topluluklar Menec ve diğ., 2011	Ort. Değer
Kriterler							
Estetik tasarım ve yer duygusu	6	12	5	6	0	1	5
Hiyerarşik bir kurgu	-	-	-	3	-	-	0,5
Odak noktaları	2	1	-	-	-	-	0,5
Görsel ve mimari estetik	-	3	2	-	-	-	0,8
İnsan ölçeğinde tasarım, okunabilirlik ve ilgi çekicilik	-	1	3	1	-	-	0,7
Verimli ve paylaşımlı alan kullanımları	2	2	-	-	-	-	0,7
Geçirgenlik	2	2	-	2	-	1	1,2
Karşılaşma mekânları	-	3	-	-	-	-	0,5
Katılım, toplumsal içerme ve saygı	16	17	16	10	12	16	14,5
Katılım türlerinin çeşitliliği (aktif/pasif/politik vb.)	1	-	1	-	2	3	1,2
Aktivite ve katılımcı çeşitliliği	3	3	3	2	3	3	2,8
Gönüllülük	3	3	2	-	1	3	2
Yaşam memnuniyeti ve aidiyet duygusu-topluluk hissi	3	3	3	3	2	-	2,3
Güvende hissetme	-	2	3	-	1	2	1,3
Nesiller arası iletişim - Saygılı davranış biçimleri geliştirme	3	3	1	2	-	2	1,8
Hizmetlerde kapsayıcılık ve hizmetlere erişilebilirlik	3	3	3	3	3	3	3
Yönetişim-Strateji ve politikalar	14	12	13	12	11	8	11,6
Ekonomik içerme (girişimcilik destekleri, işverene teşvik ve adil ücret politikaları, istihdam seçenekleri sunma vb.)	3	2	3	3	2	2	2,5
Sektörler arası işbirliği ve planlama	2	3	2	3	3	1	2,3
Yerel kaynakların sürdürülebilirliği-desteklenmesi	-	2	3	-	-	2	1,2
Çevre bakım ve onarım hizmetleri-kentsel altyapı hizmetleri-imar faaliyetleri	2	3	3	2	1	-	1,8
Sosyal güvenlik politikaları	1	-	-	2	3	1	1,2
Sivil toplum destek programları	3	2	1	2	2	2	2
Eğitim imkânları (Halk eğitim imkânları)	3	-	1	-	-	-	0,7
İletişim ve bilgi edinme	15	11	6	11	0	6	8,2
Düzenli ve güvenilir bilgi	3	-	1	2	-	3	1,5
Katılıma yönelik bilgi edinme	3	1	1	-	-	-	0,8
Yüz yüze iletişim	3	-	2	2	-	1	1,3
Yazılı, sözlü veya dijital bilgiye erişim kanalları	2	3	-	3	-	1	1,5
Anlaşılır, sade bir dil kullanımı	3	-	1	-	-	1	0,8
Teknolojik gelişmelere adaptasyon ve eğitim imkânları	2	3	-	-	-	-	0,8
Akıllı yaş dostu teknolojilerin entegrasyonu (ev, sağlık hizmetleri, güvenlik, bakım-onarım hizmetleri vb.)	1	3	-	3	-	-	1,2

Ortaya çıkan tabloda; yaş dostu bir kentsel mekânın fiziksel-sosyal ve yönetsel boyutta kapsayıcı olmasının temelinde erişilebilir, çeşitlilik arz eden, güvenli ve mekândan duyulan memnuniyetin fazla olduğu söylenebilir (Şekil 3.7).

Bu bağlamda özellikle;

- Erişilebilir, güvenli ve konforlu ulaşım alternatiflerinin olması,
- Kolay erişilebilir, yürünebilir, engelsiz ve güvenli kamusal alanların varlığı,
- Karşılabilir konut seçenekleri ve düzenlemelerinde çocuk, yaşlı ve engelli kullanımına öncelik sağlayacak tasarım girdilerinin göz önüne alınması,
- Aktivite ve katılımcı çeşitliliğinin sağlanarak hizmetlerde kapsayıcılığın ve erişilebilirliğin güçlü olması, katılımın ve erişilebilirliğin sivil toplum destek programları ile desteklenmesi,
- Girişimcilik destekleri, işverene teşvik ve adil ücret politikaları, istihdam seçenekleri sunma gibi ekonomik içermeler ile sektörler arası katılım ve planlamanın öneminin vurgulanması yolu ile nihayetinde yaşam memnuniyeti ve aidiyet duygusu-topluluk hissinin olduğu bir yaş dostu mekânın elde edilmesi sonucuna ulaşılacağı noktasında ortak bir yaklaşım sunulmaktadır.

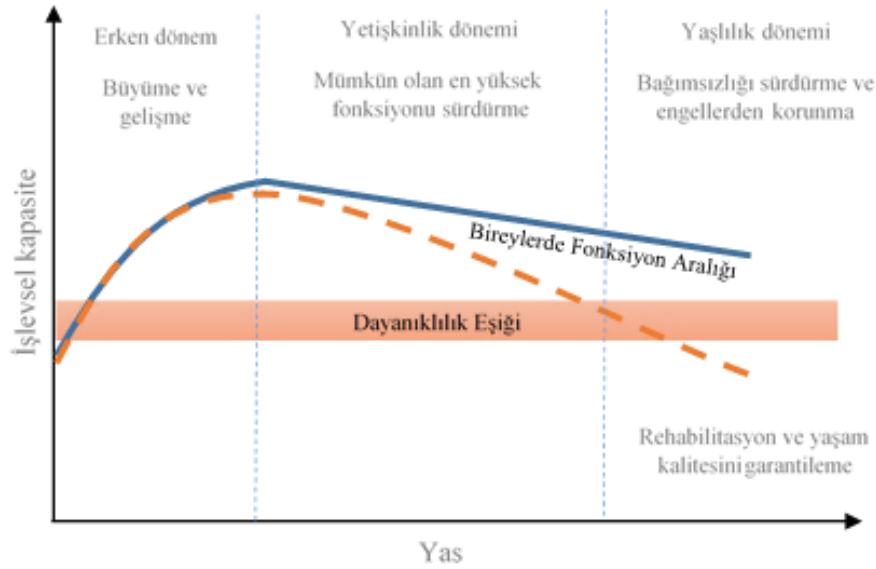
Şekil 3.7: Literatürde yer alan yaş dostu parametrelerin içerik analizindeki ağırlıklandırması.

Sonuç itibariyle, belirlenen 8 ana ve 56 alt kriterin kullanıcı ve mekânla ilişkisi bağlamında yaş dostu olma olgusuna sunacağı katkının değerlendirilmesi ve her bir kriterin öznesinin kim olduğu sorusundan hareketle bir sınıflandırma gerekliliğine ihtiyaç duyulmuştur.

3.2. Kullanıcı-Mekân İlişkisini Belirleyen Yaş Dostu Kriterler

Topluluklar yerinde yaşlanmayı destekleyebilir, ancak yaşlı sakinlerin topluluk içinde yaşamasını zorlaştıran engeller de içerebilirler. Yaşlıların yaşadığı birçok ev ve mahalle, değişen ihtiyaçlarına uyum sağlayamamakta ve onların esenliğine engel olabilmektedir. Yaşlı nüfusun yakın gelecekte kentsel alanlardaki beklenen artışı, aktif ve kırılgan yaşlı yetişkinlerin ihtiyaçlarını karşılamak için artan konut, ulaşım, sosyal hizmet ve sağlık hizmetleri seçenekleriyle daha entegre bir yaşlanma altyapısı gerektirecektir. Bu nedenle, bugünün yaşlılarının ihtiyaçlarını karşılamak ve yarının yaşlılarına hazırlanmak için yaş dostu topluluklar geliştirmek giderek daha önemli bir konu haline gelmektedir. Yaşlılık ve mekân arasındaki ilişkinin çok boyutlu bir yapı göstermesi, bu ilişkinin irdelenmesi sırasında tıp, psikoloji, sosyoloji gibi çok farklı alanların ortak bir bilinç ile hareket etmesini gerektirmektedir.

“Yaş dostu topluluk” teriminin tek tip bir tanımı olmaması ile birlikte, genellikle yaşlı yetişkinlerin aktif olarak topluma dâhil olduğu, değer gördüğü ve ihtiyaçlarını etkin bir şekilde karşılayan altyapı ve hizmetler tarafından desteklendiği bir yer ifade edilmektedir. Bu yaş dostu tanım, Lawton ve Nahemow (1973) tarafından savunulan “insan ve çevre arasındaki uyum” bakış açısına dayanmaktadır (Alley ve diğ, 2007).

Şekil 3.8: Yaşam süreci boyunca fonksiyonel kapasiteyi koruma.
(Kalache ve Kickbusch, 1997; akt. WHO, 2007, s.6).

Yetişkinlik ile birlikte yüksek işlevsellik ve bu işlevselliği sürdürebilme yeteneği arasındaki ilişki yaşla birlikte açılmakta ve işlevsel kapasite oranı azalmaktadır

(Şekil 3.8). Bu nedenle yaş dostu şehirler sadece “yaşlı dostu” değil, erişilebilir yapılar, alanlar, sokaklar ve şehirler her yaştan insan için hareketliliği ve bağımsızlığı desteklemeyi hedef olarak görmelidir. Çünkü aktif yaşlanma yaşam boyu süren bir süreçtir. Yaş dostu bir perspektif ile mekâna bakmanın fiziki ve toplumsal aktifliği kucakladığı gibi o mekânı deneyimleyen her kullanıcıyı da kapsadığı öngörülmektedir. Toplumun herhangi bir unsuruna yaş dostu bir gözle bakmak, özelliklerinin her yaş için dostça olacağı anlamına gelecektir (O’Hehir, 2014).

Günümüz planlama ve kent politikaları hem çevresel sebepler, hem de sosyal ve fiziksel erişilebilirliği sağlama adına yüksek yoğunluklu konut çevrelerinin oluşmasına neden olmaktadır. Oysaki sürdürülebilir kentsel gelişim çerçevesinde doğaya minimum zararın ötesinde kullanıcıların yaşam kalitelerini arttıran bir kentsel mekân sunmanın önemi de aynı düzlemde tartışılır olmuştur (Burton ve diğ., 2005). Yaşam memnuniyetinin temelinde gelir, eğitim, yaş, cinsiyet, aile yaşantısı, çalışma ortamı, fiziksel ve zihinsel sağlık ile sosyal ilişkileri şekillendiren kişisel birikimler olduğu kabul görse de; aynı zamanda toplumsal güvenlik, konut alanları ve çevresi, mahalle, kent hatta ülke ölçeğinde daha birçok etmenin etkisi olduğu yadsınamaz boyuttadır (Arun, 2008).

Aktif yaşlanma, fiziksel çevre, sağlık hizmetleri, sosyal hizmetler, ekonomik durum, bireysel özellikler, yaşam kalitesi gibi birçok parametre ile doğrudan ilişkilidir. Aktif yaşlanma için özellikle kişinin yaşadığı fiziksel ortamın engelsiz erişilebilir ve kullanılabilir olması gerekmekte (Kalınkara ve Arpacı, 2013; Şentürk & Kurtkapan, 2017); sokak, cadde, meydan, bahçe, park gibi açık kamusal mekânların erişilebilir olmasının özellikle yaşlı bireylerin sosyal izolasyonunun önünü keseceği düşünülmektedir (Caner ve diğ., 2013; Tatal ve Üstün, 2009; Tatal, 2018).

Yapılı veya kentsel çevre kaçınılmaz olarak karmaşık ve tanımlanması zor bir çerçeve sunmaktadır. Çevreyi yargılayıcı ölçütlerle anlamlandırmak yerine tanımlayıcı nesnel ölçüler arayışına girmenin daha doğru olacağı düşünülse de, genellikle bir miktarda olsa yargı söz konusu olabilmektedir. Bu noktada önemli olan meselenin bu yargılama ifadelerinin minimumda tutulmasıdır. Kentsel mekânda çok kapsamlı bir sistem ile karşı karşıya kalınması, hem o alanın dinamiklerinin anlaşılabilirliğinde, hem de önerilecek çözüm önerilerinin yüzeysel olmasına ve farklı sosyo-ekonomik ve coğrafik alanlarda geçerliliğinin azalmasına sebep olacaktır.

Yaş dostu bir kentsel çevrenin tanımının yapılması, içeriğinin nasıl tariflenmesi gerektiği ve ne gibi unsurları barındırdığı literatür genelinde tartışma konusu olan bir husus olmakla birlikte, yapılan çalışmaların çoğunlukla kent ölçeğinde ele alınarak test edildiği ve sonuçlara ulaşıldığı tespit edilmiştir. Ancak bu tez çalışması kapsamında hem farklı boyutların gerisinde kalarak sık bir yaklaşım geliştirmek yerine kentin en küçük yapıtaşı olan mahalle ölçeği üzerinden bir değerlendirme sunmanın kentsel tasarım bağlamında, uygulanabilirlik noktasında daha değerli katkılar sunacağı düşünülmektedir.

Çalışmanın bu aşamasında kavramsal çerçevenin nasıl geliştirildiği açıklanmakta; kentsel çevre ile ilgili literatür taramasında, yaş dostu olma, aktif ve yerinde yaşlanmayı desteklemek için temel ilkeler ve temel boyutlar detaylandırılmaktadır. Bu bağlamda değerlendirildiğinde, yaş dostu olma olgusunun kullanıcı ve mekânla ilişkisi noktasında hem fiziksel, hem sosyal, hem de yönetsel boyutları olan kriterler ile kuşatılmış olduğu çıkarımını yapmak yanlış olmayacaktır.

Yaş dostu olma noktasında bağlı olan kriterlerin mahalle ölçeğinde ele alınması, mahalle kavramının gelişim süreci neticesinde ortaya konulan fiziksel, sosyal ve yönetsel boyutu ile hangi noktalarda kesiştiğinin de gösterilmesi adına kıymetli görülmektedir. Bu bağlamda bakıldığında, mahalle tasarımının önceliklerinin tanımlanmasında ortaya konan yaklaşımlarda da tarihsel süreç içerisinde değişimler söz konusudur. Tarihten günümüze insanoğlunun oluşturduğu konut alanları ve çevresinin temelde ortak bir standarda sahip olduğu ve bu ortak standardın bireyin kendisi ve çevresi için güvenli bir çevrede yaşama çabaları olduğu açık olmakla birlikte; kentsel sistemin en küçük parçası olan mahallenin de çıkış noktasını oluşturmaktadır. Yapılan ilk çalışmalar neticesinde fiziksel açıdan sosyalliği sağlayacak kentsel mekânların oluşturulması hedeflenmiş ve öncesinde kendiliğinden toplum tarafından yönlendirilen bir ortamın bilinçli planlama ve üretim sonucu bir ürün olarak değerlendirildiği görülmüştür. Teoride ne kadar sosyal yapıya yapılan vurgu görülüyor olsa da, bu boyutun çok geri planda kaldığı söylenebilir.

Mahalle kavramının yapılan çalışmalar ile süreç içerisinde fiziksel mekân ile ilgili uğraşların yanında sosyal yapısının da nasıl oluşturulması gerektiği, tasarlanan fiziki çevrenin bu sosyal bağlamı nasıl destekleyeceği üzerine tartışmalar ile bütünleştirilmiştir. Günümüz koşulları bağlamında fizik mekânın tasarımı ve kullanıcı ile ilişkisi bağlamında aslında geleneksel mahalle tasarımı fikrinin temellendirdiği

farklı yaklaşımlar sunulmakta; her ne kadar yeni yaklaşımlar yeni kavramlara ortam hazırlıyor olsa da bir önceki bölümde de belirlendiği üzere “çeşitlilik”, “hiyerarşi”, “anlam”, “bütünlük”, “katılım ve yönetim”, “sınır ve büyüklük” olarak 6 farklı bileşenden bahsedilmesi mümkündür.

Belirlenen mahalle bileşenleri ile yaş dostu olma olgusu arasındaki ilişki de kavramsal olarak ilk bakışta fark edilir düzeydedir. Bu bağlamda değerlendirildiğinde; hem mahalle kavramının kendisinin temellendiği altlığın, hem de yaş dostu mekânsal çözüm önerilerinin kurgulandığı çerçevenin bu denli kavramsal benzeşme içermesi tasarım ve değerlendirme yöntem önerisinde doğru bir ölçeğin seçildiğini de kanıtlar niteliktedir. Yerinde yaşlanma politikaları yaşlıların ihtiyaçlarını karşılayan destekleyici mahallelere olan ihtiyacı artırmakta; dolayısıyla daralan sosyal ağları ve azalan hareketlilik göz önüne alındığında, mahalle bağlamı yaşlıların günlük ihtiyaçlarını karşılamada önem kazanmaktadır (Van Dijk, 2015).

Çoğu kent mekânı günümüz şartlarında kullanıcı ile bağını koparmamak üzere bireylerin temel ihtiyaçlarının yanı sıra değişkenlik gösteren diğer ihtiyaçları yönünden de seçenekler üretmeyi hedeflemektedir. Hem fiziksel kabiliyetlerin değişkenliği, hem de toplumsal yapıdaki sürekli dönüşüm hali fizik mekânın da bu döngü içerisinde yeniden şekillenmesi gerekliliğini ortaya koymaktadır. Sınırlılıklar ve engeller ile kuşanmış bir kentsel mekânın kullanıcısı için memnuniyet verici olması beklenemez ve bu durumda kişilerin hareketliliğini etkileyebilir veya sosyal aktivitelerini sınırlandırabilir, ikamet ettikleri yer uygunsuz hale gelebilir veya hizmetlere ve desteğe erişim kısıtlanabilir. Bu nedenle, yerinde yaşlanmayı destekleyen toplulukların ve ortamların tasarımı, bu engellerin çoğunu hafifletmeye veya en aza indirmeye yardımcı olabilmektedir. Özellikle yaşlı yetişkinler, yapılan nicel araştırmalar neticesinde yaşam kalitesinin sağlık, aile ve sosyal ağlar, bağımsızlık gibi hususlar ile ilgili olduğunu da önemle vurgulamaktadır (Arun, 2008).

Bir önceki bölüm itibarı ile yaş dostu çözüm önerileri bağlamında “sağlıklı şehirler”, “yaşanabilir şehirler”, “yaşam boyu mahalleler” gibi farklı isimlendirmelerle birlikte özünde evrensel tasarım, erişilebilirlik ve sürdürülebilirlik kavramlarına atıfta bulunan yaş dostu çözüm önerilerinden belirlenen 8 ana ve 56 alt kriterin mahalle ölçeğinde tanımlaması yapılırken öznesinin kim olduğu sorusundan hareketle bir sınıflama yapılmasına yoluna gidilmiş; bu noktada değerlendirilmesi yapılan her bir ana ve alt kriter için temellendiği bir bağlam tespit edilmeye çalışılmıştır.

3.2.1. Ulaşım/Erişilebilirlik

Mahalle yaşantısı içerisinde kullanıcılar tarafından tercih edilme ve yer duygusunun oluşumunda mahalle içi erişilebilirliğin sağlanması önemli bir kriterdir. Burkhardt'a (1999) göre hareketliliğin özellikle yaş alma süreci ile birlikte azalmakta olduğu belirtilmekte; dolayısıyla ulaşım duyulan bağımlılık ve ihtiyaçları hem çevre ile ilgili hem de bireysel yetkinliğin çevresel taleplerle etkileşime girdiği bir platform görevi görmektedir ve yaşam kalitesinin bir dizi güçlü bağlantılı bileşenden birinin de ulaşım seçenekleri olduğu (Joseph ve Fuller, 1991) belirtilmiştir. Her yaş, cinsiyet ve sosyal grup ya da farklı kabiliyetteki bireylerin güvenli ve konforlu bir yolculuk neticesinde her noktaya erişebilmesi hiyerarşik bir kentsel ulaşım sisteminin varlığına bağlıdır (WHO, 2007). Mahalle tasarımı içerisinde belirlenen ulaşım hiyerarşisinde belirlenen her kademenin trafik yükü açısından belirli ağırlıklandırmasının olması ve belirli kurallara bağlı olması gerekli olmakla birlikte güvenli bir şekilde ulaşılması da sağlamış olacaktır. Ulaşım hiyerarşisine dâhil edilen toplu taşıma sistemlerinin durak ve istasyon alanlarının özellikle yaya kaldırımları, geçişler ve meydan alanları, avlular ve mahalle parkları ile ilişkili tutulması; yakın çevre yerleşmelere ya da kent merkezine erişimde toplu taşıma bağlantısının karşılanabilir maliyetlerde ve özelleştirilmiş araçlar vasıtasıyla sunulması mahallede yaşayan kullanıcıların çeşitliliğine de katkı sunacaktır (Cvitkovich ve Wister, 2001). Çünkü erişilebilirliğin hem karşılanabilir, hem de çeşitlilik içermesi yaşayacak kullanıcıların da hem sayıca fazlalığını, hem de nitelikleri açısından çeşitliliğini sunacaktır. Ayrıca, Cvitkovich ve Wister (2001) tarafından da vurgulandığı üzere, yaşlıların istedikleri yerlere kolaylıkla ulaşım sağlayamaması durumunda eve kapanma tehlikesi ortaya çıkmakta; kendilerine en yakın yerleri tercih ederken ulaşım hizmetinden veya mekândan memnun kalmadıkları takdirde daha uzak bir alternatif aramaya yönelmemekte ve evden hiç çıkmamayı tercih etmektedirler (An ve diğ., 2013).

Mahalle ölçeğinde tasarım yaklaşımlarının sunacağı kentsel çevrenin yaya odaklı düşünülmesi erişilebilirlikte öncelikli olsa da, taşıt trafiğinin de her yaş grubundaki kullanıcı için günümüz kent yaşamında önemli olması gerçeğini değiştirmemekte ve kamusal hizmetlere ya da açık alanlara erişimde özel araçla erişim imkânlarının da yaya odaklılığı bozmayacak ancak destekleyecek seviyede düşünülmesi gerekmektedir. Bu bağlamda bakıldığında; parklanma alanlarının toplu taşıma ve yaya odaklılığına katkı sağlayacak şekilde özellikle hareket kısıtlılığı olan kullanıcılar

yönünden irdelenerek tasarlanması ve konumlandırılması önem arz etmektedir. Ayrıca trafikte aktif olarak yer alacak olan özellikle yaşlı yetişkinlerin bilgilendirme ve yönlendirmelerin hem fiziksel, hem de zihinsel kabiliyetlerine uygun şekilde düşünülmesi gerekmekte; düzenli yapılan eğitsel faaliyetler neticesinde farkındalıkların artırılması hedeflenmelidir.

Yaş dostu olma ve mahalle kavramlarının önemine vurgu yapılmak üzere hazırlanan bu çalışma kapsamında, özellikle günümüzde gerçekleşen kentsel dönüşüm faaliyetleri neticesinde mahalle kavramından kopulduğu ve kendi içine kapalı yerleşimlerin sonuç ürünü bireylerin yabancılaştığı bir kentsel mekânın, mahalle ölçeğinde düşünülerek erişilebilirliğe ve her kullanıcı grubunu kapsayıcılığa önem veren bir tasarım süreci ile mahalle içi hareketliliği hedeflemesi neticesinde elde edilebileceği düşünülmektedir (Cao ve diğ., 2010). Tüm bu çıkarımlar neticesinde, ulaşım ve erişilebilirlik noktasında belirlenen alt kriterlerin ilişki kurduğu öznelere kim olduğu Çizelge 3.16 ile birlikte tariflenmeye çalışılmıştır.

Çizelge 3.16: Ulaşım/ Erişilebilirlik bağlamında alt kriterlerin ilişki kurduğu öznelere.

<i>Alt Kriter</i>	<i>Ölçek</i>	<i>Mekân</i>	<i>Kullanıcı</i>	<i>Yönetim</i>
Karşılabilir ulaşım maliyetleri	Kent			••
Erişilebilir, güvenli ve konforlu ulaşım	Kent- Mahalle	••		•
Ulaşım modlarında çeşitlilik		•		••
Yaş dostu araçlar ve özelleştirilmiş hizmet alanları				••
Trafik bilinci ve sürüş yetkinliği			•	••
Parklanma alanları	Mahalle	••		•
Yönlendirme - Bilgilendirme	Mahalle- Sokak	••		•

(••: 1.dereceden ilişkili özne , •:2.dereceden ilişkili özne)

Kent, mahalle ve sokak olmak üzere 3 alt ölçekte değerlendirilen ulaşım ana kriterinin karşılanabilir maliyetlerde hizmet sunması kent ölçeğinde yönetsel bir boyutu karşılamakta olup, buna ek olarak erişilebilir, güvenli ve konforlu bir ulaşımın öncelikli ilgi alanının mekân olduğu ve hem kentsel, hem de mahalle ölçeğinde ele alınması gerekmektedir. Oluşturulacak yerel politikalara bağlı yönetim tarafından yaş dostu özelleştirilmiş hizmet anlayışı ile kullanıcıların trafik bilinci ve sürüş yetkinliğini geliştirmeye yönelik eğitim desteklerinin sağlanması ulaşım kriteri adına önemli girdiler sağlayacaktır.

3.2.2. Kamusal alanlar ve yapılar

Mahalle tasarımı kamusal alanların ve yapıların kentsel altyapı anlamında çok önemli bir yeri olduğu tartışılmaz bir gerçektir. Tasarlanan alanın büyüklüğüne bağlı olarak mekânda hiyerarşik sistem dâhilinde dağılım gösteren, farklı büyüklüklerdeki kamusal açık alanların ve diğer kamusal kullanımların varlığı ile kullanıcıların gündelik yaşam içerisinde sosyal, duygusal ve fiziksel anlamda çevreden duyduğu memnuniyetin artması arasında sıkı bir bağ olduğu yapılan birçok çalışma ile kanıtlanmıştır (Wiles ve diğ, 2012). Tanımlanacak hiyerarşik sistem özelinde merkez alanı, onu çevreleyen kamusal kullanımlar ve konut alanları ile bu alanları birbirine bağlayan yaya odaklı yol akslarının bahsedildiği; bu bağlamda; özel, yarı özel, yarı kamusal ve kamusal olmak üzere farklı kesişimlerde şekillenen kamusal kullanımların (Chao, 2018) konut bahçesinden, çocuk bahçeleri ve oyun alanları, mahalle meydanı, semt parkı, pazar alanları, spor/kültür/aktivite alanlarına doğru kendi içerisinde bir bütünlük ve süreklilik barındıran bir ağ özelliği algılanmaktadır. Tüm bu alanlar aynı zamanda bir *“topluluk duygusu”* ve *“yere ait olma duygusu”*’nun yaratılması adına sosyal etkileşimi sağlayan ve bağları geliştiren, çeşitli etkinliklerin gerçekleşmesine hizmet eden mekânlar olarak kabul edilmektedirler (NSW Government, 2015).

Başarılı bir yaşlanma sürecinin birincil amaçlarından birisi de mevcut durumu iyileştirmek ve yerel düzeyde sağlık hizmetlerine erişimdeki eşitsizliği azaltmaktır ve geliştirilecek ilk eylem, hem hastanelerde hem de evde ve uzun vadeli erişilebilir sosyal hizmetlerde kaliteli sağlık hizmetleri sunmaktır. (Plouffe ve diğ, 2016).

Kamusal alanların ve merkez alanındaki kamusal fonksiyonların yürünebilir alan sınırları içerisinde, erişilebilir konumlarda yer bulması; özellikle yaşlı bireylerin kamusal alan etkinliklerine katılımlarını etkilemekte, aynı zamanda refahlarını ve yaşam kalitelerini etkileyen hayati ihtiyaçlarını da karşılamaktadır (Cvitkovich ve Wister, 2001). Yaşlı bireyler, çocuklar ve kadınlar ve farklı işlevler ve mekânlar arasında hareket ederken mahalleyi ya da yakın çevreyi yürüyerek deneyimlemekte; bu sebeptendir ki, yaya erişilebilirliği standartlara uygun, güvenliği sağlayacak önlemler ile kuşatılmış ve diğer çeşitli işlevler ile zenginleştirilmiş bir mekân deneyimi sunmalıdır. McCormack ve arkadaşları (2010) tarafından da açık alanların güvenliğinin, olanakların mevcudiyetinin, bakımın, estetiğin ve açık alanların yakınlığının sağlanmasının daha yüksek fiziksel aktivite uygulamaları ile

ilişkilendirildiği belirtilmektedir. Dolayısıyla, demografik değişiklikler ve rekreasyon katılımı ve eğilimleri, açık alan kullanımı ve planlaması üzerinde etkili olacaktır.

Çevresel tasarım yoluyla geliştirilebilecek “sosyal izleme”ye yönelik önlemler ile daha güvenli kamusal alanlar oluşturulabilir, böylelikle psikolojik açıdan her yaş grubu için huzurlu bir mekân deneyimi sunulmuş olacaktır. Bu noktada algılanabilir bir çevre ve insan ölçeğine saygılı bir yapıli çevre ile çevrelenmiş kamusal alanların varlığı önemli bir hususu oluşturmaktadır. Canlı bir yaş dostu mahalle ortamının sağlanması yolunda tanımlı ve yalın bir faaliyet için ayrılmış alanlar yerine, esnek ve farklı kullanımlara açık alanların olması mekânı hem verimli, hem de güven hissi içerisinde kullanmanın güzel bir tezahürü olacaktır.

Kentsel çevrenin fiziksel sağlık koşulları da kamusal alan deneyiminde ve memnuniyetinde anahtar bir role sahip olmakta; estetik kaygılar, temizlik, hava ve su kalitesinin devamlılığı, gürültü ve trafiğin azaltılması, özellikle yaşlılar tarafından kamusal alanların sıklıkla kullanılmasına katkıda bulunmaktadır (WHO, 2007). Günün yoğun saatlerinde yoğun trafik ile iç içe kamusal alanlardaki gürültü seviyeleri özellikle yaşlıların başkalarıyla etkileşimini etkilemekte; mekânsal organizasyon, dış mekân oturma elemanları ve şehir mobilyalarının tümü, kullanıcıların rahat bir şekilde dinlenmelerini ve iletişim kurmalarını sağlayan önemli enstrümanlar olarak karşımıza çıkmaktadır (Michael ve diğ, 2006).

Tüm bu çıkarımlar neticesinde, kamusal alanların ve yapıların yaş dostu olması noktasında belirlenen alt kriterlerin ilişki kurduğu öznelere kim olduğu Çizelge 3.17 ile birlikte tariflenmeye çalışılmıştır.

Çizelge 3.17: Kamusal alanlar ve yapılar bağlamında alt kriterlerin ilişki kurduğu öznelere.

<i>Alt Kriter</i>	<i>Ölçek</i>	<i>Mekân</i>	<i>Kullanıcı</i>	<i>Yönetim</i>
Mekânsal hiyerarşi ve dengeli dağılım gösterir	Kent-Mahalle	••		•
Fonksiyonel çeşitlilik içerir	Mahalle	••		•
Kolay erişilebilir, yürünebilir	Mahalle-Sokak	••		
Engelsiz ve güvenli		••		
İnsan ölçeğine duyarlı ve algılanabilir		••		•
Yönlendirici ve bilgi verici		••		•
Duyusal doğal/yapay faktörler (gürültü, koku, aydınlatma, temiz çevre, hava koşullarına uyumluluk vb)		••		•

(••: 1.dereceden ilişkili özne, •:2.dereceden ilişkili özne)

Kent, mahalle ve sokak ölçeğinde kamusal alanların ve yapıların; her kullanıcı grubu için erişilebilir olması ve yürüme mesafesinde düşünülmesi, hem yaş açısından hem de engel durumu açısından hareket kısıtlılıkları yaşayan bireylerin engelsiz ve de güvenli şekilde aktif olarak kullanımının sağlandığı, mekânın algılanması noktasında insan ölçeğine duyarlı, farklı kullanım ve aktivitelere ev sahipliği yapan, gerektiği noktada yön bulma açısından mekânı deneyimleyen bireylere bilgi verici ve mekânsal bir hiyerarşinin parçası olan alanlar olması her ölçekte mekana referans veren kriterler olarak değerlendirilmiştir. Oluşturulan mekânın yönetsel boyutunda ise belirlenen strateji ve politikalar ışığında alınan yapılaşma kararlarının yönlendirici nitelik taşıyacağı öngörülmektedir.

3.2.3. Konut alanları

Barınma alanları ve çevresi, mahallede yaşayan bireylerin fiziksel çevre ile en fazla etkileşime girdiği ölçek olarak kilit bir role sahiptir.

Şehirlerde özellikle yaşlılar için barınma sadece türe göre değil, aynı zamanda maliyete göre de sınırlı seçenekler sunmakta; soylulaştırma nedeniyle yaşlıların yerinden edilmesi önemli bir sorun halini almaktadır. Uzun süreli, uygun fiyatlı konut, şehirlerde yaşayan birçok kişi için önemli bir endişe kaynağı iken ani yer değiştirme olasılığı, bakım düzenlemelerini yeniden yapılandırılması, tanıdık olmayan ortamlarda yaşamaya uyum sağlama ve duygusal destek sağlayan sosyal bağlantıları kaybetme ile karşı karşıya kalabilecek yaşlı insanlar için özellikle denge bozucu bir özellik olabilmektedir.

Kullanıcıların çeşitliliği bir yana bireylerin çocukluktan yaşlılık dönemlerine değin günün büyük çoğunluğunu (özellikle yaşlı bireylerin günün %80'ini) evde geçirdiği gerçeği ile birlikte konut ve çevresinin önemi de yaş dostu olma noktasında değerli bir noktaya taşınmaktadır. Yerleşimlerdeki özellikle yaşlı bireyler, yalnızca konutla değil, konutun etrafındaki alanla da meşgul olan kentsel çevrede temel ihtiyaçlarını karşılamakta zorluk çekmektedir.

Konut alanlarının tasarımında kent bütününde belirlenen arazi kullanım kararları neticesinde mevcut ya da gelişme konut alanlarının erişilebilirlik ve doğal çevre ile ilişkisi bağlamında mahalle ölçeğinde belirli bir alansal büyüklük dâhilinde düşünülmesi ve daha kompakt bir gelişimin öngörülmesi özellikle kent merkezine

erişimde zorluk yaşayabilecek kırılgan grupların daha aktif olmasına imkân verecektir. Konut, ticari ve ortak kullanımları entegre eden uygun bir işlevsel karışım, insanları çeşitli programlarda dışarı çıkmaya ikna etmekte; bunun fizik mekanda sokak bağlantısı, düzeni ve blok boyutu ile ilişkili olduğu ve bir mahallenin ne kadar erişilebilir olduğunun bir göstergesi olduğu ifade edilmektedir (Chau ve Jamei, 2021). Konut yoğunluğu, '*gelişen şehir hayatı*' ve '*gözle görülür canlı bir kamusal sokak hayatı*' için önemli bir koşul olarak kabul edilen insan yoğunluğunu ifade etmekte olup; karma kullanımlı, daha iyi bağlantılı ve daha kompakt mahallelerde yaşayan yaşlı yetişkinlerin, destinasyonlar ve evler arasındaki yürüme mesafeleri kısaldığı için aktif olma olasılıkları daha yüksek olduğu ifade edilmektedir (Frank ve diğ, 2005).

Yapılı çevrenin yürünebilirlik düzeyini etkileyen diğer faktörler ise; daha düşük hız limitleri ve daha fazla yol geçişi olan araç trafiğinden yaya güvenliği, yaya akslarının birbirlerine bağlanabilirliği, suç ve şiddete karşı kamu güvenliği, gölgeleme ve rahatlık için ağaçlar ve bitki örtüsü, görünürlük için yeterli aydınlatma, yön bulma için ayırt edici tabelalar, kullanıcı dostu şehir mobilyaları ve engelsiz erişime sahip kapsayıcı kentsel tasarım girdileri olarak sıralanabilir (Chau ve Jamei, 2021).

Burby ve Rohe tarafından yapılan araştırma sonucu (1990), konutun kendi iç mekân tasarımının ötesinde çevresi ile kurduğu bağ da önemli bir yaş dostu olma kriteri olarak düşünülmekte; aşinalık, iyi kalite ve güvenlik gibi parametrelerin özellikle yaşlı bireyler olmak üzere tüm kullanıcılar için konut alanları seçimini etkilediği yapılan birçok çalışma ile kanıtlanmış durumda olduğu ifade edilmektedir. Kaliteli mahalleler, sosyal etkileşimi, güvenliği ve barınma memnuniyetini artıran özelliklere sahip olma eğilimindedir ve bu nedenle yaşlılar tarafından tercih edilmektedir.

Konut alanının tasarımında iç mekânların yaş ile bağlantılı düşünülmesi ilerleyen süreçlerdeki hareketlilikteki azalma ile doğrudan ilişkili (Menec ve diğ, 2011) olmakla birlikte, yaşlanma süreci ile azalan hareket kabiliyetine yönelik esnek çözümlerin hem karşılanabilir maliyetlerde sunuluyor olması, hem de esnek mekânsal düzenlemeler neticesinde ihtiyaçlara cevap veriyor olması başarılı bir konut alanı düzenlemesi ile sonuçlanacaktır. Kişisel özellikler ve çevresel koşullar, zaman içerisinde değişim gösterse de, mekânın sosyal bağlılığı sağlamadaki rolü her zaman dinamik kalmaktadır.

Kentsel mekânın tasarımı sürecinde yerleşimlerin fiziksel niteliklerinin yanı sıra o alanda yaşayanların mekânsal, toplumsal, sosyo-kültürel ve çevresel etkiler bağlamında sürekli bir devinim içerisinde birbirlerini şekillendirdiği kabulü ile meydana gelen yeni formlar yapı yüksekliği, yapı dizilimi, parsel büyüklüğü, yapı adası şekli, sokak dokusu gibi morfolojik özelliklerle kentsel tasarım olarak kendini göstermektedir. Dolayısıyla, kentsel yapılar ve diğer unsurlar arasındaki ilişkiye aracılık eden kentsel mekân, kentsel tasarım için önemli bir argüman olarak görülmektedir (Usta, 1995; akt. Akyıldız ve Akbaş, 2020).

Yapı ölçeğinde bakıldığında ise, hem konut iç mekânında çevresel koşullara uyum noktasında yaşam kalitesini artırıcı özelliklerin sağlanması, hem de dış mekân ile ilişkisinin her daim maksimumda tutulması öncelik taşınmalı; özellikle yaş bağlamında çocukların ve yaşlıların ev ve çevresinde en fazla zaman geçiren grup olduğu düşünülünce her iki grubun da kapalı ve açık alan bağlantısının iyi düzenlendiği bir mekân tercihinde bulunacağı aşîkârdır.

Konutun iç mekânının yetersiz kalması, özel ve kamusal alanın bulanıklaşmasına yol açmakta; bu nedenle, bu yerleşimlerdeki kamusal alanlar çok katmanlı ve çok boyutlu varlıklar haline gelmektedir. İyi tasarlanmış bir iç-dış mekân bağlantısı ile; yere bağlılığın ve yaşlı yetişkinlerin kimlik, bağımsızlık duygusunun korunmasına iyi bir ortam yaratacağı, dolayısıyla güvende hissetme duygusunun sağlanacağı düşünölmektedir.

Fitzgerald ve Caro (2014) tarafından evrensel tasarım özelliklerine benzer şekilde, “ziyaret edilebilirliği” olan bir konutun üç temel özelliğinin sıfır basamaklı bir giriş, daha geniş kapılar ve ana katta en az bir adet küçük tuvalet alanının olduğu, sonuç itibarıyla ziyaret edilebilirlik ilkeleri ile erişilebilirliğin teşvik edilerek engellerin ortadan kaldırıldığı ifade edilmektedir. Evrensel tasarım ilkeleri ve ziyaret edilebilirlik ilkeleri, evde yaşayanlar veya hareket zorluğu çekenler için önemli görölmektedir. Bu noktada; çocuk, yaşlı veya engelli kullanımına öncelik sağlayacak tasarım girdilerinin sağlanmasının önemi üzerinde durulması gerekliliğı gözler önüne serilmektedir.

Tüm bu çıkarımlar neticesinde, konut ve çevresinin tasarımında yaş dostu bir yaklaşımın oluşmasında etkili olacağı düşünölen alt kriterlerin ilişki kurduğu öznelerin kim olduğu Çizelge 3.18 ile birlikte tarîflenmeye çalışılmıştır.

Çizelge 3.18: Konut alanları bağlamında alt kriterlerin ilişki kurduğu öznelere.

<i>Alt Kriter</i>	<i>Ölçek</i>	<i>Mekân</i>	<i>Kullanıcı</i>	<i>Yönetim</i>
Alan büyüklüğü ve algılanan yoğunluk	Kent- Mahalle	••	•	
Karşılabilir konut seçenekleri ve düzenlemeler			•	••
Güvende hissetme	Mahalle- Sokak	••		•
Çevresel koşullara uyum (ısıtma, soğutma, hava şartlarından faydalanma/sakınma vb.)	Sokak- Yapı	••		
Mekân tasarımı ve düzeninde çeşitlilik-Esnek tasarım imkânı		••		
İç-dış mekân bağlantısı		••		
Çocuk, yaşlı ve engelli kullanımına öncelik sağlayacak tasarım girdileri		••		

(••: 1.dereceden ilişkili özne, •:2.dereceden ilişkili özne)

Mahalle ölçeğinin genellikle konut alanları ile ilişkili olduğu vurgusundan hareketle belirlenecek sınır ve büyüklüğün, dolayısıyla mekânda algılanan yoğunluğun, konut alanlarında özellikle çocuk ve yaşlılara yönelik alınacak güvenlik tedbirlerine yönelik mekân düzenlemeleri ile güven ortamının sağlanması, yapı ve sokak ile ilişkili olarak ısıtma, soğutma ya da hava şartlarından faydalanma/sakınma gibi farklı iklimsel girdilere yönelik mekân kurgusundaki tasarlanan nüanslar, mekânın tasarımının farklı kullanıcı, farklı aktiviteler, hatta farklı iklimsel koşullar noktasında çeşitlilik ve esneklik göstermesi, yapı ve sokak ölçeğinde olmak üzere iç-dış (ya da kapalı ve açık) mekânlar arasında akışkanlığın sağlanması ve son olarak yaş dostu olmanın gerektirdiği bazı tasarımsal girdiler (örn. bank sayılarının fazlalığı, umumi tuvaletlerin olması, yürüyüş yollarının hemzemin seviyede sürekliliği, bina girişlerinin erişilebilir ve görünür olması vb.) mekânın özne olarak değerlendirildiği kriterlerdir. Bunların dışında, konut tipolojisinde sağlanacak çeşitlilik ve seçenekler farklı kullanıcıların bir arada yaşaması adına değerli, dolayısıyla sosyal bütünleşme için de önemli görülmektedir. Farklı toplumsal kimliklerin varlığı ve ekonomik açıdan gelir yapılarının farklılaşmasının sağlanması amaçlanmalıdır.

3.2.4. Doğal çevre

Kentsel alanda tasarım yapılırken tasarım yapılacak alanın belirlenmesi ile birlikte tasarıma girdi sağlayacak doğal çevre faktörlerinin incelenmesi, kullanıcı ya da yaklaşım ne olursa olsun, öncelik verilmesi gereken önemli bir noktaya

dokunmaktadır. Topografik etmenlerin şekillendirdiği alanlar, özellikle de yükseltisi olan tepelik bölgeler, kullanıcılar için sürprizli mekânlar sunmanın ötesinde erişilebilirlik ile ilgili birtakım sıkıntılar da yaratma eğilimi gösterebilmektedir (Fitzgerald ve Caro, 2014). Aynı şekilde iklimsel değişimlerde her mekânda ayrı bir tasarım yaklaşımını gerekli kılmakta, ancak tasarımın doğası gereği doğal çevrenin yadsındığı bir görüş olmayacağı da açıktır. Hem topografik koşullar, hem de iklimsel faktörler ışığında yaratılan mekânların kullanıcısı ile etkileşimi de, dolayısıyla işlevselliği ve canlılığı da daha farklı bir boyut kazanmaktadır.

Farklı iklimsel koşullar altında kent mekânının kullanılması da tasarımın ne denli başarılı olmasına bağlı bir durumdur. Kamusal alanların tasarımı ve yapısal özellikleri iklim ve coğrafyaya göre farklı biçimlerde ele alınmalı; yaşanabilecek iklimsel değişimlere, ki iklim değişikliği günümüzün en büyük gerçeği olarak karşımızda durmaktadır, adapte edilebilir, esnek yaklaşımlara sahip farklı mekânsal düzenlemeler ile kullanıcılarına hizmet eden mekanlar oluşturulmalıdır. Kent bütününde oluşturulacak hiyerarşik bir yeşil sistemden yapı ölçeğinde yapılacak bir tasarım girdisine değin iklimsel koşulların göz önünde bulundurulması esas olmalıdır.

İklimsel koşulların mekân tasarımını yönlendirici bir etkisinin olması, özellikle yönlenme ve rüzgâr yönlerinin konut alanları ve açık alanların şekillenmesinde, hava dolaşımının ve doğal aydınlatmanın sağlanması noktasında önemli bir tasarım girdisi olarak görülmektedir.

Bireyler yaşlandıkça iklim, beslenme, rakım, yaşadıkları şehirlerin tasarımı ve çevre kirliliğinden giderek daha fazla etkilenmektedirler. Tüm vücut sistemleri ve organları, küçük çevresel değişikliklerden kademeli olarak aşınmaya ve yıpranmaya maruz kalır. Aynı şey çocuklar, hastalar ve engelliler için de geçerlidir. Bu nedenlerle yaşlıların, çocukların, engellilerin ve hastaların bu ürünlerden ve yaşam alanlarından yararlanmalarını sağlayacak çeşitli ürün ve yaşam alanı tasarımlarının oluşturulması halk sağlığı, üretkenlik ve yaşam kalitesi açısından önemlidir (Akın ve Önal, 2016).

Doğal çevredeki topografik özellikler ve eğimler, arazinin iyi tanımlanması ve anlaşılması için birincil temel olacaktır. Yaşam alanlarının oluşumunda farklı özelliklerin yoğunluğu ve kentsel form üzerindeki etkisi, kentsel imaj ve estetik kalite, çevresel sürdürülebilirlik, iklimsel konfor ve etkisi, doğal alanların öncelik taşımaya ve mekânın üretimine rehberlik etmelidir.

Sürdürülebilirliğin sağlanması adına tüm dünyada kent bütününden yapı ölçeğine kadar yaşam kalitesini artırıcı, yaşanabilir alanların yaratılması ve gelecek nesillere aktarılmasına yardımcı olma noktasında enerji verimliliğini savunan, hava ve su kalitesinin sürekliliğini sağlayan, deprem, sel, kuraklık, tsunami, yangın, heyelan gibi doğal afetlere karşı dirençli alanlar yaratmanın önemi kentsel bir mekân tasarımında öncelikli hedefler olarak görülmelidir. Hem kent bütününde, hem de mahalle ölçeğinde doğal ve tarihi kaynakların korunması önemli bir husus olarak ön plana çıkmaktadır. Korunması gerekli bu alanların koruma-kullanma dengesi içerisinde yaşamın içerisine dâhil edilmesi ancak kullanıcıların bu dengeyi gözetir şekilde rekreatif faaliyetlere katılımı ile canlı bir doğal yaşam alanı yaratabilecektir.

Tüm bu çıkarımlar neticesinde, doğal çevrenin yönlendirici etkisinin ve yaş dostu bir yaklaşımın oluşmasında etkili olacağı düşünülen alt kriterlerin ilişki kurduğu öznelere kim olduğu Çizelge 3.19 ile birlikte tariflenmeye çalışılmıştır.

Çizelge 3.19: Doğal çevre bağlamında alt kriterlerin ilişki kurduğu öznelere.

<i>Alt Kriter</i>	<i>Ölçek</i>	<i>Mekân</i>	<i>Kullanıcı</i>	<i>Yönetim</i>
İklimsel koşullar	Tüm ölçekler	••		
Enerji verimliliği		•		••
Topografik etmenler	Kent-Mahalle	••		
Hava/su kalitesi		••		•
Korunması gerekli doğal alanlar		••		•
Sağlıklı gıdaya erişim		••		•
Doğal afetlere karşı dirençlilik	Kent-Yapı	••		•

(••: 1.dereceden ilişkili özne, •:2.dereceden ilişkili özne)

Çoğunlukla kent-mahalle ölçeğinde olmakla birlikte tüm ölçeklerin kısmen etkilendiği, kullanıcıların ihtiyaçlarına yönelik doğal çevreden gelen bir vurgu ile yön verilmesinin tasarımın yere özgü şekillenmesine imkân tanıyacağı öngörülmektedir.

Farklı iklimsel koşullar altında belirlenen tasarım kararlarının şekillenmesinde özellikle topografik etmenlerin yol şemasının oluşturulması, konut alanlarının konumlandırılması ve doğal etmenler (rüzgâr, güneşlenme gibi) ile etkileşimi noktasında, yapılaşmış çevrenin doğaya minimum zararla entegrasyonu ve dolayısıyla taşıt trafiği, çöp yığınları, konut alanlarındaki yakacak madde çeşidi gibi değişkenlere

bağlı gelişebilecek hava/su kalitesinin devamlılığı, yapı ölçeğinden kent ölçeğine değin değişen iklimsel koşullarda enerji verimliliğinin sağlanması, arazi yapısına bağlı olarak belirlenen konut alanlarının yer seçiminin doğal afetlere karşı dirençli alanlar yaratacak şekilde kurgulanması, en önemlisi ise yerel kaynaklara bağlı kalarak sağlıklı gıdaya erişimin en küçük ölçekte bahçelerden kentsel ölçekte büyük tarım alanlarına kadar bir bütünlük içerisinde mekâna atıfta bulunularak hareket etmesi gerekmektedir.

3.2.5. Estetik tasarım ve yer duygusu

Kent mekânının çekici ve canlı olmasının özünde; gelenekselden geleni ön plana çıkarması, özgün bir kimlik sunması, görsel açıdan estetik ve insan ölçeğinde bir deneyim yaşatması, iç ve dış mekânların geçirgen bir özellik göstermesi ve insanlara sosyalleşme imkânı veren karşılaşma mekânları sunması gibi parametreler yatmaktadır.

Mekân kalitesinin arttırılması ve toplumsal değerlerin korunması/yeniden üretilmesi noktasında kaliteli bir yapısal çevre, coğrafi ve kültürel değerlerini gözeten ve ön plana çıkması adına başarılı bir mimari dil kullanan mekânların kullanıcı tarafından benimsenmesi daha kolay ve çabuk olacaktır.

Hiyerarşik bir kurgu ile oluşturulan kentsel mekânın okunabilirliğinin ve deneyimleme sürecinin daha kolay olacağı, buna mimari estetiğe sahip odak noktaları ile ilgi çekiciliğin ekleneceği ve sonuç itibarıyla mekânlar arasındaki geçirgenliğin üst düzeyde sağlanabileceği görülecektir.

Günlük aktiviteler sırasında özellikle fiziksel ve mental açıdan kısıtlılıkları olanlar açısından keyif veren mekânların varlığı hem aktivite yapmaya teşvik, hem de ruhsal bir doyum sağlayacaktır. Kalınkara ve Arpacı (2013) tarafından yapılan değerlendirmede; özellikle yaşlı bireyler başta olmak üzere, bireylerin yakından ve sürekli deneyimleme imkânı buldukları mağazalar, postaneler, ibadet alanları, aktivite ve yaya odaklı kullanılan diğer alanlar dâhil olmak üzere yakındaki olanakları kendilerine ait olarak görmekte oldukları; çevreye erişim kolaylığının bir yere ait olma duygusunu artırdığı ve dolayısıyla yaşam kalitesini iyileştirdiği belirtilmektedir.

Tüm bu çıkarımlar neticesinde, estetik tasarım ve oluşan yer duygusunun etkili olacağı düşünülen yaş dostu bir yaklaşımın oluşmasında alt kriterlerin ilişki kurduğu öznelere kim olduğu Çizelge 3.20 ile birlikte tarifenmeye çalışılmıştır.

Çizelge 3.20: Estetik tasarım ve yer duygusu oluşturma bağlamında alt kriterlerin ilişki kurduğu özneler.

<i>Alt Kriter</i>	<i>Ölçek</i>	<i>Mekân</i>	<i>Kullanıcı</i>	<i>Yönetim</i>
Hiyerarşik bir kurgu	Kent-Mahalle	••		•
Verimli ve paylaşımlı alan kullanımları	Mahalle	••	•	
Odak noktaları		••		•
İnsan ölçeğinde tasarım, okunabilirlik ve ilgi çekicilik	Mahalle-Sokak	••		
Karşılaşma mekânları		••		
Görsel ve mimari estetik	Sokak-Yapı	••		
Geçirgenlik		••		

(••: 1.dereceden ilişkili özne, •:2.dereceden ilişkili özne)

Estetik tasarım kalitesi yüksek, kimlikli ve yer duygusunu veren bir tasarımın oluşturulması noktasında hiyerarşik bir kurgu ile odak noktalarına vurgu yapan, ortak bir mimari dilin geliştirildiği, insan ölçeğinde okunabilir ve ilgi çekici karşılaşma mekânları oluşturan, açık-kapalı ya da özel-kamusal mekânlar arasında geçirgen bir yaklaşımı benimseyen alanların mekâna yönelik referanslar içerdiği düşünülmektedir. Burada hiyerarşik bir kurgu içerisinde odak noktalarının belirlenmesi ve vurgulanmasının yönetsel boyutu da göz ardı edilmemeli, geliştirilecek politikalar ile mekânsal kararlar arasında denge gözetilmelidir. Yaş dostu bir tasarım anlayışında özellikle farklı yaş gruplarının bir aradalığı ön plana çıkarılmalı, aynı mekânda kuşaklararası etkileşime imkân veren farklı aktivitelerin birlikteliği oluşturulmalıdır.

3.2.6. Katılım, toplumsal içerme ve saygı

Dünya Sağlık Örgütü (2007) saygı ve sosyal içermeyi yaş dostu bir alanın unsurları olarak dâhil etmiş; bağımsızlığı sürdürmek, toplumun geri kalanı ile bütünleşmiş hissetmek ve bireyin kendisini sosyal olarak tanımlaması, benlik saygısını artırmak ve değerli sosyal etkileşimler inşa etmek için zorunlu araçlar sağlayan sosyal içermenin (Scharlach ve Lehning, 2013) temel bir belirleyici olduğu açıkça ifade edilmiştir. Bu durum, yaş bağlamında özellikle çocukların ve yaşlıların, ayrıca fiziki engeli olan bireylerin haklarını kentsel vatandaşlıkla ilişkilendirme üzerine kuruludur.

Yaşlı yetişkinlerin sosyal etkileşimleri, gençlere oranla içinde yaşadıkları çevrenin sosyal ve fiziksel yönlerini içeren faktörlerden daha fazla etkilenme eğilimindedir (Fiori ve diğ., 2006). Bireyler yaşlandıkça sosyal yaşamlarında daha az aktif hale

gelmekte ve dolayısıyla sosyal iletişim ağıları da aynı oranda sınırlanmaktadır. Lawton ve Nahemow (1973) tarafından da belirtildiği üzere, sosyal çevrenin sunduğu olanaklara bağlı olarak iletişimdeki rahatlığın gelişeceği, çevrenin sunacağı önemli sosyal ve fiziksel unsurların varlığının zihinsel sağlık ve depresyonu ortadan kaldıracak düzeyde sağlanamamasının neticesi iyi sosyal etkileşimlere sahip olamama olarak yorumlanmaktadır (Koohsari ve diğ, 2015).

Kentsel ortamların yaşlı insanların daha yüksek bir izolasyon ve yalnızlık riskine maruz bırakabileceğine dair ortaya çıkan kanıtlar bulunmakta, çünkü yaşlı insanların sosyal esenliği nüfus ve hizmetlerdeki değişiklikler ve suç seviyeleri gibi sosyal konulardaki değişikliklere uyumsuzluk göstermeye daha yatkın görülmektedir (Kneale, 2012). Kayıt dışılık içinde çürüyen bir kentsel ev, yaşlı insanlara daha büyük bir kapana kısılmışlık duygusu getirebilir ve bu onların bir öz kimlik duygusunu sürdürme yeteneklerini sınırlayabilir (Buffel ve diğ, 2012). Sosyal etkileşimin yüksek olması ve toplumsal içermenin dışa tezahürü katılımın etkin bir şekilde gerçekleşiyor olması ile ilişkili olup; bu ifadenin ana çıktısı, aktif yaşlanma politikalarının, insanlar yaşlandıkça bireysel, örgütsel ve toplumsal düzeylerde refahı ve katılımı teşvik eden ve artıran kapsamlı stratejiler içermesi gerektiğidir (Walker, 2002). Yakın zamanda yapılan araştırmalar özellikle yaşlı grupların ve toplumun kırılgan gruplarının öznel olarak iyi hissetmelerinin komşuluk ilişkilerinden etkilendiğini kanıtlamaktadır (Greenfield ve diğ, 2015).

Toplumun kırılgan gruplarının özellikle yaş bağlamında bakıldığında yaşlı bireylerin kent mekânında aktif olarak yer almasının temelinde aktif yaşlanma yaklaşımının, dolayısıyla katılımın aktif/pasif ya da politik olarak gerçekleşmesine imkân verecek düzenlemeleri içeren alanların ve aktivitelerin çeşitliliğinin, sağlanan her türlü rutin ya da temel servislerin (sağlık hizmetleri, ulaşım hizmetleri, eğitim hizmetleri, günlük temel ihtiyaçlara yönelik servisler vb.) toplumun geri kalanı tarafından gönüllülük esaslı ile desteklenmesi, bu gönüllülük esasında nesiller arası ilişkilerin etkin rol alması ve netice itibarıyla güvende hissedilen ve topluluk hissi oluşturan bir yaşam ortamının sunulması hedeflenmelidir.

Tüm bu çıkarımlar neticesinde, katılım, toplumsal içirme ve saygı kavramlarının yaş dostu bir yaklaşımın oluşmasında etkili olacağı düşünülen alt kriterlerin ilişki kurduğu öznelere yönelik çıkarımlar Çizelge 3.21 ile birlikte tariflenmeye çalışılmıştır.

Çizelge 3.21: Katılım, toplumsal içerme ve saygı bağlamında alt kriterlerin ilişki kurduğu öznelere.

<i>Alt Kriter</i>	<i>Ölçek</i>	<i>Mekân</i>	<i>Kullanıcı</i>	<i>Yönetim</i>
Güvende hissetme	Tüm ölçekler		••	•
Nesiller arası iletişim - Saygılı davranış biçimleri geliştirme			••	•
Hizmetlerde kapsayıcılık ve hizmetlere erişilebilirlik	Kent-Mahalle		••	•
Katılım türlerinin çeşitliliği (aktif/pasif/politik vb.)			•	••
Aktivite ve katılımcı çeşitliliği		•	••	
Gönüllülük			••	•
Yaşam memnuniyeti ve aidiyet duygusu- topluluk hissi	Mahalle	•	••	

(••: 1.dereceden ilişkili özne, •:2.dereceden ilişkili özne)

Özellikle kent-mahalle ölçeğinde sosyal boyutun en önemli ayağını oluşturan katılım konusunda asıl öznenin kullanıcı olduğu; bu bağlamda farklı katılım türlerinin sağladığı çeşitlilik ortamında farklı kullanıcı gruplarının ve aktivitelerin varlığının da çeşitleneceği, gönüllülük esasına dayalı bir sistemde kullanıcıların kendi gelecekleri hakkında karar vermesine imkân verilerek yaşam memnuniyeti ve aidiyet duygusunun pekiştirileceği, böylelikle bireylerin kendilerini güvende hissedeceği varsayılmaktadır. Nesiller arası etkileşimin desteklenmesi noktasında farklı yaş gruplarının eğitim faaliyetleri kapsamında bir araya getirilmesi, deneyimlerin aktarılması ve yaşlı kesim için de aktif bir çevrenin yaratılması noktasında değerli görülmektedir. Kent-mahalle ölçeğinde verilen hizmetlerin yaş dostu olmasının ölçütü olarak kapsayıcılık ve kolay erişimin sağlanması olarak bakılmakta; esas özne kullanıcı olarak görülse de yönetim boyutunun da bu katılım ve toplumsal içerme ortamının yaratılmasında yürüteceği sosyal politikaların ve eylemlerin de yadsınamaz bir öneme sahip olacağı düşünülmektedir.

3.2.7. Yönetişim-Strateji ve politikalar

İnsanlar yaş alma ile birlikte emeklilik ve/veya sağlık sorunları nedeniyle işlerini azaltma veya çalışmayı bırakma eğilimindedirler. Ekonomik olarak kendini piyasa içerisinde ayakta tutmaya çalışan bireyler ise yaş ayrımcılığı sistemi nedeniyle daha düşük ücret almakta veyahut eğer uygunsa emeklilik maaşı almaktadır. Ülke genelinde yaş ile ilgili politik bir çerçevenin oluşturulması ve hem sosyo-ekonomik yaşam içerisinde stratejik kararlardan eylem alanlarına kadar geniş bir skalada yaşa bağlı

yaşanan problemlerin giderilmesine yönelik sosyal politikaların üretilmesi önemli bir girişim olacaktır.

Doğum oranındaki düşüş ve yaşam beklentisindeki artışın eşlik ettiği yaşlı nüfusun dolayısıyla emekli sayısındaki yükselişin sosyal güvenlik sistemine yansımakta iken; bu durum ayrıca, sistem için yeni finansman kaynakları arayışını gündeme getirmektedir. Bu kapsamda, yaşlı nüfusun gelecekte de korunması için yasal emeklilik yaşının 65'ten 70'e çıkarılması eğilimi tartışılmakta; sonuç olarak 55-65 yaş grubunda işgücüne katılma oranı ve istihdam oranının artacağı düşünülmektedir (Özen ve Özbek, 2017).

Ekonomik eylem odaklarında yaşa bağlı olarak özellikle emeklilik süreci ile birlikte ekonomik bir içerme politikasının olmaması yaşlıları ekonomik güvensizliğe iterek yaşlı yoksulluğuna neden olmaktadır. Yaşlı yoksulluğu temel olarak işgücü piyasasındaki eşitsizlik, sosyal güvenlik sisteminin yetersizliği, kayıt dışı istihdam veya düşük emeklilik maaşlarının bir sonucu olarak karşımıza çıkmaktadır (Karadeniz ve Öztepe, 2013). Sosyal güvencelerin kapsamının yeterli düzeyde olmadığı az gelişmiş ülkelerde bu duruma yönelik risk daha hissedilir vaziyette olacak ve bu bölgelerde yaşayan bireylerin çoğunlukla aile desteğine güvenmekte olduğu açıkça görülecek (Danış, 2009); bu da bağımlı olan nüfusun artışı ile sonuçlanacaktır.

Kent mekânında aktif bir toplumun yaratılmasının sosyal politikalar yolu ile eşitlikçi haklara sahip, devlet eli ile yapılan girişimcilik desteklerini, mevcut olanakları kullanan ve özellikle yerel kaynakların sürdürülebilirliğine katkı sunan bir toplumun oluşturulması ile mümkün olacağı düşünülmektedir. Oysaki girişimcilik destekleri, işverene teşvik ve adil ücret politikaları ile birlikte sağlanacak istihdam seçenekleri hem ekonomik içermeye yardımcı olacak, hem de yaratılan istihdamın kuşaklararası iletişimi geliştireceği öngörüsü ile deneyimin aktarımı sağlanmış olacaktır. Bu noktada, sivil toplum destek programlarının da dâhil edildiği, ekonomik ve toplumsal içermeye yönelik bilinçlendirme ya da var olanı ileri taşıyacak eğitim olanaklarının yaratılmasının önemi büyüktür (Özen ve Özbek, 2017).

Bir diğer konu ise, sosyal hizmetlere erişilebilirlik noktasında yaratılan sosyal politikaların yeterliliğidir. Düşük gelir veya yetersiz finansal koşullar, özellikle yaşlı yetişkinlerin ihtiyaç duydukları sağlık hizmetlerine erişimini engelleyebilmekte; bu nedenle sağlık ve sosyal hizmetlerin insan merkezli olması ve kaliteli sağlık hizmetini

teşvik etmesi gerekmektedir (Warth, 2016). Ayrıca demografik değişim sonucu temel göstergelerden birisi olan göç olgusu da sosyal politikaların başlıca konularından birisini oluşturmakta; Buffel, Phillipson ve Scharf (2012), “*kentsel alanlardaki göçmen nüfusun büyümesi göz önüne alındığında, yeni kentsel vatandaşlık biçimleri geliştirmenin özellikle önemli olacağını*” savunmaktadır. Bu nedenle, yaş dostu girişimler, özellikle yaşlı göçmenlerin kentsel alanlardaki güvencesiz yaşam koşulları nedeniyle dezavantajlı olma riski altında olduklarından, yaşlanan göçmen nüfusun özel ihtiyaçlarını ve koşullarını dikkate almalıdır.

Ülke ölçeğinden daha alt ölçeklere doğru gelindiğinde, özellikle sosyal politikalar yoluyla elde edilmeye çalışılan eşitlikçi ortamın farklı sektörler arasındaki işbirliği ve katılıma bağlı olduğu, planlamanın bunun koordinasyonu noktasında önem kazandığı, ve yönetimlerin (merkezi ya da yerel) hem sosyal politikalar hem de alt ölçekte çevre bakım ve onarım hizmetleri, kentsel altyapı hizmetleri ve imar faaliyetleri yönünden yaş dostu olmayı teşvik edecek faaliyetleri yerine getirmesi gereklidir.

Tüm bu çıkarımlar neticesinde, yönetişimin sağlanması, strateji ve politikaların üretilmesi bağlamında kavramlarının yaş dostu bir yaklaşımın oluşmasında etkili olacağı düşünülen alt kriterlerin ilişki kurduğu öznelere yönelik çıkarımlar Çizelge 3.22 ile birlikte tariflenmeye çalışılmıştır.

Çizelge 3.22: Yönetişim-strateji ve politikalar bağlamında alt kriterlerin ilişki kurduğu öznelere.

<i>Alt Kriter</i>	<i>Ölçek</i>	<i>Mekân</i>	<i>Kullanıcı</i>	<i>Yönetim</i>
Ekonomik içermeye (girişimcilik destekleri, işverene teşvik ve adil ücret politikaları, istihdam seçenekleri sunma vb.)	Kent			••
Sosyal güvenlik politikaları				••
Sektörler arası katılım ve planlama	Kent-Mahalle		•	••
Yerel kaynakların sürdürülebilirliği desteklenmesi			•	••
Sivil toplum destek programları			•	••
Eğitim imkânları (Halk eğitim imkânları)			•	••
Çevre bakım ve onarım hizmetleri- kentsel altyapı hizmetleri- imar faaliyetleri	Mahalle	•		••

(••: 1.dereceden ilişkili özne, •:2.dereceden ilişkili özne)

Yönetişim boyutunda strateji ve politikaların geliştirilmesi, özellikle ekonomik olarak farklı yaş gruplarının kapsayıcılığının artırılmasına yönelik girişimler, sosyal güvenlik konuları, sivil toplum destek sistemlerinin oluşturulması, bireylerin topluluk

olma hissine yönelik ve farklı sosyal politikalar bağlamında yerel kaynakların sürdürülebilirliğinin amaçlanması, yaşanan çevrenin kullanıcılarının ihtiyaçlarına yönelik bakım ve onarım faaliyetlerinin devamlılığı, içeriği açısından yeterliliği gibi özellikle kent ve mahalle ölçeğinde karar alma mekanizmalarının düzenlenmesini içermektedir.

3.2.8. İletişim ve bilgi edinme

Kent mekânına yabancılaşma ve topluma dâhil olamama iletişimde yaşanan aksaklıkların en büyük tezahürü olarak karşımıza çıkmaktadır. İletişim ve bilgi edinme, bireylerin yaşadığı topluluk içerisinde başkalarıyla iletişim kurmasını ve günlük yaşamla ilgili olaylar ve pratik bilgiler hakkında bilgi sahibi olmasını sağlamaktadır. Aynı zamanda temel bir hak olduğu da yadsınamaz bir gerçektir.

Dünya Sağlık Örgütü (2007) tarafından da bahsedildiği üzere, bilginin özellikle iletişim noktasında geri plan da kalan yaşlı yetişkinler tarafından uygun zamanda sade bir dille yaygın olarak alınması için çeşitli kanallar, sözlü iletişim, basılı bilgi, otomatik iletişim ve donanım sistemleri, bilgisayarlar ve İnternet aracılığıyla bilginin sunulmasının önemi vurgulanmaktadır.

Toplumsal destekleyici ilişkiler, toplum içinde iletişim ve etkileşimi kolaylaştırarak, hayati bir role sahip olduklarını ve bu tür ilişkilerin özellikle yaşlı toplumun sağlığını iyileştirebileceğini göstermektedir (Greenfield ve diğ, 2012). Bu noktada, düzenli ve güvenilir bilgi kaynakları yolu ile elde edilen bilgiye bağlı olarak bireylerin çevresi ile olan etkileşimin artması ve sosyal olarak aktif/pasif/politik katılım olasılığının artacağı düşünülmektedir. Bilgi edinmenin yaşa bağlı olarak algılamadaki zayıflık ya da çocuklara yönelik basit ve anlaşılır bir dil tercih etmesi, bunun kent ölçeğinden mahalle ölçeğine hatta sokak ölçeğinde erişilebilirlik noktasında kullanılan bilgilendirme levhaları gibi küçük ama günlük yaşantıyı sürekli etkileyen unsurlar özelinde irdelenmek çok daha önemli hale gelmektedir.

Marston ve van Hoof (2019) tarafından ilgili olabilecek bilgi ve iletişim teknolojileri de dâhil olmak üzere teknolojinin en geniş anlamda yaş dostu yaşam ortamlarına dâhil edilmesi gerekliliği belirtilmekte, kent mekânındaki yaşamdan ev ortamına kadar farklı ölçeklerde, yaşa bağlı fizyolojik kayıpların teknoloji yolu ile minimize edilmesinin önemi vurgulanmaktadır. Bu noktada, akıllı sistemlerin özellikle yapı

ölçeğinde adaptasyonu ile daha yaşanabilir ortamların yaratılması yaşam kalitesini ve memnuniyetini artırıcı, aynı zamanda ekonomik bağlamda daha az maliyetli ve sosyal açıdan toplumsal yaşamın her alanında daha konforlu bir hizmet sunacaktır.

Tüm bu çıkarımlar neticesinde, iletişim ve bilgi edinme bağlamında yaş dostu bir yaklaşımın oluşmasında etkili olacağı düşünülen alt kriterlerin ilişki kurduğu öznelere yönelik çıkarımlar Çizelge 3.23 ile birlikte tariflenmeye çalışılmıştır.

Çizelge 3.23: İletişim ve bilgi edinme bağlamında alt kriterlerin ilişki kurduğu öznelere.

<i>Alt Kriter</i>	<i>Ölçek</i>	<i>Mekân</i>	<i>Kullanıcı</i>	<i>Yönetim</i>
Anlaşılır, sade bir dil kullanımı	Tüm ölçekler	•		••
Akıllı yaş dostu teknolojilerin entegrasyonu (ev, sağlık hizmetleri, güvenlik, bakım-onarım hizmetleri vb.)		•		••
Düzenli ve güvenilir bilgi	Kent-Mahalle		•	••
Katılıma yönelik bilgi edinme			•	••
Yazılı, sözlü veya dijital bilgiye erişim kanalları			••	
Teknolojik gelişmelere adaptasyon ve eğitim imkânları			••	•
Yüz yüze iletişim	Mahalle		••	•

(••: 1.dereceden ilişkili özne, •:2.dereceden ilişkili özne)

Sosyal boyutta aktif ve katılımcı bir topluluğun yaratılmasının temelinde iletişimi sağlıklı şekilde kurabilmenin geçtiği, bu kapsamda düzenli ve güvenilir bilgi sağlayıcıların toplumun her kesimine yeterli ve anlaşılır bir içerikte bilgiyi sunması gereklidir. Tasarıma yönelik tüm ölçeklerde bilgi edinmenin bir hak olduğu gerçeğinden hareketle daha kolay bir şekilde elde edilebilirliğinin yollarının aranması yerinde olacaktır. Bu bağlamda, yazılı, sözlü veyahut dijital kanallar yolu ile erişimi sağlanan bilgi dışında, özellikle farklı yaş gruplarının yüz yüze gerçekleştireceği etkileşim de özellikle yaşlı bireyler açısından bir sosyal entegrasyon sebebi olacaktır. Tüm bu gelişimlere ek olarak son yıllarda teknolojik imkânların gelişimi ile farklı alanlarda kullanımının artırılması da birçok olumlu sonucu ortaya çıkaracaktır. Bu noktada teknolojik gelişimlere adaptasyonu pekiştirecek eğitsel faaliyetlerin de gerçekleştirilmesi değerli görülmektedir. Tüm bu gelişimlerin ve bilginin sağlayıcısı olarak öncelikli olarak kullanıcılar olmak üzere yönetim çerçevesinin de katkısı yadsınamaz bir gerçektir.

3.3. Bölüm Sonu Değerlendirmesi

Literatür genelinde yapılan araştırmalar neticesinde kısa bir özeti sunulan yaş dostu kent modellerinin, DSÖ tarafından oluşturulan yönergeler ve kontrol listeleri, bir şehrin/mahallenin veya topluluğun yaş dostu olma özelliğini arttıran ve/veya sınırlayan faktörleri belirlemeye yönelik diğer yaş dostu çözüm önerileri dâhilinde yapılan bir genel inceleme ve özet sunma sonrasında, literatürdeki genel kanıyı yansıtmaya amaçlı belirlenen her bir alt kriterin kime atıfta bulunduğu ve hangi ölçek üzerinden tartışılması gerektiği tariflenmek istenmiştir.

Belirlenen öznelere ve ölçeklere ilişkin incelemenin her ne kadar DSÖ tarafından oluşturulan yönergeler ve kontrol listelerinin yerel projeler için birincil çerçeve olarak görülse de, Türkiye’de bu konuda nasıl bir tasarım ve değerlendirme yöntem önerisi oluşturulabilir sorusu ile hareket edildiği bu çalışma kapsamında literatüre katkı sunacak diğer çalışmalar ve mevcut kentsel alanların yaş dostu alanlara dönüştürülmesiyle ilgilenen diğer katılımcılara ayrıntılı bir kavramsal çerçeve sunulması adına çok değerli katkıları olacağı düşünülmektedir.

Sonuç itibarıyla, bu bölüm sonu değerlendirmesi ile kavramsal çerçevenin nasıl geliştirildiği yolunda bir giriş niteliği taşıyan modeller üzerinden ana kriterler, onları anlamlandıran alt başlıkları ve modeller içerisindeki ağırlıklandırılması sunulmaya çalışılmıştır. Sonraki bölümler ile birlikte; kavramsal ve kuramsal altlığı oluşturulan yaş dostu olma çerçevesinin mahalle ölçeğinde fizik mekândaki karşılığının irdeleneceği ve yapılan değerlendirme tablosu sonucu belirlenen kriterler ışığında oluşturulan tasarım ve değerlendirme yöntem önerisine bağlı kentsel tasarım proje yarışmalarında yaş dostu olma fikrinin ne denli kabul gördüğü tartışılacaktır.

4. YAŞ DOSTU MAHALLE TASARIMI VE DEĞERLENDİRİLMESİNE YÖNELİK YÖNTEM ÖNERİSİ

Bu bölüm, tasarım ve değerlendirmeye yönelik yöntem önerisinin nasıl geliştirildiğini açıklamaktadır. Kentsel çevre ile ilgili literatür taraması ile yaşlılar başta olmak üzere her yaş grubunu kapsayıcı bir tasarım kurgusunun yerinde yaşanmayı ve aktif yaşanmayı desteklemek için belirlenen temel ilke ve boyutlarını vurgulamak ve geleneksel mahalle tasarımı yaklaşımı ile bütüncül bir değerlendirme çerçevesi çizmek hedeflenmektedir.

Literatür genelinde “yaş dostu” ve “mahalle” anahtar kelimeleri ile yapılan araştırma neticesinde elde edilen literatür derlemeleri, tasarım konseptleri, tasarım kriterlerinin uygulanabilirliğini test eden çalışmalar yolu ile bir genel konsept şeması oluşturulmuştur. Bu kavram şemasındaki her bir ana kriter literatür taramasından gelen mahalle tasarım kriterleri ile ilişkilendirilmiş, bu ilişkilendirme neticesinde birbiri ile iç içe geçen, birbirini tamamlayan ya da bütüncül değerlendirilmesi gereken hususlar ölçekler arası ilişkiler de göz önüne alınarak sınıflandırılmıştır. Oluşturulan model, özellikle yaşanan nüfusla ilgili literatürle sınırlandırılmış, yaşanabilir çevreler ve topluluklar sağlamaya ilişkin anahtar kavramları ortaya koymaktadır.

Literatür özeti niteliğinde oluşturulan kavramsal çerçevenin bir yöntem önerisi niteliği taşımasına yönelik oluşturulan ana ve alt kriterlerin fizik mekân ile ilişki kurduğu bu nokta tez çalışmasının da önemli bir kapsamını gözler önüne sermektedir.

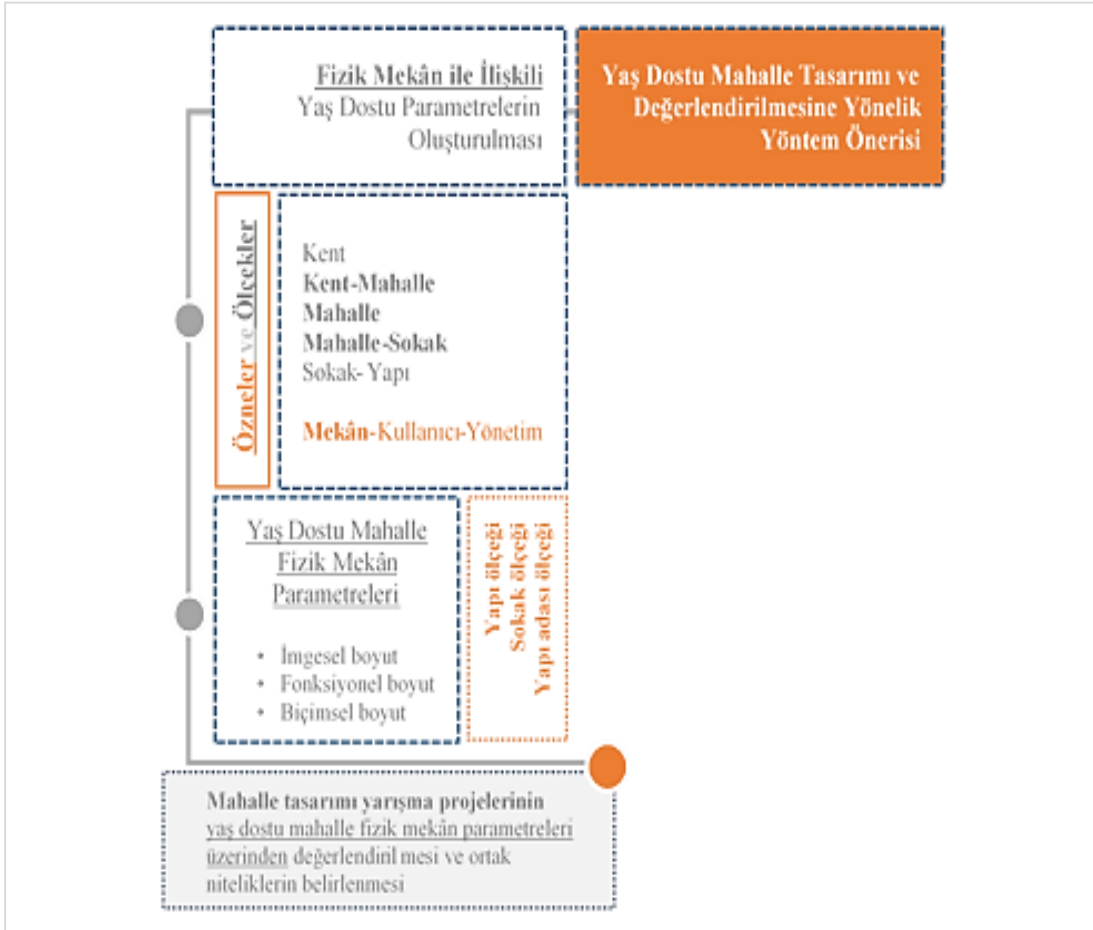
Kent mekânında yaş olgusunun özellikle ilerleyen yaşlardaki kısıtlılıkları göz önüne alındığında yaşanan mekânların daha etkin kılınması ve yaşam memnuniyetini arttırıcı etkisi önemli bir konu halini almakta ve bunun farklı coğrafya ve kültürler ile çeşitlenmesinin ötesinde belirli ölçütlerle tasarımına ve değerlendirilmesine yönelik bir katkı nasıl sunabilir sorusu üzerinden hareketle bir yöntem önerisi sunulması hedeflenmektedir.

Tez çalışmasının kavramsal şemasının ikinci kısmını oluşturan yöntem önerisi kurgusunun oluşturulması noktasında incelenen yaş dostu kent modelleri üzerinden

elde edilen ana ve alt kriterlerin fizik mekân ile ilişkide olduğu hususların tespiti ve belirlenen mekân, kullanıcı ve yönetim öznelerinin ilgili kriterler ile farklı ölçeklerdeki alt katmanlarının detaylandırılması yolu ile bir değerlendirme yapılacaktır (Şekil 4.1).

Kent, kent-mahalle, mahalle, mahalle-sokak ve sokak-yapı ölçeklerinde ilgili kriterlerin öznesinin mekân olduğu noktalarda yaş dostu mahalleye referans veren kavramsal çıkarımlar ve tasarım parametreleri üzerinden bir tasarım ve değerlendirme yöntem önerisi kurgusu oluşturulması hedeflenmektedir.

Kavramsal çıkarımların genel itibari ile fizik mekân üzerinde değerlendirilmesine yönelik tasarım parametrelerinin imgesel, fonksiyonel ve biçimsel olarak farklı boyutlarda ve yapı adası-sokak-yapı ölçeklerinde detayları tanımlanacaktır.

Şekil 4.1: Tasarım ve değerlendirmeye yönelik yöntem önerisi kurgusu.

Sınıflama neticesinde kullanıcı-mekân ilişkisi bağlamında kent-mahalle, mahalle ve mahalle-sokak olmak üzere 3 ayrı ölçekte mekâna referans veren kriterler seçilmiştir (Şekil 4.2).

UE1-Karşılabilir ulaşım maliyetleri	Kent	Y			Ulaşım/Erişilebilirlik
*UE2-Erişilebilir, güvenli ve konforlu ulaşım	Kent-Mahalle	M	Y		
*UE3-Ulaşım modlarında çeşitlilik	Kent-Mahalle	Y	M		
UE4-Yaş dostu araçlar ve özelleştirilmiş hizmet alanları	Kent-Mahalle	Y			
*UE5-Parklanma alanları	Mahalle	M	Y		
*UE6-Yönlendirme – Bilgilendirme	Mahalle-Sokak	M	Y		
UE7-Trafik bilinci ve sürüş yetkinliği	Kent-Mahalle	Y	K		
*KY1-Kolay erişilebilir, yürünebilir	Mahalle-Sokak	M			Kamusal alanlar ve yapılar
*KY2-Engelsiz ve güvenli	Mahalle-Sokak	M			
*KY3-İnsan ölçeğine duyarlı ve algılanabilir	Mahalle-Sokak	M	Y		
*KY4-Fonksiyonel çeşitlilik içerir	Mahalle	M	Y		
*KY5-Yönlendirici ve bilgi verici	Mahalle-Sokak	M	Y		
*KY6-Mekânsal hiyerarşi ve dengeli dağılım gösterir	Kent-Mahalle	M	Y		
*KY7-Duyusal doğal/yapay faktörler (gürültü, koku, aydınlatma, temiz çevre, hava koşullarına uyumluluk vb.)	Mahalle-Sokak	M	Y		
*KA1-Alan bütüklüğü ve algılanan yoğunluk	Kent-Mahalle	M	K		Konut alanları
KA2-Karşılabilir konut seçenekleri ve düzenlemeler	Kent-Mahalle	Y	K		
*KA3-Güvende hissetme	Mahalle-Sokak	M	Y		
*KA4-Çevresel koşullara uyum (ısıtma, soğutma, hava şartlarından faydalanma/sakınma vb.)	Sokak-Yapı	M			
*KA5-Mekân tasarımı ve düzeninde çeşitlilik-Esnek tasarım imkânı	Sokak-Yapı	M			
*KA6-İç-dış mekân bağlantısı	Sokak-Yapı	M			
*KA7-Çocuk, yaşlı ve engelli kullanımına öncelik sağlayacak tasarım girdileri	Sokak-Yapı	M			
*DÇ1-İklimsel koşullar	Tüm ölçekler	M			Doğal çevre
*DÇ2-Topografik etmenler	Kent-Mahalle	M			
*DÇ3-Hava/su kalitesi	Kent-Mahalle	M	Y		
DÇ4-Enerji verimliliği	Tüm ölçekler	Y	M		
*DÇ5-Doğal afetlere karşı dirençlilik	Kent-Yapı	M	Y		
*DÇ6-Korunması gerekli doğal alanlar	Kent-Mahalle	M	Y		
*DÇ7-Sağlıklı gıdaya erişim	Kent-Mahalle	M	Y		
*ET1-Hiyerarşik bir kurgu	Kent-Mahalle	M	Y		Estetik tasarım ve yer duygusu
*ET2-Odak noktaları	Mahalle-Sokak	M	Y		
*ET3-Görsel ve mimari estetik	Sokak-Yapı	M			
*ET4-İnsan ölçeğinde tasarım, okunabilirlik ve ilgi çekicilik	Mahalle-Sokak	M			
*ET5-Verimli ve paylaşımlı alan kullanımları	Mahalle	M	K		
*ET6-Geçirgenlik	Sokak-Yapı	M			
*ET7-Karşılaşma mekânları	Mahalle-Sokak	M			
KT1-Katılım türlerinin çeşitliliği (aktif/pasif/politik vb.)	Kent-Mahalle	Y	K		Katılım, toplumsal içermeye ve saygı
*KT2-Aktivite ve katılımcı çeşitliliği	Kent-Mahalle	K	M		
KT3-Gönüllülük	Kent-Mahalle	K	Y		
*KT4-Yaşam memnuniyeti ve aidiyet duygusu- topluluk hissi	Mahalle	K	M		
KT5-Güvende hissetme	Tüm ölçekler	K	Y		
KT6-Nesiller arası iletişim - Saygılı davranış biçimleri geliştirme	Tüm ölçekler	K	Y		
KT7-Hizmetlerde kapsayıcılık ve hizmetlere erişilebilirlik	Kent-Mahalle	K	Y		
YS1-Ekonomik içermeye (girişimcilik destekleri, işverene teşvik ve adil ticaret politikaları, istihdam seçenekleri sunma vb.)	Kent	Y			Yönetişim-Strateji ve politikalar
YS2-Sektörler arası katılım ve planlama	Kent-Mahalle	Y	K		
YS3-Yerel kaynakların sürdürülebilirliği desteklenmesi	Kent-Mahalle	Y	K		
*YS4-Çevre bakım ve onarım hizmetleri- kentsel altyapı hizmetleri- imar faaliyetleri	Mahalle	Y	M		
YS5-Sosyal güvenlik politikaları	Kent	Y			
YS6-Sivil toplum destek programları	Kent-Mahalle	Y	K		
YS7-Eğitim imkânları (Halk eğitim imkânları)	Kent-Mahalle	Y	K		
İB1-Düzenli ve güvenilir bilgi	Kent-Mahalle	Y	K		İletişim ve bilgi edinme
İB2-Katılıma yönelik bilgi edinme	Kent-Mahalle	Y	K		
İB3-Yüz yüze iletişim	Mahalle-Sokak	K	Y		
İB4-Yazılı, sözlü veya dijital bilgiye erişim kanalları	Kent-Mahalle	K			
*İB5-Anlaşılır, sade bir dil kullanımı	Tüm ölçekler	Y	M		
İB6-Teknolojik gelişmelere adaptasyon ve eğitim imkânları	Kent-Mahalle	K	Y		
*İB7-Akıllı yaş dostu teknolojilerin entegrasyonu (ev, sağlık hizmetleri, güvenlik, bakım-onarım hizmetleri vb.)	Tüm ölçekler	Y	M		

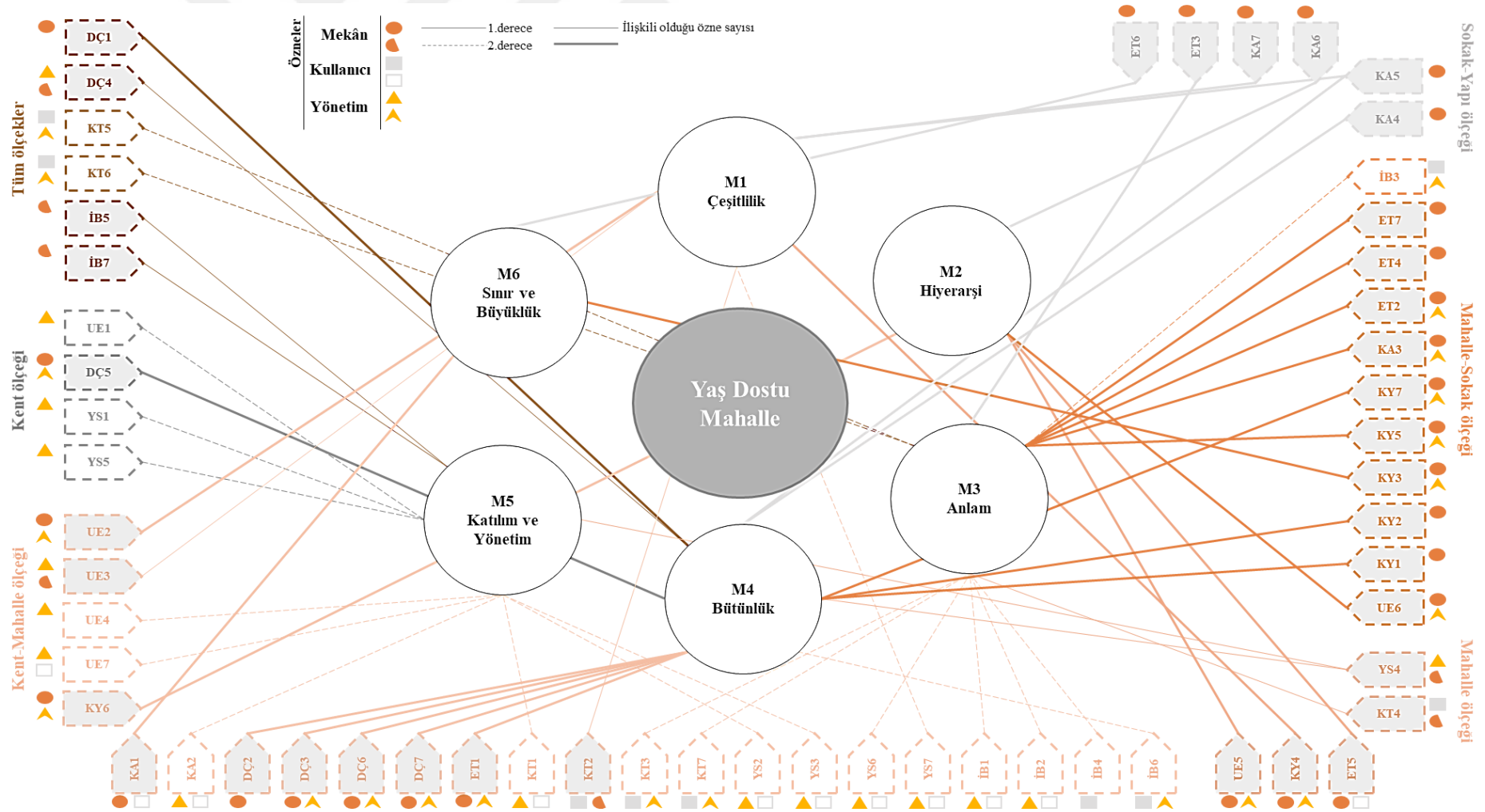
*M: Mekân, K: Kullanıcı, Y: Yönetim

Şekil 4.2: Kent-mahalle, mahalle ve mahalle-sokak ölçeklerinde mekâna referans veren kriterlerin belirlenmesi.

Yaş dostu çözüm önerileri kapsamında literatürdeki karşılıkları ile birlikte mahalle kavramının irdelenmesi neticesinde oluşturulan kavram bulutu arasındaki ilişki irdelenmiş; buna bağlı olarak da bir kavram haritası oluşturulmuştur (Şekil 4.3). Kent, kent-mahalle, mahalle, mahalle-sokak, sokak-yapı gibi farklı ölçeklerde sınıflaması yapılan yaş dostu kriterlerin hedeflenen üzerinde birincil ve ikincil önceliğe sahip öznenin kim olduğu da bir önceki bölüm itibari ile oluşturulan ölçek ve özne sınıflandırmasına bağlı olarak kavram haritasına entegre edilmiş; buradan hareketle, kent mekânında hem fiziksel yapının, hem de etki ettiği ve de şekillendirdiği sosyal yapının en iyi tariflenebileceği ölçeğin mahalle ve sokak belirlendiği ve bu kapsamda yapılan çalışmanın hedef ölçeklerinin de mahalle ve sokak ölçekleri olduğu öngörülmektedir.

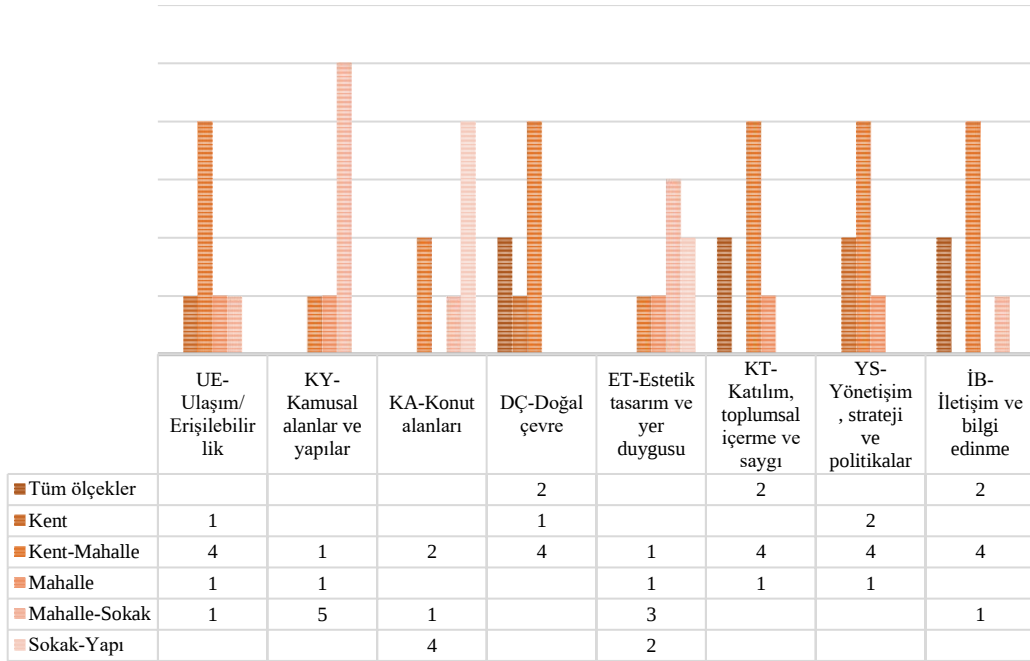
Oluşturulan kavram haritasında yaş dostu çözüm önerileri kapsamında ulaşım/erişilebilirlik, konut alanları, kamusal alanlar ve yapılar, doğal çevrenin mekân ile olan ilişkisi, estetik tasarım ve yer duygusu, iletişim ve bilgi edinme ile yönetim, strateji ve politikaların eşliğinde katılım, toplumsal içerme ve saygı duymaya evrilmektedir. Her bir ölçeğin yapı ölçeğinden kent ölçeğine değin birbirini kapsayıcı etkisi olmakla birlikte kendi içerisinde de hem fiziksel, hem de sosyal ilişkiler bağlamında dengeli bir dağılım gösterdiği tespit edilmiştir. Kişilerin ve toplumların ihtiyaçları doğrultusunda fiziksel çevreden beklentileri çeşitlilik gösterse de, yaşam kalitesine yönelik belirli standartların oluşturulması adına kent-mahalle, mahalle, mahalle-sokak birliktelikleri özelinde fizik mekân ile ilişki kurduğu noktalarda alt kriterlerin yönlendirilmesine ilişkin fizik mekân parametrelerinin belirlenmesi yoluna gidilmiştir. Kavram haritasına detaylı bakıldığında; kent ölçeğinde ulaşım sisteminin hiyerarşik bir kurgu ile oluşturulması, doğal çevre-yapılaşmış çevre dengesinin gözetilmesi ve bu noktada politikaların oluşturulması yolu ile kentsel gelişime yön verilmesi önemli birer ana başlık olarak görülmektedir.

Kent-mahalle ilişkisi bağlamında bakıldığında ise; mahallenin kentin yapıtaşı olmasından kaynaklı birçok ilişkinin ortak kümesi olarak görülmekte; ulaşım ve arazi kullanımı dengesinin, kamusal alanların doğal çevre ile kurduğu ilişkinin, estetik tasarım kaygısı ile özellikle tarihi, kültürel, doğal çevrenin yere özgü bir kimlik oluşturmasının ve aidiyet duygusu yaratmasının ayrıca sosyal ilişkiler açısından katılıma, toplumsal olarak dâhil hissetmeye ve iletişime imkân veren bir ortamın yaratılmasının bu iki ölçek kapsamında kurgulanması önem taşımaktadır.

Şekil 4.3: Yaş dostu kriterlerin mahalle kavramı temel bileşenleri ilişkisi, belirlenen ölçek ve öznelerle göre dağılımı gösterir kavram haritası.

Daha alt ölçeklere doğru gelindikçe büyük sistemin alt kurgusunu oluşturan parçaların birbirleri ile uyumu söz konusu olmaktadır. Mahalle ve sokak ilişkisinde özellikle kamusal alanların oluşumu, yapıların birbirleri ile ilişkisi, insan ölçeğinde tasarlanan, yönlendirici ve yürünebilir kentsel mekânların yaratılması, yüz yüze iletişime ve katılıma imkân sunacak karşılaşma alanlarının merkez niteliğinde oluşturulması, tüm bu özelliklerin birleşiminde ise hem fiziksel, hem de sosyal açıdan aktif bir toplumun yaratılması hedeflenmelidir. Bu noktada kavram haritası ve fizik mekânla ilişki kuran farklı ölçeklerin yönlendirici olduğu hedefler kendi içerisinde kategorilere ayrılarak tasarım ve değerlendirme yöntemine ışık tutacaktır (Şekil 4.4).

Şekil 4.4: Farklı ölçeklere bağlı fizik mekân ile ilişkisi belirlenen yaş dostu kriterlerin dağılımı.

Tüm bu çıkarımlar itibariyle, 8 ana kriter altında belirlenen 56 alt kriterden 36 tanesinin fizik mekân ile ilişkili olduğu, bu ilişkinin bahsedilen hususları üretenin ya da kullanıcı deneyimine imkân veren öznenin mekân olması neticesinde elde edildiği söylenebilir. Bu noktada, yaş dostu mahallenin kapsamlı bir bütün olarak idraki ve sosyal boyutun şekillenmesi noktasında fizik mekân üzerinden okunabilirliği üzerine bir çalışma çerçevesi çizilmiş olması etkilidir. Dolayısıyla fizik mekâna ilişkin belirlenecek parametrelerin doğru birliktelikleri neticesinde yaşam kalitesi yüksek, özellikle de yaşa bağlı fiziksel kısıtlılıkları önleyen, yürünebilir, hem fiziksel hem de sosyal açıdan canlı bir topluluk yakalanmış olacaktır.

4.1. Fizik Mekân İle İlişkili Yaş Dostu Tasarım Parametreleri

Fizik mekân tasarımında dengeli ve düzenli bir kurgunun fonksiyonel ve biçimsel çeşitlilik yolu ile elde edilebileceğinden hareketle, yaş dostu bir mahallenin fizik mekânla ilişkisi de önerilen tasarım ve değerlendirme yöntemi çerçevesinde fonksiyonel, biçimsel ve imgesel olmak üzere 3 bileşen üzerinden şekillendirilmiştir. Farklı yaş gruplarına ev sahipliği yapacak olan bir alanın tasarımında da canlı ve de yaşam kalitesi yüksek bir şemanın oluşturulması esastır. Literatür incelemesinde de görüldüğü gibi bireylerin ve toplumların ihtiyaç ve beklentileri görece olarak değişiklikler gösterse de, ihtiyaçları ve bu ihtiyaçlara aynı anda cevap veren ve de tüm kullanıcıların dâhil olduğu bir alan tasarımı özellikle mahalle ölçeğinde yaşam çevresi olarak önem arz etmektedir.

Günümüzde özellikle kimliksizleşen kent mekânlarına kullanıcıların tamamının dâhil edilmesine yönelik oluşturulması hedeflenen yöntem önerisinin; toplumların özgün değerleri, mekân kültürleri, deneyimleri ve davranış kalıpları ile yapılanma biçimlerine şekil vermeye yardımcı olması amaçlanmaktadır. Mahalle ölçeğinde yapılaşmış çevrenin belirleyicileri; özellikle doğal çevrenin şekillendirdiği bir mutlak sınır, topografyanın yönlendiriciliğinde oluşturulan açık alan kurgusu ve ulaşım sistemi, bu sistemlere bağlı yapı adaları ve kütle düzeni ilişkisi, kimlik ve yer kimliğinin vurgulandığı estetik tasarım ve sokak-yapı ölçeğinde kurulacak dengeli, insani bir ölçeğin varlığı olarak özetlenebilir. Bu bağlamda bakıldığında; fonksiyonel, imgesel ve özellikle biçimsel belirleyiciler tez çalışmasının konusu yaş dostu mahalle özelinde de önemli görülmektedir.

Yaş dostu mahallenin fizik mekân parametrelerinin tanımlanması özellikle mekânın okunabilirliği ile ilişkilidir. Hem çocuklarda, hem de yaşlı bireylerde fiziksel çevrenin algılanabilirliği yaşa bağlı deneyimlenmesini derinden etkilemektedir. Farklı alan kullanımları, dinamikleri, karakteristik özellikleri, hareket alanları, yönlendiricileri, sınırları farklı parametreler üzerinden tariflenmelidir. Dolayısıyla fizik mekân denildiğinde parametreleri tariflemenin yolu, biçimlendirme faktörlerini gün yüzüne çıkarmaktır. Yapılaşma temelli bir kurgunun her yapının işlevsel ve konumlandırılışının tariflenmesi yolu ile elde edileceği; farklı tip yapılar ve gelişim şemalarının çeşitliliğe ve yere özgü bir yapılaşma şekline bürüneceği ve bu bütüncül bakışın detayda iyi sonuç vereceği düşünülmektedir.

Ulaşım kurgusunun mahalle ölçeğinde temelini oluşturan unsur olan sokak, ulaşım tiplerinin ve standartlarının çeşitlenmesi neticesinde iç potansiyelleri ve kesitleri farklılaşan dolayısıyla kullanıcıların ihtiyaçlarına ve farklı aktivitelere dâhil olmasına imkân verecek bir boyutu oluşturmaktadır. Sokak yalnızca hiyerarşik bir kurgu ya da salt erişim öznesi olarak görülmekten öte, yapılar ile kurduğu ilişki bağlamında da hem fiziksel, hem de psiko-sosyal bir boyuta da şahitlik etmektedir. Yalnızca ulaşım açısından bakıldığında günlük ihtiyaçlara yönelik yakın çevre kullanımlara erişilebilirlik özelinde değil, her yaştan kullanıcının katılımını teşvik edecek ve aktivitelere ev sahipliği yapacak bir kamusal mekân olarak bakılması gerekmektedir. Bina yüksekliği ve sokak genişliği ilişkisi fizik mekânda kullanıcıyı yönlendiren bir unsur olarak görülmektedir. Bina yüksekliği, cephe düzeni, geri çekmeler, arkadlar ya da geçitler parsel ölçeğinde tasarımı ve mimari kaliteyi, dolayısıyla yaşam memnuniyetini yönlendiren unsurlar olarak ön plana çıkmaktadır. Buradaki temel amaç, kentsel mekânların yaratılmasında yapı ve mekân bütünlüğünü anlamak olmalı; bu çizgiden yola çıkarak bir bütünsellik oluşturulmalı ve tek bina veya tek parsel gibi parçacıl yaklaşımlardan kaçınılmalıdır.

Başarılı bir mekân tasarımının ölçütlerinin elbet görünür olması gerekmez ancak sonuçları fiziksel ya da sosyal açıdan uyumlu olmalıdır. Yaşa bağlı bir tasarım çerçevesinin çizilmesi noktasında uyarıcı etmenlerin varlığı önemli bir husustur. Sokak ve yaşam alanı ilişkisi birbirini desteklemeli, monotonluğun hâkim olmadığı bir mekân deneyimi sunulmalıdır. Konfor ve güvenlik konuları öncelikli değerlendirilmeli, önerilen parametrelerin aktivite ve kullanıcı çeşitliliğini destekleyici nitelikler taşımasına dikkat edilmelidir.

Yaşlı bireyler için destekleyici bir kentsel topluluk oluşturma yolu çok çeşitli özellikleri bir araya getirmekten geçmektedir. Sosyal etkileşimler özelinde kişinin yapılı çevre ile olan ilişkisi, ev ortamından kamusal alana kadar insanların nasıl ve nerede etkileşime girdiğini şekillendirmede rol oynamaktadır. Bir yerleşimin fiziksel alanlarının düzenlenmesi; insanların sosyalleşmek için nereleri tercih ettiğini, çalışan yaş grubu için barınma ve çalışma alanları arasında nasıl gidip geldiklerini ve tüm yaş grupları bağlamında günlük rutinlerinde kimlerle etkileşimde bulunduklarını belirlemektedir. Bu bağlamda bakıldığında; kullanım ve uygulamanın biçim ile şekillendiği sonucunu çıkarmak yanlış olmayacaktır.

4.1.1. Yaş dostu mahalle fizik mekân parametrelerinin imgesel boyutu

Fizik mekân ile ilişkili parametrelerin yaş dostu olma olgusuna katkısı yaşam kalitesi bağlamında önem kazanmaktadır. Bireylerin ihtiyaç ve isteklerinin fiziksel çevresi tarafından karşılanıyor olması göreceli olarak değişkenlik gösterse de genel anlamda yaşam kalitesinin artışı ile sonuçlanmaktadır. Dolayısıyla yaşam alanlarının özellikle de mahalle ölçeğinde yaşam kalitesi ile bağlantısı oldukça yüksektir.

Fizik mekân parametrelerinin imgesel boyutu denildiğinde; yüksek yaşam kalitesi ve memnuniyetin oluşumunda etkili olan hususların fiziksel çevredeki sağlayıcıları değerlendirilmekte olup, derinlemesine incelendiğinde toplumun ve mekânın sürdürülebilir gelişimine katkı sunacak, yerel nitelikleri kullanarak var olan kimliği sürdüren ya da yeni bir kimlik yaratan, okunabilirliği yüksek, insan ölçeğindeki alanlar yaratma düşüncesinden temellendiği görülmektedir.

Yaş dostu bir mahalle oluşturma'nın temel hedeflerinden birisi yereli vurgulamak ve özgün bir dil ve yaklaşım yaratmaktır. Yaşa bağlı farklı gruplara (çocuk, genç, çalışan kitle, yaşlılar) ve kısıtlılıkları olan kullanıcılara mekânsal ve sosyo-kültürel yapının bir ortak paydasının yaratılması noktasında kimlik oluşumunun aktif bir yaşam alanı ve ortak bir mimari tasarım dili ile yaratıcı bir kent imajı sunulması hedeflenmelidir.

Yaş dostu mahallenin imgesel boyutu hem fiziksel, hem de sosyal boyutta kimlik dışında konfor kavramının yaşam kalitesine dâhil edilmesi ile de ilişkili görülmektedir. Konfor kavramı fizik mekân ile ilişkilendirildiğinde özellikle mikro iklimlendirme koşullarının önem kazandığı, farklı iklimsel koşullara sahip bölgelerde kent kimliği ve kullanıcı aktivitesine yönelik girdileri şekillendirici etkileri bulunan bir unsur ile karşılaşılmaktadır. Dolayısıyla mahalle ölçeğinde tasarım kurgusu oluşumunda özellikle sokak ölçeğinde ve farklı kullanıcılarla doğrudan kesişen alanlarda iklimsel koşulların (öncelikle güneş ve rüzgâr) etkisinin kurulması esas olmalıdır. Buna ek olarak; doğal faktörler kadar gürültü, kötü koku, kirlilik, aydınlatma yetersizliği gibi olumsuz yapay duyuşal faktörlerin de hem yaratılan imaj, hem de kullanıcıların hareketliliğe teşviki üzerindeki etkisi yadsınamazdır.

Tüm bu imgesel boyutun fizik mekânla kurduğu ilişki; mahalle dinamiklerinin iyi tanımlanmasına, yeni oluşturulan yaşam alanlarının var olan yerleşimler ile teması noktasında sürekliliğinin sağlanmasına, topografik etmenlerin özellikle yerleşim alanlarının sınırlandırılması ve de peyzaj ile bütünleşmesi bağlamında uyumlu bir

düzenin dikkate alınmasına, yerleşimlerin (mimari ve kent dokusu yönelik) yerel dilinde bütünlüğün sağlanmasına bağlıdır. Mahalle ölçeğinde fizik mekân bağlamında topografik etmenlere uyum, konut tipolojisi ve doğal çevreyle bütünleşik bir kurgunun sağlanması yanında stil, renk, biçim, doku ve malzeme gibi alt bileşenlere ve de mahalle sınırları ve girişleri, yerleşme merkezi, mahalle etki sınırları, yapılaşma düzeni gibi tasarıma yönelik kurgusal bileşenlere de bağlı olarak görsel ve zihinsel bütünlüğe yönelik katkı sağlamaktadır. Dolayısıyla görsel ve işlevsel açıdan oluşturulan bütünlüğün mahalle yapısında toplumsal bir birliktelik yaratacağı ve bu birlikteliğin de yaş dostu mahallenin sosyal boyutuna, özellikle de aidiyet duygusuna katkı sunacağı düşünülmektedir.

Yaş dostu mahalleyi oluşturan fizik mekân parametrelerinin imgesel boyutunda mahalle ölçeğinin genel tarifi itibariyle konut ortamı olduğu; buna binaen gerek konut çeşitliliği ve seçenekleri sunma, gerek sürdürülebilirlik olgusuna yönelik dayanıklı yapılanma ve gerekse güvenli kamusal ya da yarı kamusal mekânların yaratılması ile sosyal yapının tanımlılığı ve bütünleşmesinin sağlanması da diğer amaçlar arasında yer almaktadır.

Yaş dostu mahalleye yönelik tasarım ve değerlendirme yöntem önerisi bağlamında imgesel boyutun fonksiyonel ve biçimsel boyuttan ayrı düşünülemeyeceği, fonksiyonel ve biçimsel boyutun sağladığı çevrenin kimlikli bir ortam yaratma arzusunun imgesel boyutun temelini oluşturduğu görülmektedir. İmgesel boyutuna değinilen fizik mekân parametrelerinin diğer tarifiyecek fonksiyonel ve biçimsel boyutu kapsayıcı bir nitelik taşıdığı, bu bağlamda yöntem önerisi için planlanan içerik analizine yönelik söylemlerin irdelenmesi noktasında daha genel kavramlar üreteceği ve çalışmaya bu yönü ile katkı sunacağı öngörülmektedir. Oluşturulan kavram listesinin daha çok projelerin söylemlerinde yer alacak yaklaşımları hedeflemesi, onu daha çok genel bir çerçeve oluşturma noktasına oturtmaktadır.

4.1.2. Yaş dostu mahalle fizik mekân parametrelerinin fonksiyonel boyutu

Mahalle tasarımı üzerinden kurgulanacak her yerleşim alanında verilecek arazi kullanım kararları o mekânı deneyimleyecek kişilerin davranışları üzerinde önemli bir etki gösterecektir. Özellikle erişilebilir, farklı kullanıcılar tarafından aynı anda farklı aktiviteler için kullanılabilir kamusal alanlar tasarlanmalıdır. Kamusal alanlar ve donatılar belirli bir sistemin alt parçası olarak mahalle kurgusuna dâhil edilmelidir.

Belirlenen alan büyüklükleri ve kademelenmeler oluşturulan kurgunun önemli belirleyicileri olacaktır; bu nedenle, mahalle ölçeğinde özellikle çocuk ve yaşlı bireyler gibi zamanının çoğunluğunu ev ve çevresi çemberinde geçiren bireylere yönelik yaya hareketliliğinde erişilebilir mesafeler çerçevesinde günlük ihtiyaçlara yönelik kamusal donatı ve açık alanların tanımlanması gerekmektedir.

Yaş dostu bir mahalle üzerinden fonksiyonel boyutunun irdelendiği fizik mekân parametrelerinin; ulaşım sisteminin ana cadde niteliği taşıyan özellikle trafik ve yaya hareketliliği yüksek aksları boyunca ticaret, hizmet ya da karma kullanım ve kamusal donatı alanlarının konumlandırılması, literatürden de gelen 5000-10000 arası nüfus barındırması öngörülen yerleşim lekesinin kamusal açık alan ve donatılara erişimine bağlı optimum fayda yönünde küçültülmesi ve toplu taşıma sistemleri ile entegre edilmesi ancak merkez alana yürüyerek erişimin amaçlanması gibi belli başlı kriterler belirlenmelidir. Yaş dostu mahalle için belirlenecek kamusal açık alanlar ortak vakit geçirmeye yönelik oluşturulan konut alanları arası boşluklardan mahalleye hizmet eden orta ölçekli açık yeşil alanlara, donatı alanları ise günlük aktivitelere öncülük eden okullar, sağlık ocakları, postane, toplum merkezleri gibi hizmetler, ulaşımaya yönelik istasyon alanları, duraklar ile yerel ticari birimler olarak düşünülmelidir. Dolayısıyla farklı kamusal hizmet sağlayıcıların mahalle ölçeğinde ihtiyaç duyulma sıklığı, hizmet ettiği nüfusun özellikleri ve kullanıcı grubu gibi hususlar bütününde ele alınarak komşuluk biriminden mahalle sınırları dâhilinde yürüyerek erişim sağlanacak noktalara konumlandırılması esastır.

Fonksiyonel boyut denildiğinde bir diğer önemli husus ise daha kompakt bir yerleşim sisteminin kurulması ve karma kullanımın gelişimine imkân verilmesidir. Kompakt ve karma kullanıma imkân veren yerleşimlerin özellikle ilerleyen yaşlar itibarıyla kısıtlanan fiziksel aktivitelere rağmen daha aktif ve bağımsız hareket özgürlüğü yaratması, yukarıda da belirtildiği üzere günlük ihtiyaçlar özelinde kısa mesafeler içerisinde erişim sağlayarak (5 dakikalık yürüyüş mesafesi - 400 m yarıçaplı bir alan içerisinde) yerinde ve aktif yaşlanmaya imkân veren bir çevrenin yaratılması hedeflenmelidir.

İlerleyen yaş itibarıyla ya da fiziksel kısıtlılıkları bulunan her yaş grubunun özellikle sağlık hizmetlerine yönelik ihtiyacı da toplumun kalan kısmına oranla daha yoğunluk göstermektedir. Bu nedenle mahalle ölçeğinde ele alındığında önceliğin yürüme mesafesinde düşünülmesi olsa da ulaşım seçenekleri ile desteklenmiş ve istasyon,

durak noktalarına yakın konumlandırılmış sağlık hizmetleri yaş dostu bir mekân tasarımı için değerli görülmektedir. Karma kullanımın gelişimi ise farklı ihtiyaçların bir arada toplanması noktasında sağlık hizmetleri açısından da yararlı görülmektedir.

Kamusal açık alanların belirli bir sistematik içerisinde düşünülmesi de fonksiyonel boyutun diğer önemli bir ayağını oluşturmaktadır. Kamusal donatı alanlarına erişim kadar açık alan sistemine de kısa mesafede kolay ve bağımsız erişim sağlanması amaçlanmalıdır. Kamusal açık alanlar rahatlamak, sosyalleşmek ve doğal çevre ile bağlantı kurmak için her yaştan bireye fırsatlar sunma üzerine şekillenmelidir. Farklı kullanıcıların (özellikle de yaş itibari ile) karşılaşma mekânları olarak görülen kamusal veya yarı kamusal alanlar hiyerarşik bir kurguda aktif ya da pasif rekreatif faaliyetlere imkân verecek şekilde düzenlenmelidir. Burada kamusal donatı alanlarının, yapılar arasındaki yarı kamusal mekânların veya özel bahçelerin tasarımının sokak ve yapı adası düzeni ile ilişkili olduğu düşünülmeli, özellikle kamusal ve özel yapıların bu mekânları sınırlandırıcı etkisi göz önünde bulundurulmalıdır.

4.1.3. Yaş dostu mahalle fizik mekân parametrelerinin biçimsel boyutu

Bir mahalle tasarımının genel itibari ile imgesel, fonksiyonel ve biçimsel olmak üzere üç ana ayağı olduğu; fonksiyonel çeşitliliğin ve arazi kullanımının şekillendirdiği kent mekânının fiziksel altyapısının sokak, yapı adası ve yapı özelinde oluşturulmasının biçimsel boyutu tanımladığı söylenebilir.

Kullanıcı ile en fazla etkileşimin kurulduğu biçimsel boyut, şekillenmesi ile birlikte kullanıcıların profillerini, kullanım çeşitliliği ve sıklığını, mekânın hem işlevsel hem de sosyal açıdan canlılığını ön plana çıkarmada oldukça etkilidir. Bu noktada mekân kalitesinin sağlanmasının yaşam kalitesine katkısı önemli bir konu halini almaktadır. Mekân kalitesinin sağlanması da ulaşım ve erişilebilirlik, konut alanları ve çevresinin tasarımı, yapı ölçeğinde de nitelikli bir çalışmanın ortaya konması ile önem kazanmaktadır.

Yaş dostu bir mahalle tasarımında fizik mekân parametrelerinin biçimsel boyutunu oluşturan ilk husus kuşkusuz ulaşım şemasıdır. Ulaşım sistemi mekân tasarımında kimi zaman sınırlandırıcı bir etkiye sahip olmakla birlikte çoğunlukla ortak alanların ve geçişlerin işlevsel olarak bütünleşmesine olanak tanımaktadır. Öyle ki oluşturulan hiyerarşik sistemde özellikle trafik yükü açısından bir sınıflamanın yapılması,

böylelikle yaya akışının daha güvenli bir ortama taşınması ön koşul olarak görülmelidir. Üst ölçekte stratejik açıdan yaya hareketliliğinin sağlanmasına yönelik alınan kararların biçimsel olarak mekâna yansımaları; sokak örüntüsünün oluşturulmasına, kademelenmesinin ve okunabilirliğinin sağlanmasına, sokak biçimi ve genişliklerine, detayda ise bağlantı noktalarının doğru kurgulanmasına bağlıdır denilebilir.

Ulaşım sisteminin devamlılığının sağlanması, bir bütünün parçası olarak sokakların yaya hareketliliğini pekiştirme noktasında kamusal mekânlar olarak düşünülmesi önemlidir. Kademelenme olarak yaya ve motorlu taşıtlar için ayrı ayrı kurgulamanın yerine trafik yüklerinin dengeli dağılımına imkân verecek bir sistemin oluşturulması yaş dostu bir mahalle için önem arz etmektedir çünkü ilerleyen yaşlar ya da fiziksel kısıtlılıklar itibarıyla hareketlilikte zorluk çekenler tamamen yaya odaklı bir kurgu ile ev ortamına hapsolme ile karşı karşıya kalabilecektir. Yalnızca yaya odaklı tasarlanan bir sistemin de sürekli canlılık göstermesi özellikle konut alanları içerisinde beklenmemektedir.

Özel ve kamusal mekânların kullanılabilirliğine yönelik taşıt ve yaya hareketliliğini dengeli şekilde yönlendirici bir etki yaratan ulaşım sisteminin bir diğer önemli unsuru ise yol üzeri ve bölgesel otopark alanlarının tanımlanmasıdır. Özellikle konut ve ticaret alanları ile kamusal donatı alanlarının kullanıcılarına yönelik geçiş yolu araç hızını da düşürücü nitelikte park alanlarının tasarlanması hem farklı yaş gruplarındaki bireylerin güvenliği, hem de kullanım rahatlığı açısından önem arz etmektedir. Belirli standartlar dâhilinde ve evrensel tasarım ilkelerine bağlı kalınarak tasarlanacak bölgesel otopark alanları ise yoğunluğun artış gösterdiği noktalarda yaya hareketliliğinin devamlılığını sağlayacak bir husus olacaktır.

Yaş dostu bir mekân yaratmanın insan ölçeğine dayanması gerektiği hem literatürde hem de bu çalışma özelinde sürekli üzerinde durulan bir husustur. Sokak ölçeğinde biçimi etkileyen unsurlardan birisi de ulaşım sisteminde yol genişliklerinin belirlenmesi dolayısıyla trafik ve yaya hareketliliğinin dengesinin kurulmasıdır. Bu noktada mimari karakteristikler ve bina yükseklikleri genişliğin belirlenmesinde önemli rol oynamaktadır. Oluşturulan sistemin yaya odaklı gelişiminde temel standartların göz önüne alınması gerekli görülmekte; ayrıca yaya ve taşıt izlerinin kesişimi olan bağlantı noktalarında araç hızını azaltıcı, görünürlüğü maksimize eden yapı adası kıvrımları ve peyzaj düzenlemeleri, gerekli ise refüjlerin ve yaya

geçitlerinin bu önceliği gözeterek düzenlenmesi gerekmektedir. Eski yerleşimlerin ise olabildiğince düz yürüme yüzeyleri, dinlenme yerleri ve yönlendirici unsurlar ile donatılmış iyileştirmeler yoluyla erişilebilirliklerinin artırılması amaçlanmalıdır.

Çocuklar için sokak ise mahalle ortamında konut ve açık alanlardan sonra ile en sık etkileşime girdikleri kesit olarak karşımıza çıkmaktadır. Yalnızca çocuklar için bir oyun ve etkileşim alanı olarak değil, diğer kullanıcıların da birbirleri ile etkileşiminin üst düzeyde olduğu sokak ölçeği, özel alan ile kamusal alan arasında bir geçiş bölgesi olarak görülmelidir.

Ulaşım ağının şekillenmesinde ve özellikle kullanıcıların mekân ile karşılıklı yarar çerçevesinde etkileşimde bulunmasına imkân veren yapı adaları, geleneksel yerleşimlerden günümüze değin şehirlerin bina dokusu ve kamusal alanlarının ortaya konmasında etkilidir. Yapı adalarını oluşturan ve yapıların birbirleri ile ilişkisinde konumlanış, yapılaşma düzeni gibi hususlarda yönlendirici olan parsel büyüklüğü ve düzeni de yapı adalarının şekillenmesinde öncü rol oynamaktadır. Yaş dostu olma bağlamında değerlendirildiğinde yapı adası büyüklüğünün yürünebilirlik ile ilişkisi irdelenmeli, iki ulaşım aksı arasındaki mesafenin 75 ila 175 metre arasında olmasının ideal olacağı vurgulanmaktadır. Sınırlarının belirlenmesi noktasında taşıt ya da yaya akslarının kullanılması, kamusal mekânların tanımlı hale gelmesine yol açacaktır.

Yapı adasının sokak ile ilişkisinin kurulduğu ilk nokta hiç kuşkusuz sokak duvarlarını oluşturan cephe hatlarıdır. Yerleşmenin genel karakteristiğine de önemli girdiler sağlayan cepheler, yükseklikleri ile mekânın kapalılık-açıklık hissine, genişlikleri ile de yürünebilirlik algısına etki etmektedir. Çok uzun ve tekdüze cephe hatlarının yaşlı bireyler üzerinde hem hareket etme noktasında, hem de mekânı tanımlama ve benzeştirme yönünden yönlendirici olmayan bir tutumun ortaya çıkışına sebep olabileceği düşünülmektedir.

Yapı adası içerisinde yapıların konumlandırılmaları, peyzaj düzenlemesi yolu ile seçilen öğelerin yerleştirilme, ışık ve gölge yapma durumu, renklerin kullanımı ve manzara noktalarının yaratılması gibi yerel kimlik unsurları, mekânın biçimsel boyutundan imgesel boyutuna girdi sağlayan hususlar olarak görülmektedir. Bu bağlamda bakıldığında, yapı adası düzenini oluşturan ve mahalle tasarımında da en küçük ölçekte girdi sağlayan unsur olan yapılar ve yapıların birbirleri ile ilişkisi önem kazanmaktadır. Yapıların yerleşme dokusu içerisinde büyüklüğü ve

birbirlerine göre konumlandırılmaları karakteristiklerin ortaya çıkmasını yönlendirecek; aynı zamanda sokak, giriş, parsel ve yapı arasındaki ilişkinin doğru oluşturulması daha yürünebilir ve canlı bir dokunun ortaya çıkışına yol açacaktır.

Kullanım kararları, yapı yoğunlukları, bina biçimi (yapısal ve anıtsal gibi), cephe hatları ve bu cephelerin kamusal alanlar ve sokak ile kurduğu ilişki, cephedeki açık ve kapalı alan oranı gibi birçok parametre üzerinden yapı ölçeğinde biçimsel boyuta sunulan katkının incelenmesi de beklenmektedir. Mahalle tasarımı bağlamında yapılanma biçim ve standartlarının çeşitlilik göstermesi, mekân kalitesi ve canlılığına da katkı sunmaktadır. Özellikle kentsel mekânlarda minimum parsel genişliği içerisinde yapı adalarının şekillenmesinde bina yükseklikleri ve ileri-geri çekmeler gibi kitlelerle yapılan küçük dokunuşlar mekânın zengin kimliğini ön plana çıkaracaktır.

Yapı ölçeğinde biçimsel boyutun ilk girdisi parsel ve yapı ilişkisi olarak belirtilebilir. Bir noktada dokunun kurgulanması olarak da zorlu bir süreci ifade eden yapı-parcel ilişkisi, binaların konumlanışlarına göre köşe bahçeli, yan bahçeli, arka bahçeli, ön bahçeli, avlulu gibi farklı bir araya gelişler sergileyebilmekte; parselin en ve boy oranları açısından kullanımına bağlı olarak özellikle yürünebilirlik, açıklık-kapalılık hissiyatının oluşması, yoğunluk gibi algısal farklılaşmalara yön vermektedir. Bu noktada, konut alanlarında yoğunluk hektar başına düşen konut sayısı olarak tariflenmekte olup, farklılaşan konut yoğunlukları mekânın tanımlanmasında çeşitliliğe vurgu yapmaktadır.

Tüm bu parametreler tekil parsel üzerinde yapılmakta olan dönüşüm faaliyetlerinde kentsel mekânı bir bütün olarak görmenin çok gerisinde kaldığını, parsel bazlı değil özellikle bina ve yapı adası ilişkisi bağlamında bir değerlendirmenin daha canlı ve kullanıcı çeşitliliği içeren bir tasarıma yön vereceği düşünülmektedir.

Genel itibari ile bahsi geçen biçimsel boyutun mahalle tasarımı üzerine detaylandırılması noktasında “bina ve sokak ilişkisi” (cephe ve girişler özelinde), “sokak tasarım ilkeleri”, “otopark alanları”, “kamusal alanların oluşturulması” (biçim ve karakter bağlamında), “peyzaj ve yaşam kalitesi ilişkisi”nin irdelenmesi gerekliliği göz önüne alınmalıdır.

4.2. Tasarım ve Değerlendirmeye Yönelik Yöntem Önerisi

Yaş dostu bir mahallenin tasarımına yönelik oluşturulmak istenen tasarım ve değerlendirme yönteminin esas olarak 2 çıkış noktası bulunmaktadır. Birincisi, dünya genelinde belirlenen ve uygulamaya yönelik aktif olarak kullanılan kapsamlı literatürün genel bir çerçevede derlemek, ikincisi ise üretilen kentsel tasarıma yönelik çalışmaların günümüzün ve geleceğimizin önemli bir problemi olan yaşlanmaya yönelik farkındalığını oluşturmak ve belirlenecek kriter ve parametreler ile tasarım noktasında yaş dostu olmanın kısa bir özetini sunmaktır.

Bu kapsamda tasarım ve değerlendirme yönteminin bir ayağını kavramsal yaklaşımlara yönelik ana kriterler ve kavram kümeleri oluştururken, diğer bir ayağını ise tasarıma yönelik fonksiyonel ve biçimsel detaylara ilişkin belirlenen parametreler oluşturmaktadır.

4.2.1. Mahalle ölçeğinde kavramsal söylemlerin analizi

Literatür geneline bakıldığında kavramsal yaklaşımların incelenmesi noktasında çoğu çalışmanın söylem analizine başvurduğu görülmektedir. Kentsel tasarım süreci bir bütün olarak incelenirse farklı aktörlerin farklı söylemler içerisinde olduğu; söylem analizinin bu kapsamda hem metodolojik, hem de kavramsal unsurlardan oluşmasının içeriklerin üzerinde düşünme ve veri dökümünün sağlanması yolu olarak tariflendiği belirtilebilir. Söylem analizi ayrıca, kuramsal ve niceliksel olandan nitel olana geçiş aşamasında da değerli katkılar sunmakta; bu kapsamda değerlendirildiğinde, bu tez kapsamında tasarım ve değerlendirme yönteminin oluşturulmasında önemli bir aşamayı da oluşturmaktadır. Söylem analizi ile birlikte var olan ya da belirlenen kavramlardan ziyade anlamlandırma ve yorumlama ön plana çıkmaktadır.

Söylem analizi doğrultusunda yapılacak olan örneklem analizinde de yaşam alanlarına yönelik kent, mahalle ya da yapı ölçeğinde yaşanan/yaşanacak dönüşüme/değişime ilişkin yapılan tartışmalar ve konuşmalar artış göstermekte, bununla birlikte söylem dilinde de çeşitlilik hâkim olmaktadır. Dolayısıyla söylem dilinin çeşitlenmesi de ön plana çıkan ve vurgulanması gereken kavramların artışına sebebiyet vermektedir. Yaşanan hem demografik, hem de mekânsal dönüşümler neticesinde mahalle ölçeğinde önerilen yaş dostu yerleşim alternatifinin şekillenmesi noktasında kavramsal

dilin ortaya konulması adına kavramsal okumanın yani söylem analizinin yapılması önem teşkil etmektedir.

Yaş dostu mahallenin tanımlanması, tasarıma girdi sağlama ve üretilen tasarımın değerlendirilmesi noktasında oluşturulan kavram listesinin içeriği aşağıdaki çizelgede ifade edildiği üzere, daha önceki bölümlerde de bahsedilen ve kentsel tasarım ölçeğinde mekânı yaş dostu yapan genel hatları içermektedir. Yöntem önerisi, söylem analizi itibarıyla aşağıda da bahsi geçen özellikle imgesel boyutun kapsadığı kavramlar üzerinden bir anlamlandırma çalışması içermektedir.

Bu noktada, Çizelge 4.1’de belirlenen kavram kümelerinin söylem analizi sırasında incelenen yazılı ve görsel materyaller üzerinde aynen aranmadığı, benzer kavram ve ifade biçimlerinin de ayırt ediciliği üzerinde durulabilmektedir.

Çizelge 4.1: Yaş dostu mahalle fizik mekân parametrelerinin değerlendirilmesi noktasında belirlenen kavram listesi.

Yaş dostu mahalle fizik mekân parametrelerine ilişkin kavram listesi	
Anlam-yer duygusu*	Hiyerarşi
Bütünlük*	İlgi çekicilik
Kapsayıcılık*	İnsan ölçeği
Karşılabilirlik*	Kamusal kullanım
Katılım/içerme*	Kompakt gelişim
Kimlik*	Karma kullanım
Konfor*	Konut seçenekleri
Özgün mimari dil/biçem*	Kullanışlılık/verimlilik
Sürdürülebilirlik *	Kuşaklararası etkileşim
Yaratıcı imaj*	Mekân çeşitliliği
Yaşam kalitesi/memnuniyeti*	Mikro iklimlendirme
Yerel nitelik*	Odak noktaları/referans verme
Büyüklik	Okunabilirlik
Canlılık	Sınırlılık
Erişilebilirlik	Süreklilik
Esnek tasarım	Ulaşım modlarında çeşitlilik
Fonksiyonel çeşitlilik	Uyum
Geçirgenlik	Yeniden tasarlanabilir
Gürültü/ Koku/ Çevre kirliliği	Yönlendirici
Güvenlik/suç	Yürünebilirlik

* Özellikle imgesel boyutun kapsadığı kavramlar

4.2.2. Mahalle ölçeğinde tasarım parametreleri

İmgesel, fonksiyonel ve biçimsel boyutu tartışılan yaş dostu mahalle tasarımına yönelik belirlenen kavram listesi üzerinden yapılan irdelenmenin ardından tasarım ve değerlendirme yöntem önerisinin ikinci ayağı olan her bir boyutun tanımlandığı parametreler üzerinden bir girdi sağlanacaktır.

Öncelikli olarak belirlenecek tasarım parametrelerine yönelik mahallenin de kurgulanmasında temel altlık olarak üç başlık belirlenmiştir. Bunlar; yapı, yapı adası ve sokak. Bu üç başlık altında belirlenen kavram listesinin yaş dostu mahalle olmak için fizik mekânla ilişki kurduğu tasarım ipuçları da kavram listesi ile tasarımın temel yaklaşımlarının belirlenmesi sonrası mekâna indirgenmesi noktasında önem taşıyacaktır. Bu tasarım ve değerlendirme yöntem önerisi, var olan bir mahalle dokusunun yaş dostu olabilmesi için bir rehber niteliği taşıdığı gibi aynı zamanda sadece tasarıma yönelik bir kurgunun oluşturulması ya da oluşturulan bir kurgunun ne denli yaş dostu olduğunun analizi noktasında da kılavuzluk edebilir.

Kent mekânında görsel estetik ve kimlik faktörünün ön plan çıkarıldığı, bilgilendirme ve yönlendirme noktasında hem tasarımın hem de kullanılan kent mobilyalarının (sanat enstalasyonları, aydınlatma birimleri, yönlendirici tabela ve işaretlemeler vb.) her yaş grubundan birey tarafından algılanabilir olması ve özgün bir mimari biçimin (renk, malzeme gibi) ortaya konması mekâna katkı koyması adına güçlü etmenler olarak görülmektedir. Bu bağlamda, yapılar ve mekânlar için belirli parametrelerin ortaya konması ile tekdüze bir kurgunun yaratılmasını tetiklemenin ötesinde yaş dostu olmayı sağlayacak ve tasarıma yönelik daha evrensel boyutta farklı bir bakış açısının da eklenmesine olanak tanıyacaktır.

Fonksiyonel ve biçimsel boyutları tarifleyen fizik mekân parametrelerinin tasarıma dair vereceği ipuçları öncelikli olarak yapı ölçeğinden başlanarak tarifleenecektir. Tümevarımsal bir yaklaşım ile parçadan bütüne ulaşma hedefi taşımaktadır.

4.2.2.1. Yapı ölçeği

Yapı ölçeğinde bakıldığında demografik dönüşüm ile birlikte özellikle yaşlı nüfusun değişen ihtiyaçları noktasında yerinde yaşlanma çerçevesi göz önüne alınarak, kentsel dönüşüm faaliyetleri ile günümüzde kırılgan gruplar üzerindeki baskının hafifletilmesi ve her yaş grubunu kapsayıcı yaşam alanlarının yaratılması gibi temel hedefler

doğrultusunda konfor, güvenlik, çekicilik, iletişim kurmaya dayalı, kolay erişilebilir ve kullanılabilir, insan ölçeğinde tasarlanmış, iç ve dış mekân arasındaki geçirgenliği sağlayan konut ve yakın çevresinin uyumluluğunun tartışılması esas olmalıdır. Bu bağlamda, yapıların tekil özellikleri, yan yana gelişleri, konumları, işlevleri ve kamusal alanlarla olan ilişkisinin irdelenmesi gereklidir.

Binaların girişlerinin ön cephe ile ortak bir dilde ve yaya yolları ile entegre tasarlanması, yaşa bağlı algısal kayıpların göz önüne alınmasını da gerekli kılmaktadır. Merdiven ve rampa çözümlerlerinin evrensel tasarım standartlarına bağlı olarak düşünülmesi, bahçe kullanımı olan yapılarda bahçe girişlerinin bina-sokak ilişkisinde bir ara katman olmasına, tanımsız boşlukların olmamasına, işlek ticari bir aks üzerinde ise girişlerin tek bir seviyede (hemzemin) zemin kattaki tenteler, arkadlar ya da verandalar ile bütünleşerek yönlendirici bir nitelik taşıması önemlidir. Tanımlı girişlerin özellikle yaşlılar ve çocuklarda çevreyi algılama ve güvende hissetmeye yönelik etkili olduğu düşünülmektedir.

Bina girişleri gibi özellikle kamusal mekânların duvarları olan yapı cepheleri de yapı ölçeğinde ele alınması gerekli bir biçimsel boyutu tanımlamaktadır. Kamusal mekân olan özellikle sokak ile ilişkinin kurulmasına yönelik yapı cepheleri, farklı amaçlara hizmet etme noktasında geçirgenlik, çeşitlilik ve süreklilik kavramlarını içermeli, dolayısıyla her yaştan kullanıcı için görsel estetik ve yönlendirici ve bilgilendirici olma adına bir ara katman görevi görmelidir. Bina kütlelerinin kurgusuna ilişkin vitrin, cam gibi detayların olması iç-dış mekânlar arasındaki geçirgenliği artırıcı etki yapacaktır. Özellikle belirli bir yaş sonrası ya da hareket kısıtlılıkları olan her yaştan bireyin evin iç mekânları ile ilişkisi daha fazladır ve dış mekânla olan ilişkisinin de belli bir seviyede tutulmasında balkonların ya da terasların önemli bir etkileşim alanı olduğu söylenebilir. Bu açıdan cephedeki doluluk-boşluk oranları, sokak boyunca oluşturulan bir ortak dile dâhil olma noktasında değerli görülmektedir. Bina kütlelerinde güvenlik duygusunu oluşturacak sokak ile ilişkili cephe boşlukları yaratılmalıdır. Ayrıca yapı yükseklikleri, hem çevre yapılanma şartlarına aykırı olmayacak, hem de bir süreklilik ve uyum yaratacak şekilde, aynı zamanda gün ışığını uygun seviyede hem iç mekânlara, hem de kamusal alanlara alacak şekilde belirlenmelidir. Yapıların iç-dış mekân bağlantılarında bağımsız hareket edebilme önemli bir girdi sağlayacaktır. Yapıların iç mekânlarında ise giriş katlarının özellikle yaşlı bireyler için farklı genişliklerde konut seçenekleri sunan, çevresel risk faktörlerinden arındırılmış, sade

ve yönlendirici, ihtiyaçlara bağlı farklı eklentilere imkân veren bir kurguya sahip olması önemlidir.

Mikro iklimlendirme ile iklimsel şartların tasarıma entegrasyonunun sağlanması için hâkim rüzgâr yönü ve güneşlenme analizlerinin yapılması ve yapıların kütle tasarımında bu hususlara dikkat edilmesi, ayrıca iklim değişikliğinin yapıları çevre üzerinde daha yoğun yağış olayları, daha güçlü fırtınalar, yükselen deniz seviyeleri ve uzun süreli kuraklık ve sıcaklık gibi birçok etkisi sebebiyle mevcut binaların güçlendirilerek ve gelecekte yapılacak inşai faaliyetlerde akıllı değişiklikler gerektirerek yapı ölçeğinde bu tehditleri azaltmak için harekete geçilmesi öncelikli görülebilir.

4.2.2.2. Sokak ölçeği

Mahalle dokusunun oluşumunda etkin rol oynayan kamusal mekânlardan birisi de sokaklardır. Sokak ölçeği öyle ki, mekân ile toplumun en fazla etkileşime geçtiği alan olarak karşımıza çıkmakta; dolayısıyla belirlenecek her bir kriterin sosyal altyapının da etkileşimde kalmasına imkân vereceği, mekânsal kalitenin sağlanacağı ve farklı kullanım kararları ile bütünleşik, canlı bir alan yaratılması kaçınılmaz olacaktır.

Her ne kadar yapı adası ölçeğinin de oluşumuna katkı sunmuş olsa da ulaşım ağının belirlenen mekân ölçeği bağlamında mahalle tasarımına sunduğu katkı özellikle sokak ölçeğinde en belirgin şekilde ortaya konmaktadır. Yol ağının planlanması ve tasarımı farklı kullanıcı profillerinin taleplerinin bir uzlaşma yolu olarak görülmekte olup; yayalar ile birlikte bisiklet, motorlu taşıtlar, raylı sistemler gibi farklı modları ile ulaşımın çeşitlendirilmesi de sürdürülebilir kentsel gelişim açısından mekânsal biçimlenişlerle bütünleşik bir ulaşım çözümlemesinin oluşturulması noktasında önemli görülmektedir.

Mekânın kullanıcı ve konut yoğunluğuna bağlı olarak yaş dostu bir mahalle tasarımında sokak ölçeğinin kesitlerinin çeşitlendirilmesi, şerit genişlikleri, kaldırım genişlikleri, kaldırım-yapı ilişkisi gibi alt başlıklar bağlamında değerlendirilmesi gerekli görülmektedir. Bu alt başlıkların hem güvenli bir sokak altyapısının oluşturulması, hem de insan ölçeğine saygılı bir mekân sunulması adına değerli olduğu düşünülmektedir. Öyle ki, kısa, dar ve hâkim rüzgâr yönüne açık olan sokakların uzun, geniş ve rüzgâr almayan sokaklara oranla yön bulma açısından daha

başarılı sonuçlar verdiği, aynı zamanda sokakların bakış açısına bağlı olarak gidilecek yönde en son noktasının görünür kılınmış olması yön bulma açısından kullanıcılar üzerinde pozitif etki yaratacağı düşünülmektedir. Özellikle çocuklar ve yaşlı bireyler olmak üzere her yaştan bireyin mahalle ölçeğinde kolaylıkla yön bulmasında odak noktalarının varlığı da ulaşılmak istenen noktalara erişim ve rota oluşturma açısından yardımcı birer unsur olarak görülmelidir.

Erişilebilirliği sağlanan bir yol aksının aynı zamanda ilgi çekici kılınması da kullanıcı memnuniyetini ve hareketliliğini olumlu yönde etkileyen bir unsur olarak plana çıkmaktadır. Bu bağlamda, sokağın duvarlarını oluşturan cephe hatları boyunca yapıların yapım tarzları, renkleri, cephe uzunlukları gibi farklılaşan özellikler kullanıcılar için ilgi çekici bir mekân yaratmanın anahtarları olarak görülmelidir. Ayrıca çatı özellikleri, yapı girişleri, pencereler, balkonlar ve bahçeler de özellikle yön bulma açısından kullanıcılara ipuçları veren fizik mekân parametreleri olarak karşımıza çıkmaktadır. Bilgi verici ve yönlendirici işaretlemelerden sokak mobilyalarına kadar basit, sade, kullanışlı ve anlaşılabilir bir dilin hâkim olması, algılamada önemli bir unsur olarak görülmelidir.

Kullanıcı ile fizik mekânın en fazla etkileşimde olduğunun belirtildiği sokak ölçeği, kamusal mekânlar arasındaki geçiş yolları, araç ve yaya akışının ayrıca özellikli (engelli ya da yaşlı bireylere yönelik) araç kullanımının da teşvikinin sağlandığı, bölgesel ve yol üzeri otopark alanları ile desteklenen bir sistemin oluşturulması kamusal alan karakterinin özelleştirilmesi bağlamında değerli görülmektedir. Yaya ve taşıt akışının ilişkiselliğinin sağlanması, tamamen ayrılmasının ötesinde bütüncül tanımlanması, güvenli ve kontrollü geçiş yolları ve kavşak alanlarının oluşturulması önemlidir. Dönel kavşak alanları yeşil alan, yürüyüş ve bisiklet kullanımı ile entegre şekilde kontrollü bir geçiş sağlamalıdır. Yaya geçitleri yürüyüş aksları ile ilişkili, güvenliği sağlayacak ayrıca çocuklardan yaşlılara kadar farklı yaş grupları ve hareket kabiliyetindeki bireylerin daha görünür kılındığı şekilde düzenlenmeli; ara sokakların entegrasyonunda ise özellikle bina girişlerinin sokak ile ilişkisinin kurulmasına özen gösterilmelidir.

Yaş dostu bir mekândan söz ederken yaya hareketliliğinin önceliği kadar aynı zamanda hareketlilik açısından kısıtlılıkları olabilecek bireylere yönelik yaş dostu araçlar ve özelleştirilmiş hizmet alanlarının oluşturulması ile toplu taşıma duraklarının yaya aksları ve özellikle konut alanlarına minimum mesafe içerisinde ilişkilendirilerek

değerlendirilmesi gerekmektedir. Erişilebilirliğin ve sağlanan hareketliliğin yönlendirici ve bilgilendirici sistemler ile desteklenmesi önemlidir.

Hareketliliğin sağlanması noktasında özellikle yaş dostu bir mahalle ortamında yaşlı bireyler için ev ortamından çıkılan yegâne zamanı tariflediğinden yaya akslarının sürekliliğinde ve toplu taşıma sistemleri ile durak alanlarının güneş, yağmur gibi hava şartlarından etkilenmeden, güneşlik, oturma elemanları ve yeterli aydınlatma, umumi tuvaletler gibi fiziksel gereksinimlere yönelik çözümler ile donatılmış olması, merkez alanlarında (ticaret ya da donatı alanlarında) özel araç ile yapılan erişimi destekleyici park etme olanaklarının çeşitlendirilmesi (bölgesel ya da araç trafiği hızını düşürücü etkisi de olacak yol üzeri park alanlarının oluşturulması) tasarımı girdi sağlayacak noktalar olarak görülmelidir. Bilhassa yürüyüş aksları özelinde sokak geçirgenliğini ve canlılığını sağlayacak ancak hareketliliği engellemeyecek yeme-içme mekânları, dükkân ya da güvenli vakit geçirmeye ve pasif katılıma imkân verecek oturma elemanlarının konumlandırılması, gölgelik alanların yaratılması ve peyzaj çözümleri ile taşıt trafiğinden ayrılmış kamusal alanların oluşturulması ev ortamından çıkılmasına teşvik edici nitelik taşıyacaktır.

Sokak ölçeğinde yaya hareketliliğini sağlamaya ve taşıt trafiğini yönlendirmeye yönelik tasarım kararlarının yanı sıra çevreye duyarlı, yaş dostu bir altyapının yaratılmasında ulaşım modlarının çeşitlendirilmesi de önem arz etmektedir. Bu noktada alternatif bir ulaşım deneyimi olarak bisiklet kullanımı ön plana çıkarılabilmekte; ancak bu ulaşım modunun etkin kullanımı adına sistemin gerekli donanımlar, sürekliliği ve güvenliği sağlanmış bisiklet yolları ile desteklenmesi gereklidir. Yaya, taşıt, bisiklet gibi çeşitlendirilen ulaşım modlarının ayrıca toplu taşıma sistemleri açısından çocuk, yaşlı, engelli bireylere yönelik özelleştirilmiş hizmet araçları ile desteklenmesi, kamusal alanlar ile bütünleşmiş bir sistemin oluşturulması noktasında özellikle mahalle ölçeğinde kolay hale gelebilmektedir.

4.2.2.3. Yapı adası ölçeği

Yapı adası ölçeği ile birlikte tekil yapılanmanın dışına çıkılarak konut alanlarının çevresi ile birlikte değerlendirilmesine yönelik bir bakış açısına geçiş söz konusudur. Yapılaşma koşullarına bağlı olarak bitişik, ayrık ya da blok nizam yapılanma şartlarında binaların bir araya gelişleri çeşitlenmekte; tanımlı kamusal alanların oluşumu da bu düzenlerin doğru kurgulanması neticesinde oluşmaktadır. Yapı adası

büyükluğu ve sınırları yürünebilirlik ile ilişkili olup, bu durumda çocuk ve yaşlı bireylerin hareket alanlarının tespitinde önem arz etmektedir.

Yapı adası ölçeği genellikle yapıların bir araya gelişleri ve kullanım kararlarının verildiği, bütüncül değerlendirmenin başlangıcındaki en önemli anahtar noktasını oluşturmaktadır. Bu noktada var olan geleneksel/mevcut dokunun analiz edilmesi suretiyle veyahut belirlenen parsel alanlarının farklı dokuları oluşturacak şekilde tariflenmesi yoluyla yeni bir doku kurgusunun oluşturulması önem arz etmektedir. Yaş dostu bir mekân tasarımı yapı adası ölçeğinde güvenlik, bağımsız hareketlilik, çeşitlilik ve bir aradalığın yaratılması adına yapıların yön bulmayı teşvik amaçlı belirli bir modüler sistematığın oluşturulması gereklidir. Yapı adalarının yapılanma şartlarına göre değişiklik gösterecek olsa da geçirgenlik yani iç-dış mekân ya da mahremiyet sınırları çerçevesinde özel-kamusal alan birlikteliğinin de belirli ölçülerde sağlanması gerekmektedir. Aksi halde özellikle sürekli konut ve yakın çevresinde vakit geçiren yaşlı ve çocukların, aynı zamanda çalışan nüfusun da etkileşime geçişi bu geçirgenlik ile sağlanabilir.

Mikro iklimlendirme koşulları kapsamında belirlenen dokunun hâkim rüzgâr yönüne dik, paralel ya da açılı olarak konumlandırılması yapı adası bazında rüzgâr hareketlerini değiştirmekte; aynı şekilde güneşlenme açıları da konforlu bir kent mekânının sağlanmasında önem arz etmektedir. Özellikle yaş dostu olmanın ötesinde iklimsel konforun sağlanması mahalle tasarımı açısından tüm kullanıcıların temel bir gereksiniminin karşılanması olarak görülmelidir. Dolayısıyla yapı adalarının içinin düzenlenmesi kadar oluşturulan ulaşım şemasının da iklimsel konforun sağlanması noktasında girdileri fazladır.

Yapı adaları sınırları ile birlikte ulaşım şemasının ve kamusal alanların da şekillenmesi söz konusu olduğundan yalnızca konut alanları olarak sınırlı bir düşünceden uzaklaşılmalıdır. Yapı adalarının fonksiyonel boyutunun biçimsel boyutuna katkı sunacağı, bu bağlamda arazi kullanım kararlarının tanımlı olmasının özellikle de kompakt ve karma kullanım kararlarının uygulanmasının yaş dostu bir mahalle kurgusunda önemi büyüktür. Konut, ofis, eğitim ve sosyal faaliyet alanları, rekreatif faaliyetlere yönelik açık ve kapalı alanlar şeklinde farklı işlevlerin bir arada değerlendirilmesi mekânsal çeşitliliğe atıfta bulunacaktır. Konut ve çalışma alanlarının yürüyüş yolları, park alanları ve rekreatif faaliyetlere yakın tanımlanmış olması, her daim canlı bir ortamın oluşmasına katkı sunduğu gibi aynı zamanda farklı yaş

gruplarının da bir araya gelmesine ve kuşaklararası etkileşimin sağlanmasına imkân verecektir.

Mahalle ölçeğinde yapılaşmaya konu alanların dışında kamusal aktivitelerin gerçekleştirildiği açık alanların, park ve rekreasyon alanlarının oluşturulması noktasında yapı adası ölçeği tanımlayıcı nitelik taşımaktadır. Fiziksel açıdan erişilebilir mesafede ve kullanım açısından çeşitliliği içeren alanların oluşturulması; nefes alma, karşılaşma, etkileşime geçme, sosyalleşme, aktif ya da pasif katılım sağlama gibi sosyal boyutları da içeren bir altyapıyı oluşturacaktır.

Yapı adalarının yapılar ile sınırlandırılan, dolayısıyla tanımlanmış açık alanlarının, park ve rekreasyon alanları dışında, çoğunlukla ticari aktiviteler ya da sosyal donatı alanlarına hizmet eden aksları üzerinde geçiş alanları olarak görülen mahalle içi toplanma ya da duraksama noktaları da bir diğer kamusal mekan niteliği taşıyan alanlar olarak görülmelidir. Bu noktalar genellikle yoğun yaya hareketliliğinin olduğu, bu nedenle yaya aksları ile farklı kullanım kararlarının kesişim noktası niteliği taşımaktadır. Farklı hava koşullarında ya da farklı kullanıcı gruplarına yönelik alternatifli kullanımlara imkân verecek şekilde tasarlanması önemli görülmektedir. Hem çocuk ve gençlere, hem çalışan nüfusa, hem de yaşlı bireylerin bir arada olabileceği, her grubun aynı ya da farklı aktiviteler ile ortaklaşa bir mekânda yer almasının sağlanması yaş dostu olmanın ve başarılı bir kuşaklar arası ortamın oluşturulmasının göstergesi olacaktır. Bu tür mekânların oluşturulması sırasında da karar alma süreçlerinde yer almak sosyal yapıyı destekleyici bir özellik gösterecektir. Taktiksel şehircilik benzeri geçici uygulamalar ya da topluluk bahçeleri gibi hem üretim, hem de sosyalleşme amaçlı programlar ile katılımın teşviki sağlanabilir.

Sonuç itibarıyla; belirlenen her ölçekte oluşturulan tasarım dilinin tanımlayıcı, erişilebilir, benzerliği ön plana çıkaran, güvenli ve konforlu bir mekân yaratma hedefinde olması yaş dostu mahallenin fizik mekân parametrelerinin temelini oluşturmaktadır. Oluşturulmak istenen tasarım ve değerlendirme yöntem önerisine ait genel değerlendirme çerçevesi; yaş dostu olmaya ilişkin belirlenen ve fizik mekâna referans veren 8 ana kriter altında 36 alt kriterin imgesel, fonksiyonel ve biçimsel boyut altındaki mekâna yönelik ölçeklerden hangileri ile ilişki kurduğuna dair bir tanımlamayı (Çizelge 4.2) içermekte olup, tasarım parametrelerine ilişkin detaylar bu başlıklar altında yorumlanacaktır (Çizelge 4.3, Çizelge 4.4 ve Çizelge 4.5).

Çizelge 4.2: Mekân temelli yaş dostu mahalle kriterlerinin ölçek, mahalle kavramı bileşenleri, yaş dostu olma kriterleri ve fizik mekân tasarım parametrelerinin farklı boyutlarına göre sınıflandırılması.

Ölçek	Mahalle Kavramı Bileşeni	Yaş dostu kriter kodu	Yaş dostu olmanın alt kriterleri	Yaş dostu mahalle - fizik mekân parametreleri kavram listesi (İlişkili görülen ilk 3 kavram) (Birebir aynı/benzer anlamdaki kavramlar harici)		
Tüm ölçekler	Bütünlük	DÇ1	İklimsel koşullar	Konfor	Sürdürülebilirlik	Mikro İklimlendirme
		DÇ4	Enerji verimliliği	Konfor	Sürdürülebilirlik	Mikro İklimlendirme
	Katılım ve Yönetim	İB5	Anlaşılır, sade bir dil kullanımı	Kapsayıcılık	Okunabilirlik	Yönlendirici
		İB7	Akıllı yaş dostu teknolojilerin entegrasyonu	Yaratıcı imaj	Kullanışlılık/verimlilik	Uyum
Kent-Mahalle	Çeşitlilik-Hiyerarşi	UE2	Erişilebilir, güvenli ve konforlu ulaşım	Kapsayıcılık	Yönlendirici	Süreklilik
	Çeşitlilik	UE3	Ulaşım modlarında çeşitlilik	Ulaşım modlarında çeşitlilik	Karşılabilirlik	Kullanışlılık/verimlilik
		KT2	Aktivite ve katılımcı çeşitliliği	Fonksiyonel çeşitlilik	Mekân çeşitliliği	Kuşaklararası etkileşim
	Hiyerarşi	KY6	Mekânsal hiyerarşi ve dengeli dağılım	Bütünlük	Kimlik	Büyüklik
	Sınır ve Büyüklik	KA1	Alan büyüklüğü ve algılanan yoğunluk	Büyüklik	İnsan ölçeği	Anlam-yer duygusu
	Bütünlük	DÇ2	Topografik etmenler	Erişilebilirlik	Konfor	Esnek tasarım
		DÇ3	Hava/su kalitesi	Sürdürülebilirlik	Yaşam kalitesi/memnuniyeti	Gürültü/ Koku/ Çevre kirliliği
		DÇ6	Korunması gerekli doğal alanlar	Sürdürülebilirlik	Süreklilik	Sınırlılık
		DÇ7	Sağlıklı gıdaya erişim	Sürdürülebilirlik	Yaşam kalitesi/memnuniyeti	Mekân çeşitliliği
		ET1	Hiyerarşik bir kurgu	Süreklilik	Yönlendirici	Okunabilirlik
Mahalle	Hiyerarşi	UE5	Parklanma alanları	Yürünebilirlik	Esnek tasarım	Karma kullanım
		ET5	Verimli ve paylaşımlı alan kullanımları	Kuşaklararası etkileşim	Esnek tasarım	Uyum
	Çeşitlilik	KY4	Fonksiyonel çeşitlilik	Canlılık	Güvenlik/suç	Karma kullanım
	Anlam	KT4	Yaşam memnuniyeti ve aidiyet duygusu- topluluk hissi	Kimlik	Yerel nitelik	Odak noktaları/referans verme
	Bütünlük- Katılım ve Yönetim	YS4	Çevre bakım-onarım ve kentsel altyapı hizmetleri-imar faaliyetleri	Bütünlük	Katılım/içerme	Yaşam kalitesi/memnuniyeti

*Not: Sonraki sayfada yer alan çizelge devam niteliğinde olup, bu çizelgenin sağ tarafına bütünlüktür.

Çizelge 4.2 (devam): Mekân temelli yaş dostu mahalle kriterlerinin ölçek, mahalle kavramı bileşenleri, yaş dostu olma kriterleri ve fizik mekân tasarım parametrelerinin farklı boyutlarına göre sınıflandırılması*.

	Yaş dostu mahalle tasarım parametrelerinin belirlenen 3 boyutu										
	İmgesel			Fonksiyonel				Biçimsel			
	Ölçek ilişkisi	Konfor	Kimlik-İmaj	Mahalle bütünlüğü/ komşuluk birimi ilişkileri	Arazi kullanımı - Kamusal alanlar ve donatılar	Trafik akımı- Otopark alanları	Yaya hareketliliği	Sokak peyzajı	Yapı adası ve yapıların konumlanması	Yapılanma ve kütle düzeni ilişkisi	Bina nitelikleri
DÇ1		•	•	•				•	•	•	•
DÇ4				•							•
İB5		•		•	•	•	•				•
İB7		•	•			•					•
UE2		•		•	•	•	•	•	•		
UE3		•		•		•	•				
KT2			•	•	•		•	•	•		
KY6	•			•	•	•	•				
KA1	•			•	•		•			•	
DÇ2		•		•	•	•	•		•	•	
DÇ3		•									
DÇ6			•	•	•		•		•		
DÇ7			•		•			•	•		
ET1	•			•	•		•		•	•	•
UE5						•		•			
ET5			•	•	•		•		•		•
KY4	•			•	•						
KT4		•	•	•	•		•	•			•
YS4			•	•	•	•		•		•	

Çizelge 4.2 (devam): Mekân temelli yaş dostu mahalle kriterlerinin ölçek, mahalle kavramı bileşenleri, yaş dostu olma kriterleri ve fizik mekân tasarım parametrelerinin farklı boyutlarına göre sınıflandırılması.

Ölçek	Mahalle Kavramı Bileşeni	Yaş dostu kriter kodu	Yaş dostu olmanın alt kriterleri	Yaş dostu mahalle - fizik mekân parametreleri kavram listesi (İlişkili görülen ilk 3 kavram) (Birebir aynı/benzer anlamdaki kavramlar harici)		
Mahalle-Sokak	Çeşitlilik-Hiyerarşi-Anlam-Bütünlük	KY1	Kolay erişilebilir, yürünebilir	Geçirgenlik	İlgi çekicilik	Yürünebilirlik
	Hiyerarşi-Bütünlük	UE6	Yönlendirme – Bilgilendirme	Geçirgenlik	Hiyerarşi	Süreklilik
	Bütünlük	KY2	Engelsiz ve güvenli	Konfor	Güvenlik/suç	Kapsayıcılık
		KY7	Duyusal doğal/yapay faktörler	Konfor	Güvenlik/suç	Uyum
	Sınır ve Büyüklük	KY3	İnsan ölçeğine duyarlı ve algılanabilir	Okunabilirlik	Özgün mimari dil/biçem	Yürünebilirlik
	Çeşitlilik-Anlam	ET7	Karşılaşma mekânları	Kuşaklararası etkileşim	Anlam-yer duygusu	Canlılık
	Anlam	KY5	Yönlendirici ve bilgi verici	Kapsayıcılık	Güvenlik/suç	Odak noktaları/referans verme
		KA3	Güvende hissetme	Canlılık	Yaşam kalitesi/memnuniyeti	Karma kullanım
		ET2	Odak noktaları	Okunabilirlik	Yönlendirici	Kimlik
		ET4	İnsan ölçeğinde tasarım, okunabilirlik ve ilgi çekicilik	Anlam-yer duygusu	Kimlik	Özgün mimari dil/biçem
Sokak-Yapı	Çeşitlilik-Bütünlük	KA5	Mekân tasarımı ve düzeninde çeşitlilik-Esnek tasarım imkânı	Konut seçenekleri	Karşılanabilirlik	Yeniden tasarlanabilir
	Bütünlük	KA4	Çevresel koşullara uyum (hava şartlarından faydalanma/sakınma)	Konfor	Esnek tasarım	Kullanışlılık/verimlilik
		DÇ5	Doğal afetlere karşı dirençlilik	Sürdürülebilirlik	Yaşam kalitesi/memnuniyeti	Güvenlik/suç
	Sınır ve Büyüklük-Hiyerarşi	KA6	İç-dış mekân bağlantısı	Geçirgenlik	Mekân çeşitliliği	İlgi çekicilik
	Sınır ve Büyüklük	ET6	Geçirgenlik	Hiyerarşi	Mekân çeşitliliği	Uyum
	Çeşitlilik-Katılım ve Yönetim	KA7	Çocuk, yaşlı ve engelli kullanımında öncelikli tasarım girdileri	Kapsayıcılık	Erişilebilirlik	Uyum
	Anlam	ET3	Görsel ve mimari estetik	Özgün mimari dil/biçem	Yaratıcı imaj	Kimlik

****Not:** Sonraki sayfada yer alan çizelge devam niteliğinde olup, bu çizelgenin sağ tarafına bütünlüştür.

UE	Ulaşım/Erişilebilirlik	KA	Konut alanları	ET	Estetik tasarım ve yer duygusu	YS	Yönetişim-Strateji ve politikalar
KY	Kamusal alanlar ve yapılar	DÇ	Doğal çevre	KT	Katılım, toplumsal içerme ve saygı	İB	İletişim ve bilgi edinme

Çizelge 4.2 (devam): Mekân temelli yaş dostu mahalle kriterlerinin ölçek, mahalle kavramı bileşenleri, yaş dostu olma kriterleri ve fizik mekân tasarım parametrelerinin farklı boyutlarına göre sınıflandırılması**.

Yaş dostu mahalle tasarım parametrelerinin belirlenen 3 boyutu										
İmgesel		Fonksiyonel				Biçimsel				
Ölçek ilişkisi	Konfor	Kimlik-İmaj	Mahalle bütünlüğü/ komşuluk birimi ilişkileri	Arazi kullanımı - Kamusal alanlar ve donatılar	Trafik akımı- Otopark alanları	Yaya hareketliliği	Sokak peyzajı	Yapı adası ve yapıların konumlanması	Yapılanma ve kütle düzeni ilişkisi	Bina nitelikleri
KY1			•	•	•	•	•	•	•	
UE6	•	•				•	•	•		
KY2				•	•	•	•			•
KY7		•	•	•	•	•	•			
KY3	•		•				•	•	•	
ET7		•	•	•		•	•	•		
KY5	•		•	•	•	•	•	•		•
KA3	•	•	•	•	•	•	•			•
ET2		•	•	•		•				•
ET4	•	•	•	•		•	•	•	•	•
KA5		•	•	•				•	•	•
KA4		•					•			•
DÇ5		•		•				•		•
KA6				•		•	•	•	•	•
ET6			•			•	•	•	•	•
KA7	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•
ET3	•	•	•	•			•		•	•

Çizelge 4.3: Yaş dostu mahalleye yönelik fizik mekân parametrelerinin imgesel boyutu.

Alt kriter	Ölçek	Tasarım Parametreleri
Ölçek ilişkisi-Hiyerarşi	<i>Mahalle-Yapı adası ölçeği</i>	- Mevcut doku ile kurulan ilişki - Alan ve nüfus büyüklüğü ile hissedilen yoğunluk değerlerinin tanımlı olması - Farklı büyüklük ve niteliklerdeki açık alanların ve donatı alanlarının hiyerarşik bir sistemde kurgulanması
	<i>Mahalle-Yapı adası ve sokak ölçeği</i>	- İnsan ölçeğine saygı - Mekânın okunabilirliği - Mekânın yönlendirici gücü - Mekânda sürekliliğin sağlanması - Süreklilik-Tanımlı akslar ve merkez
Konfor	<i>Mahalle bütünü</i>	- İklimsel ve coğrafi koşulların avantaja dönüştürülmesi - Mikro iklimlendirme - Gürültü, kötü koku, kirlilik ya da aydınlatma yetersizliği gibi olumsuz algı yaratacak unsurlardan arındırılmış ortam
	<i>Mahalle-Yapı adası ve sokak ölçeği</i>	- Farklı kullanımlara imkân verecek esnek mekân tasarımı - Yönlendirici mekân unsurları-güvende hissetme - Farklı yaş ve kırılganlık seviyelerindeki bireylere yönelik kapsayıcı tasarım girdileri- kapsayıcılık ve içerme
	<i>Mahalle-Yapı ölçeği</i>	- Konut çeşitliliğinin sunulması - Dayanıklı, dirençli mahalle kurgusu (hem afetlere karşı, hem de sosyo-ekonomik dayanıklılık)
Kimlik-İmaj	<i>Mahalle bütünü</i>	- Yüksek yaşam kalitesi ve memnuniyetin önceliklendirilmesi - Sürdürülebilir gelişmenin sağlanması - Yerel niteliklerin ön plana çıkarılması - Özgün mimari dil/biçemin üretilmesi - Topluluğun mekâna yönelik pozitif algıda olması, mekânı benimsemesi ve aidiyet hissetmesi - Teknolojik gelişmelerin mekâna entegrasyonu ve bilgi edinme imkânları

Çizelge 4.4: Yaş dostu mahalleye yönelik fizik mekân parametrelerinin fonksiyonel boyutu.

Alt kriter	Ölçek	Tasarım Parametreleri
Mahalle bütünlüğü/komşuluk birimi ilişkileri	<i>Mahalle bütünü</i>	Mevcut çevre yerleşimlerle kullanım kararları açısından kurulan ilişki
		Farklı ulaşım tercihlerine ve taleplerine yönelik sistemin kurgulanması - yaya, taşıt, bisiklet ya da toplu taşıma sistemlerinin entegre olması
		Ulaşım konforunun sağlanması - erişilebilir mesafeler içerisinde değerlendirme
		Doğal karakteristiklerin tasarıma entegre edilmesi ve vurgulanması
		Bölgenin kültürel özellikleri ile uyumlu karakteristik özelliklerini yansıtan mekânlar üretilmesi
		Komşuluk birimlerinin yürünebilir, deneyimlenebilir mesafeler içerisinde düşünülmesi
		Parçacıl olmayan, uyumlu, bütüncül değerlendirilmiş ancak tutarlı büyüme potansiyeline sahip bir mahalle kurgusunun oluşturulması
Arazi kullanımı - Kamusal alanlar ve donatılar		Mahalle ölçeğine uygun, farklı kullanıcıların günlük ihtiyaçlarına yönelik donatı alanlarının tasarlanması (çocuk parkları, spor alanları, aile ve gençlik merkezleri, semt kütüphaneleri, çay bahçeleri, pazar yeri, mescit, çeşme, kent parkları vb.)
		Farklı yaş gruplarına yönelik aktivite ve barınma alanlarının tasarlanması (açık alan kullanımları yanında kreşler, yaşlı evleri, gündüz bakım evleri gibi hizmet alanları)
	<i>Mahalle-Yapı adası ölçeği</i>	Kamusal alan ile özel alan arasında yumuşak geçişler
		Mekân çeşitliliğinin ve kalitesinin artırılması
		Kullanıcıların beraber aktive yapabilecekleri, paylaşımda bulunabilecekleri alanların oluşturulması-kuşaklararası etkileşim mekânları
		Sosyal ve kültürel etkinlik alanlarının oluşturulması
		Oluşturulan tasarım modellerinde gece aktivitelerine yer verilmesi
	<i>Mahalle-Yapı adası ve sokak ölçeği</i>	Kullanım kararlarının farklı kullanıcılar tarafından algılanabilir, yönlendirici ve erişilebilir kılınması
		Sokak yaşamının teşvik edilmesi ve ortak paylaşım alanlarının oluşturulması
		Güvenli bir yaşam alanının yaratılması - ticari aktivitelerin ve insan akışının sürekliliği ile canlı bir ortamın yaratılması

Çizelge 4.5: Yaş dostu mahalleye yönelik fizik mekân parametrelerinin biçimsel boyutu.

<i>Alt kriter</i>	<i>Ölçek</i>	<i>Tasarım Parametreleri</i>
Trafik akımı- Otopark alanları	<i>Mahalle bütünü</i>	- Sürdürülebilir kentsel gelişim açısından mekânsal biçimlenişlerle bütünleşik bir ulaşım çözümlemesinin oluşturulması - Yayalar ile birlikte bisiklet, motorlu taşıtlar, raylı sistemler gibi farklı modları ile ulaşımın çeşitlendirilmesi - Alternatif bir ulaşım deneyimi olarak bisiklet kullanımı - sürekliliği ve güvenliği sağlanmış bisiklet yolları - Toplu taşıma duraklarının yaya aksları ve özellikle konut alanlarına minimum mesafe içerisinde ilişkilendirilerek değerlendirilmesi - Yaş dostu araçlar ve özelleştirilmiş hizmet alanlarının oluşturulması
	<i>Mahalle-Yapı adası ölçeği</i>	- Yaya ve taşıt akışının ilişkiselliğinin sağlanması, tamamen ayrılmasının ötesinde bütüncül tanımlanması, güvenli ve kontrollü geçiş yolları ve kavşak alanlarının oluşturulması - Bölgesel ve yol üzeri otopark alanları ile desteklenen bir sistemin oluşturulması- Merkez alanlarında (ticaret ya da donatı alanlarında) özel araç ile yapılan erişimi destekleyici park etme olanaklarının çeşitlendirilmesi
	<i>Sokak ölçeği</i>	- Bilgi verici ve yönlendirici işaretlemelerin oluşturulması-basit, sade, kullanışlı ve anlaşılabilir bir dilin hâkim olması - Bölgesel ya da araç trafiği hızını düşürücü etkisi de olacak park alanlarının veya tamamen yeraltı park alanlarının oluşturulması
Yaya hareketliliği	<i>Mahalle-Sokak ölçeği</i>	- Dönel kavşak alanlarının; yeşil alan, yürüyüş ve bisiklet kullanımı ile kontrollü bir geçiş sağlaması - Yaya akslarının sürekliliği - Kamusal mekânlar arasındaki geçiş yolları, araç ve yaya akışının, özellikli (engelli ya da yaşlı bireylere yönelik) araç kullanımının da teşvikinin sağlanması - Çoğunlukla ticari aktiviteler ya da sosyal donatı alanlarına hizmet eden aksları üzerinde geçiş alanları olarak görülen mahalle içi toplanma ya da duraksama noktalarının oluşturulması - yoğun yaya hareketliliği - Her daim canlı bir ortamın oluşturulması – gece gündüz, farklı yaş gruplarının bir araya gelmesi ve kuşaklararası etkileşimin sağlanması - Fiziksel açıdan erişilebilir mesafede (genç ve orta yaş için dakikada ort. 75 metre, 65+ yaş için dakikada ort. 50 metre ve 80+ yaş için dakikada 32 metre erişim mesafeleri göz önüne alınarak) ve kullanım açısından çeşitliliği içeren kamusal alanların oluşturulması
	<i>Sokak ölçeği</i>	- İnsan ölçeğine saygılı bir mekân sunulması-kısa, dar ve hâkim rüzgâr yönüne açık olan sokaklar - Sokakların bakış açısına bağlı olarak gidilecek yönde en son noktasının görünür kılınmış olması - Güvenli bir sokak altyapısının oluşturulması-taşıt ve yaya hareketliliğinin kesişim noktalarının görünür ve erişilebilirlik açısından konforlu bir geçiş imkânı yaratması - Yaya geçitleri yürüyüş aksları ile ilişkili, güvenliği sağlayacak şekilde çocuklardan yaşlılara kadar farklı yaş grupları ve hareket kabiliyetindeki bireylerin daha görünür kılındığı şekilde düzenlenmeli

Çizelge 4.5 (devam): Yaş dostu mahalleye yönelik fizik mekân parametrelerinin biçimsel boyutu.

<i>Alt kriter</i>	<i>Ölçek</i>	<i>Tasarım Parametreleri</i>
<i>Sokak peyzajı</i>	<i>Mahalle-Sokak ölçeği</i>	- Yürüyüş aksları özelinde sokak geçirgenliğini ve canlılığını sağlayacak ancak hareketliliği engellemeyecek yeme-içme mekânları, dükkân gibi ticari aktivite alanlarının oluşturulması - Taktiksel şehircilik benzeri geçici uygulamalar ya da topluluk bahçeleri gibi hem üretim, hem de sosyalleşme amaçlı programlar ile katılımın teşviki - Toplu taşıma sistemleri ile durak alanlarının güneş, yağmur gibi hava şartlarından etkilenmeden, güneşlik, oturma elemanları ve yeterli aydınlatma, umumi tuvaletler gibi fiziksel gereksinimlere yönelik çözümler ile donatılmış olması
	<i>Sokak-Yapı ölçeği</i>	- İşlek ticari bir aks üzerinde giriş mekânlarının zemin kattaki tenteler, arkadlar ya da verandalar ile bütünleşerek yönlendirici bir nitelik taşıması - Sokağın duvarlarını oluşturan cephe hatları boyunca yapıların yapım tarzları, renkleri, cephe uzunlukları gibi farklılaşan özellikler - Güvenli vakit geçirmeye ve pasif katılıma imkân verecek oturma elemanlarının konumlandırılması, gölgelik alanların yaratılması
<i>Yapı adası ve yapıların konumlanması</i>	<i>Mahalle bütünü</i>	- Peyzaj çözümlmeleri ile taşıt trafiğinden ayrılmış kamusal alanların oluşturulması - Konut ve çalışma alanlarının yürüyüş yolları, park alanları ve rekreatif faaliyetlere yakın tanımlanmış olması - Tanımsız boşlukların olmaması
	<i>Yapı adası-Sokak ve Yapı ölçeği</i>	- Güneşlenme açılarının değerlendirilmesi - konforlu bir kent mekânı yaratması - Mikro iklimlendirme koşulları kapsamında belirlenen dokunun hâkim rüzgâr yönüne dik, paralel ya da açılı olarak konumlandırılması - yapı adası bazında rüzgâr hareketlerinin değişkenliğinin sağlanması - Odak noktalarının varlığı - özellikle çocuklar ve yaşlı bireyler olmak üzere her yaştan bireyin mahalle ölçeğinde kolaylıkla yön bulması, ulaşım istenen noktalara erişim ve rota oluşturma - Yapıların iç-dış mekân bağlantılarında bağımsız hareket edebilme
<i>Yapılanma ve kütle düzeni ilişkisi</i>	<i>Yapı adası-Yapı ölçeği</i>	- Yapı adalarının yapılanma şartlarına göre geçirgenlik yani iç-dış mekân ya da mahremiyet sınırları çerçevesinde özel-kamusal alan birlikteliğinin sağlanması - Yapı yüksekliklerinin çevre yapılanma şartlarına aykırı olmaması - Yapı yüksekliklerinin süreklilik ve uyum yaratacak şekilde, aynı zamanda gün ışığını uygun seviyede hem iç mekânlara, hem de kamusal alanlara alacak şekilde belirlenmesi
	<i>Yapı ölçeği</i>	- Yapıların yön bulmayı teşvik amaçlı belirli bir modüler sistematığın oluşturulması - Esnek tasarım ve yeniden tasarlanabilir mekân kurgusu - mekânın farklı hava koşullarında ya da farklı kullanıcı gruplarına yönelik alternatifli kullanımlara imkân verecek şekilde tasarlanması - Bina kütesinin kurgusuna ilişkin vitrin, cam gibi detayların olması, dolayısıyla iç-dış mekânlar arasındaki geçirgenliğin artırılması

Çizelge 4.5 (devam): Yaş dostu mahalleye yönelik fizik mekân parametrelerinin biçimsel boyutu.

<i>Alt kriter</i>	<i>Ölçek</i>	<i>Tasarım Parametreleri</i>
Bina nitelikleri	<i>Sokak-Yapı ölçeği</i>	• Binaların girişlerinin ön cephe ile ortak bir dilde bütünleşik tasarlanması
		• Bahçe kullanımı olan yapılarda bahçe girişlerinin bina-sokak ilişkisinde bir ara katman olması
		• Bina girişlerinin sokak ile ilişkisinin kurulması - özellikle ara sokakların entegrasyonu
		• İşlek ticari bir aks üzerinde girişlerin tek bir seviyede (hemzemin) düşünülmesi
		• Yapı cepheleri, farklı amaçlara hizmet etme noktasında geçirgenlik, çeşitlilik ve süreklilik kavramlarının önemi, görsel estetik ve yönlendirici ve bilgilendirici olma adına bir ara katman
		• Cephedeki doluluk-boşluk oranları, sokak boyunca oluşturulan bir ortak dile dâhil olma
		• Merdiven ve rampa çözümlerlerinin evrensel tasarım standartlarına bağlı olarak düşünülmesi
		• Çatı özellikleri, yapı girişleri, pencereler, balkonlar ve bahçelerin özellikle yön bulma açısından kullanıcılara ipuçları veren fizik mekân niteliklerinin farklılaşması

5. YAŞ DOSTU KAVRAMININ MAHALLE TASARIM PROJELERİ ÜZERİNDEN DEĞERLENDİRİLMESİ

Mevcut yerleşim yerlerinin yıkılıp yeniden yapılması, mevcut yerleşim yerlerinin yıkılıp yeniden yapılması veya fiziksel ömrü dolan tekil yapıların yerinde yenilenmesi gibi farklı ölçeklerde gerçekleşen kentse yenileme faaliyetleri olsa da, hedeflenen ile uygulanan arasındaki derin uçurum kentsel mekânda parçacıl çözüm önerileri yoğunluk artışı, getirim kaygısı, hak kaybı, sosyal dışlanma, soylulaştırma gibi istenmeyen problemler ile yüz yüze getirmektedir. Oluşacak problemler neticesinde kentsel mekânın kullanıcıları ile olan ilişkisi de tehlikeye girmekte; hızlı üretilen ve bütüncül değerlendirilmeyen çözüm önerileri beraberinde kimlik ve aidiyet kavramlarının da ortadan kalkmasını doğurmaktadır. Dolayısıyla fiziksel mekânda yaşanan dönüşümler, etkileşimde olduğu toplumsal ortak yargılar ve olaylar bütünü bozulmasına da sebep olmaktadır. Bu durumun neticesi yerel kimlik karakteristiklerinin sürdürülmesini önemseyen, kapsayıcı ve kullanıcı odaklı mekânsal gelişimlere olan ilginin gerekçesini net bir şekilde ortaya koymaktadır. Son yıllarda ülke genelinde kentsel tasarım yarışmalarının artışı da yerel karakteristikleri savunan, kapsayıcı ve nitelikli mekân arayışının bir göstergesi olarak görülmektedir. Kamu kurumlarının bu yol ile proje elde etmenin ötesinde kültürel, sanatsal, bilimsel, çevresel ve etik değerleri dikkate alan, günümüz mimarisi ve değer yargılarına örnek teşkil edecek ekonomik ve pratik bir çözüm örneği üretme çabası ön plana çıkmaktadır.

Bu bölüm ile birlikte, yaş dostu kavramının literatür genelindeki genel değerlendirmesini içerir bir önceki bölüm sonucu belirlenen kriterler ve tasarım parametreleri bağlamında mahalle ölçeğinde uygulanabilirliğinin test edilmesi adına mahalle tasarım projeleri üzerinden değerlendirilmesi öngörülmektedir. Kentsel mekân düzenlemelerinde ölçekler arası ilişkiler bağlamında ülkemizde gerçekleştirilen düzenlemelerin zorunlu ayağı olan planlama ve gerektiğinde uygulama aracı olarak benimsenen kentsel tasarım arasındaki ilişkinin irdelenmesine yönelik “kentsel tasarım yarışma projeleri” özelinde ele alınma amacı; hem aktif yürütülmekte olan,

hem de üretilen fikrî çalışmalara yönelik yaş dostu olma olgusunun içeriğe ne denli sirayet ettiğinin irdelenmesidir.

5.1. Örneklem Seçimi

Kentlerde yaşanan demografik dönüşümlerin yanı sıra ön plana çıkan plansız ve kontrolsüz gelişim tasarım duygusundan yoksun kentsel mekânların oluşumunu tetiklemektedir. Günümüzde sosyal politikalar bağlamında merkezi yönetimin demografik dönüşüme yönelik girişimleri olmakla birlikte, alt ölçekte kullanıcılarda yaşanan değişimin mekâna yansması da özellikle yaşam memnuniyeti bağlamında farklı kullanıcı tipleri için problemli bir süreci tariflemektedir.

Genel olarak yarışmalar, disiplinler için söyleme yönelik pratikler üretebilmesi, disiplinlerin teorik ve pratik çerçevelerini zenginleştirebilmesi için önemli bir araçtır (Çimen, 2010). Mekânsal yaşanan sürekli değişim hali içerisinde kullanıcıların problemlerine kalıcı çözümler üretme noktasında son dönemlerde yerel yönetimlerin kentsel gelişim ve tasarım adına çeşitli girişimler yarattığı, bunu sağlarken de özellikle alanında uzman kişilerce belirli bir mantıksal çerçeveye oturtulmuş yeni fikir ve önerilerin ortaya konması için kentsel tasarım önemli bir araç olarak görülmüştür. Tüm bu değerlendirmeler ışığında söylenmelidir ki, özellikle kentsel tasarım yarışma süreci farklı aktörlerin bir arada olması, güncel ve yenilikçi söylemlerin farklı ortamlarda ortak bir ürüne dönüşümü noktasında tasarıma hem teorik hem de pratikte önemli girdiler sağlamaktadır.

1999 Marmara depremi ve 2011 Van depremi ardından Türkiye'de uygulanan konut politikası ivme kazanmış ve kentsel dönüşüm kavramı kanunlar kapsamında düzenlenmeye başlamıştır. Kentsel konut politikaları, ekonomik ömrünü tamamlamış yapı stoku, afet riski taşıyan yerleşim alanları, gecekondu, kent merkezinde çöküntü alanlarının oluşması, doğuda terör olaylarının yol açtığı tahribat gibi süreçlerle etkin biçimde formüle edilmektedir. Türkiye özelinde konut üretimi ve konut üretiminin finansmanında öncü olan kurumlardan biri olan TOKİ (Toplu Konut İdaresi Başkanlığı) ve Emlak GYO A.Ş. tarafından 2017 yılında düzenlenen “7 İklim 7 Bölge: Mahalle Ulusal Mimari ve Kentsel Tasarım Fikir Yarışması” gelecek öngörüsünde topluluk/ mahalle düzeyinde yerel kimlik unsurlarının devamlılığı adına geliştirilecek farklı fikirlere yol açıcı bir nitelik taşıdığı düşünüldüğünden bu tez kapsamında örneklem çalışması olarak ele alınacaktır.

Örneklem çalışmasının var olan bir mahalle üzerinden seçilmemesinin sebebi, kullanıcılarının ihtiyaçlarına optimum çözümlerin dâhi kısıtlı sunulduğu bir kentsel mekânın irdelenmesi sonucu yaş dostu mahalle kriterleri ve tasarım parametrelerine yönelik anlamlı bir sonucun çıkma ihtimalinin düşük olmasıdır. Bu örneklem çalışması ile bir yarışma sürecinin ve üretilen sonuç ürünlerin analizi üzerinden, kentsel tasarım disiplinine ait en yeni söylemlerden biri olan ve kullanıcı-mekân arasındaki ilişkiye dayanan yaş dostu olma perspektifinde ne tür söylemler üretildiğini göstermek hedeflenmektedir. Belirlenen yaş dostu kriterlerin mahalle ölçeğinde yapılan ve akademik çalışmalar kapsamında önemli bir yer oluşturan tasarım yarışmaları kapsamında ne denli projelere dâhil edildiği ve yarışma sonucu yapılan değerlendirmelerde belirlenen kriterler özelinde bir yorumlamanın olup olmadığı irdelenecektir.

“7 İklim 7 Bölge: Mahalle Ulusal Mimari ve Kentsel Tasarım Fikir Yarışması” ile; özellikle yaşanan hızlı nüfus artışı ve kentlerin bu duruma karşı hazırlıksız yakalanması sonucu gelişen kontrolsüz ve kimliksiz kentsel yapılaşma düzenine karşılık estetik değerlerin göz ardı edilmeksizin binlerce yıllık mimari, kültürel gelenek ve birikimin mahallelerdeki özgün karakteristiklerdeki yansımalarının ön plana çıkarılması, yerel kimlik özelliklerinin korunarak yaşam kalitesinin artırılmasına yönelik yeni ve bütüncül bir değerlendirmenin gündeme getirilmesi hedeflenmiştir. Bu kapsamda yarışmanın amacı, değişen ihtiyaçlar özelinde kullanıcıların en fazla etkileşimde bulundukları mahalle alanının disiplinler arası bir boyutta güncel yaklaşımlar doğrultusunda şehircilik, mimarlık, kentsel tasarım ve peyzaj çözümleri ile değerlendirilerek kimlik ve sürdürülebilir gelişimin desteklendiği, güvenli, yaş dostu ve erişilebilirliğin önceliklendirildiği, insan ölçeğine saygılı, çevresel faktörler ve geleneksel değerleri vurgulayan, estetik kalitesi yüksek alanların oluşturulmasının teşviki şeklinde tanımlanmıştır.

Oluşturulacak mahalle tasarımı ile sosyo-ekonomik, kültürel ve ekolojik boyutları gözetilerek, seçilen alanlara yönelik sosyal yaşam alanlarının kurgulanması dışında komşuluk, güvenlik, günlük yaşantı, çeşitlilik ve birliktelik gibi değerler ile var olan geleneksel mahalle dokusunun oluşturulmasının amaçlandığı, bu bağlamda farklı alt katmanlara sahip olabilecek gruplara yönelik gereksinimlerin göz önüne alınması gerekliliğinden bahsedilmiştir. Yarışma şartnamesinde belirlenen amaç ve alt başlıklar bağlamında değerlendirilmek ve tasarımsal çözümlerin üretilmesine yönelik

Türkiye'nin 7 coğrafi bölgesinden seçilen ve TOKİ'nin ileriki dönemlerde uygulama yapmayı planladığı 7 farklı alan katılım gösterecek yarışmacılara sunulmuş olup, seçim açısından bir kısıtlılık belirtilmemiştir. Buna göre yarışma alanları; Akdeniz Bölgesi (Hatay Dört Yol), Doğu Anadolu Bölgesi (Muş Merkez Kepenek), Ege Bölgesi (Denizli Pamukkale), Güneydoğu Anadolu Bölgesi (Mardin Artuklu), İç Anadolu Bölgesi (Eskişehir Odunpazarı), Karadeniz Bölgesi (Kastamonu Merkez Örencik), Marmara Bölgesi (Tekirdağ Çorlu) olarak belirlenmiştir. Yarışmanın mahalle kavramının yeniden yorumlanması üzerine serbest, ulusal bir fikir yarışması olduğu görülmektedir.

Yarışmanın ilk aşamasında toplamda 123 adet proje yarışmaya katılım göstermiş, her bir coğrafi bölgenin kendi içerisinde 1. ve 2. elemelerden geçmesi sonucu finale kalan projeler belirlenmiştir. Örneklem seçiminde kentsel tasarım yarışma projesinin seçilmesinin bir diğer öngörüsü de katılım gösteren farklı projeler içerisinde belirlenmiş bir değerlendirme sistemi kapsamında elemelerin gerçekleştirilmesi ve belirli özgünlük değerlerine ulaşan projelerin bu çalışma kapsamında incelenecek olmasıdır. Bu kapsamda 123 proje içerisinde hem yarışmaya katılım gösteren projelerin en yoğun olduğu alanlar (toplam katılım oranının %66'sı) içerisinde ödül kazanma oranı da en yüksek olan ilk 3 coğrafi alanın seçilmesi; alanların nitelikleri göz önünde bulundurularak ağırlıklandırılmış çok boyutlu değerlendirme sistemi ile yapılan elemeler sonucu jüri tarafından belirlenmiş 1.'lik, 2.'lik ve 3.'lük ödülünü almaya hak kazanan projelerin incelenmesi uygun görülmüştür (Çizelge 5.1).

Çizelge 5.1: “7 İklim 7 Bölge: Mahalle Ulusal Mimari ve Kentsel Tasarım Fikir Yarışması” kapsamında incelenmek seçilen projeler.

<i>Bölge Adı</i>	<i>İlk Aşamada Katılım Gösteren Proje Sayısı</i>	<i>İkinci Elemeye Kalan Proje Sayısı</i>	<i>Ödül Kazanan Proje Sayısı (Derece + Mansiyon)</i>	
Akdeniz Bölgesi	37	15	6 (3+3)	Yarışmaya katılım gösterenlerin % 66'sını oluşturmaktadır.
Doğu Anadolu Bölgesi	25	9	6 (3+3)	
Karadeniz Bölgesi	20	8	6 (3+3)	
Ege Bölgesi	13	9	6 (3+3)	
Marmara Bölgesi	12	5	4 (1+3)	
İç Anadolu Bölgesi	9	3	3 (0+3)	
Güneydoğu Anadolu Bölgesi	7	4	4 (2+2)	
	123	53	35	

Yapılan elemeler sonucu her bir bölgede belirlenen alanlarda iki aşamada da başarılı bulunarak 1.lık, 2.lık ve 3.lük ödülü alan projeler tespit edilmiş, bu kapsamda her bir

bölgedeki katılımcı sayıları ve verilen ödül sayılarına bağlı olarak Akdeniz Bölgesi’nde Hatay-Dörtyol, Doğu Anadolu Bölgesi’nde Muş Merkez Kepenek ve Karadeniz Bölgesi’nde Kastamonu Merkez Örencik yarışma alanları hem farklı iklimsel koşullara sahip olması, hem de katılım ve ödül yoğunluğu açısından incelenmek üzere seçilmiş örneklem alanlarıdır.

5.2. Mahalle Tasarım Projelerinde Yer Alan Söylemlerin Değerlendirilmesi

“7 İklim 7 Bölge: Mahalle Ulusal Mimari ve Kentsel Tasarım Fikir Yarışması” kapsamında belirlenen her bir örneklem çalışması olarak incelenecek projelerin tasarıma yönelik hazırlanan açıklama raporları detaylıca incelenmiş, bu bağlamda ilk olarak söylem analizine ilişkin aşama tamamlanmıştır. Aşağıda sırası ile seçilen her bir coğrafi bölgede başarılı bulunarak ödül kazanan projelerin kısaca önemsedığı hususlardan, ayrıca jüri tarafından ilgili projeye yönelik oluşturulan değerlendirme raporundan bahsedilerek sonuç itibarıyla tez çalışması kapsamında oluşturulan kavram listesindeki başlıklara ilişkin değerlendirme ve puanlama tablosu yer almaktadır.

Seçilen yarışma projeleri özelinde yapılacak söylem analizi sonucu içerik itibarıyla belirlenen kavramsal kriterlerin ne denli yaş dostu mahalle olgusunun oluşumuna dair yer edindiği üzerine bir puanlama matrisi oluşturulmuştur. Bu noktada projelerin başarılı olup olmamasından ziyade yaş dostu olması ile ilgili bir incelemeye gidilecek ve hangi kriterlerin daha fazla öncelik kazandığına dair bir değerlendirme yapılacaktır.

5.2.1. Örneklem alanı 1: Akdeniz Bölgesi – Hatay Dörtyol

Yarışma alanı olarak belirlenen Hatay ili Dörtyol İlçesindeki bahse konu alan 255.445 m² büyüklüğünde olup merkeze olan uzaklığı yaklaşık 1,3 km olarak belirtilmiştir. Yarışma alanı; Dörtyol merkezini Hatay Çevreyolu’na bağlayan Abdi İpekçi Caddesi ile Dörtyol merkezini Akdeniz’e bağlayan Şehit Polis Necati Kesin Bulvarı’nın kesiştiği noktada yer almaktadır. Coğrafi konum açısından Hatay ili sıcak ve nemli bir iklim bölgesinde yer almakta olup, geçmiş dönem meteorolojik ve sismik kayıtlara göre, kış mevsiminde yüksek yağış oranları sebebiyle sel felaketi ve büyük deprem felaketleri ile karşı karşıya kaldığı tespit edilmiştir. Yarışma alanı düz bir arazide kıyıya yaklaşık 3,5 km uzaklıkta, doğu yönünde Amanos Dağları, Batısında da Akdeniz yer almaktadır.

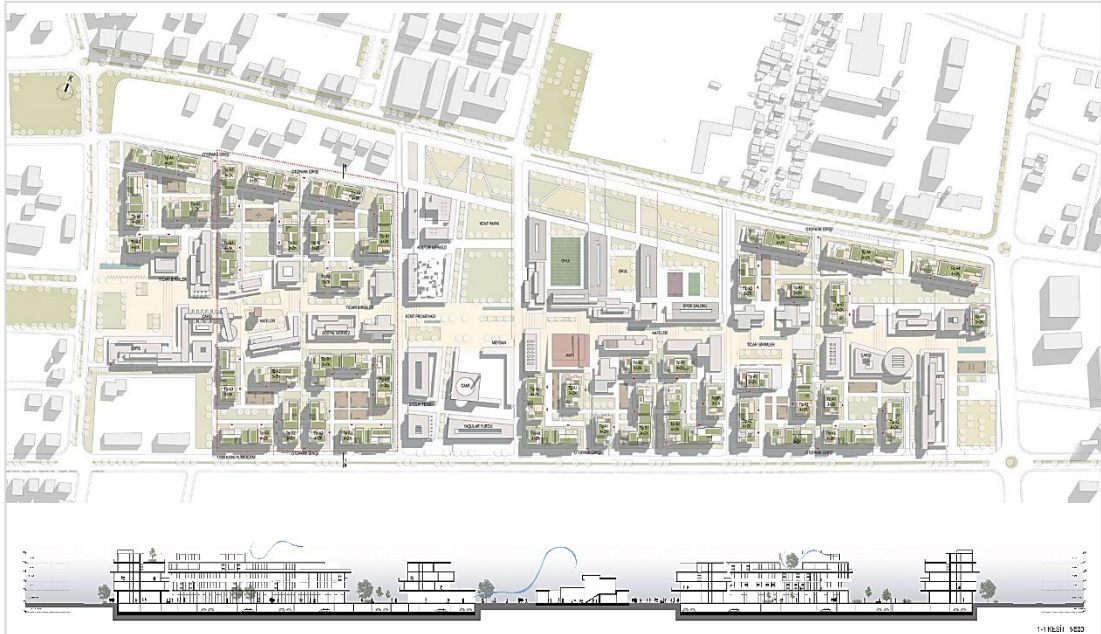
Tasarım yapılacak olan alanın boş olmasına karşın üç tarafının yoğun konut dokusu ile çevrili olduğu ve kalan bir cephesinin ise dönüştürülmek üzere boş bırakılmış olduğu ancak muhtemel konut alanı olarak düzenleneceği tespit edilmiştir. Ayrıca yarışma alanı ve çevresinde de Antakya'nın antik kent ve yerleşim dokusunda Helenistik Çağ'ı yansıtan, birbirine dik ve paralel caddelerle oluşan yapı adalarından meydana gelen ve "Hippodamos tarzı plan" olarak adlandırılan ızgara plan dokusu ile gelişim söz konusudur.

- **A-1:** Proje ekibi tarafından oluşturulan mahalle kurgusuna yönelik mimari açıklama raporu kapsamında; yaşam alanlarının dinamik bir yapıya sahip olduğu ve herhangi bir değişimin bütüne yansımalarının da kaçınılmaz olduğundan hareketle, günümüze doğru gelindiğinde artan nüfusa ve ranta bağlı olarak yaşam alanlarının daraldığı ifade edilmektedir. Bu bağlamda yoğun yapılaşmaların yer duygusundan ve ölçekten kopuk bir gelişimi tetiklediği, dolayısıyla toplumun genelinde memnuniyetsizliklere sebep olduğu belirtilmektedir. Oluşturulmak istenen mahalle kurgusunda bu çıkarımlara yönelik insanların aidiyet hissettiği, insan ölçeğine saygılı ve sosyal açıdan zengin bir yaşam çevresi sunulması hedeflenmiştir. Açık, yarı açık ve kapalı yaşam alanları arasındaki ilişkinin mekân yaşanabilirliğini sağlamaya yönelik yeniden kurgulanması amaçlanmaktadır. Proje çalışmasının omurgası olarak belirlenen "*promenad*" çevresinde sosyal ve kamusal donatı alanları ile çevrelenmiş, yaya odaklı bir avlu sistemi ile yarı kamusal alanlar ve konut bloklarının içi ile de özel alanlar arasında bir ilişki ağını sağlama hedefi üzerinde durulmuştur.

Projenin genel tasarım hedefleri; mevcut yerleşim alanları ile bütünleşmenin sağlanması, karma kullanımın önceliklendirilmesi, kamusal kullanımların sürekliliğinin sağlanması ve bir merkez oluşturma düşüncesi, yeşil alanların bir aks oluşturma noktasında sürekliliğinin sağlanması, iklimsel koşullara uyum sağlama ve su kullanımında ise belirlenen promenad üzerinde yapıların mikro iklimlendirmesi veya suyun geri dönüşümünde kullanılması şeklinde sıralanmıştır. Yaya odaklı bir gelişimin öngörüldüğü, bu doğrultuda promenad ile birlikte doğu-batı aksında tüm alana kesintisiz erişilebilirliğin, özellikle engelli ve yaşlı kişilere yönelik çözüm önerilerinin sunulması gerekliliği ifade edilmektedir. Ayrıca taşıt trafiğinin göz ardı edilemeyeceğinden bahisle tüm konut alanlarında zemin altı otopark alanlarının tasarlandığı belirtilmektedir.

Projenin tasarım kurgusunda etaplama yapılmasının uygun olacağı düşünülmüş, bu kapsamda yaklaşık 960 metre uzunluğundaki alanın 4 etap halinde inşa edilmesi öngörülmüştür. Konut bloklarının tasarımında ise iklimsel değerlerin çoğunlukla sıcak olduğu, dolayısıyla avlulu yapı tipolojisinin rüzgâr koridorları oluşturma amacı ile kaydırılarak konumlandırılmasına ve yapı yüksekliklerinin çeperden merkeze doğru azaltılmasına karar verilmiştir. Bu bağlamda oluşturulan yapı kütlelerinin insan ölçeğine saygılı ve gürültü gibi yapay faktörlerden arındırılmış bir yaşam alanı sunulması hedefi önceliklendirilmiştir. Son olarak yapılar özelinde kullanılacak malzemelere ilişkin yerel karakteri ve niteliği vurgulayan brüt beton, doğal taş cephe kaplaması, ahşap ve doğal taş yürüyüş yolları, sade renkli alüminyum doğrama, klinker tuğla, ahşap güneş kırıcı paneller, profilsiz cam korkuluklar gibi yalın bir malzeme listesi oluşturulmuştur.

Jüri değerlendirme raporu ile oluşturulan mahalle kurgusunda gereken donatı alanı büyüklüğünden çok daha fazla alanın ayrıldığı, dolayısıyla mahallede üretilen alt bölgelerin birbirinden ayrılarak elde edilmek istenen bütünlüğü bozduğu belirtilmektedir. Mevcut şehir dokusu ile ilişkinin doğru kurgulandığı, yapı kütlelerinin plan düzleminde ve üçüncü boyutta dinamik bir dokunun oluşturulduğu ve iklimsel koşullara duyarlı ve yaya-taşıt ilişkine yönelik çözümlemelerin başarılı bulunduğu ifade edilmektedir.

Şekil 5.1: Akdeniz Bölgesi – Hatay Dörtüyl Yarışma Alanı 1.lik ödüllü proje - Vaziyet planı ve kesit (Url-6).

Şekil 5.2: Akdeniz Bölgesi – Hatay Dört Yol Yarışma Alanı 1.lik ödüllü proje – Doku analizi ve proje görselleri (Url-6).

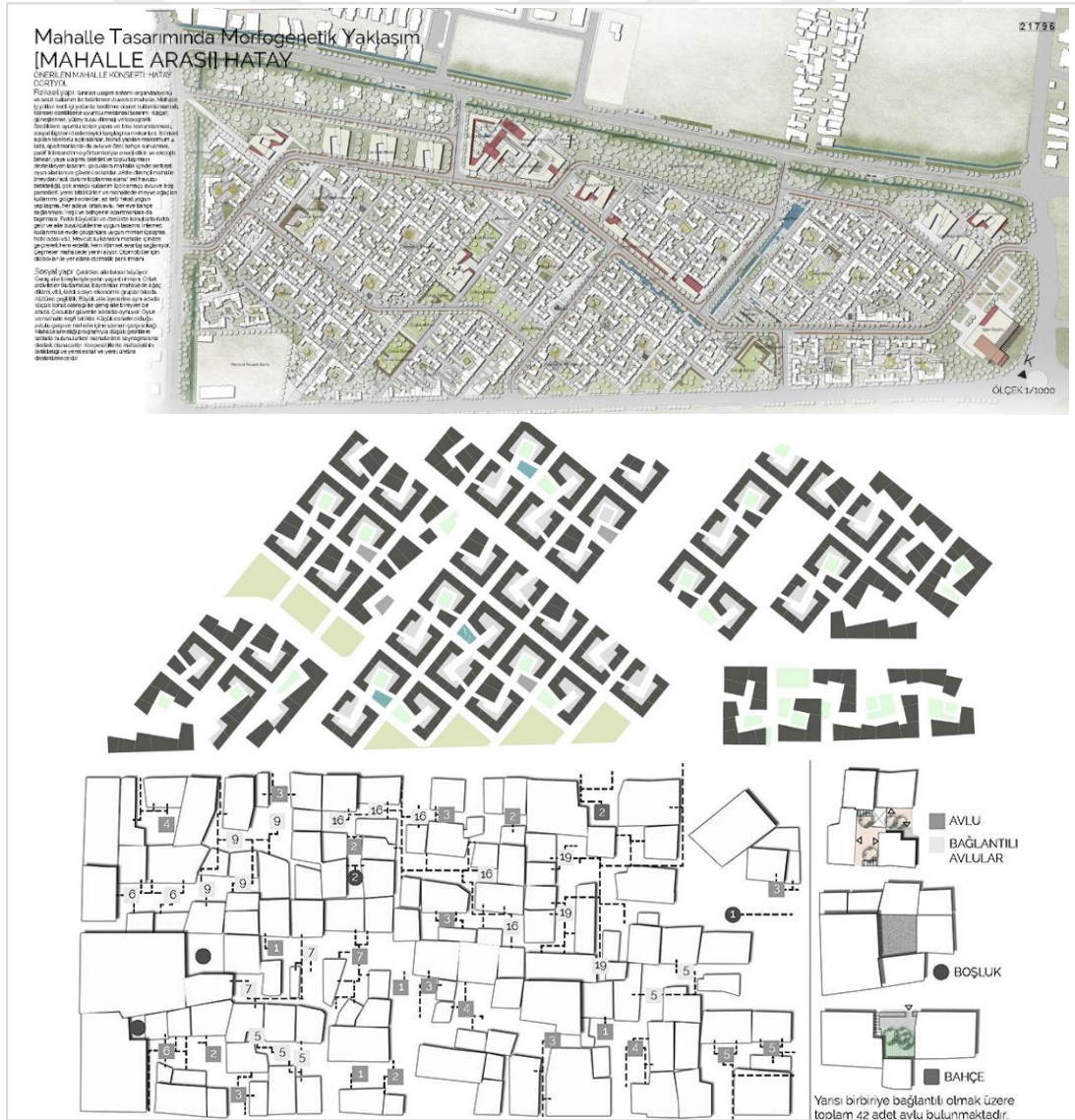
- **A-2:** Proje ekibi tarafından oluşturulan mahalle kurgusuna yönelik mimari açıklama raporu kapsamında; mahalle kavramının salt fiziksel mekân bağlamı dışında sokak, meydan ve diğer açık alanlar ile ortak anılar toplamına işaret ettiği ifade edilmektedir. Günümüz koşullarında fiziksel sınırlardan sıyrılmış, nüfusun yoğunluğu ile geleneksel değerlerinden uzaklaşan bir mekân yaratılması problemi dile getirilmiş; oluşturulmak istenen “*mahalle arası*” kavramı ile fizik mekân ötesinde sosyal yapının olgunlaştırılmasına, komşuluk ilişkilerinin önemsendiği, iklimsel koşullara uyumlu ve afetlere karşı dirençli mekânsal çözümlemelerin üretilmesine, grid bir ulaşım sistemi ile taşıt hareketliliğinin bağlantı sayıları ve geometrileri ile mahalle bütünlüğünü koruyacak şekilde organize edilmesi ilke olarak belirlenmiştir. Genel tasarım ilkeleri bağlamında bakıldığında; yerel niteliklere vurgu yapılarak özellikle sağlıklı bir mahalle yaşamının desteklendiği, hâkim rüzgâr yönünde ulaşım sisteminin ve avlulu konut tipolojisinin seçilmesi ile morfolojik, mikro iklimlendirme ve yaşam kalitesi arasındaki bağlantıların oluşturulması hedeflenmiştir.

Belirlenen “*morfogenetik yaklaşım*” konsepti ile mahallenin değişen demografik yapısına yönelik geleneksel mahalleye ilişkin fiziksel niteliklerin günümüz koşullarına adaptasyonuna ilişkin bütünleştirici bir tasarım kurgusunun oluşturulmak istendiği belirtilmiştir. Önerilen konsept ile sınırları ulaşım sistemi ve arazi kullanımı ile belirlenen, iklimsel ve topografik özelliklere adapte edilmiş ve konforlu alanlar sunan, alternatif ulaşım yollarının kurgulandığı, özellikle çocuklar için güvenli alanların oluşturulduğu bir mahalle hedeflenmiştir. Maksimum 4 kat sınırlaması ile avlulu ve özel bahçeli, pasif iklimlendirme çözümleri ile donatılmış ekolojik yapılarla farklı büyüklük ve özelliklere sahip farklı gelir ve aile yapılarına yönelik çeşitlilik içeren bir konut alanı düşünülmüştür. Dolayısıyla fiziksel çevreye ilişkin alınan kararlar ile kültürel çeşitlilik vurgusu da ön plana çıkmakta ve aynı yapı adası içerisinde geniş aile bireylerine komşu yaşlı bireylerin de yaşamasına imkân verecek konut arzının sağlanması amaçlanmaktadır.

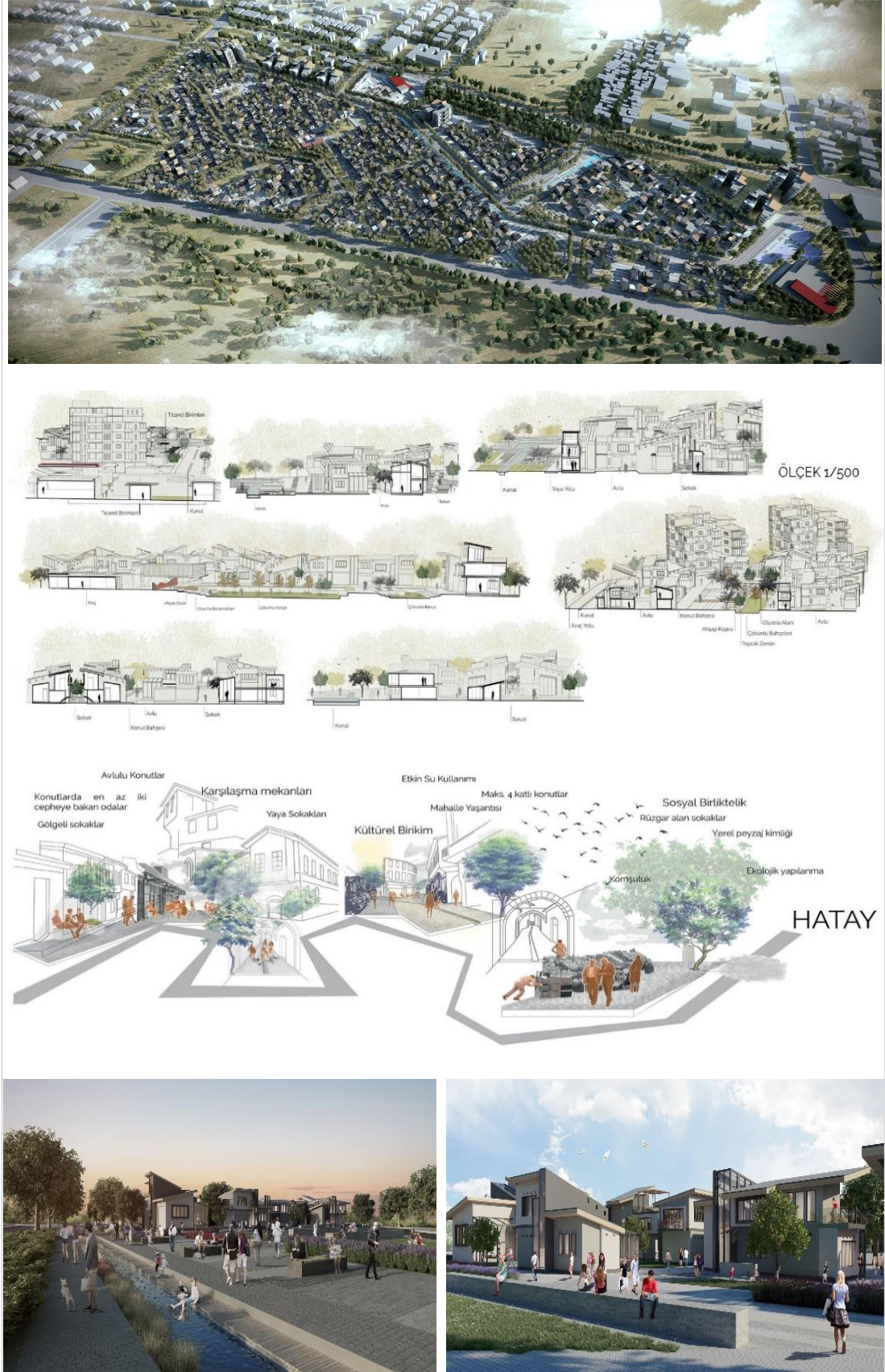
Mahallenin büyüklüğü açısından 500 hane ile 1950 kişilik bir nüfusun yerleşmesi öngörülmüş olup, mahalle kurgusunda fizik mekâna yansımaları az katlı konutlar ve mevcut yerleşime komşu alanda ise olası yoğunluk artışı talebine yönelik avlulu-bahçeli tasarım yaklaşımından uzaklaşmadan az katlı apartman şeklinde kurgulanması uygun görülmüştür. Ticaret ve donatılar ile ilişkili olarak zemin katta bazı yapıların ticari faaliyetlere ayrıldığı, diğer yandan yeşil alan tasarımında

farklılaşan boyutlarda doku içerisine yayılım gösteren bir tasarım kurgusu önerilmiştir. Geline son noktada; bina, parsel, sokak ve konut grupları arasında hiyerarşik bir ilişkinin oluşturulması ile Hatay'ın özgün kimliğine referans veren ancak çağdaş gereksinimlere de cevap verebilecek bir ekolojik mahalle oluşturulmak istendiği vurgulanmaktadır.

Jüri değerlendirme raporu ile çevresi ile kurulan ilişkinin ve mekân kurgusunun kentin mevcut ve geleneksel dokusundan izler taşıması ve alt bölge tanımlamaları ile komşuluk birimlerinin algılanabilirliği yönünden başarılı, yapı adası tasarımında çeşitliliğin ön plana çıkarılmasının olumlu bulunduğu belirtilmiştir. Mimari çözümlemelerin tam olgunlaştırılmadığı ve konutlar ile ilgili sayısal verilerin yeterli bulunmadığı, ayrıca silüete ilişkin bir çalışmanın yapılmadığı da eklenmiştir.

Şekil 5.3: Akdeniz Bölgesi – Hatay Dört Yol Yarışma Alanı 2.lik ödüllü proje – Vaziyet planı ve doku analizleri (Url-7).

Şekil 5.4: Akdeniz Bölgesi – Hatay Dörtyol Yarışma Alanı 2.lık ödüllü proje görselleri (Url-7).

- **A-3:** Proje ekibi tarafından oluşturulan mahalle kurgusuna yönelik mimari açıklama raporu kapsamında; özel, kamusal ve yarı kamusal mekânların dağılımında kesin sınırların olmadığı, coğrafi ve kültürel farklılıkların sosyal etkileşimi sağlama noktasında ön plana çıkarıldığı bir mahalle kavramından bahsedilmektedir. Yer duygusunun ve özgün çevrenin okunabilirlik ve insan odaklı mekânsal ölçeğin benimsenmesi yolu ile mimari ölçekte irdelenebilir hale getirildiği, *“Mahalle; yere bağlılığın yüksek düzeyde var olabilmesine imkân sağlayan kentsel mekândır.”* şeklindeki tanımlama tasarımın önemli bir girdisi olarak görülmüştür.

Belirlenen sosyal aks proje alanının doğu-batı aksı boyunca yeşil alan ve kamusal donatı alanları ile ulaşım sisteminin kesişimi bağlamında değerlendirilmiş ve mahallenin odağı olarak tanımlanan bu aks boyunca ticaret alanları, kültürel, eğitim ve sağlık tesisleri, dini yapılar ve mahalle evi ile kütüphane gibi donatı alanlarının konumlandırılacağı belirtilmiştir.

Günlük aktivitelerde yaya erişilebilirliğinin sağlanmasına yönelik oluşturulması hedeflenen yeşil bölgede kesintisiz, araç trafiğinden arındırılmış ve insan ölçeğinde bir ulaşım sağlanması amaçlanmış, ayrıca konut alanlarına da sızacak şekilde bireylere karşılaşma ve etkileşime girme alanları yaratma düşüncesi ortaya konmuştur. Mahalle tasarımındaki 1.derece yol akslarının araç, bisiklet ve toplu taşıma rotası olarak düşünüldüğü, diğer aksların ise araç geçişinin kontrollü olarak sağlanma üzerine kurgulandığı ifade edilmektedir.

Ticari birimler modüler bir sistematikte tasarlanmış olup, pazar yeri oluşturma noktasında da yarı açık modüller kullanılacağı belirtilmektedir. Ayrıca meydan ve avlular ile ilişkili olacak şekilde ticari birimlerin konumlandırılacağı da vurgulanmaktadır. Konut alanları ve çevresine ilişkin tasarım kararlarına gelindiğinde; oluşturulmak istene dokunun Hatay’ın geleneksel kent dokusu üzerinden bir okuma ile yapı-parcel ilişkisi bağlamında üç farklı ünite şeklinde ve eşit imkânlar ile 8•8 metrelik modüler sistem üzerinden sosyolojik ve iklimsel veriler ışığında farklı büyüklüklere sahip konutların tasarlandığı ifade edilmektedir. Konut alanı çevresine ilişkin binalar arası boşlukların dar sokak, ortak avlular ve ortak teraslar şeklinde hem mahremiyete, hem de ortak etkinliklerin yapılmasına yönelik düzenlendiğinden bahsedilmektedir. Sürdürülebilirlik bağlamında ise kullanılan fotovoltaik paneller, yağmur suyu çatıları, geçirgen yüzey malzemeleri gibi çözümler yolu ile yapı ve malzeme ölçeğinde değişilmiştir.

Şekil 5.6: Akdeniz Bölgesi – Hatay Dört Yol Yarışma Alanı 3.lük ödülü ödüllü proje görselleri (Url-8).

5.2.2. Örnekleme alanı 2: Doğu Anadolu Bölgesi – Muş Merkez Kepenek

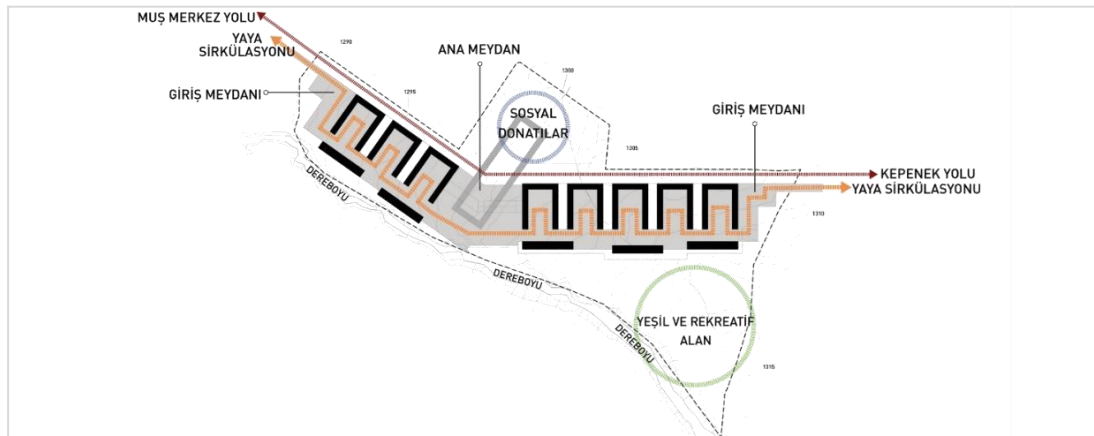
Yarışma alanı olarak belirlenen Muş İli Merkez İlçesine bağlı Kepenek mevkiindeki bahse konu alan 299.144 m² büyüklüğünde olup merkeze olan uzaklığı yaklaşık 5 km olarak belirtilmiştir. Yarışma alanı; havaalanının güneybatısında, Donatım, Kepenek, Tekyol, Derecik, Yarpuzlu, Sungu, Karaağaçlı, Düzkışla, Hasköy gibi yerleşim yerleri ile Muş Merkez arasında alt merkez oluşturma potansiyeli yüksek bir alan konumundadır. Çevre plan kararları açısından sanayi alanı, konut dışı kentsel çalışma alanı, büyük alan kullanımı gerektiren kamu kuruluşu alanı, sanayi sitesi, tarım arazileri, kırsal yerleşme alanı olarak belirlenmiş olup, Muş-Bitlis karayoluna komşu, Kepenek köy yolu üzerinde yer almaktadır.

Geleneksel dokunun analizi sonucu Muş kentinin birçok medeniyete ev sahipliği yaptığı, yıllar içerisinde tarihi dokusunun gelişim gösterdiği ve Kale Bölgesi'nin halen korunmakta olduğu tespit edilmiştir. Kent genelinde son yıllarda yaşanan hızlı nüfus artışı ile birlikte sosyo-mekânsal dönüşümler de söz konusudur. Muş, genel olarak Doğu Anadolu Bölgesinin sert ve karasal iklimin etkisi altındadır. Bu nedenle tarihi mahallelerinde kompakt bir gelişim ve 60-80 m arasında değişen yapı adası uzunlukları, kuzeyden esen hâkim rüzgâra karşı korunaklı yerleşim düzeni ve güneye bakan cepheler tercih sebebi olmuştur. Yarışma alanı, hâlihazırda tarım arazisi olarak kullanılmakta olup, batıda dere yatağı ve güneyde tarım arazileri ile komşu bir konuma sahiptir.

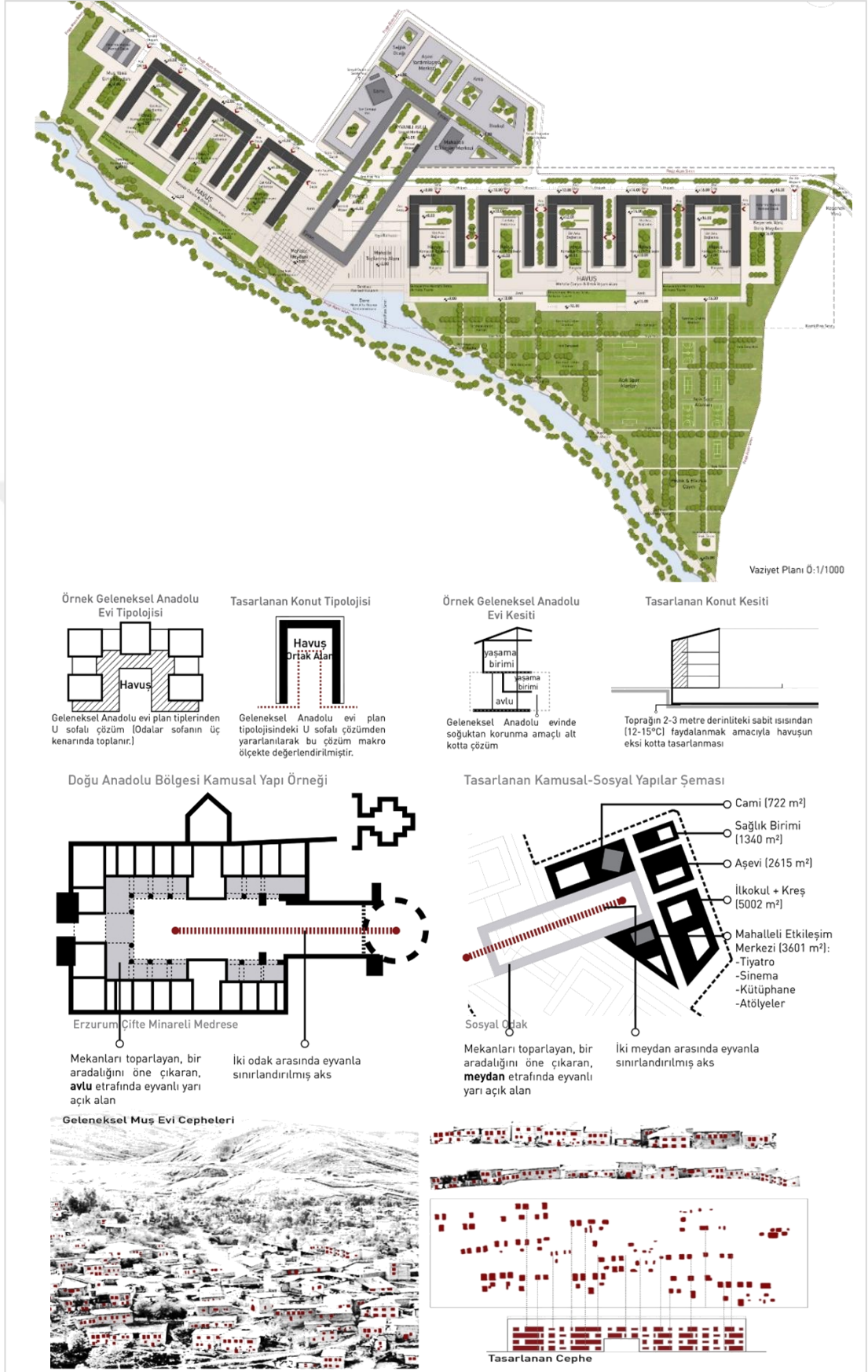
- **D-1:** Proje ekibi tarafından oluşturulan mahalle kurgusuna yönelik mimari açıklama raporu kapsamında; sosyal etkileşime yönelik vurgunun ön plana çıktığı, aidiyet duygusu oluşturan ve insani bağları kuvvetlendiren bir mahalle kurgusunun devamlılık, bütünsel bir düşünce altyapısı ile mekân deneyimine dönüşümü üzerinde durulmaktadır. Günümüz yapılaşmalarındaki kimliksiz ve insanı odağına almayan tasarımlara karşın tarihten referans alan özgün yaşantı ve değerleri kapsayıcı bir kurgu hedeflenmiştir. Bu bağlamda çok katmanlı bir yaşam alanı olarak tasarlanması hedeflenen mahallede *ortak yaşam alanı/sosyal odak olarak “havuş”*a bağlı konut ve sosyal birimler etrafında gelişen bir mekân organizasyonu amaçlanmıştır. Havuş, yaya odaklı bir açık alan düzenlemesi ile geniş aileler, birliktelik ve komşuluk ilişkileri özelinde güven duygusu ve bağlılık hissi yaratan, karşılaşma-buluşma mekânları olarak düşünülmüş; referansını ise Muş kültüründe de var olan bir kavram olmasından

almaktadır. Bahçe ya da avlu olarak tasarlanan havuş, kimi yerlerde geleneksel anlamındaki gibi yapıların günlük ihtiyaçlarına yönelik kullanılan bir ara mekân olma özelliği de göstermektedir. İklimsel koşullardan korunma amaçlı da kullanılan bu alanlar, kamusal mekânların sürekliliğini sağlayacağı öngörülmekte; ayrıca tasarlanan bahçe, avlu, revaklar - üst örtüler, açıktan çıkan merdivenler, kapı önü oturma alanları gibi kurguların her biri bir etkileşim potansiyeli olarak değerlendirilmiştir. Enerji verimliliği ve sürdürülebilirlik açısından hem yapı bazında, hem de mekân kurgusunda sokakların konumlandırılması açısından tasarıma girdi sağlamaktadır. Ayrıca yapı tipolojisinde tercih edilen U plan ile soğuk iklim koşullarına karşı korunaklı ve hava akımlarına karşı tampon görevi gören bir yaşam alanı yaratılması hedeflenmiştir. U plan tipolojisindeki yapıların iç mekân çözümlerinde farklı aile tiplerine yönelik farklı büyüklüklerde konutların sıralandığı, ek olarak kamusal-sosyal yapıların da avlulu bir sistem içerisinde meydan-toplanma alanı ile birlikte düşünülmesi ifade edilmiştir. Ulaşım sistemi açısından yaya odaklı bir gelişim öngörülmüş olup, taşıt trafiğinin olabildiği ölçüde mahalle çeperinde tutulması hedeflenmiştir.

Jüri değerlendirme raporunda; önerilen arazi kullanımına yönelik karma kullanımın, yaya öncelikli ve araç trafiğinden arındırılmış alanların yaratılması, geleneksel tipolojik karakteristiklerin kullanımı, alt bölge tanımlaması ve komşuluk birimlerinin algılanabilirliği açısından olumlu değerlendirmelerde bulunmuş olsa da, tasarımın genelinde aynı konut tipolojisinin tekrar edilmesi yönünden monotonluk yarattığı noktasında eleştirilmiştir. Ayrıca U konut formunun detay çözümleri noktasında problemlili olduğu ve sosyal donatıların fonksiyon kararları ile kurgulanması açısından daha başarılı olabileceği ifade edilmiştir.

Şekil 5.7: D. Anadolu Bölgesi – Muş Kepenek Yarışma Alanı 1.lık ödüllü proje - Fonksiyonel dağılım şeması (Url-9).

Şekil 5.8: D. Anadolu Bölgesi – Muş Kepek Yarışma Alanı 1.lik ödüllü proje- Vaziyet planı ve doku analizleri (Url-9).

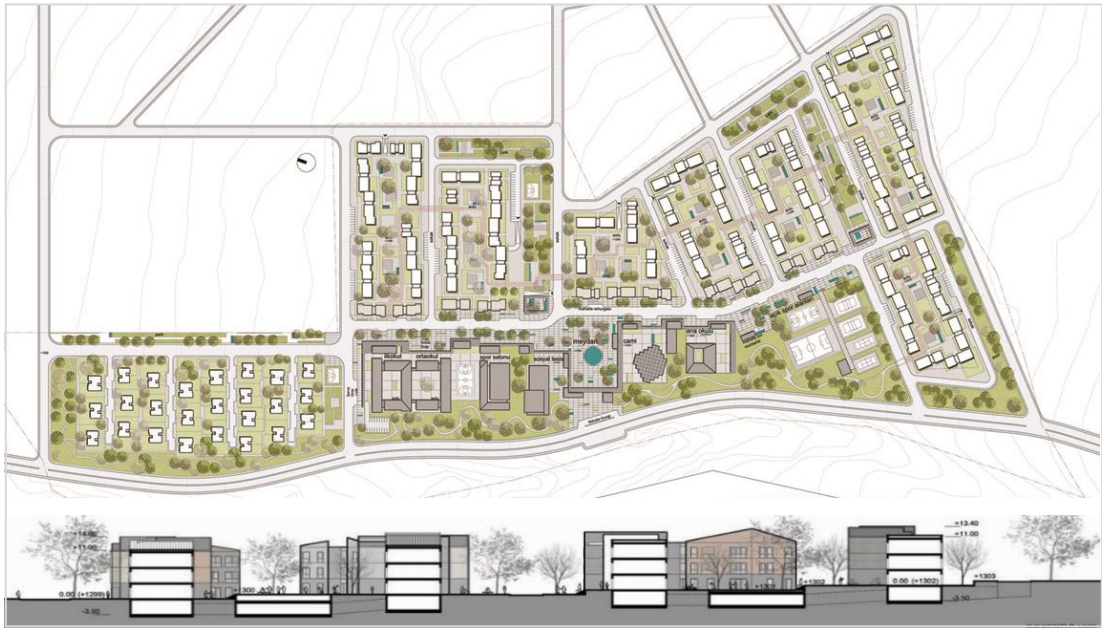
Şekil 5.9: D. Anadolu Bölgesi – Muş Kepenek Yarışma Alanı 1.lık ödüllü proje görselleri (Url-9).

- **D-2:** Proje ekibi tarafından oluşturulan mahalle kurgusuna yönelik mimari açıklama raporu kapsamında; tarihi kent dokusundaki kurgunun 60-80 m arasında değişen ada ölçeklerinde kompakt bir gelişim gösterdiği, bu bağlamda hem sert iklim koşullarından korunma, hem de alt komşuluk birimlerinin tanımlanması açısından tasarıma bir referans olarak vurgulanmıştır. Projenin kurgusu; kentin gelişme bölgesinde konumlanan alana yönelik kendi içerisinde sosyal ve toplumsal etkileşimi yüksek, kentin mevcut yerleşim alanları ile bütünleşik bir alan oluşturma üzerine oturtulmuştur. Taşıt yolları ve yeşil alan kararları ile sınırlandırılmış, yürünebilirliğin ön plana çıkarıldığı, az katlı, alan içerisinde yayılım gösteren ve iklimsel koşullara uyumlu konumlandırılan yapı üniteleri ile ilin demografik özelliklerine bağlı olarak heterojen bir nüfusun yaşadığı bir mekânsal organizasyon oluşturulması öngörülmüştür.

Öngörülen nüfusa hizmet edecek sosyal donatı alanlarının maksimum yürüme mesafesi içerisinde planlanması ve ticari aktiviteler ile desteklenmesi amaçlanmıştır, ulaşım kararları çerçevesinde ise alan içi yaya ve bisiklet kullanımına ayrılırken yakın çevre ile ilişkiyi sağlayan temel ulaşım aracının toplu taşıma odaklı gelişimi

öngörülmüştür. Genel itibari ile kamusal ve özel alanların birlikte değerlendirildiği, bireylerde aidiyet duygusu oluşturan avlulu konutlar, ortak yaşam alanları gibi çeşitlilik içeren ve sosyo-ekonomik açıdan kent bütününde imge bir yerleşim yaratma dürtüsü ile “*yaygın ve kavranabilir bir yerleşim alanı (mahalle)*” geliştirileceği ifade edilmektedir. Yeşil alanların peyzajı noktasında bölgenin iklim şartlarına uygun, dayanıklılığı yüksek ve bir açıdan da ilgi çekici bitkilerin tercih edilmesi ile hem 4 mevsim kullanılabilirlik, hem de her daim canlı bir yeşil dokunun oluşturulması hedeflenmiştir. Sürdürülebilirlik bağlamında ise yağmur suyu drenajı ile var olan derenin devamlılığının sağlanacağı, ayrıca toprakaltı damlama sistemleri ile yeşil alanların her daim bakımlı ve yeşil olması üzerine bir yaklaşım sunulduğu, aydınlatma sistemlerinin de düzenlenmesi ile ifade edildiği üzere gece kullanımının ön plana çıkarıldığı tespit edilmiştir.

Jüri değerlendirme raporunda; vaziyet planının, yapı bloklarının yerleştirilmesi ve kendi içerisinde oluşturulmak istenen avlulu sistemin daha iyi kurgulanabileceği, ayrıca donatı alanlarının bir arada düşünülmesinin mahalle merkezi yaratma çabasından öte bir alt merkez yaratma ekseninde gelişimi olumsuz değerlendirilmiştir. Mimari çözümler bazında yöre mimarisinden alınan referanslar ve komşuluk gruplarının tanımlı olması ve yakın çevre ile ilişkinin tariflenmesi yönünden olumlu yönleri olduğu ifade edilmiştir.

Şekil 5.10: D. Anadolu Bölgesi – Muş Kepenek Yarışma Alanı 2.lik ödüllü proje – Vaziyet planı (Url-10).

Şekil 5.11: D. Anadolu Bölgesi – Muş Kepenek Yarışma Alanı 2.lık ödüllü proje – Doku analizi ve proje görselleri (Url-10).

- **D-3:** Proje ekibi tarafından oluşturulan mahalle kurgusuna yönelik mimari açıklama raporu kapsamında; özellikle Doğu Anadolu Bölgesi için iklimsel koşulların fiziksel çevreyi şekillendirdiğinden bahisle iklim, doğa ve insan üçlüsü arasındaki ilişkinin bir bütünsellik içerisinde değerlendirilmesi gerekliliği, ayrıca konut mimarisinin oluşumunda da geleneksel değerlerin ön plana çıkması vurgulanmıştır. Dolayısıyla sokak dokusu ile birlikte avlulu (havuş) ve diğer ortak alanların olduğu iki katlı yapıların bir kurgu oluşturması hedeflenmektedir. Tarihsel süreklilik ve kültürel sürdürülebilirlik bağlamında oluşturulan tasarım kurgusu, proje alanının kentin gelişim aksı boyunca yer almasından ötürü hem fiziksel, hem de sosyal açıdan bütüncül bir yaklaşımın oluşumu, sosyal sürdürülebilirlik bağlamında tarihi ve kültürel değerlerin gelecek kuşaklara aktarımı ve mevcut kent dokusu ile bağlantısının güçlü tutulması hedefleri ile hareket edilmiştir.

Yürünebilirlik bağlamında kesintisiz aksların yaratılması ve bu aksların belirli noktalarda meydanlar ile buluşması düşünülmüş, bu alanların ise farklı aktivitelere ev sahipliği yapması ve sosyal etkileşimi ve kent belleğinde odak noktası yaratması hedeflenmiştir. Tasarım kurgusundaki grid sistemin hem modüler tasarıma, hem de yapılabirlik ve maliyetler açısından uygun olacağı düşüncesi ile hareket edilmiştir. İnsan ölçeğinin benimsenmesi ile büyük alanların daha verimli kullanımı, ayrıca uygun büyüklükte yapı adalarının oluşturulması (400 metre, 5-10 dakikalık yürüme mesafeleri) ile yürünebilirliğin desteklenmesi ve konforlu bir ulaşım sisteminin kurgulanması amaçlanmıştır.

Proje alanının eğimli olması ile topografik koşulların en verimli şekilde kullanılmasına yönelik açık alanların teraslar ve set şeklinde yerleştirilmesi ve eğim aksına paralel bahçeler oluşturulması ile üçüncü boyutta bir hareketlilik öngörülmüştür. Kamusal açık alanların en başında ise meydan alanlarından bahsedilmiş olup, hem aktivite çeşitliliği, hem de kullanımda gün boyunca ve mevsimsel değişimlere esneklik sağlayacak bir mekân kurgusu oluşturulması gerektiği ifade edilmiştir. Mahalle kurgusundaki meydanları kent içi meydanlardan ayırıcı olan ise yayayı mahalleye yönlendirici bir aktarma işlevi göstermesi olarak belirtilmiştir.

Jüri değerlendirme raporunda; tasarımın kurgusunda alan genelinde benzer tasarım şemasının kullanılmasının kısmen monotonluk yarattığından bahisle yörenin geleneksel dokusunu ortaya çıkaramadığı, ayrıca oluşturulan mimari dilin de Muş iline özgü bir nitelik sunmadığı ifade edilmiştir. Mahalle kurgusuna yönelik geleneksel

doku ve kültürü gösteren sosyal donatı alanlarının ve ticari aktivitelerin yer verilmediği ve alt bölgelerin tanımlanmadığı da belirtilmiştir. Düşünce sistematığı ve kütle tasarımları yönünden olumlu değerlendirildiği eklenmiştir.

Şekil 5.12: D. Anadolu Bölgesi – Muş Kepenek Yarışma Alanı 3.lük ödüllü proje – Vaziyet planı ve proje görselleri (Url-11).

5.2.3. Örneklem alanı 3: Karadeniz Bölgesi – Kastamonu Merkez Örencik

Yarışma alanı olarak belirlenen Kastamonu İli Merkez İlçesi güneyinde Örencik mevkiindeki bahse konu alan 225.223 m² büyüklüğünde olup merkeze olan uzaklığı yaklaşık 5 km olarak belirtilmiştir. Yarışma alanı; Kastamonu Havalimanı, kent merkezi ve Karaçomak Barajı arasındaki üçgende konumlanmakta olsa da mevcut hali ile üç noktadan da izole ve yalnızca özel araç ile erişim sağlanabilecek bir konumdadır. Mevcut kent dokusunun gelişim aksı olan kuzey yerleşim alanlarına alternatif olarak güney aks boyunca gelişim gösterecek kentin bu yeni aksında oluşturulması hedeflenen mahalle kurgusunun yerleşim alanları için başlangıç olacağı ifade edilmektedir. Mevcut mahalleler ise coğrafi koşullar sebebiyle birbirinden kopuk olmuştur.

Kastamonu ili coğrafi ve iklimsel koşullar bakımından, özellikle de proje alanının bulunduğu güney bölgesinde, İç Anadolu ikliminin etkilerine rastlanmaktadır. Rüzgâr yönü kuzeydoğu olup, bitki örtüsü bakımından oldukça zengindir. Kastamonu kenti genelinde arazinin %67 si ormanlardan oluşmakta; eğimin çok olması nedeni ile kısa, hızlı ve düzensiz akan pek çok akarsu vardır.

- **K-1:** Proje ekibi tarafından oluşturulan mahalle kurgusuna yönelik mimari açıklama raporu kapsamında; mahalle kavramı aidiyetlik ve topluluk hissini sağlayan, sosyal ve fiziksel kimliği içerisinde barındıran geniş bir çerçevedeki kentin mikroorganizması olarak tanımlanmıştır. Dolayısıyla konsept yaklaşımın temelinde sosyal ve fiziksel sürdürülebilirlik çerçevesinde yerin kimliksel özelliklerinin fiziksel çevre ile güçlü bir ilişki içerisinde olmasına önem verildiği vurgulanmaktadır.

Kurgulanmak istenen modelin temel ilkeleri; “özerk yönetim şekli”, “heterojen topluluk”, “yoğunluk”, “sokak kurgusu”, “serbest sınır”, “merkezi aks” ve “mekân hiyerarşisi” olarak sıralanmış olup, mahalle kurgusu oluşturulurken Osmanlı’daki mahalle biriminin bir ölçüt olarak değerlendirileceği belirtilmiştir. Bu bağlamda idari bir birim olarak mahallenin katılıma yönelik öncelikli bir ölçeği oluşturması ve bu kapsamda muhtarlık binasının temel bir donatı olarak kurguda yer alması hedeflenmiştir.

Mahallenin sosyal altyapısının heterojen özellik göstermesine, bu kapsamda mahallelinin toplanma, karşılaşma ve buluşma noktalarının tasarlanması, ayrıca konut

tipolojisi olarak da küçük, büyük, villa tipi farklı yapılaşmaların olacağı ifade edilmektedir.

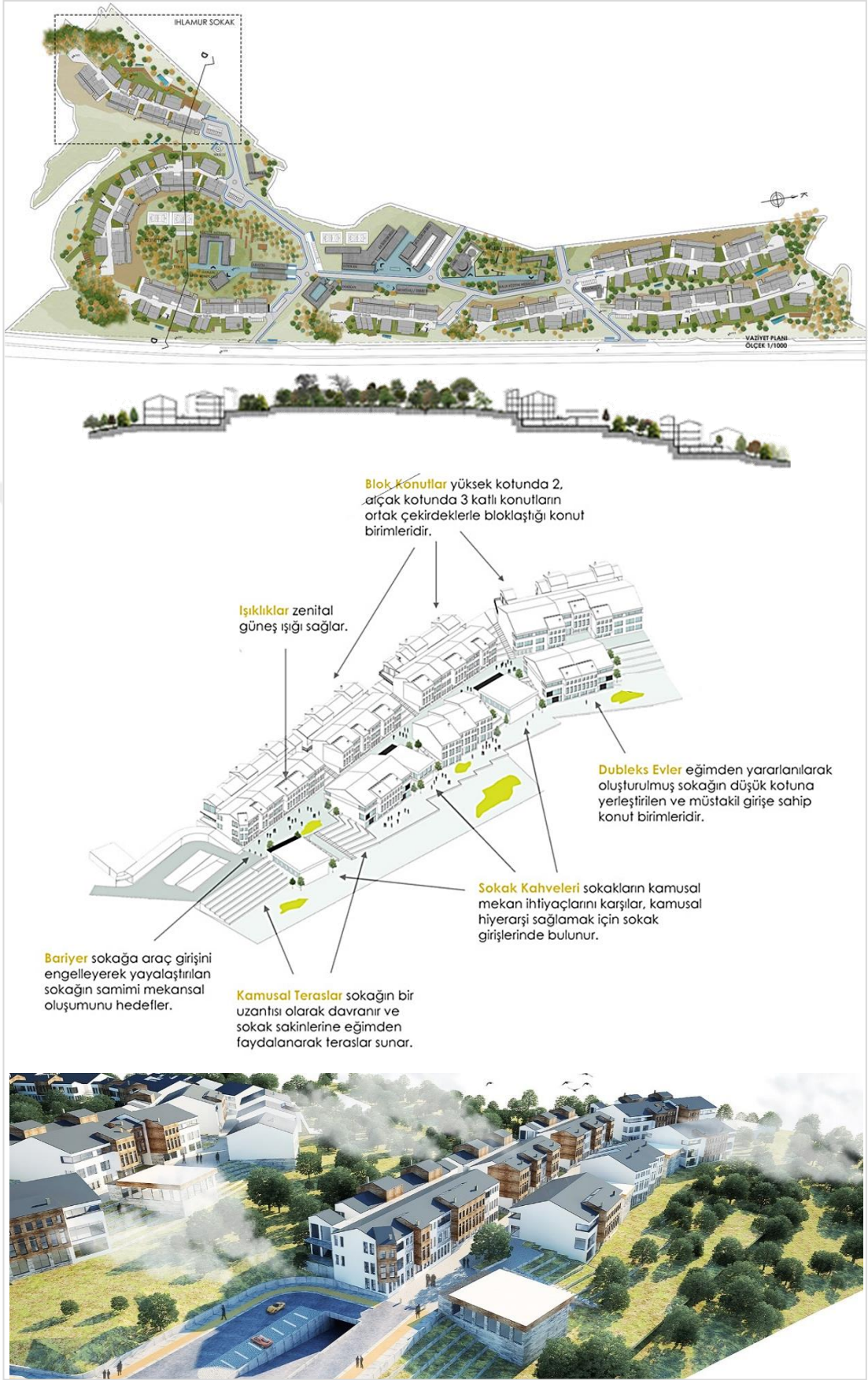
Kent ölçeğinde genel tasarım ilkelerine bakılacak olursa; yer duygusu ve kimliğin oluşumunda sokak ölçeğinin ön plana çıkarıldığı, alt birimlerin her birinin kamusal sokaklar ile kurgulanacağı, bu sokakların kamusal fonksiyonlar ve ticari bir ana aks ile entegre olacağı belirtilmektedir. Kamusal sokakların tasarımı; yönlendirici bir etki yaratması, mahallenin genelinde yürünebilir mesafelerin oluşturulmasında öncelikli bir tasarım girdisi olarak görülmektedir. Bu sokak kurgusunu sürekliliği, yapılar, bahçeler ve duvarlar ile sınırlandırılacak olup bu sayede yönlendirici etkisi de destekleneceği söylenmektedir.

Geleneksel mahalle tasarımında mekânsal hiyerarşinin özel, yarı kamusal ve kamusal mekânlar arasında geçişlere imkân veren bir sistemin oluşması ile sağlanacağı belirtilmektedir. Ayrıca oluşturulan çıkmaz sokaklar ile yaya akışının ve bisiklet kullanımında sürekliliğin önceliklendirildiği, mahalle ölçeğinde çıkmaz sokaklar dışında kalan bölgelerin ise alanın karakteristiğine uygun olması adına yoğun yeşil alanlar olarak bırakıldığı tespit edilmiştir.

Arazi kullanım kararlarında karma kullanım hedeflenmiş olup, farklı merkezlerde donatı alanlarının çeşitlendirilerek birbirleri arasındaki ilişkiler irdelenmiştir. Konut alanlarında ise geleneksel Türk Evi mimarisinden esinlenildiği, insan ölçeğine uyumun ve yerel mimari karakteristikler bazında yapılan yorumlama neticesinde bir tipolojinin oluşturulması öngörülmüştür.

Geleneksel mahallenin temel karakteristiklerinin oluşturulan mahalle gelişim modelinde şu ilkelere bağlandığı görülmektedir: erişebilirlik, heterojen dağılım, karma kullanım, sokak-çıkma sokak oluşumu, bina yakınlığı, konut ve sokak ilişkisi, güvenli yollar, sınırlar.

Jüri değerlendirme raporunda; tasarım kurgusunda çevre ile kurulan ilişkinin, kamusal alanlara ilişkin çözümlerin ve yapılardaki malzeme ve cephe detaylarının eksik görüldüğü eleştirisi yapılmış; ancak topografyanın oluşturduğu mekânsal çeşitlilik, komşuluk, kamusal ve çıkmaz sokak kurgularının, açık-yarı-açık mekân hiyerarşisinin, güvenli yollar ve karma kullanım fikrinin olumlu değerlendirildiği ifade edilmiştir.

Şekil 5.13: Karadeniz Bölgesi – Kastamonu Merkez Örencik Yarışma Alanı 1.lik ödüllü proje – Vaziyet planı ve proje görselleri (Url-12).

Şekil 5.14: Karadeniz Bölgesi – Kastamonu Merkez Örencik Yarışma Alanı 1.lik ödüllü proje görselleri (Url-12).

- **K-2:** Proje ekibi tarafından oluşturulan mahalle kurgusuna yönelik mimari açıklama raporu kapsamında; üretim-mekân-aidiyet üçlüsü üzerinden kentin gelişim aksı üzerinde yer alan proje alanına ilişkin üretilen kurgunun benzer nitelik ve ölçekte kurulacak mahallelere bir katalizör görevi görmesi öngörülmektedir. Bu kapsamda öncelikli olarak yaşanabilir bir çevre yaratılması adına kuzey-güney aksı boyunca ekolojik bir koridorun tanımlanması yapılmış ve mevcut dokunun gelişim dinamiklerine entegre edilmiştir.

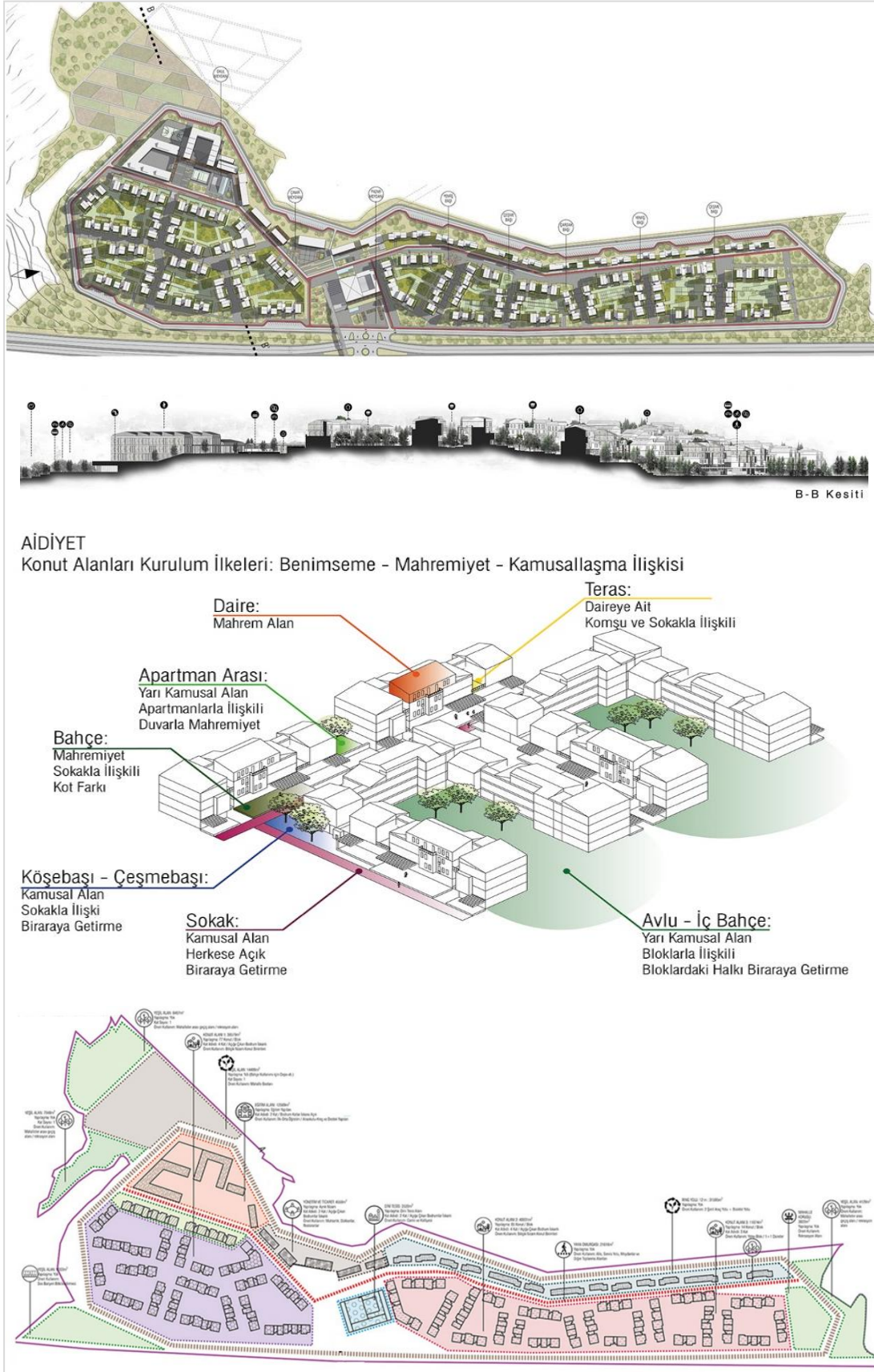
“*Site tüketir, mahalle üretir*” sloganı ile oluşturulan mahalle konseptinde günümüz ekonomik, sosyal ve teknolojik şartları ile geçmiş deneyimlerin kalıcı bağlar kurması noktasında üretim ile iç içe olması hedeflenmiştir. Hem eğitsel faaliyetlerle, hem de sosyal etkileşim faaliyetleri ile permakültür gibi üretim-ekoloji odaklı yaşam pratiklerinin yeniliklerini mahalle ölçeğine indirgeme amacı taşımaktadır.

Mekânların üretiminde ise mahremiyet ve kamusalılık arasında geçiş, aynı zamanda hiyerarşik bir düzenin oturtulması hedef gösterilmekte; geleneksel mahallenin akışkan mekân hiyerarşisinin kurgulaması amaçlanmaktadır. Üretim temasından hareketle mahallenin bir üretim bostanına dönüşümünün yanında bir diğer üretim ayağını ise esnaflar oluşturmakta ve mahalle merkezindeki çarşının konumlanmasına öncülük etmektedir.

Mahalle tasarımında yaya odaklı bir yaklaşım öngörülmüş olup, oluşturulan mekânların özel-kamusal alan hiyerarşisinin kot farkı veya bahçe duvarları ile kurulması hedeflenmiştir. Bu bağlamda oluşturulmak istenen nirengi noktaları ile mekânın kimlik kazanması ve günlük yaşantının şekillenmesinde rol oynaması öngörülmüştür.

Mimari ölçekte ise topografik özelliklere bağlı manzara noktaları, hâkim rüzgâr ve güneşlenme konumu tepe bölgelerin konut alanı olarak düşünülmesine yönlendirmiş, alt kotta kalan alanların ise mahalle girişi, idari merkez ve çarşı olarak tasarlanması öngörülmüştür. Konut alanlarında yapıların farklı büyüklüklerde modüler bir sistem üzerinden tasarlanması hedeflenmiş olup, farklı kullanıcı tiplerini kapsayıcılık önemsenmiştir. İç mekân düzenlemelerinde ise farklı ihtiyaç ve taleplere yönelik esneklik ilkesi temel alınmıştır. Karakteristik özelliklerin çatı ve pencere detaylarında, çıkımlar da tercih edilmesine dikkat edilmiştir.

Jüri değerlendirme raporunda; yerleşim ve donatı alanları kurgusunun, yakın çevre ilişkilerinin ve geçiş alanlarındaki sık ve doğal peyzaj karakterinin korunması olumlu bulunmuş olup, aynı zamanda yeşil dokunun donatı alanlarında çatıda ve topografyanın imkân verdiği ölçüde kat bahçeleri ve teras bahçeler şeklinde devamlılığının sağlanması da başarılı görülmüştür. Mevcut kent kimliği, geleneksel ve özgün dokunun izlerini taşıyan mimari bir dilin oluşturulduğu ifade edilmekle birlikte, topoğrafyada yerleşim alanlarının kısmen eğim dikkate alınmadan oluşturulduğu da eklenmektedir.

Şekil 5.15: Karadeniz Bölgesi – Kastamonu Merkez Örencik Yarışma Alanı 2.lik ödüllü proje – Vaziyet planı ve fonksiyonel dağılım şemaları (Url-13).

Şekil 5.16: Karadeniz Bölgesi – Kastamonu Merkez Örencik Yarışma Alanı 2.lik ödüllü proje görselleri (Url-13).

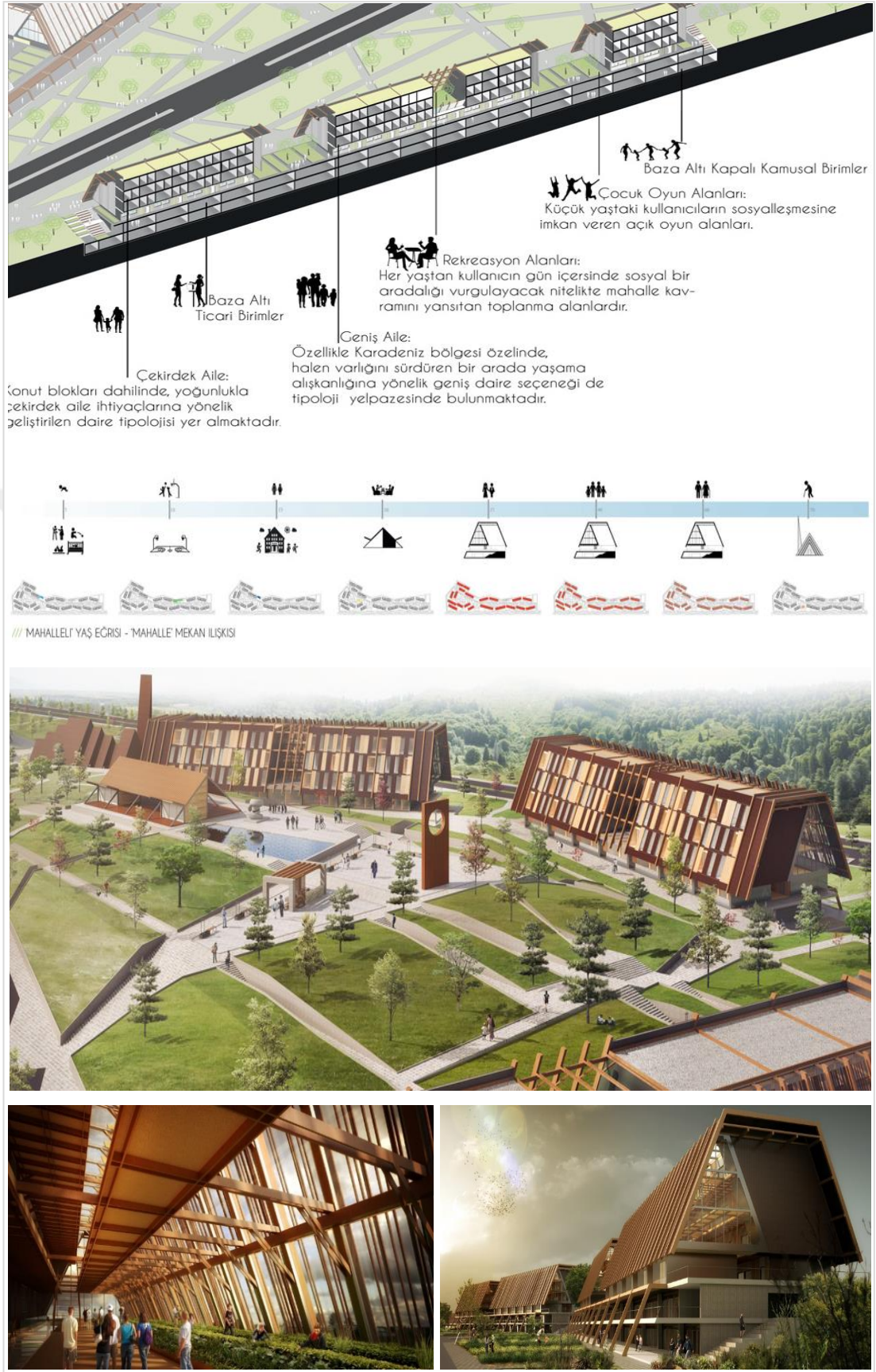
- **K-3:** Proje ekibi tarafından oluşturulan mahalle kurgusuna yönelik mimari açıklama raporu kapsamında; mahallenin kentin çekirdeğini oluşturduğu ve kimlik, kültür, medeniyet gibi kavramlar ile iç içe geçtiğinden bahisle ortak yaşamın getirdiği güven ve ortak bellek oluşumunun belirli bir kullanıcı kitlesi tarafından oluşturulabileceği ifade edilmektedir. Karadeniz’e özgü ve geleneksel bir yapılaşma şekli olarak ayaklar üzerinde yükseltilmiş, genellikle ahşap malzemeden yapılan ve genellikle mutfak veya depo olarak kullanılan “*serender*” in oluşturulmak istenen mahalle kurgusunda hem yapı tipi olarak, hem de komşuluk birimlerinin kurulması noktasında makro bir ölçek olarak belirlendiği görülmektedir. Belirlenen makro serender ölçeği ile özel ve kamusal yaşam sınırlılığı belirlenmiş, ayrıca oluşturulan serenderlerin bir arada değerlendirilmesi yolu ile *baza* denilen ve kot farklılıkları ile kullanımların çeşitlendirildiği bir sistem kurulmuştur. Her bir bazanın alt ve üst kotu ile mekânsal bir hiyerarşinin kurulduğundan bahsedilmekle birlikte aynı zamanda bu oluşturulan sistemin değişim, büyüme ve gelişime de açık, esnek bir tasarım kurgusu oluşturması ön plana çıkarılmaktadır. Oluşturulan sistemin Karadeniz’in yerleşim dokusu ile birlikte değerlendirilmesi neticesinde eğimli alanlarda bir yerleşim öngörülmüştür. Bol yağış ve ılıman iklimin şartlarının plan tipolojisi, yapım sistemi ve malzeme seçiminde göz önüne alınacağı belirtilmektedir.

Hedef olarak belirlenen 1500-2000 kişilik bir yerleşim dokusunun farklı ticari-sosyal donatı alanları ile kent bütününe hizmet edecek bir bütünleşik tasarım kurgusu hedeflenmiştir. Karadeniz'in yeşil dokusunun da oluşturulan yeşil alanlar ile bütünleşik çalışmasına, çeşitlilik ve erişilebilirlik noktasında dikkat edilmiştir. Eğim izleri doğrultusunda bazaların oluşturulması, oluşturulan bazaların alt kotlarının ise ticari ve sosyal faaliyetlere ayrılması öngörülmüştür. Sürdürülebilirlik bağlamında ise permakültür insan ve doğa ilişkilerinin orta noktasına konulmuş, oluşturulan baza seperasyonu ile üretici-tüketici ilişkisi noktasında sosyal-ticari bir etkileşimin yaratılması hedeflenmektedir.

Jüri değerlendirme raporunda; mahalle tasarımında oluşturulan ulaşım sistemine ilişkin taşıt yolunun alt bölgeleri ikiye ayırdığı ve hem mahallenin girişleri hem de komşuluk ilişkilerini zayıflatan bir nitelik kazandırdığı ifade edilmiştir. Ortak alanlarda komşuluk ilişkilerinin iyi kurgulandığı, kentsel bağlamda oluşturulan mimari dilin ekolojik yaklaşım ve arazi eğimini dikkate alma noktasında başarılı bulunduğu; ancak oluşturulan mahalle dokusu vurgusunun ve tipoloji ekseninde tek bir önerinin sunulmasının da olumsuz değerlendirildiği eklenmiştir.

Şekil 5.17: Karadeniz Bölgesi – Kastamonu Merkez Örencik Yarışma Alanı 3.lük ödüllü proje – Vaziyet planı ve kesitler (Url-14).

5.3. Mahalle Tasarım Projelerinin Yaş Dostu Fizik Mekân Parametreleri Üzerinden Değerlendirilmesi

Fizik mekâna ilişkin tasarım parametreleri üzerinden yapılacak değerlendirmeler tasarım ve değerlendirme yöntem önerisinin ikinci ayağını oluşturmaktadır. Bu noktada literatür genelinde yaş dostu yaklaşımlara ilişkin yapılan tüm içerik analizleri sonucu oluşturulan özün öncelikle kavramlara, daha sonrasında ise tasarımsal parametrelere dönüşümü süreci takip edilmiş, sonuç olarak da bu tez çalışması kapsamında seçilen mahalle tasarım projeleri özelinde bir değerlendirmeye gidilmesi uygun görülmüştür.

Yarışmanın genel amacının mahalle kavramının geleceğe dönük yeni bir tanımlamasının yapılması olarak görülmesi ile genellikle farklı kimlik özelliklerine sahip farklı coğrafi bölgelerdeki çalışma alanlarında geleneksel mahalle kavramına referans veren değerlerin (komşuluk, esnaf, sokak, paylaşım, karşılaşma, aidiyet) ya da alanın doğal yapısına yönelik verilerin değerlendirilmesi yolu ile farklı temalar altında yorumlanması söz konusudur. Ancak bahsi geçen noktalar ışığında bakıldığında mahalle kurgusunu oluşturan temel bileşenlerin incelemesi yapılan tüm projelerde benzerlikler içerdiği, bu kapsamda yaş dostu olma adına üretilen kavram listesinde de genellikle benzer kavramlar üzerinde ortak bir yaklaşımın oluşturulduğu tespit edilmiştir.

Oluşturulan kavram listesi analiz matrisi neticesinde incelenen 9 yarışma projesinin de mahalle kavramına atıfta bulunarak farklı yaklaşımlar çerçevesinde bir tasarı ürün ortaya çıkarmış olduğu görülmektedir. Yaş dostu olmanın ve bunun mahalle ölçeğinde fizik mekânla kurduğu ilişkinin incelenmesi noktasında oluşturulmak istenen tasarım ve değerlendirmeye yönelik yöntem önerisinin ilk aşaması için incelenen her bir yarışma projesinin coğrafi, kültürel ve toplumsal karakteristiklerine bağlı birer tasarım yaklaşımı sunmuş olduğu tespit edilmiştir. Jüri değerlendirme raporlarında bahsi geçen hususlar ve proje açıklama raporlarının detaylı incelemesi noktasında yarışma projelerinin belirlenen kavram listesi ile değerlendirmesini içerir matris Çizelge 5.2 ile belirlenen örneklem alanlarına yönelik yapılan söylem analizi neticesinde her bir proje alanı için kavramsal çıkarımların mimari açıklama raporlarındaki genel tasarım çerçevesi ve belirlenmiş tasarım kriterlerindeki dahiliyeti üzerinden bir puantaj tablosu elde edilmiştir.

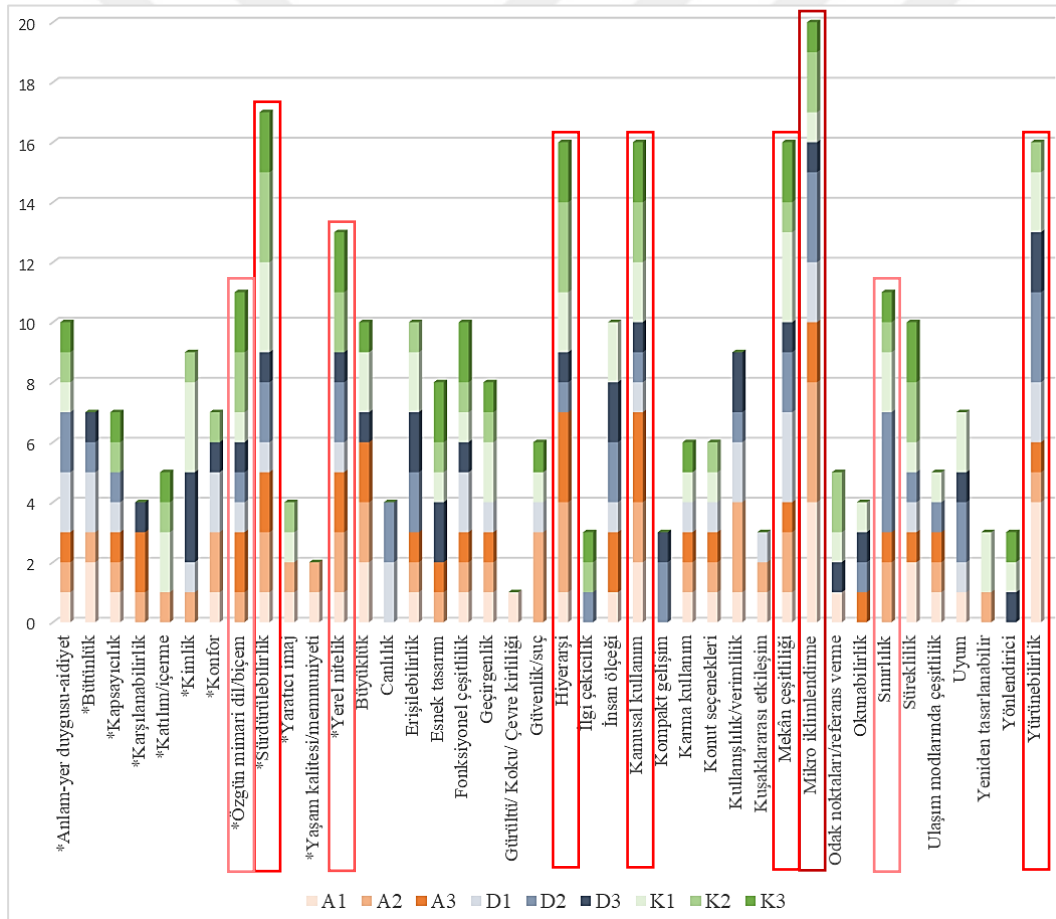
Çizelge 5.2: Seçilen projelerin kavramsal değerlendirmesi-Söylem analizi matrisi.

Kavram listesi	Akdeniz Bölgesi			Doğu Anadolu Bölgesi			Karadeniz Bölgesi			Projelerin kavramı içermeye sıklığı
	A1	A2	A3	D1	D2	D3	K1	K2	K3	
*Anlam-yer duygusu-aidiyet	•	•	•	••	••		•	•	•	8
*Bütünlük	••	•		••	•	•				5
*Kapsayıcılık	•	•	•	•	•			•	•	7
*Karşılabilirlik	•	•	••			•				4
*Katılım/içerme		•					••	•	•	4
*Kimlik		•		•		••	••	•	•	6
*Konfor	•	••		••		•		•		5
*Özgün mimari dil/biçem	•	•	••	•	•	•	•	••	••	9
*Sürdürülebilirlik	•	••	••	•	••	•	••	••	••	9
*Yaratıcı imaj	•	•					•	•	•	5
*Yaşam kalitesi/memnuniyeti	•	•								2
*Yerel nitelik	•	••	••	•	••	•		••	••	8
Büyükölçeklilik	••	••	••			•	••		•	6
Canlılık				••	••	•				3
Erişilebilirlik	•	•	•		••	••	••	•	•	8
Esnek tasarım		•	•			••	•	•	••	6
Fonksiyonel çeşitlilik	•	•	•	••		•	•	•	••	8
Geçirgenlik	•	•	•	•			••	•	•	7
Gürültü/ Koku/ Çevre kirliliği	•									1
Güvenlik/suç		••	•	•			•		•	5
Hiyerarşi	•	••	••		•	•	••	••	••	8
İlgi çekicilik					•			•	•	3
İnsan ölçeği	•		••	•	••	••	••			6
Kamusal kullanım	••	••	••	•	•	•	••	••	••	9
Kompakt gelişim					••	•				2
Karma kullanım	•	•	•	•			•		•	6
Konut seçenekleri	•	•	•	•			•	•		6
Kullanışlılık/verimlilik	•	••		••	•	••				5
Kuşaklararası etkileşim	•	•		•						3
Mekân çeşitliliği	•	••	•	••	••	•	••	•	••	9
Mikro iklimlendirme	•••	•••	••	••	••	•	•	••	•	9
Odak noktaları/referans verme	•					•	•	••		4
Okunabilirlik			•		•	•	•			4
Sınırlılık		••	•		•••		••	•	•	6
Süreklilik	••		•	•	•		•	••	••	7
Ulaşım modlarında çeşitlilik	•	•	•		•		•			5
Uyum	•			•	••	•	••			5
Yeniden tasarlanabilir		•					••			2
Yönlendirici						•	•		•	3
Yürünebilirlik	•••	•	•	••	••	••	••	•		8
<i>Söylem analizi sonucu kavramların projelerde yer almasına bağlı olarak aldıkları puan</i>	29	30	23	23	22	24	28	23	23	

Puantaj tablosu ile belirlenen puanlar; mimari açıklama raporunda farklı ölçeklerde,

- “ • : İlgili kavrama atıfta bulunan 1 adet tasarım girdisi”,
- “ •• : İlgili kavrama atıfta bulunan 2-3 farklı tasarım girdisi” ve
- “ ••• : İlgili kavrama atıfta bulunan 4 ve daha fazla farklı tasarım girdisi”

bulunması yönünden değerlendirilerek elde edilmiştir. Elde edilen puanlar neticesinde tasarımsal sonuç ürünlerdeki karşılıklarının tespiti ve ortak niteliklerin ortaya konulması hedefi ile en yüksek puan alan ilk 3 proje alanı yaş dostu mahalle tasarım parametreleri açısından değerlendirilmek üzere seçilmiştir. Ortak niteliklerin çıkarılması; hem mahalle tasarımı, hem de yaş dostu olma adına oluşturulan kavramsal ve tasarımsal kriterlerin projeler üzerinden tasarımlardaki karşılığını gösterme hedefi taşımaktadır.

Şekil 5.19: Kavramsal çıkarımların projeler özelinde tasarım kararlarındaki sayısal dağılımı.

Her bir proje kendi içerisinde aynı alana ilişkin olmasına karşın farklı yorumlamalar getirmek suretiyle çeşitlilik sunmaktadır. Özellikle yaş dostu mahalle özelindeki incelemeye yönelik mekânla ilişkisi belirlenen 40 kavram üzerinden yapılan içerik

analizinde fizik mekân tasarım parametrelerine yön veren imgesel boyutta “*anlam-yer duygusu-aidiyet*”, “*kapsayıcılık*”, “*özgün mimari dil/biçem*”, “*sürdürülebilirlik*” ve “*yerel nitelik*” kavramlarının sıklıkla söylemlerde yer aldığı; buna ek olarak, “*erişilebilirlik*”, “*fonksiyonel çeşitlilik*”, “*geçirgenlik*”, “*hiyerarşi*”, “*kamusal kullanım*”, “*mekân çeşitliliği*”, “*mikro iklimlendirme*”, “*süreklilik*” ve “*yürünebilirlik*” kavramlarının da tasarıma girdi sağlayan fonksiyonel ve biçimsel unsurlar olarak ön plana çıktığı görülmüştür (Şekil 5.19).

Her bir proje alanının mahalle tasarımı üzerinden farklı iklim bölgelerinde getirmiş olduğu çözüm önerileri farklılıklar barındırsa da kavramsal olarak yapılan değerlendirmelerde benzer yaklaşımların benimsendiği tespit edilmiştir. Bu kapsamda her bir coğrafi bölgenin kendi içerisinde vurgu yaptığı esas kavramsal altlıklar, daha sonrasında ise tasarım parametreleri üzerinden bir ortak çerçeve kurgusu çıkarılacak sonucu da anlamlı kılacaktır.

Her bir coğrafi bölge içerisinde belirlenen alanlar özelinde bu çalışma kapsamında seçilen projeler değerlendirildiğinde; yaş dostu mahalle tasarımının belirlenen tasarım parametrelerinde imgesel boyutun yaklaşımlar ve açıklama raporlarındaki vurgusu tasarım düzleminde daha yüzeysel kalmaktadır. Matriste yer alan kavramsal listenin projelerin genel yaklaşımları ve tasarım girdileri üzerinde bir öncelikli algının oluşmasını sağlamakta, bu noktada mahalle kavramı ile yaş dostu olmanın da kesişimleri üzerinde bir kanının oluşmasına katkı sunmaktadır. Söylem analizi matrisinde incelenen kavramlar çerçevesinde projelerdeki tasarım girdilerinin ortak noktaları şu şekilde özetlenebilir:

- “*Anlam-yer duygusu ve aidiyet*” kavramına mahalle tasarımının sosyal etkileşim üzerinden kişilerde oluşturacağı algıdan ziyade tasarım noktasında kendini ait hissedecekleri bir mekân tasarımı oluşturulması hedefi yönünden bakılmış olup; sokak, yapı adası ya da yapılarda özellikle geleneksel dokunun izlerinin tasarımdaki öğelere taşınması ile sağlanmak istendiği söylenebilir.
- “*Bütünlük*” ve “*uyum*” kavramları ile mevcut doku ile olan hem fiziksel, hem de sosyal ilişkilerin sürekliliği ve entegrasyonu, yerel floranın korunması ve devamlılığının sağlanarak bütüncül bir yeşil dokunun oluşturulması, fiziksel sınırların ortadan kaldırılarak (özellikle ulaşım aksları ile oluşturulan şema ile) mahalle bütünlüğünün bozulmaması, mevcut ulaşım aksları, konut dokusu,

kamusal kullanımların yeni oluşturulan doku ile ilişkilendirilerek çözümlenmesi gibi temel hedeflerin göz önüne alındığı görülmektedir. Bütünlüğün sağlanması morfolojik yapının belirlenmesi ve topografyanın ana yönlendirici olması ile de önemli bir öge olarak tespit edilmiştir. Ayrıca kentsel altyapı ve kentsel mobilyaların yer üstü uzantılarının kent dokusu ile bütünleşmesi ve görsel açıdan estetik kaygılar taşıması da bu iki kavramın tasarıma sağladığı girdiler olarak değerlendirilmiştir.

- “*Kapsayıcılık*” ve “*katılım/içerme*” genel itibari ile mahalle tasarımlarında tasarım girdileri özelinde birbiri ile etkileşimde olan iki kavram olarak görülmektedir. Hem demografik özellikler açısından (yaş ya da cinsiyet) kapsayıcı olması, hem de mahalle sakinlerinin yaşadıkları yer ile ilgili eylem ve kararlarda söz sahibi olması gerekliliği üzerine daha çok imgesel ölçekte kaldığı ifade edilebilir. Bazı projeler özelinde özellikle yaş olgusuna yapılan vurgu kapsayıcılık kavramı için önemli bir girdi olarak tespit edilmiştir.
- “*Karşılabilirlik*” kavramının tasarımlardaki genel vurgusu konut seçeneklerinin ya da kamusal hizmetlerin maddi erişilebilirliği üzerine söylem üzerine bir girdi sağlamaktadır.
- “*Kimlik*” kavramı tüm projeler için hedeflenen bir mahalle tasarım kriteri olmakla birlikte, kimliğe dair tasarımlardaki görünürlüğü geleneksel dokunun yapı/yapı adası gibi farklı ölçeklerdeki analizler sonucu elde edilen niteliklerinin yeni doku oluşturulurken sağladığı girdi noktasında önemli görülmektedir. Ayrıca her bir tasarımın kendi içerisinde yaratma istediği tasarım konsepti de kimlik adına tasarımı değerli kılmaktadır. Oluşturulmak istenen kentsel mobilyalarda çeşme, gölgelik elemanlar, oturma elemanları, aydınlatma ve bilgilendirme panoları, zemin ve cephe kaplamaları, kuş evleri gibi mahalle kurgusunda kimlik öğeleri de önemli tasarımsal girdiler sağlamaktadır.
- “*Konfor*” kavramı özellikle iklimsel açıdan farklı bölgelerde çalışılması ve mahalle tasarımı üzerine bir proje üretilmesinin amaçlanması nedeniyle daha çok iklimsel konfor üzerinden ele alınmıştır. Bu bağlamda özellikle konut alanlarının tasarımı noktasında topografyanın, iklimsel verilerin ve manzara unsurunun doğal iklimlendirme ve aydınlatmanın, hava sirkülasyonunu

sağlayan mekânsal örüntülerin oluşturulması da mekân konforunu arttırmaya yönelik tasarıma girdi sağladığı söylenebilir.

- “*Özgün mimari dil/biçem*” kavramı özellikle bölgelerdeki karakteristik öğelerin (havuş, avlu, taşlık, cumba, eyvan, revak, çatı formları ya da cephelerdeki doluluk-boşluklar vb.), yapım tekniklerinin günümüz şartlarına ve kullanımlarına uygun yeniden yorumlanması şeklinde ön plana çıkarılmıştır. Özgün bir mimari dilin yaratılması, yer duygusunun ve aidiyet hissinin oluşmasında da önemli olduğu vurgulanmıştır. Geleneksel dokunun referans alınması, ev tipolojilerinin geleneksele bağlı yeniden yorumlanması önemli tasarımsal girdiler olarak tespit edilmiştir. Bu noktada özgün mimari dilin yaratılmasında aynı zamanda “*yerel nitelik*”lere de yapılan vurgu ve renk, malzeme seçimlerinde de özgün bir biçimin oluşturulması önemli görülmektedir. Ayrıca bölge karakteristiklerine ek olarak sokakla ilişki kuran cephe çıkmaları da önemli bir mimari öğe olarak değerlendirilmiştir.
- “*Sürdürülebilirlik*” genel bir çerçeve olması itibari ile mahalle ölçeğinden yapı ölçeğine kadar hem doğal, hem sosyal, hem de ekonomik açıdan söylemler üzerinde sıklıkla dile getirilen ve tasarımsal açıdan da en çok yapı özelinde sürdürülebilir çözümlerlerin üretildiği bir kavram olarak karşımıza çıkmaktadır. Sürdürülebilirlik ve iklimsel duyarlılık ön plana çıkan kavramlar olup; ayrıca yapılan projeler genelinde mahalle tasarımının sosyal sürdürülebilirliği desteklemesi de önemli bir girdi olarak görülmektedir.
- “*Yaratıcı imaj*”ın yaratılması noktasında özellikle “*yerel nitelik*”lere yapılan vurgunun ön plana alınması ve mahalle tasarımında makro ölçekten mikro ölçeğe kadar belirlenen yaratıcı imajın devamlılığının ve hiyerarşisinin kurgulanması önemli bir tasarım parametresi olarak görülmektedir.
- “*Yaşam kalitesi/memnuniyeti*” söylemlerde ve tasarım yaklaşımlarında bahsi en az geçen kavramlardan biri olmakla birlikte, oluşturulmak istenen mahalle tasarımının kullanıcılarında yaratacağı topluluk hissi ve aidiyet duygusunun, konforlu bir mekânı deneyimlemenin yaşam memnuniyeti ve kalitesi ile doğru orantılı olacağı da bazı projelerde kısmen aktarılmaktadır.
- “*Büyüklik*” kavramı proje alanlarının belirlenmiş bir alansal büyüklüğe sahip olması sebebiyle kısmen sağlanmış olduğu görülse de, alanın belirli etaplar

halinde düşünöldüğü, belirlenen yoğunluk değeri noktasında genel itibari ile ortalama hanehalkı büyüklükleri göz önüne alınarak yaklaşık 2000-3000 kişilik mahalle nüfuslarının oluşturulduğu, alansal dağılımın doğal yapının ve mevcut yerleşimlerin sınırlandırması ile oluşturulduğu tespit edilmiştir. Ayrıca geleneksel dokunun referans alınması sonucu oluşturulan konut, ticaret ve kamusal yapılardaki modüler sistemlerin de büyüklük kavramına tasarım girdisi olarak dâhil olduğu söylenebilir.

- “*Canlılık*” kavramının mekândaki fonksiyonel ve mekânsal çeşitlilik, farklı kullanıcıların biraradalığı üzerinden sağlanması üzerine fikir birliği bulunuyorsa da, bu noktada oluşturulan mahalle tasarımlarında canlılık kavramının bazı projeler özelinde gece-gündüz kullanımların çeşitlenmesi, kuşaklararası aktivite alanlarının tasarlanması, zemin katların karma kullanım olarak düşünölmesi gibi kullanım kararları ile esnek ve kullanıcı aktiviteleri odaklı çözümlendiğı de görölmektedir. Ancak canlılık kavramının tasarımın bütününden ziyade yalnızca bir aks ya da bölge üzerinden değeriendirilmesi oluşturulan kurguların bu yönden zayıf kalmasına sebep olmuştur.
- “*Erişilebilirlik*” kavramı genel itibari ile yaya ve taşıt trafiğı açısından çözümlenirken, aynı zamanda toplu taşıma sistemleri ve özellikle bisiklet kullanımına da yer verilmesi ulaşım modlarındaki çeşitliliğin sağlanması noktasında olumlu katkı sunmakta olup; engelsiz ulaşım ya da ulaşım da güvenlik başlığının kısıtlı sayıdaki projede yer alması kapsayıcılık noktasında diğeri tasarımlarda eksiklik olarak görölmüştür. Yayalar için yürünebilir mesafeler içerisinde, araç trafiğinden tamamen ya da peyzaj çözümleri ile koparılmış, güvenli yürüyüş aksları üretme çabası ön plana çıkmaktadır. Topografyanın şekillendirdiğı bir ulaşım şemasının ortaya çıkışı, hem erişim mesafelerinin, hem de ulaşım konforunun sağlanması noktasında olumlu görölmektedir. Tamamen araç trafiğinden koparılmamış bir ulaşım sisteminin oluşturulması da genel itibari ile projeler genelindeki hâkim bir görüşü ifade etmektedir. Ancak “*ulaşım modlarında çeşitlilik*” ve farklı modlar arasındaki hiyerarşik kurgunun projelerin tasarım altlıklarında çok fazla hassasiyetle ele alınmadığı tespit edilmiştir.
- “*Esnek tasarım*” kavramı ile yapı adası ve sokak gibi farklı ölçeklerde mekânın kullanım çeşitliliğine imkân verecek şekilde farklı kullanıcı

profillerinin mekânda yer bulması ile özellikle günlük ihtiyaçlar başta olmak üzere yaşayan sakinlere esneklik tanıyan mekânların oluşturulması hedefi kastedilmektedir. Tipoloji açısından oluşturulan modüler sistemlerin de hem konut, hem de ticari ve kamusal kullanımlarda oluşturulan yeni formlar için esnek bir mekân tasarımı imkânı sunduğu görülmektedir.

- “*Fonksiyonel çeşitlilik*” kavramı ile özellikle fizik mekânda arazi kullanım kararlarının içerdiği kapsamların değerlendirildiği, bu noktada ise incelenen her projenin mevcut yerleşimler ile ilişkisi bağlamında kendi içerisinde özellikle günlük aktivitelere yönelik kullanım kararları oluşturduğu görülmektedir. İçeriklerdeki çeşitlenmeler değişiklik gösteriyor olsa da, özellikle kullanıcı profillerindeki değişimlere yönelik yaş dostu olmaya ilişkin kreş, yaşlı bakım evleri, mahalle evi ya da aile sağlığı merkezi gibi kullanım kararlarının mahalle tasarımlarından yalnızca üç proje özelinde ele alınmış olması “*kamusal kullanım*” adına da eksiklik olarak değerlendirilmiştir.
- “*Geçirgenlik*” kavramı özellikle sokak ve yapı ölçeklerinde cephe hatlarındaki doluluk-boşluk oranları ve kamusal-yarı kamusal mekânlar arasındaki ilişki, tamamen izole bir özel mekân tanımı yerine mekânların kendi içerisindeki kamusallığın hiyerarşisi üzerinden yorumlanmıştır. bu noktada birçok projede yer alan avlulu çözümler de hem yerel karakteristiklerin, hem de geçirgenlik kavramının somut bir örneğini ortaya koymaktadır.
- “*Gürültü-koku-çevre kirliliği*” gibi yaşam kalitesini ve memnuniyeti olumsuz etkileyen hususlar üzerinde söylemler üzerinden yalnızca bir projenin bahsediyor olması olumsuzluk olarak değerlendirilmiştir. Bahsi geçen projede ise; oluşturulan yaya aksı çevresindeki konut bloklarının yüksekliklerinin belirli bir sistematiğe artış göstermesi gürültü gibi olumsuz faktörlerden arındırılmış bir alan yaratma üzerine olduğu tespit edilmiştir.
- “*Güvenlik/suç*” kavramı ile kamusal açık alanlar başta olmak üzere konut ve donatı alanlarında her yaştan bireyin hissedeceği güven duygusu üzerinden bir değerlendirme söz konusu ise de, genellikle oluşturulan mahalle tasarımları ve yaklaşımlarda kullanıcının mekân deneyiminden duyacağı hoşnutluğun güvenlik kavramına kıyasla daha üst düzeyde tutulduğu tespit edilmiştir. Bu bağlamda hem kavramsal olarak, hem de tasarıma girdi sağlama noktasında

gündüz aktivitelerine yönelik mekânsal kullanımların yer aldığı, ancak günün her saatinde farklı kullanıcılar tasarından sürekli bir canlılık ve aktivitenin özellikle güvenlik algısına olumlu katkı sunacağı göz ardı edilmiştir.

- “*Hiyerarşi*” kavramının incelenen projeler genelinde oluşturulmak istenen kurguların ulaşım sisteminden, mekânların kamusalılığına, yapı kütlelerinin modüler kurgusuna kadar birçok farklı tasarım kriterine girdi sağladığı görülmektedir. Mahallelerin ulaşım şemasının oluşturulmasında takip edilen hiyerarşik kurgu, akabinde sokak ve ada ölçeklerinde alt birimlerin oluşturulmasına imkân vermektedir. Kamusal, yarı kamusal ve özel alanların yaratılması ile hem mahremiyet üzerinde, hem de okunabilirlik üzerinde olumlu katkılar olduğu yadsınamaz bir gerçektir.
- “*İlgi çekicilik*” kavramı projelerin açıklama raporlarında bahsi geçmeyen bir husus olarak karşımıza çıkmaktadır. İlgi çekici olma hedefi ile mekânın bir cazibe merkezi olması yalnızca bir proje özelinde kullanılmıştır.
- “*İnsan ölçeği*” incelenen projelerin geneli itibari ile çoğunlukla söylem açısından olmak üzere tasarımsal kararlara katkı sunan bir kavram olarak görülmüştür. Yapı tasarımında ölçek olarak 2-4 kat arasında yüksekliklerin belirlenmesi ve yapılar arasındaki boşlukların kat yükseklikleri ile orantılı olarak düşünülmesi, kapalılık hissinin oluşturulması ancak doğal aydınlatma ve güneşlenme faktörlerinin göz önüne alınması gibi hususlar projeler genelinde ele alınan insan ölçeğini somutlaştırıcı unsurlardır. Yatayda dar ve kısa sokaklar ile küçük ölçekteki açık alanların oluşturulması da insan ölçeğinde tasarım yaklaşımları olarak görülmektedir.
- “*Kompakt gelişim*” genel itibari ile belirli bir alan büyüklüğü içerisinde çalışılması nedeniyle ortak benimsenen bir tasarım kriteri olarak karşımıza çıkmaktadır. Söylemler açısından her proje grubunun raporunda bahsi geçmese de, arazi şartlarının elverişliliği ölçüsünde kompakt gelişimin konut alanlarının ve kamusal kullanımların bir aradalığı ile yürünebilir mesafeler içerisinde değerlendirilmesi, yapı adası boyutlarının 75-100 metre ortalamasında tutulması gibi somut göstergeler ile elde edilmek istendiği tespit edilmiştir.
- “*Kamusal kullanım*” kararları genel itibari ile fonksiyonel çeşitlilik ile orantılı bir içerik sunmaktadır. Kamusal alanların kendi içerisinde hiyerarşik bir

sisteme oturtulması, özellikle yeşil alan tasarımlarının yeşil koridor ve süreklilik içerisinde değerlendirilmesi, mahallede sosyal etkileşimi de arttıracak düşünülen bahçe, avlu, havuş, serender gibi farklı coğrafyalardaki ortak mekan çözümlerinin yeni oluşturulan alan içerisine entegre edilmesi de kamusal kullanımın önemini ön plana çıkarmaktadır. Bu noktada “mekânsal çeşitlilik” kavramı da kamusal kullanım kararları ile özdeşleşmekte ve oluşturulan farklı mekânsal çözümlerinin kamusal kullanımı da aktif hale getirdiği incelenen tüm projelerde dile getirilmekte ve tasarıma yansıtılmaktadır.

- “Karma kullanım” kavramı bir kent ölçeğinde ele alındığı gibi iş olanaklarının ve konut seçeneklerinin bir arada düşünülmesi gibi üst ölçek kararlardan ziyade mahalle ortamında oluşturulmak istenen ticari aktivitelerin ya da hem sosyal, hem de maddi açıdan oluşturulması planlanan olanakların olması şeklinde yorumlanmıştır. Bu bağlamda özellikle perma kültür; mahalle yaşantısında hem bir sosyal aktivite çeşitliliği, hem sağlıklı gıdaya erişim, hem de maddi açıdan sürdürülebilir bir yaklaşım olarak değerlendirilmiştir.
- “Konut seçenekleri”nin oluşturulması özellikle mahalle tasarımı göz önüne alındığında en fazla ön plana çıkacak kavram olarak düşünülmekte ise de, belirlenen proje alanlarının demografik karakteristikleri, farklı kullanıcı ve gelir gruplarına bağlı olarak oluşturulacak konut seçeneklerinin çeşitliliğinin tüm projelerde aynı hassasiyetle ele alınmadığı tespit edilmiştir. Özellikle değişen hane yapılarına bağlı olarak konut seçeneklerinin oluşturulması, yaş bağlamında ise bu seçeneklerin çeşitlendirilmesi kısmen göz ardı edilmiştir.
- “Kullanışlılık-verimlilik” ile mekân tasarımındaki özellikle kamusal alanların farklı aktivitelere elverişli olması veya mevsimsel açıdan farklı geleneksel faaliyetlerin gerçekleştirilmesine yönelik şekillenmesi en fazla tasarım kararlarına yansıyan hususlardır. Ancak bunlara ek olarak bazı projelerde afetlere karşı dirençli mahalle gibi konsept yaklaşımlar ile oluşturulan açık alanların acil durumlar için kullanılması da alanın verimli kullanılması adına olumlu değerlendirilmiştir. Bu noktada alanın “yeniden tasarlanabilir” olması da incelenen projelerde genel itibarı ile kullanışlılık/verimlilik gibi benzer girdiler üzerinden değerlendirilmiştir.

- “*Kuşaklararası etkileşim*” yapılan incelemenin yaş dostu olma adına önemli bir kavramsal yaklaşımını ortaya koymakla birlikte, incelenen projeler özelinde çok kısıtlı olarak çocuk ve yaşlı bireylerin bir aradalığı üzerine tasarımsal kararlar üretildiği tespit edilmiştir. Bu noktada üretilen kararlar neticesinde özellikle sokakların birer kamusal açık alan olarak farklı yaştan ve kısıtlılıkları olan bireyler için birer ortak buluşma, etkileşim ve çocuklar için oyun mekânı olması hususu öncelikli görülmektedir.
- “*Mikro iklimlendirme*” başlığı ile çevresel bağlamdaki uyum söz konusu olmakta; iklimsel duyarlılığa yapılan vurgu incelenen projelerin tamamında görülmektedir. İklimsel verilerin mekân üretimi, yapıların konumlanışları ve ulaşım şemasının oluşturulması gibi birçok faktörde etkili olduğu tespit edilmiş; bunlara ek olarak su kullanımı, doğal çevrenin korunması ve iyileştirilmesi yönünden de tasarım kararlarında dikkate alınmıştır. Çevresel etmenlerin analizi sonucu bitki seçimi, yapı konumlanışları ve iklimsel faktörlerden minimum etkilenme hususunda konforlu açık alanların tasarlanması bunlara örnek olarak gösterilebilir.
- “*Odak noktaları ve referans verme*” kavramı genellikle bir yapı üzerinden değil, bölgesel bir odak noktası yaratma olarak yorumlanmıştır. Nirengi noktalarının oluşturulması yönlendiricilik ve ilgi çekicilik noktasında önemli olarak görülse de, mevcut dokunun olmaması ve yeni oluşturulan kurgularda önemli bir yapı bazında odak noktası yaratılmaması bu kavramın dahiliyetini zayıflatmıştır.
- “*Okunabilirlik*” kavramı mahalle tasarımlarının oluşturduğu mekânsal örüntülerin ne denli bireyleri yönlendirici bir etki yarattığı üzerine değerlendirilmiş olup, bu noktada geleneksel dokunun referans alındığı ve belirli bir hiyerarşik kurgu içerisinde yorumlandığı projelerin okunabilirliğinin de yüksek olduğu görülmüştür. Ancak çok fazla aynı dokunun tekrarı hem okunabilirliği, hem de monoton bir düzen yaratılarak mekânın kalitesini zayıflattığı görülmektedir.
- “*Sınırlılık*” ile belirlenen proje alanlarının belirli bir büyüklükte özellikle mevcut doku, oluşturulan ulaşım şeması ya da doğal sınırlayıcılar çerçevesinde daha kompakt bir gelişimi öngördükleri tespit edilmiştir. Kısmen ulaşım

şemasının bir sınır olarak değerlendirildiği görülmekte olup; ulaşım aksları ile sınırlandırılmayan ve böylelikle kendi içinde kopuk bir yerleşim kurgusu öngörmeyen projeler de ön plana çıkmakta ve yaş dostu olma adına olumlu değerlendirilmektedir.

- “*Süreklilik*” kavramı ise kentsel mekânda özellikle yaya ve taşıt hareketliliğinin sürekliliği olarak her proje özelinde ele alınan bir tasarım yaklaşımıdır. Ancak süreklilik kavramının yalnızca hareketliliği sağlama noktası dışında yeşil aksların, cephe hatlarındaki niteliklerin, aktivite mekânlarının, kamusal-özel alanlar arasındaki sürekliliklerin de tartışılması kavramı mahalle tasarımı adına önemli bir yere koymaktadır. Kamusal kullanımlar kadar ticari aktivitelerin de mekândaki dağılımı ve hiyerarşisi noktasında parçacıl olmayan, süreklilik arz eden kurgular başarılı bulunmuştur. Yapı yoğunluklarının belirlenmesi, konut alanlarında yapı kütlelerinin konumlanış ve yükseklikleri gibi hususlar da süreklilik yönünden ele alınan tasarım kararları olarak değerlendirilmiştir.
- “*Yürünebilirlik*” kavramı ile birlikte “*yönlendirici*” bir mekânın tasarlanması da, mahalle tasarımları için birbirini destekleyen iki husus olarak karşımıza çıkmaktadır. Genellikle oluşturulan ve ön planda bahsedilen yaya aksları ile birlikte 400-500 metre yürüme mesafesinde karma kullanım olanakları ile birlikte değerlendirilen yürünebilirlik kavramı, aksların sürekliliği, geçirgenliği, yoğunluğu, kapalılığı ve sınırlandırıcıları yönünden yorumlanmıştır.

İncelenen her bir proje alanının oluşturmak istediği mahalle tasarımının yukarıda da ortak niteliklerinden bahsedildiği üzere benzer çıkarımlar üzerinden tasarım kararları ve yaklaşımları oluşturdukları görülmekte olup; bu kapsamda söylem analizi sonucu kavramsal değerlendirme üzerinden en fazla puan alan ilk 3 projenin ise yaş dostu mahalle olma üzerine belirlenen fizik mekân tasarım parametreleri özelindeki incelemesi Çizelge 5.3, Çizelge 5.4 ve Çizelge 5.5’te verilmektedir.

Bahse konu inceleme neticesinde fizik mekân tasarımına yönelik belirlenmiş yaş dostu tasarım parametrelerinin imgesel, fonksiyonel ve biçimsel boyutunda incelemesi yapılan 3 proje için <%20, %20-50, %50-80 ve >%80 oranlara sahip olmak üzere parametre başlıkları içerme oranlarına bağlı olarak bir derecelendirilmiştir. Bu

kapsamda; >%80 orana sahip imgesel boyutta “*hiyerarşi ve ölçek ilişkisi*” ve fonksiyonel boyutta “*arazi kullanımı - kamusal alanlar ve donatılar*” başlıklarının projeler kapsamında en fazla dikkat edilen hususlar olduğu tespit edilmiştir. Bunları takiben hesaplanan oransal değerlere bağlı olarak projelerin tasarım kurgularına yönelik imgesel boyutta “*kimlik- imaj*” ve “*konfor*” başlıklarının, fonksiyonel boyutta “*mahalle bütünlüğü/komşuluk birimi ilişkileri*”, biçimsel boyutta ise “*yapılanma ve kütle düzeni ilişkisi*”, “*yapı adası ve yapıların konumlanması*”, “*sokak peyzajı*”, “*yaya hareketliliği*”, “*bina nitelikleri*” ve “*trafik akımı-otopark alanları*” şeklinde bir içerme olduğu görülmektedir. Genel itibari ile kavramsal söylem analizi sonucu 40 adet kavram içerisinde ortalama 29 adet kavramı içererek (%72,5) en yüksek puanı alan ilk 3 projenin fizik mekân tasarım parametrelerinde yani tasarıma yönelik sonuç ürünlerde yaş dostu olma oranı ise her bir boyuttaki içerme oranları ortalaması %69 olarak tespit edilmiştir.

Çizelge 5.3: Mahalle tasarım projelerinin yaş dostu mahalle fizik mekân tasarım parametreleri özelindeki değerlendirmesini içerir matris (imgesel boyut).

Fizik mekâna ilişkin tasarım parametreleri ana başlıklar ve boyutlar		Ölçek	Tasarım Parametreleri	Proje kodları			Fizik Mekân Tasarım Parametrelerinin Mahalle Tasarım Projelerine Dâhil Olması		İçerme Oranı (%)
				A1	A2	K1			
Fizik mekâna yönelik tasarım parametrelerinin imgesel boyutu	Ölçek ilişkisi-Hiyerarşi	Mahalle-Yapı adası ölçeği	Mevcut doku ile kurulan ilişki	•	•	•	9/9	22/26	91,6
			Alan ve nüfus büyüklüğü ile hissedilen yoğunluk değerlerinin tanımlı olması	•	•	•			
			Farklı büyüklük ve niteliklerdeki açık alanların ve donatı alanlarının hiyerarşik bir sistemde kurgulanması	•	•	•			
		Mahalle-Yapı adası ve sokak ölçeği	İnsan ölçeğine saygı	•	•	•	13/15		
			Mekânın okunabilirliği	•		•			
			Mekânın yönlendirici gücü	•	•	•			
			Mekânda sürekliliğin sağlanması	•	•				
			Süreklilik-Tanımlı akslar ve merkez	•	•	•			
		Konfor	Mahalle bütünü	İklimsel ve coğrafi koşulların avantaja dönüştürülmesi - Mikro iklimlendirme	•	•	•		
	Gürültü, kötü koku, kirlilik ya da aydınlatma yetersizliği gibi olumsuz algı yaratacak unsurlardan arındırılmış ortam			•					
	Mahalle-Yapı adası ve sokak ölçeği		Farklı kullanımlara imkân verecek esnek mekân tasarımı		•		6/9		
			Yönlendirici mekân unsurları-güvende hissetme	•	•	•			
			Farklı yaş ve kırılganlık seviyelerindeki bireylere yönelik kapsayıcı tasarım girdileri- kapsayıcılık ve içerme	•	•				
	Mahalle-Yapı ölçeği		Konut çeşitliliğinin sunulması		•	•	3/6		
			Dayanıklı, dirençli mahalle kurgusu (hem afetlere karşı, hem de sosyo-ekonomik dayanıklılık)		•				
	Kimlik- İmaj		Mahalle bütünü	Yüksek yaşam kalitesi ve memnuniyetin önceliklendirilmesi	•	•		13/18	13/18
		Sürdürülebilir gelişmenin sağlanması		•	•	•			
		Yerel niteliklerin ön plana çıkarılması		•	•	•			
		Özgün mimari dil/biçemin üretilmesi		•	•	•			
		Topluluğun mekâna yönelik pozitif algıda olması, mekânı benimsemesi ve aidiyet hissetmesi			•	•			
		Teknolojik gelişmelerin mekâna entegrasyonu ve bilgi edinme imkânları							

Çizelge 5.4: Mahalle tasarım projelerinin yaş dostu mahalle fizik mekân tasarım parametreleri özelindeki değerlendirmesini içerir matris (fonksiyonel boyut).

Fizik mekâna ilişkin tasarım parametreleri ana başlıklar ve boyutlar		Ölçek	Tasarım Parametreleri	Proje kodları			Fizik Mekân Tasarım Parametrelerinin Mahalle Tasarım Projelerine Dâhil Olması		İçerme Oranı (%)
				A1	A2	K1			
Fizik mekâna yönelik tasarım parametrelerinin fonksiyonel boyutu	Mahalle bütünlüğü/ komşuluk birimi ilişkileri	Mahalle bütünü	Mevcut çevre yerleşimlerle kullanım kararları açısından kurulan ilişki	•	•		17/24	17/24	70,8
			Farklı ulaşım tercihlerine ve taleplerine yönelik sistemin kurgulanması - yaya, taşıt, bisiklet ya da toplu taşıma sistemlerinin entegre olması		•	•			
			Ulaşım konforunun sağlanması - erişilebilir mesafeler içerisinde değerlendirme		•				
			Doğal karakteristiklerin tasarıma entegre edilmesi ve vurgulanması	•	•	•			
			Bölgenin kültürel özellikleri ile uyumlu karakteristik özelliklerini yansıtan mekânlar üretilmesi		•	•			
			Komşuluk birimlerinin yürünebilir, deneyimlenebilir mesafeler içerisinde düşünülmesi	•	•				
			Parçacıl olmayan, uyumlu, bütüncül değerlendirilmiş ancak tutarlı büyüme potansiyeline sahip bir mahalle kurgusu	•	•				
			Kamusal alan düzenlemelerinde plan hiyerarşisinin oluşturulması, yönlendirici ve tanımlayıcı bir kurgunun yaratılması	•	•	•			
	Arazi kullanımı - Kamusal alanlar ve donatılar	Mahalle- Yapı adası ölçeği	Mahalle ölçeğine uygun, farklı kullanıcıların günlük ihtiyaçlarına yönelik donatı alanlarının tasarlanması (çocuk parkları, spor alanları, aile ve gençlik merkezleri, semt kütüphaneleri, çay bahçeleri, pazar yeri, mescit, çeşme, kent parkları vb.)	•	•	•	16/21	24/30	80
			Farklı yaş gruplarına yönelik aktivite ve barınma alanlarının tasarlanması (açık alan kullanımları yanında kreşler, yaşlı evleri, gündüz bakım evleri gibi hizmet alanları)	•	•				
			Kamusal alan ile özel alan arasında yumuşak geçişler	•	•				
			Mekân çeşitliliğinin ve kalitesinin artırılması	•	•	•			
			Kullanıcıların beraber aktive yapabilecekleri, paylaşımında bulunabilecekleri alanların oluşturulması-kuşaklararası etkileşim mekânları	•	•	•			
			Sosyal ve kültürel etkinlik alanlarının oluşturulması	•		•			
		Oluşturulan tasarım modellerinde gece aktivitelerine yer verilmesi			•				
	Mahalle- Yapı adası ve sokak ölçeği	Kullanım kararlarının farklı kullanıcılar tarafından algılanabilir, yönlendirici ve erişilebilir kılınması	•		•	8/9			
		Sokak yaşamının teşvik edilmesi ve ortak paylaşım alanlarının oluşturulması	•	•	•				
		Güvenli bir yaşam alanının yaratılması - ticari aktivitelerin ve insan akışının sürekliliği ile canlı bir ortamın yaratılması	•	•	•				

Çizelge 5.5: Mahalle tasarım projelerinin yaş dostu mahalle fizik mekân tasarım parametreleri özelindeki değerlendirmesini içerir matris (biçimsel boyut).

Fizik mekâna ilişkin tasarım parametreleri ana başlıklar ve boyutlar		Ölçek	Tasarım Parametreleri	Proje kodları			Fizik Mekân Tasarım Parametrelerinin Mahalle Tasarım Projelerine Dâhil Olması	İçerme Oranı (%)	
				A1	A2	K1			
Fizik mekâna yönelik tasarım parametrelerinin biçimsel boyutu	Trafik akımı-Otopark alanları	Mahalle bütünü	Sürdürülebilir kentsel gelişim açısından mekânsal biçimlenişlerle bütünleşik bir ulaşım çözümlemesinin oluşturulması		•	•	7/15	13/27	48,1
			Yayalar ile birlikte bisiklet, motorlu taşıtlar, raylı sistemler gibi farklı modlar ile ulaşımın çeşitlendirilmesi		•	•			
			Alternatif bir ulaşım deneyimi olarak bisiklet kullanımı - sürekliliği ve güvenliği sağlanmış bisiklet yolları		•	•			
			Toplu taşıma duraklarının yaya aksları ve özellikle konut alanlarına minimum mesafe içerisinde ilişkilendirilerek değerlendirilmesi		•				
			Yaş dostu araçlar ve özelleştirilmiş hizmet alanlarının oluşturulması						
		Mahalle-Yapı adası ölçeği	Yaya ve taşıt akışının ilişkiselliğinin sağlanması, tamamen ayrılmasının ötesinde bütüncül tanımlanması, güvenli ve kontrollü geçiş yolları ve kavşak alanlarının oluşturulması	•	•	•	4/6		
			Bölgesel ve yol üzeri otopark alanları ile desteklenen bir sistemin oluşturulması- Merkez alanlarında (ticaret ya da donatı alanlarında) özel araç ile yapılan erişimi destekleyici park etme olanaklarının çeşitlendirilmesi	•					
		Sokak ölçeği	Bilgi verici ve yönlendirici işaretlemelerin oluşturulması-basit, sade, kullanışlı ve anlaşılabilir bir dilin hâkim olması				2/6		
			Bölgesel ya da araç trafiği hızını düşürücü etkisi de olacak park alanlarının veya tamamen yeraltı park alanlarının oluşturulması		•	•			
	Yaya hareketliliği	Mahalle-Sokak ölçeği	Dönel kavşak alanlarının; yeşil alan, yürüyüş ve bisiklet kullanımı ile kontrollü bir geçiş sağlaması		•		12/18	20/30	66,6
			Yaya akslarının sürekliliği	•	•	•			
			Kamusal mekânlar arasındaki geçiş yolları, araç ve yaya akışının, özellikli (engelli ya da yaşlı bireylere yönelik) araç kullanımının da teşvikinin sağlanması	•	•				
			Çoğunlukla ticari aktiviteler ya da sosyal donatı alanlarına hizmet eden aksları üzerinde geçiş alanları olarak görülen mahalle içi toplanma ya da duraksama noktalarının oluşturulması - yoğun yaya hareketliliği	•	•				
			Her daim canlı bir ortamın oluşturulması – gece gündüz, farklı yaş gruplarının bir araya gelmesi ve kuşaklararası etkileşiminin sağlanması		•	•			
			Fiziksel açıdan erişilebilir mesafede (genç ve orta yaş için dakikada ort. 75 metre, 65+ yaş için dakikada ort. 50 metre ve 80+ yaş için dakikada 32 metre erişim mesafeleri göz önüne alınarak) ve kullanım açısından çeşitliliği içeren kamusal alanların oluşturulması	•	•				
		Sokak ölçeği	İnsan ölçeğine saygılı bir mekân sunulması-kısa, dar ve hâkim rüzgâr yönüne açık olan sokaklar	•	•		8/12		
			Sokakların bakış açısına bağlı olarak gidilecek yönde en son noktasının görünür kılınmış olması	•	•				
			Güvenli bir sokak altyapısının oluşturulması-taşıt ve yaya hareketliliğinin kesişim noktalarının görünür ve erişilebilirlik açısından konforlu bir geçiş imkânı yaratması	•	•	•			
			Yaya geçitleri yürüyüş aksları ile ilişkili, güvenliği sağlayacak şekilde çocuklardan yaşlılara kadar farklı yaş grupları ve hareket kabiliyetindeki bireylerin daha görünür kılındığı şekilde düzenlenmeli		•				

Çizelge 5.5 (devam): Mahalle tasarım projelerinin yaş dostu mahalle fizik mekân tasarım parametreleri özelindeki değerlendirmesini içerir matris (biçimsel boyut).

Fizik mekâna ilişkin tasarım parametreleri ana başlıklar ve boyutlar		Ölçek	Tasarım Parametreleri	Proje kodları			Fizik Mekân Tasarım Parametrelerinin Mahalle Tasarım Projelerine Dâhil Olması	İçerme Oranı (%)				
				A1	A2	K1						
Fizik mekâna yönelik tasarım parametrelerinin biçimsel boyutu	Sokak peyzajı	Mahalle-Sokak ölçeği	Yürüyüş aksları özelinde sokak geçirgenliğini ve canlılığını sağlayacak ancak hareketliliği engellemeyecek yeme-içme mekânları, dükkân gibi ticari aktivite alanlarının oluşturulması	•	•	•	5/9	12/18	66,6			
			Taktiksel şehircilik benzeri geçici uygulamalar ya da topluluk bahçeleri gibi hem üretim, hem de sosyalleşme amaçlı programlar ile katılımın teşviki			•						
			Toplu taşıma sistemleri ile durak alanlarının güneş, yağmur gibi hava şartlarından etkilenmeden, güneşlik, oturma elemanları ve yeterli aydınlatma, umumi tuvaletler gibi fiziksel gereksinimlere yönelik çözümler ile donatılmış olması			•						
		Sokak-Yapı ölçeği	İşlek ticari bir aks üzerinde giriş mekânlarının zemin kattaki tenteler, arkadlar ya da verandalar ile bütünleşerek yönlendirici bir nitelik taşıması	•	•		7/9					
			Sokağın duvarlarını oluşturan cephe hatları boyunca yapıların yapım tarzları, renkleri, cephe uzunlukları gibi farklılaşan özellikler	•	•	•						
			Güvenli vakit geçirmeye ve pasif katılıma imkân verecek oturma elemanlarının konumlandırılması, gölgelik alanların yaratılması	•	•							
	Yapı adası ve yapıların konumlanması	Mahalle bütünü	Peyzaj çözümlmeleri ile taşıt trafiğinden ayrılmış kamusal alanların oluşturulması	•	•		6/9	15/21	71,4			
			Konut ve çalışma alanlarının yürüyüş yolları, park alanları ve rekreatif faaliyetlere yakın tanımlanmış olması	•	•							
			Tanımsız boşlukların olmaması		•	•						
		Yapı adası-Sokak ve Yapı ölçeği	Güneşlenme açılarının değerlendirilmesi - konforlu bir kent mekânı yaratması	•	•		9/12					
			Mikro iklimlendirme koşulları kapsamında belirlenen dokunun hâkim rüzgâr yönüne dik, paralel ya da açılı olarak konumlandırılması - yapı adası bazında rüzgâr hareketlerinin değişkenliğinin sağlanması	•	•							
			Odak noktalarının varlığı - özellikle çocuklar ve yaşlı bireyler olmak üzere her yaştan bireyin mahalle ölçeğinde kolaylıkla yön bulması, ulaşılmak istenen noktalara erişim ve rota oluşturma	•	•	•						
			Yapıların iç-dış mekân bağlantılarında bağımsız hareket edebilme	•	•							
		Yapılanma ve kütle düzeni ilişkisi	Yapı adası-Yapı ölçeği	Yapı adalarının yapılanma şartlarına göre geçirgenlik yani iç-dış mekân ya da mahremiyet sınırları çerçevesinde özel-kamusal alan birlikteliğinin sağlanması		•	•			8/9	13/18	72,2
				Yapı yüksekliklerinin çevre yapılanma şartlarına aykırı olmaması	•	•	•					
				Yapı yüksekliklerinin süreklilik ve uyum yaratacak şekilde, aynı zamanda gün ışığını uygun seviyede hem iç mekânlara, hem de kamusal alanlara alacak şekilde belirlenmesi	•	•	•					
			Yapı ölçeği	Yapıların yön bulmayı teşvik amaçlı belirli bir modüler sistematığın oluşturulması	•	•				5/9		
				Esnek tasarım ve yeniden tasarlanabilir mekân kurgusu - mekânın farklı hava koşullarında ya da farklı kullanıcı gruplarına yönelik alternatifli kullanımlara imkân verecek şekilde tasarlanması		•						
Bina kütlelerinin kurgusuna ilişkin vitrin, cam gibi detayların olması, dolayısıyla iç-dış mekânlar arasındaki geçirgenliğin artırılması	•			•								

Çizelge 5.5 (devam): Mahalle tasarım projelerinin yaş dostu mahalle fizik mekân tasarım parametreleri özelindeki değerlendirmesini içerir matris (biçimsel boyut).

Fizik mekâna ilişkin tasarım parametreleri ana başlıklar ve boyutlar		Ölçek	Tasarım Parametreleri	Proje kodları			Fizik Mekân Tasarım Parametrelerinin Mahalle Tasarım Projelerine Dâhil Olması		İçerme Oranı (%)
				A1	A2	K1			
Fizik mekâna yönelik tasarım parametrelerinin biçimsel boyutu	Bina nitelikleri	Sokak-Yapı ölçeği	Binaların girişlerinin ön cephe ile ortak bir dilde bütünleşik tasarlanması	•	•	•	15/24	15/24	62,5
			Bahçe kullanımı olan yapılarda bahçe girişlerinin bina-sokak ilişkisinde bir ara katman olması						
			Bina girişlerinin sokak ile ilişkisinin kurulması - özellikle ara sokakların entegrasyonu	•	•	•			
			İşlek ticari bir aks üzerinde girişlerin tek bir seviyede (hemzemin) düşünülmesi	•	•				
			Yapı cepheleri, farklı amaçlara hizmet etme noktasında geçirgenlik, çeşitlilik ve süreklilik kavramlarının önemi, görsel estetik ve yönlendirici ve bilgilendirici olma adına bir ara katman	•	•				
			Cephedeki doluluk-boşluk oranları, sokak boyunca oluşturulan bir ortak dile dâhil olma	•	•	•			
			Merdiven ve rampa çözümlemelerinin evrensel tasarım standartlarına bağlı olarak düşünülmesi						
			Çatı özellikleri, yapı girişleri, pencereler, balkonlar ve bahçelerin özellikle yön bulma açısından kullanıcılara ipuçları veren fizik mekân niteliklerinin farklılaşması	•	•				

6. SONUÇ VE ÖNERİLER

"Dünün çocukları bugünün yetişkinleri, yarının büyükleri."

Alexander Kalache

Yaşanabilir bir yapıyı çevre yaratma amacını gerçekleştirmek için demografik veriler, şehir planlama ve kentsel tasarım disiplinleri için önemli bir bilgi kaynağı olarak görülmekle birlikte, modern kentsel planlamada dikkate alınan nüfus bağlamları, kentsel rekabet gücü noktasında endüstriyel işgücüne niceliksel veri sağlama konusuna odaklanmış görünmektedir (Chao, 2018). Oysaki tasarım sürecine girdi sağlayacak demografik göstergelerin doğru tespiti ve entegrasyonu, özgün bir kurgunun ve sağlıklı bir sonuç ürününün oluşmasına önemli katkılar sunacaktır.

Hızlı gelişen kentleşme süreçleri ve yaşanan mekânsal dönüşümler neticesinde yerel özelliklerin yansıtıldığı bir altlık bulmakta gün geçtikçe zorlanılmakta; değişen demografik göstergelerin de doğuracağı sonuçların daha keskin hissedilmesine sebep olmaktadır. Yeni yerleşimlerin birçoğu günümüz koşullarında birbirini tekrar eder nitelik taşımakta olup bu durum kimlik özelliklerine dair çeşitliliği de baltalamaktadır. Bu bağlamda yaşanan demografik dönüşüm sürecinin hem daha kolay karşılanması, hem de yaşanacak dönüşümün avantaja çevrilmesi noktasında dünyanın çoğu ülkesinde de gün geçtikçe önem kazanan yaş dostu olma kavramının irdelenmesi bu çalışma kapsamında değerli görülmüştür.

Yaşlanma olgusu küresel bir değişim süreci olarak görülmekte olsa da tüm dünya üzerinde etkileri açısından aynı özellikleri sergilememektedir. Dolayısıyla insanın mekânı, mekânın da insanı şekillendirdiği öğretisinden hareketle yaşam alanlarının da tek tip bir tanımlama içerisinde değerlendirilmesi öngörülemez. Gelişen evrensel süreçlere ve farklı coğrafya ve kültürlerle göre ortak değerlerin gözetildiği bir evrensel tartışma ortamı yaratılması daha doğru olacaktır. Yeni gelişen planlama yaklaşımları ile genellikle Avrupa ve Amerikan kentleri özelinde yapılan çalışmaların geleneksel yerleşimleri okumaya yönelik vurgusu kimi zaman yetersiz kalmaktadır. Bu noktada yapılan çalışmanın değişen demografik, ekonomik ve sosyal şartlar altında tek

tipleştirme amacı gütmeyen ancak ortaya çıkışı muhtemel problemlerin minimize edilmesi noktasında ortak ancak yerel bir dil kurulmasının önemi üzerine yoğunlaşmaktadır.

Oluşturulmak istenen ortak dilin mekâna yansması noktasında kentlerde kimliğin oluşumunda temel yapı taşı olarak görülen mahalle kavramının tanımlayıcı niteliği ön plana çıkmaktadır. Kavramsal gelişimi açısından fiziksel anlamdan sosyal anlama doğru bir değişim göstermişse de uygulamalar üzerinden okunan mekâna ilişkin çoğu kimliğe ilişkin niteliğin eksikliği günümüzdeki mahalle kavramının yerinin sorgulanmasına neden olmaktadır. Anlam açısından yaşanan bu değişimin irdelenmesini ve günümüzdeki yerinin ve temel bileşenlerinin tanımlanmasını gerektirmektedir. Bu bağlamda, mahalle ölçeğinde tanımlanan ortak dilin yaş dostu olma olgusuna katkısının sosyal, ekonomik, etnik alt niteliklerden bağımsız tamamen bireye yönelik yarar temelli bir yaklaşım ile tartışılması ve üretilmesi konunun toplumun her bireyini kapsayıcılığı açısından önem arz etmektedir.

Mahalle kavramının tanımlanması sırasında mekân ve kullanıcı ilişkisinin belirli bir hiyerarşik sistem içerisinde, ölçekler arası bağlantılar yolu ile irdelendiği, dolayısıyla demografik nitelikler, kullanımlar, sınırlar, mekânsal çözümlemeler üzerine ısrarlı bir vurgunun yapılmış olduğu görülmektedir. Mahalleye ilişkin yapılan literatür taraması ile kavramın temelde mekânsal, sosyal ve bütünlük sosyo-mekânsal bir tepki olarak belirtmek yanlış olmayacaktır. Bu kapsamda teoriden ampirik çalışmalara doğru bir dönüşüm yaşayan mahalle kavramının mekân-kullanıcı ilişkisi özelinde “dost” bir yaklaşım ile açıklama noktasında yalnızca yaşlanma bağlamında değerlendirilmesinin yeterli olmayacağı, evrensel bir tasarım anlayışına ek olarak farklı yaş gruplarından kullanıcıların birlikteliğinin mekân tasarımı ile olan ilişkisinin irdelenmesi bu çalışma kapsamında önem kazanmıştır.

Mahalle kavramı özelinde yapılan değerlendirmelerin fiziksel, ekonomik, sosyal, yönetime dair farklı boyutlarının olması, dolayısıyla tariflenmek istenen yaş dostu mahalle kavramının da mahallenin temel bileşenlerini içereceği öngörüsü ile oluşturulan araştırma hipotezlerinin test edilmesi adına çalışmanın yöntem kurgusu içerik analizi üzerine kurgulanmıştır. Konuya ilişkin mahalle tasarımı ve yaş dostu olma üzerine yapılan literatür taraması sırasında rapor, makale, kitap, bildiri, dergi ve internet kaynakları üzerinden erişilen uygulama projelerine yönelik içerikler öncelikle yaş dostu mahalle kriterlerinin tariflenmesi, daha sonrasında belirlenen sekiz ana

kritere bağı 56 ayrı alt kriterin tanımlanması için içerik analizine tabi tutulmuş, bu değerlendirme neticesinde fiziksel, sosyo-ekonomik ve yönetişime dair kriterler bahsedilme sıklığına bağı olarak bir önceliklendirme içerisinde sunulmuştur. Mahalle tasarımının fizik mekân boyutu üzerinden tasarım ve değerlendirmeye yönelik yöntem önerisinin sunulma hedefi, oluşturulan çok boyutlu 56 ayrı kriterin ölçekler ve öznel bağlamında belirli bir süzgeçten geçirilmesine yönlendirmiş olup; bu kapsamda *kent*, *mahalle*, *sokak* ve *yapı ölçekleri* ile sınıflandırılan kriterler ayrıca *mekân*, *kullanıcı* ve *yönetim* olarak birinci ve ikinci dereceden ilişkili olduğu özneye göre teker teker tanımlanmıştır.

Yaş dostu mahalle tasarımı ve değerlendirmeye yönelik yöntem önerisiyle birlikte; literatür genelinde yapılan içerik analizi sonucu elde edilen ana ve alt kriterler ile mahalle kavramının belirlenen temel bileşenleri arasındaki kurgunun oluşturulması amaçlanmıştır. Herhangi bir tasarım sürecine başlangıç aşamasında yaş dostu olma olgusunun mahalle ölçğinde ele alınmak istenmesi ile belirlenen ana ve alt kriterlerin tasarıma katkı sunacak kavramlara dönüştürülmesi hedeflenmiştir. Bu kapsamda belirlenen 40 ayrı kavramın tasarımlardaki kapsayıcılığı, örneklem çalışması kapsamında seçilen yarışma alanlarına yönelik kurgulanan mahalle konseptleri üzerinden yapılan okumalar ile irdelenmiş; her bir yarışma projesinin mimari açıklama raporları, jüri değerlendirme raporları ve tasarım kurguları özelinde yapılan inceleme neticesinde hem yaş dostu olmaya yönelik belirlenen kavram listesinden, hem de tasarıma yönelik girdi sağlayan parametreleri kapsayıp kapsamadığı noktalara yönelik bir genel değerlendirme yapılmıştır.

Yaş dostu topluluklarla ilişkili birden fazla fayda göz önüne alındığında, bu alandaki literatürün gözden geçirilmesi ve deneysel kanıtların tanımlanması sağlanarak, yaş dostu bir mahalle olarak yapıllı çevrenin özelliklerini belirlemek ve analiz etmek kentsel tasarım açısından kritik öneme sahiptir. Bu amaca ulaşmak ve en fazla tekrarlayan fiziksel özellikleri tespit etmek adına literatür taraması, kategorileri ve içerikleri ile yaş dostu topluluk modellerinin belirlenmesi yoluna gidilmiş ve genel bir değerlendirme yapmak suretiyle bu özelliklerin hassaten yaşlı mahalle kullanıcıları için önemi üzerinde durulmuştur.

Yapılan incelemeler göstermektedir ki, toplumsal olaylar, bireylerin yaş, cinsiyet, kültürel farklılıklar gibi değişkenlerinin ötesinde günlük aktiviteler ve ihtiyaçlar zincirinin bir parçası olarak ihtiyaçlarına karşılık bulma ve hem fiziksel, hem de sosyal

bağlamda çevresi ile bağ kurma isteği ile kuşatılmıştır. Dolayısıyla, içinde yaşanılan çevre, en küçük ölçekte ev ortamından kent mekânına kadar bireyleri yönlendiren ve davranışlarını şekillendiren bir unsur olarak görülmektedir.

Genel olarak bakıldığında insan ihtiyaçları çok çeşitlilik gösteriyor olsa da, temelde istenilen husus yaşanılan çevrenin minimum seviyede de olsa bu ihtiyaçlara cevap verebiliyor olmasıdır. Özellikle fiziksel engellerin artışı ile birlikte yaşlılık döneminde bu ihtiyaçlar daha görünür bir vaziyet almakta; bu açıdan zaman içerisinde değişim gösteren etkenlere karşı değişime adapte olabilen çevrelerin tasarlanması önemli bir konu hâlini almaktadır. Yalnızca yaşlı bireyler özelinde tartışmanın ötesinde her yaştan kullanıcı için ihtiyaç ve taleplerin karşılandığı, keyifli bir mekân deneyimi sunan yaşam alanlarının tasarlanması noktasında oluşturulması amaçlanmış yöntem önerisi ile geleneksel mahalle kavramının temel bileşenlerinden hareket edilmesi ve kurgunun bu temel bileşenlerin yaş özelinde düşünülmesi, aslında mahalle kavramının günümüz koşulları altında yeni bir tasavvurunun da önünü açmaktadır. Değişen dünya şartları ve demografik etmenler altında mahalle kavramının planlama ve tasarım yaklaşımlarında öncelikli çalışma alanı olarak yerini korumasının ve yeni yaklaşımlar etrafında çeşitlilik sunmasının önemsenmesi bu çalışmayı tamamlamanın temel motivasyonu olarak belirtilmelidir.

Yaş dostu mahalle tasarımına yönelik belirlenen her bir kriterin fizik mekâna verdiği referans onu kapsayıcı, katılımcı ve ortak paylaşımlarda bulunan, mekânsal olarak çeşitlilik sunan, güvenli ve canlı bir yerleşim alanı yaratma noktasına taşımaktadır. Fizik mekan tasarım parametrelerini hem incelenen örneklem alanlarındaki söylemlerde, hem de literatür genelindeki yaş dostu çözüm önerilerinde geleneksel mahalle kavramı temel bileşenleri ve oluşturulan yaş dostu olmaya yönelik kavram listesi özelinde anlamlı bir bütününün detayları olarak görmek yanlış olmayacaktır.

Çalışmanın başlangıcında yaş dostu olma ve mahalle kavramlarının ortak kesişimi ne olabilir sorusu ile ortaya konan araştırma soruları ve hipotezlerin tezin içeriğindeki her bir alt başlığı oluşturma noktasında katkı sunduğu, bu bağlamda da test edilebilirliğinin hem kavramsal çıkarımlar, hem de örneklem alanları üzerinden bir inceleme ile sunulması yapılan kapsamlı çalışmanın bir özeti olarak ifade edilebilir. Dolayısıyla her bir hipotezin doğruluğunun ortaya konması, tez çalışmasının çatkısını da oluşturmuştur.

Hipotez 1: *“Mahalle tasarımı ve yaş dostu olma olgusu; mekân tasarımına yönelik fiziksel, sosyo-ekonomik ve yönetim açısından benzer kavramsal yaklaşımlar ve tasarım parametreleri içermektedir.”*

Yapılan literatür araştırması sonucu çalışmanın da genel çerçevesinin bir yönünü oluşturan mahalle tasarımına yönelik belirlenen “çeşitlilik”, “hiyerarşi”, “anlam”, “bütünlük”, katılım ve yönetim” ve “sınır ve büyüklük” olarak 6 ayrı temel bileşenin yaş dostu olma noktasında kent, kent-mahalle, mahalle, mahalle-sokak ve sokak gibi farklı ölçeklerde oluşturulan 56 yaş dostu kriter üzerinden tasarım parametrelerindeki karşılığı değerlendirildiğinde; her bir yaş dostu alt kriterin en az bir mahalle tasarım bileşeni ile ilişkili olduğu tespit edilmiştir. Özellikle 56 kriter içerisinde mahalle ölçeğini oluşturan alt kriterlerin %25 oranında “bütünlük”, %23,2 oranlarında “anlam” ve “katılım-yönetim”, %14,3 oranında “çeşitlilik”, %8,9 oranında “hiyerarşi” ve %5,4 oranında “sınır ve büyüklük” bileşeni ile ilişkili olduğu görülmektedir (Şekil 4.2). Oransal değerlerin anlamlılığı ise örneklem çalışması sonucu mahalle tasarım projeleri özelinde elde edilen sonuçlar ile hem kavramsal içerikler, hem de önceliklendirme noktasında uyumlu sonuçlar içermesi ile anlaşılmaktadır.

Hipotez 2: *“Mahalle kurgusu oluşturulması noktasında mahalle tasarımına yönelik tasarım projelerinde yer alan kavramsal çerçeve ve söylemler yaş dostu olma kriterlerini barındırmaktadır.”*

Yaş dostu mahalle ile ilişkili öneri olarak ortaya konan tasarım ve değerlendirme yöntemi iki aşamalı bir sistem üzerinden ilerlemektedir. İlgili hipoteze yönelik bahse konu yöntem önerisinin ilk aşaması olan kavram listesi ve söylem analizi bölümü kurgulanmış olup, bu kapsamda belirlenen 40 kavram üzerinden bu çalışma dâhilinde mahalle tasarım projeleri üzerinden bir inceleme yapılması uygun görülmüştür.

Yapılan incelemede yöntem önerisine bağlı olarak tasarım parametrelerinin ilgili projelerin özellikle mimari açıklama raporları, hazırlanan sunum paftaları üzerinde tasarıma yönelik söylemler ve jüri değerlendirme raporları dikkate alınarak bir söylem analizine aktarılması söz konusudur. Bu inceleme neticesinde 9 projede toplam 40 adet kavram üzerinden en yüksek 30, en düşük ise 22 puan alındığı görülmektedir (Çizelge 5.2). Özellikle en yüksek puan alan ilk 3 projede söylemlerde yer alan tasarım yaklaşımlarına yönelik kapsam itibari ile farklı oranlarda olsa dahi “anlam-yer duygusu-aidiyet”, “kapsayıcılık”, “özgün mimari dil/biçem”, “sürdürülebilirlik” ve

“yerel nitelik” kavramlarının sıklıkla yer aldığı tespit edilmiş; bunlara ek olarak, “erişilebilirlik”, “fonksiyonel çeşitlilik”, “geçirgenlik”, “hiyerarşi”, “kamusal kullanım”, “mekân çeşitliliği”, “mikro iklimlendirme”, “süreklilik” ve “yürünebilirlik” kavramlarının da tasarıma girdi sağlayan fonksiyonel ve biçimsel unsurlar olarak ön plana çıktığı görülmüştür. Dolayısıyla incelenen projelerin kavram listesinde aldıkları ortalama 25 puan bandı, yaş dostu olma noktasında belirlenen kavramsal çıkarımlara %62,5 oranında içerme olduğu sonucunu ortaya çıkarmaktadır.

Hipotez 3: *“Mahalle tasarımına yönelik projeler kapsamında söylem olarak bahsi geçen yaş dostu mahalle kriterleri fizik mekân tasarımına yönelik sonuç ürünlerde büyük oranda girdi sağlamaktadır.”*

Yaş dostu mahalleye ilişkin oluşturulan tasarım ve değerlendirme yöntem önerisinin ikinci aşaması ile birlikte fizik mekân ile ilişki kuran farklı ölçek (kent-mahalle, mahalle, mahalle-sokak ve sokak-yapı ölçekleri) ve boyutlardaki (imgesel, fonksiyonel ve biçimsel boyut) tasarım parametreleri ile farklı iklimsel, demografik, kültürel ve sosyal yaşam biçimlerine ev sahipliği yapan proje alanları seçilerek bir ortak çıkarım yapılması hedeflenmiştir. Hipotez 2’de bahsi geçen kavramsal çıkarımlar ile yaş dostu olma niteliği taşıyan ilk 3 proje özelinde yapılan inceleme neticesinde farklı ölçek ve boyutlara sahip 85 adet tasarım parametresi üzerinden tasarımsal yaklaşımlar ile sonuç ürüne yansıyan girdilerin bir incelemesi yapılmıştır (Çizelge 5.3, Çizelge 5.4 ve Çizelge 5.5).

Yapılan inceleme neticesinde mahalle tasarım projeleri üzerinden yapılması sonucu hem mahalle kavramının temel bileşenleri, hem de yaş dostu mahalle kavramının kriterlerinin yarışma projelerindeki dahiliyeti irdelenmiş, sonuç itibari ile her bir boyuttaki içerme oranları ortalaması %69 olarak tespit edilmiştir.

Oluşturulan tasarım ve değerlendirme yöntem önerisinin fizik mekân ile ilişkili yaş dostu 85 tasarım parametresi ile 3 farklı boyutta yapılan inceleme sonucu imgesel boyutta “hiyerarşi ve ölçek ilişkisi” ve fonksiyonel boyutta “arazi kullanımı - kamusal alanlar ve donatılar” başlıklarının projeler kapsamında en fazla hassasiyet gösterilen hususlar olduğu, biçimsel boyutta ise “yapılanma ve kütle düzeni ilişkisi”, “yapı adası ve yapıların konumlanması”, “sokak peyzajı”, “yaya hareketliliği”, “bina nitelikleri” ve “trafik akımı-otopark alanları” şeklinde bir içerme olduğu görülmektedir.

Kentsel mekânların işlerliğinin sürdürülebilir kılınmasının mekânların kalitesi, güvenliği, erişilebilirliği ve kullanıcılarının tamamına hitap etmesi ile olası olduğu fikrinden hareketle tanımlanan yaş dostu mahalle kavramının bu çalışma kapsamında sınamak üzere sunduğu hipotezler yapılan literatür incelemesi sonucu çıkarılan kavramsal ve tasarımsal parametreler yolu ile örneklem alanları özelinde de doğruluğunu ispatlamıştır. Çalışmanın özü olarak kurgulanan tasarım ve değerlendirmeye yönelik yöntem önerisindeki her bir kavram aslında yaş dostu mahalle için birer değerlendirme ve çözüm önerisi olarak sunulmuş olup, bu kapsamda yapılan genel değerlendirme aslında çalışma sonucundaki önerilerin de altlığını teşkil etmektedir.

Öne sürülen hipotezler ışığında temellendirilen yaş dostu mahalle kavramına yönelik tasarım ve değerlendirme yöntem önerisi kapsamında mahalle tasarım projelerindeki dahiliyeti incelenen kavramsal ve tasarımsal parametrelerde bilişsel ve fiziksel kısıtlılıkları bulunan her yaştan bireyin daha konforlu bir yaşam sürmesi adına tanımlanacak yaş dostu özelliklerde bazı özelliklere yönelik tasarımsal girdiler elde edilememiştir. Bu noktada yapılan çalışmanın kısıtlayıcı bir yönü olan yerleşik bir sistem üzerinden inceleme yapılmaması ve de tasarım paftaları üzerinden yapılan okumadan bahse konu hususlara yönelik girdilerin tespit edilememesi noktasında yaş dostu olma oranındaki düşüşün somut bir göstergesi olmaktadır. Bu bağlamda “teknolojik gelişmelerin mekâna entegrasyonu ve bilgi edinme imkânları”, “yaş dostu araçlar ve özelleştirilmiş hizmet alanlarının oluşturulması”, “bilgi verici ve yönlendirici işaretlemelerin oluşturulması-basit, sade, kullanışlı ve anlaşılabilir bir dilin hâkim olması”, “bahçe kullanımı olan yapılarda bahçe girişlerinin bina-sokak ilişkisinde bir ara katman olması” ve de “merdiven-rampa çözümlemelerinin evrensel tasarım standartlarına bağlı olarak düşünülmesi” gibi tasarım parametrelerinin ilgili projeler kapsamında değerlendirilmediği tespit edilmiştir.

Bahse konu mahalle tasarım projelerinin incelenmesi neticesinde özellikle oluşturulan ulaşım şeması üzerinde ulaşım modlarında sağlanacak çeşitlilik, erişilebilir mesafeler içerisinde özellikle yaya aksları ile entegre edilmiş toplu taşıma sistemlerinin oluşturulması, genel itibari ile yürünebilirliğin ön plana alınarak ulaşım akslarının çoğunlukla yaşam alanları dışında tutulması ve otopark çözümlemelerinin yürünebilir mesafeler dahilinde değerlendirilmesi noktasında yaş dostu olmaya ilişkin eksikliklerin olduğu görülmüştür. Bunlara ek olarak hem fonksiyonel, hem de mekân

ve kullanıcı çeşitliliği açısından çalışma kapsamında literatür özetinde de üzerinde durulan esnek tasarım imkânının ve kuşaklararası etkileşim odaklarının oluşturulması, bu noktada sürdürülebilir gelişimin tüm boyutları ile sağlanması noktasında da, yaş dostu olma adına da kıymetli görülmekte ve yaş dostu olma başarısını etkilemektedir.

Çalışma kapsamında oluşturulan hipotezlerin mahalle tasarımına yönelik belirlenen temel bileşenler ile yaş dostu olmaya yönelik mahalle ölçeğinde belirlenen kriterlerin benzer kavramsal çerçeveler sundukları, çünkü mahalle tasarımında evrensel bir tasarım dilinin kullanılması yolu ile her yaştan kullanıcıyı tasarımda söz sahibi yapan, tasarımsal girdilere entegre eden ve yaşam memnuniyetini yüksek tutmayı hedefleyen bir yaklaşımın sunulmasının yanı sıra mahalle olmanın sosyal bütünlüğü de gerektirdiği ortaya çıkmaktadır. Bundan bahisle komşuluk, aidiyet, yer duygusu, güvende hissetme, konforlu bir yaşam sürme gibi kavramları da içermesi yerinde ve aktif yaşlanma olgusunun sağlanması yönünden yaşlı bireyleri, dolayısıyla bağımlı oldukları çalışan nüfusu, en nihayetinde ise kuşaklararası etkileşimin de mekânsal çözümlemeler yolu ile düşünülmesi neticesinde çocuk ve gençleri de mekân deneyiminden keyif alan bir boyuta taşıyacaktır.

Daha nitelikli ve kapsayıcı mahalle ve komşuluk birimlerinin üretilmesini sağlamak amacıyla bu çalışmadan tasarım ve değerlendirme yönünden farklı disiplinlerin ve karar verici birimlerin yararlanması mümkün olduğu gibi belirlenen yaş dostu olma çerçevesinin farklı odak gruplar ya da mevcut yerleşimler üzerinden kapsamının genişletilmesi de olasıdır. Dolayısıyla araştırma bu yönü ile geliştirilmeye açık ve esnek bir kurguya sahiptir.

Son olarak; yaş dostu kazanımlar, insanların yaşamışlıklarına dair deneyimine değer vermesi ve güvenmesi gerektiğini anladığında ve her zaman yeni deneyimler, öğrenme ve neşe için yer olduğunu fark ettiğinde başlayacak; hiyerarşik olarak da aşağıdan yukarıya girişimler ile yukarıdan aşağıya desteğin buluşması ile değerli kılınacaktır. Yaşadığımız dünyada kentsel mekânları deneyimler iken, genç olmanın harika bir duygu olmasının ötesinde, yaşlı, kadın, çocuk ya da engelli bir birey olarak da kentsel mekânda yaşamının güzel yanları olduğunun düşünülmesi ile arzu edilen dost kent kavramına ulaşılacağı unutulmamalıdır.

KAYNAKLAR

- Akın, G. ve Önal, S.** (2016). Kentsel Alanların Tasarımında Ergonomik Sorunlar. *AÜDTCF, Antropoloji Dergisi*, 31, 51-60. Erişim adresi: <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/645216>
- Akyıldız, N. A. ve Akbaş, E.** (2020). Yaş Dostu Kent Kriterlerinin Kentsel Morfolojiyi Biçimlendirmesi. *Sosyal Çalışma Dergisi*, 4(2), 84-90. Erişim adresi: <https://dergipark.org.tr/tr/pub/scd/issue/58064/836328>
- Alley D., Liebig P., Pynoos J., Banerjee T. ve Choi IH.** (2007). Creating Elder-Friendly Communities: Preparations for an Aging Society. *The Journal of Gerontology Social Work*, 49, 1-18. doi: 10.1300/j083v49n01_01
- Alshuwaikhat, H.** (2019). Planning the 21st Century Urban Neighbourhood: Learning from Previous Concepts. *Arch. & Planning*, 11, 13-29.
- Alver, K.** (2012). Kent Sosyolojisi. (içinde) K. Alver (Ed.), *Mahalle*, 221-237. Erişim adresi: <https://www.academia.edu/30626233/Mahalle>
- American Association of Retired Persons-AARP Public Policy Institute** (2018). AARP Liveability Index•—Great Neighbourhoods for All Ages. Erişim adresi: <https://livabilityindex.aarp.org/scoring#categories>
- An, S., Lee, Y., ve Kim, J. T.** (2013). The Effect of the Public Exercise Environment on the Physical Activity for the Active Ageing of the Elderly. *Indoor and Built Environment*, 22(1), 319–331. Erişim adresi: <https://0-doi-org.divit.library.itu.edu.tr/10.1177%2F1420326%2F12471246>
- Arun, Ö.** (2008). Yaşlı bireyin Türkiye serüveni: Kaliteli yaşlanma imkânı üzerine senaryolar. *Gaziantep Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 7(2), 313-330. Erişim adresi: <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/223495>
- Aydın, A.** (2021). *Yaşlı Dostu Kent Kriterleri Çerçevesinde New York ve İstanbul Şehirlerinin Karşılaştırması*. (Doktora tezi). Yalova Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yalova.
- Banerjee, T. ve Baer, W. C.** (1984). *Beyond The Neighbourhood Unit: Residential Environments and Public Policy*. New York: Plenum Press, 253. <https://doi.org/10.1007/978-1-4757-9418-2>
- Barrett, P., Hale, B., Gauld, R.** (2012). Social Inclusion through Ageing-in-Place with Care? *Ageing and Society*, 32(3), 361-378. <https://doi.org/10.1017/S0144686%2F11000341>
- Biggs, S., ve Carr, A.** (2015). Age- and Child-Friendly Cities and the Promise of Intergenerational Space, *Journal of Social Work Practice*, 29(1), 99-112. <https://doi.org/10.1080/02650533.2014.993942>

- Bridge, C., Phibbs, P., Kendig, H., Mathews, M. ve Cooper, B.** (2008). *The Costs And Benefits Of Using Private Housing As The 'Home Base' For Care For Older People: Secondary Data Analysis*. AHURI Final Report, 115, Australian Housing and Urban Research Institute Limited, Melbourne. Erişim adresi: <https://www.ahuri.edu.au/research/final-reports/115>.
- Buffel, T., Backer, F., Peeters, J., Phillipson, C., Reina, V., Kindekens, A., Donder, L. ve Lombaerts, K.** (2014). Promoting Sustainable Communities through Intergenerational Practice, *Procedia - Social and Behavioural Sciences*, 116, 1785-1791.doi:10.1016/j.sbspro.2014.01.472
- Buffel, T., Phillipson, C. ve Scharf, T.** (2012). Ageing in urban environments: Developing 'age-friendly' cities. *Sage journal: Critical Social Policy*. <https://doi.org/10.1177%2F0261018311430457>
- Buffel, T. ve Phillipson, C.** (2016). Can global cities be 'age-friendly cities'? Urban development and ageing population, *Cities*, 55, 94-100. <https://doi.org/10.1016/j.cities.2016.03.016>
- Burby, R. J. ve Rohe, W. M.** (1990). Providing for the Housing Needs of the Elderly. *Journal of the American Planning Association*, 56(3), 324-340. Erişim adresi: <https://0-www-tandfonline-com.divit.library.itu.edu.tr/doi/pdf/10.1080/01944369008975776?needAccess=true>
- Burkhardt, J. E.** (1999). Mobility Changes: Their Nature, Effects, and Meaning for Elders Who Reduce or Cease Driving. *Transportation Research Record*, 1671(1), 11-18. Erişim adresi: <https://0-journals-sagepub-com.divit.library.itu.edu.tr/doi/pdf/10.3141/1671-03>
- Burton, E., Weich, S., Blanchard, M. ve Prince M.** (2005). Measuring physical characteristics of housing: the Built Environment Site Survey Checklist (BESSC). *Environment and Planning B: Planning and Design*, 32, 265-280. doi:10.1068/b3038.
- Cachadinha, C.** (2012). Characteristics of an Age-friendly Neighbourhood Built Environment: Comparison of Age-friendly Community Models with Empirical Evidence. In *Proceedings of the CITTA 5th Annual Conference on Planning Research: Planning and ageing. Think, act and share age-friendly cities*. Porto: FEUP, 2012. 17 p. (cd).
- Caner, Ö. C., Gözün, G., Hilwah, A. ve Gökçek, M.** (2013). *Yaşlı Dostu şehirler: Kavramsal Çerçeve ve Örneklerle Değerlendirmeler*. Ankara: Güneş Tıp Kitabevleri. Erişim adresi: https://www.geriatri.org.tr/pdf/Yasli_Dostu_Sehirler_Baski11_11_2013.pdf
- Cao, •., Mokhtarian, P. L. ve Handy, S. L.** (2010). Neighbourhood Design and the Accessibility of the Elderly: An Empirical Analysis in Northern California. *International Journal of Sustainable Transportation*, 4(6), 347-371. <https://doi.org/10.1080/15568310903145212>
- Chao, T.-YS** (2018). *Planning for Greying Cities: Age-friendly City Planning and Design Research and Practice*. New York: Routledge.

- Chaskin, R.** (1997). Perspectives on Neighbourhood and Community: A Review of the Literature. *Social Service Review*, 71(4), 521-547. Erişim adresi: <https://www.jstor.org/stable/30012640>
- Chau, H.-W. ve Jamei, E.** (2021). Age-Friendly Built Environment. *Encyclopaedia* 2021, 1(3), 781–791. <https://doi.org/10.3390/encyclopedia1030060>
- Cvitkovich, Y. ve Wister, A.** (2001). The Importance of Transportation and Prioritization of Environmental Needs to Sustain Well-Being among Older Adults. *Environment and Behaviour*, 33(6), 809–829. Erişim adresi: <https://0-journals-sagepub-com.divit.library.itu.edu.tr/doi/pdf/10.1177/00139160121973250>
- Çakırer Özservet, Y.** (2015). Aile Dostu Kent İçin Kavramsal Analiz. (içinde) *Aile Dostu Kentler Etüt Araştırması*. T.C. Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı, 53-68. Erişim adresi: <https://www.aile.gov.tr/uploads/athgm/uploads/pages/arastirmalar/aile-ve-dostu-kentler-etut-arastirmasi.pdf>
- Çakmak, F.** (2009). Cumhuriyet'in İlk Yıllarında Nüfusu Kayıt Altına Almaya Yönelik Girişimler, *Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi*, 8(18), 89-115. Erişim adresi: <https://dergipark.org.tr/tr/pub/ctad/issue/25240/266878>
- Çimen, D.** (2010). *Urban Design Competitions As Discursive Practice in Turkey: 1980-2009*. (Doktora tezi). ODTÜ, Ankara.
- Danış, M. Z.** (2009). Türkiye’de Yaşlı Nüfusun Yalnızlık ve Yoksulluk Durumları ve Sosyal Hizmet Uygulamaları Açısından Bazı Çıkarımlar. *Toplum ve Sosyal Hizmet*, 20(1), 67-84. Erişim adresi: <https://dergipark.org.tr/tr/pub/tsh/issue/48475/614071>
- Davey, J.A.** (2017). *Age-Friendly Cities and Communities: World Experience and Pointers for New Zealand*. Erişim adresi: <https://officeforseniors.govt.nz/assets/documents/our-work/age-friendly/Age-friendly-Cities-and-Communities-world-e•perience-and-pointers-for-New-Zealand-report-.pdf>
- Eryurt, M. A., Beşe Canbolat, Ş. ve Koç, İ.** (2013). Türkiye’de Nüfus ve Nüfus Politikaları: Öngörüler ve Öneriler. *Amme İdaresi Dergisi*, 46 (4), 129-156. Erişim adresi: <https://silo.tips/download/trkiye-de-nfus-ve-nfus-politikalar-ngrler-ve-neriler>
- Esendemir, Ş.** (2016). Türkiye’de Yerde Yaşlanma ve Mekân Gerontolojisinin Temel Parametreleri. *Sosyoloji Dergisi*, 36(2), 411-429. doi: 10.16917/iusosyoloji.284544.
- Feldman, P. H. ve Oberlink, M. R.** (2003). Developing Community Indicators to Promote the Health and Well-Being of Older People. *Family & Community Health*, 26(4), 268–274. <https://doi.org/10.1097/00003727-200310000-00004>
- Fiori, K. L., Antonucci, T. C. ve Cortina, K. S.** (2006). Social Network Typologies and Mental Health among Older Adults. *The Journals of Gerontology. Series B, Psychological Sciences and Social Sciences*, 61(1), 25-32. <https://doi.org/10.1093/geronb/61.1.p25>

- Fitzgerald K. G. ve Caro F.G.** (2014). An Overview of Age-Friendly Cities and Communities around the World, *Journal of Aging & Social Policy*, 26(1-2), 1-18. doi: 10.1080/08959420.2014.860786
- Frank, L.D., Schmid, T.L., Sallis, J.F., Chapman, J. ve Saelens, B.E.** (2005). Linking Objectively Measured Physical Activity with Objectively Measured Urban Form: Findings from SMARTRAQ. *American Journal of Preventive Medicine*, 28, 117–125. doi:10.1016/j.amepre.2004.11.001
- Greenfield, E.A., Oberlink M., Scharlach A.E., Neal M.B. ve Stafford P.B.** (2015). Age-Friendly Community Initiatives: Conceptual Issues and Key Questions, *the Gerontologist*, 55(2), 191–198. doi:10.1093/geront/gnv005
- Gürsoy Çuhadar, S.** (2019). *Türkiye’de Demografik Dönüşüm ve Aktif Yaşlanma İlişkisi: Kocaeli Örneği*. (Doktora tezi). Kocaeli Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sosyal Politika Bilim Dalı, Kocaeli.
- Gürsoy Çuhadar, S. ve Lordoğlu, K.** (2016). Demografik Dönüşüm Sürecinde Türkiye’de Yaşlanma ve Sorunlar. *İstanbul Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*, (54), 63-80. Erişim adresi: <https://app.trdizin.gov.tr/makale/TWpBME5UV•pNdZ09/demografik-donusum-surecinde-turkiye-de-yaslanma-ve-sorunlar>
- Harding, E.** (2007). *Towards Lifetime Neighbourhoods: Designing sustainable communities for all - A discussion paper*. Queen’s Printer and Controller of Her Majesty’s Stationery Office, West Yorkshire. Erişim adresi: https://www.ilc-alliance.org/wp-content/uploads/publication-pdfs/pdf_pdf_40.pdf
- İçli, G.** (2019). Yaş Dostu Kentler, Ed. Velittin Kalıncara, *Yaşlılık: Yeni Yüzyılın Gerçeği*, Nobel Yayınları, 1. Baskı, Aralık.
- Jacobs, J.** (1961). *The Death and Life of Great American Cities*, Vintage Books: New York, NY, USA.
- Jenks, M. ve Dempsey, N.** (2007). Defining the Neighbourhood: Challenges for Empirical Research. *Town Planning Review*, 78, 153-177. doi:10.3828/tp.78.2.4.
- Johnson, D. L.** (2002). Origin of the Neighbourhood Unit, *Planning Perspectives*, 17(3), 227-245. doi: 10.1080/02665430210129306
- Joseph, A. E. ve Fuller, A. M.** (1991). Towards an Integrative Perspective on the Housing, Services and Transportation Implications of Rural Aging. *Canadian Journal on Aging/La Revue Canadienne Du Vieillissement*, 10(2), 127–148. doi:10.1017/S0714980800005201
- Kalaycıoğlu, S., Tol, U. U., Küçükural, Ö. ve Cengiz K.** (2003). Yaşlılar ve Yaşlı Yakınları Açısından Yaşam Biçimi Tercihleri. *Türkiye Bilimler Akademisi Raporları*, Ankara: TÜBİTAK Matbaası.
- Kalıncara, V. ve Arpacı, F.** (2013). Yerinde yaşlanma. (içinde) Ed. Velittin Kalıncara, *VII. Ulusal Yaşlılık Kongresi*, 23-25 Mayıs, Karabük, 54-60. https://www.researchgate.net/publication/298391689_Yerinde_yaslanma

- Kalınkara, V.** (2015). Yaşanabilir Toplumlar ve Sürdürülebilir Yerinde Yaşlanma. *Yaşlı Dostu Kentler Sempozyumu Bildiri Kitabı*. (Bursa, 26-27 Kasım 2015). T.C. Aile ve Sosyal politikalar Bakanlığı Engelli ve Yaşlı Hizmetleri Genel Müdürlüğü, 294-303. ISBN 978-605-462-883-4. Ankara, 2015. Erişim adresi: <https://www.aile.gov.tr/uploads/eyhgm/uploads/pages/yasli-dostu-kentler-sempozyumu-bildiri-kitabi/yasli-dostu-kentler-sempozyumu-bildiri-kitabi-ni-indirmek-icin-tiklayiniz.pdf>
- Kalınkara, V.** (2019). Yerinde Yaşlanma ve Geronteknoloji, Ed. Velittin Kalınkara, *Yaşlılık: Yeni Yüzyılın Gerçeği*, Nobel Yayınları, 1. Baskı, Aralık.
- Kallus, R. ve Law-Yone, H.** (1997). Neighbourhood - The Metamorphosis of an Idea. *Journal of Architecture and Planning Research*, 14(2), 107-125. <https://doi.org/10.1068/b2636>
- Karaarslan, F. ve Karaarslan Ö. N.** (2013). Modern Kent Mekânlarında Mahallenin Konumu: Modern Kent Mekânı Olarak Güvenlikli Siteler ile Mahallenin İşlevsel Kıyası. (içinde) Ed. Ümit Güneş, *II. Türkiye Lisansüstü Çalışmalar Kongresi Bildiriler Kitabı – V*, 6-8 Mayıs 2013, Bursa, 1185-1203. Erişim adresi: http://tlck.org.tr/wp-content/uploads/2018/09/II_TLCK_V.kitap_.pdf
- Karadeniz, O. ve Öztepe, N. D.** (2013). Türkiye’de Yaşlı Yoksulluğu. *Çalışma ve Toplum*, 2013/3, 77-102. Erişim adresi: <https://www.calismatoplum.org/makale/turkiyede-yasliyoksullugu>
- Karakaş, H.** (2019). *Birey-Çevre Uyumu Bağlamında Demans Dostu Çevreler Yaratmak ve Yerel Yönetimlere Öneriler*. (Doktora tezi). Akdeniz Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Gerontoloji Anabilim Dalı, Antalya.
- Kearns, A. ve Parkinson, M.** (2001). The Significance of Neighbourhood. *Urban Studies*, 38(12), 2103-2110. doi: 10.1080/00420980120087063
- Keller, S.** (1966). Neighbourhood Concepts in Sociological Perspective. *Ekistics*, 22(128), 67-76. Erişim adresi: <http://www.jstor.org/stable/43616310>
- Keller I.M. ve Kalache A.** (1997). Promoting Healthy Aging in Cities: The Healthy Cities Project in Europe. *Journal of Cross-Cultural Gerontology*, 12, 287-298.
- Kihl, M., Brennan, D., Gabhawala, N., List, J. ve Mittal, P.** (2005). Livable Communities: An Evaluation Guide. AARP Public Policy Institute. https://assets.aarp.org/rgcenter/il/d18311_communities.pdf
- Kneale, D.** (2012). Is Social Exclusion Still Important for Older People? International Longevity Centre UK (ILC UK): London, UK. Erişim adresi: <https://ilcuk.org.uk/wp-content/uploads/2018/11/Social-e•clusion-Report.pdf>
- Koç, İ., Eryurt, M. A., Adalı T. ve Seçkiner, P.** (2010). *Türkiye’nin Demografik Dönüşümü*. Hacettepe Üniversitesi Nüfus Etütleri Enstitüsü, Ankara.
- Koçak, O.** (t.y.). *Aktif ve Sağlıklı Yaşlanma* (PDF belgesi - Çevrimiçi Ders Notu). http://auzefkitap.istanbul.edu.tr/kitap/yasli_bakimi_onlisans_ao/aktif_ve_saglikli_yaslanma.pdf

- Koohsari, M. J., Mavoa, S., Villanueva, K., Sugiyama, T., Badland, H., Kaczynski, A. T., Owen, N. ve Giles-Corti, B.** (2015). Public Open Space, Physical Activity, Urban Design and Public Health: Concepts, Methods and Research Agenda. *Health & Place*, 33, 75–82. <https://doi.org/10.1016/j.healthplace.2015.02.009>
- Kurtkapan, H.** (2019). Ünal Şentürk, Yaşlılık Sosyolojisi, Yaşlılığın Toplumsal Yörüngeleri, Bursa: Dora Yayınları, 2018 (Değerlendirmeler) *İnsan & Toplum Dergisi*, 9, 166-168. doi: d•doi.org/10.12658/D0223.
- Lehning, A. ve Harmon, A.** (2013). Livable Community Indicators for Sustainable Aging in Place. New York: Stanford Center on Longevity. Erişim adresi: https://www.giaging.org/documents/mmi-livable-communities-study_2013.pdf
- Lui, C. W., Everingham, J. A., Warburton, J., Cuthill, M. ve Bartlett, H.** (2009). What Makes A Community Age-Friendly: A Review Of International Literature? *Australasian Journal on Ageing*, 28 (3), 116–121. doi: 10.1111/j.1741-6612.2009.00355.•.
- Mandıracıoğlu, A.** (2010). Dünyada ve Türkiye’de yaşlıların demografik özellikleri. *Ege Tıp Dergisi*, 49(3), 39-45. Erişim adresi: <http://egetipdergisi.com.tr/tr/download/article-file/350446>
- Marston, H. R. ve van Hoof, J.** (2019). “Who Doesn’t Think About Technology When Designing Urban Environments For Older People?” A Case Study Approach to a Proposed Extension of the WHO’s Age-Friendly Cities Model. *International Journal of Environmental Research and Public Health*, 16(19), 3525. doi:10.3390/ijerph16193525.
- Menec, V. H., Means, R., Keating, N., Parkhurst, G. ve Eales, J.** (2011). Conceptualizing Age-Friendly Communities. *Canadian Journal on Aging / La Revue Canadienne du Vieillessement*, 30 (3), 479-493. doi:10.1017/S0714980811000237.
- Metin, B.** (2016). *Dünyada ve Türkiye’de Yaşlanma Sorunu: Yaşlanan Toplum ve Aktif Yaşlanma*. Ankara: Gazi Kitabevi, 5.
- McCormack, G. R., Rock, M., Toohey, A. M. ve Hignell, D.** (2010). Characteristics of Urban Parks Associated with Park Use and Physical Activity: A Review of Qualitative Research. *Health & Place*, 16(4), 712–726. <http://d•doi.org/10.1016/j.healthplace.2010.03.003>
- Michael, Y. L., Green, M. K. ve Farquhar, S. A.** (2006). Neighbourhood design and active aging. *Health Place*. Dec; 12(4), 734-740. <https://doi.org/10.1016/j.healthplace.2005.08.002>
- Mumford, L.** (1954). The Neighbourhood and the Neighbourhood Unit. *The Town Planning Review*, 24(4), 256-270. Erişim adresi: <https://www.jstor.org/stable/40101548>
- NSW Government.** (2015). Open Space and Community Facilities Assessment. Frontline Justice, 209–211. Erişim adresi: <https://www.planning.nsw.gov.au/-/media/Files/DPE/Plans-and-policies/appendi•-j-open-space-and-community-facilities-assessment-kellyville-station-precinct-2015-12.pdf>

- Oberlink, M. R.** (2008). *Opportunities for Creating Livable Communities*. AARP Public Policy Institute, Washington. Erişim adresi: <https://www.aarp.org/content/dam/aarp/livable-communities/old-learn/planning/opportunities-for-creating-livable-communities-2008-aarp.pdf>
- O’Hehir, J.** (2014). *Age-Friendly Cities and Communities: A Literature Review*. Centre for Work + Life, University of South Australia, 1-67. Erişim adresi: <https://yoursay.unley.sa.gov.au/12989/widgets/86976/documents/25042>
- Özen, S. ve Özbek, Ç.** (2017). Çalışma Yaşamında Yaşlılık: Yaşlı Çalışanlar ve İnsan Kaynakları Uygulamaları. *Çalışma ve Toplum: Ekonomi ve Hukuk Dergisi*, 53, 547-572. Erişim adresi: <https://www.calismatoplum.org/makale/calisma-yasaminda-yaslilik-yaslicalisanlar-veinsan-kaynaklariuygulamalari>
- Özgür, E. M. ve Kılınç, N.** (2022). Yaşlı Dostu Kentler ve Topluluklara İlişkin Kuramsal Çerçevelerin Gözden Geçirilmesi. *Coğrafi Bilimler Dergisi*, 20(1), 310-337. doi: 10.33688/aucbd.1078870
- Park, Y. ve Rogers, G. O.** (2015). Neighbourhood Planning Theory, Guidelines, and Research: Can Area, Population, and Boundary Guide Conceptual Framing? *Journal of Planning Literature*, 30(1), 18–36. <https://doi.org/10.1177/0885412214549422>
- Phillipson, C.** (2004). Urbanisation and Ageing: Towards A New Environmental Gerontology. *Ageing & Society*, 24(6), 963-972. doi: 10.1017/S0144686•04002405
- Pinto, F. ve Sufineyestani, M.** (2018). Key Characteristics of an Age-Friendly Neighbourhood. *Tema. Journal of Land Use, Mobility and Environment*, 117-132. <http://d•doi.org/10.6092/1970-9870/5754>
- Plouffe, L. ve Kalache, A.** (2010). Towards Global Age-Friendly Cities: Determining Urban Features that Promote Active Aging. *Journal of Urban Health: Bulletin of the New York Academy of Medicine*, 87(5), 733-739. doi: 10.1007/s11524-010-9466-0
- Plouffe, L.A., Kalache, A. ve Voelcker, I.** (2016). A Critical Review of the WHO Age-Friendly Cities Methodology and Its Implementation. Eds. T. Moulaert ve S. Garon, içinde *Age-Friendly Cities and Communities in International Comparison*, Springer, Vol 14, 19–36. doi: 10.1007/978-3-319-24031-2
- Sampson, R., Morenoff, J. ve Gannon-Rowley, T.** (2002). Assessing "Neighbourhood Effects": Social Processes and New Directions in Research. *Annual Review of Sociology*, 14(28), 443-478. Erişim adresi: https://www.researchgate.net/publication/228598069_Assessing_'Neighborhood_Effects'_Social_Processes_and_New_Directions_in_Research
- Scharlach, A. E. ve Lehning, A. J.** (2013). Ageing-Friendly Communities and Social Inclusion in the United States of America. *Ageing and Society*, 33(01), 110–136. doi:10.1017/S0144686•12000578

- Scharlach, A. E. ve Moore, K. D.** (2016). Aging in Place. In V. L. Bengtson, R. A. Settersten, B. K. Kennedy, N. Morrow-Howell, & J. Smith (eds.), *Handbook of Theories of Aging, Third Edition* (Vol. Third edition). New York, NY: Springer Publishing Company, 239-249.
- Sertkaya Doğan, Ö. ve Bostan, H.** (2019). Türkiye'nin Demografik Dönüşümü ve Nüfus Projeksiyonlarına Göre Fırsatlar. *Doğu Coğrafya Dergisi*, 24(41), 61-90. doi: 10.17295/ataunidcd.535018
- Soyuer, F. ve Soyuer, A.** (2008). Yaşlılık ve Fiziksel Aktivite. *Turgut Özal Tıp Merkezi Dergisi*, 15(3), 219-224. Erişim adresi: <https://dergipark.org.tr/tr/pub/totm/issue/13104/157870>
- Şentürk, M. ve Kurtkapan, H.** (2017). Yaşlılığın Mekânsallaşması: Kadıköy Moda'daki Bir Apartman Üzerine Nitel Bir Çalışma. *Sene: Yaşlılık Çalışmaları Dergisi*, 1(1), 4-19.
- Şentürk, Ü.** (2018). *Yaşlılık Sosyolojisi: Yaşlılığın Toplumsal Yörüngeleri*, Dora Yayınları, 2. Baskı, Bursa.
- Talen, E.** (2017). Social Science and the Planned Neighbourhood. *Town Planning Review*, 88(3), 349-372. Doi: 10.3828/tpr.2017.22
- Tamkoç, B., Bilgin, Ö. F.** (2020). Aktif Yaşlanma Bağlamında Yaş Dostu Kent Kavramı. *Sosyal Politika Çalışmaları Dergisi "Erişilebilirlik" Özel Sayısı, Cilt 2*, 211-226. <https://doi.org/10.21560/spcd.vi.816372>
- Tatlıdil, E.** (1994). Kent Kültürü ve Boş Zaman Değerlendirme, *Dünya'da ve Türkiye'de Güncel Sosyolojik Gelişmeler* (I. Ulusal Sosyoloji Kongresi Bildirileri, İzmir, 3-5 Kasım 1993). Ankara: Sosyoloji Derneği Yayını, 385-395.
- T.C. Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı, Aile ve Toplum Hizmetleri Genel Müdürlüğü** (2016). Aile Dostu Kentler Etüt Araştırması. Ed. Murat Şentürk, *Araştırma ve Politika Serisi 40*, 169. Erişim adresi: <https://www.aile.gov.tr/uploads/athgm/uploads/pages/arastirmalar/aile-ve-dostu-kentler-etut-arastirmasi.pdf>
- T.C. Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı, Engelli ve Yaşlı Hizmetleri Genel Müdürlüğü** (2021). *2020 Yılı Yaşlı Nüfus İstatistik Bülteni*. (Basın bülteni). Erişim adresi: https://www.aile.gov.tr/media/89041/yasli_nufus_istatistik_bulteni.pdf
- Topsümer, F., Babacan, E. ve Baytekin, E. P.** (2011). Şehir ve Çocuk: Çocuk Dostu Şehir Girişiminin Şehir İmajına Katkısı. *İstanbul Üniversitesi İletişim Fakültesi Dergisi*, (35), 5-20. Erişim adresi: <https://dergipark.org.tr/tr/pub/iuifd/issue/22857/244065>
- Tutal, O. ve Üstün, B.** (2009). Yaşlılık ve Yaş Dostu Kentler: Eskişehir. *Yaşlı Sorunları Araştırma Dergisi*, 2(1), 1-23. Erişim adresi: <https://dergipark.org.tr/tr/pub/yasad/issue/21797/234255>
- Tutal, O.** (2018). Yaşlılık, Yaşam Çevresi ve Evrensel Tasarım. (içinde) Ed. Velittin Kalınkara, *Yaşlılık: Disiplinler arası Yaklaşım, Sorunlar, Çözümler-2*, Mayıs 2016, Ankara, 489-502. Erişim adresi: https://www.researchgate.net/publication/322775610_Yaslilik_Yasam_Cevresi_ve_Evrensel_Tasarim

- TÜİK** (2020a). *Ölüm ve Ölüm Nedeni İstatistikleri, 2019*. (Basın bülteni). Erişim adresi: <https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Inde•?p=Olum-ve-Olum-Nedeni-Istatistikleri-2019-33710>
- TÜİK** (2020b). *Hayat Tabloları, 2017-2019*. (Basın bülteni). Erişim adresi: <https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Inde•?p=Hayat-Tablolari-2017-2019-33711>
- TÜİK** (2021). *Dünya Nüfus Günü 2021*. (Basın bülteni). Erişim adresi: <https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Inde•?p=Dunya-Nufus-Gunu-2021-37250#:~:te•t=Toplam%20do%C4%9Furganl%C4%B1k%20h%C4%B1z%C4%B1%2C%202001%20y%C4%B1l%C4%B1nda,10'un%20alt%C4%B1nda%20kald%C4%B1%C4%9F%C4%B1n%C4%B1%20g%C3%B6sterdi>.
- TÜİK** (2022). *İstatistiklerle Yaşlılar, 2021*. (Basın bülteni). Erişim adresi: <https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Inde•?p=Istatistiklerle-Yaslilar-2021-45636#:~:te•t=T%C3%9C%C4%B0K%20Kurumsal&te•t=Ya%C5%9Fl%C4%B1%20n%C3%BCfus%20olarak%20kabul%20edilen,9%2C7'ye%20y%C3%BCkseldi>.
- TÜSİAD** (1999). Türkiye'nin Fırsat Penceresi Demografik Dönüşüm ve İzdüşümleri, *Türk Sanayicileri ve İşadamları Derneği Serisi*, İstanbul: TÜSİAD, Yayın No: TÜSİAD-T/99-1-251.
- UN, Department of Economic and Social Affairs** (2013). *World Population Ageing 2013*, ST/ESA/SER. A/348. Erişim adresi: <https://www.un.org/en/development/desa/population/publications/pdf/ageing/WorldPopulationAgeing2013.pdf>
- UN, Department of Economic and Social Affairs** (2015). *World Population Ageing 2015*, ST/ESA/SER. A/390. Erişim adresi: https://www.un.org/en/development/desa/population/publications/pdf/ageing/WPA2015_Report.pdf
- UN, Department of Economic and Social Affairs** (2017). *World Population Prospects 2017, Key Findings and Advance Tables*. Erişim adresi: <https://desapublications.un.org/publications/world-population-prospects-2017-revision>
- UN, Department of Economic and Social Affairs** (2019a). *World Population Prospects 2019, Highlights*. Erişim adresi: <https://www.un.org/en/development/desa/publications/world-population-prospects-2019-highlights.html>
- UN, Department of Economic and Social Affairs** (2019b). *Patterns and trends in household size and composition: Evidence from a United Nations dataset*. ST/ESA/SER.A/433. Erişim adresi: <https://www.un.org/en/development/desa/population/theme/ageing/index.asp>
- UN, Department of Economic and Social Affairs** (2019c). *Living Arrangements of Older Persons around the World. POPFACTS, 2019/2*. Erişim adresi: <https://www.un.org/en/development/desa/population/theme/ageing/index.asp>

- UN, Department of Economic and Social Affairs (2021). *World Population Policies 2021, Policies Related to Fertility*. New York. Erişim adresi: https://www.un.org/development/desa/pd/sites/www.un.org.development.desa/pd/files/undesapd_2021_wpp-fertility_policies.pdf
- UNICEF, Innocenti Research Center, International Secretariat for Child Friendly Cities. (2004). Building child friendly cities: a framework for action. Florence: UNICEF Innocenti Research Center. Erişim adresi: <https://www.unicef-irc.org/publications/pdf/cfc-framework-eng.pdf>
- Uyanık, Y. ve Başıyigit, R. (2018). Demografik Yapı İçinde Yaşlı Nüfusun Görünümü ve Aktif Yaşlanma Yaklaşımı Perspektifinde Politika Örnekleri. *İş ve Hayat*, 4(8), 273-310. Erişim adresi: <https://dergipark.org.tr/tr/pub/isvehayat/issue/48947/679035>
- Üçok, A. (2018). Yaşlılıkta Aktivite Kuramı İle Yaşamdan Kopma Kuramının Karşılaştırılması. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 11(56). <http://dx.doi.org/10.17719/jisr.20185639018>
- van Dijk, H. M. (2015). *Neighbourhoods for Ageing in Place*. The Netherlands. Erişim adresi: https://repub.eur.nl/pub/78306/Hanna_van_Dijk_WEB.pdf
- van Hoof, J., Marston, H. R., Kazak, J. K. ve Buffel, T. (2021). Ten Questions Concerning Age-Friendly Cities and Communities and the Built Environment. *Building and Environment*, 199, 107922. doi: 10.1016/j.buildenv.2021.107922.
- Wahl H. W. ve Weisman G. D. (2003). Environmental Gerontology at the Beginning of the New Millennium: Reflections on Its Historical, Empirical, and Theoretical Development. *The Gerontologist*, 43(5), 616-627. <https://doi.org/10.1093/geront/43.5.616>
- Walker, A. (2002). A Strategy for Active Ageing. *International Social Security Review*, 55(1), 121–139. <https://doi.org/10.1111/1468-246X.00118>
- Warth, L. (2016). The WHO Global Network of Age-Friendly Cities and Communities: Origins, Developments and Challenges. Eds. T. Moulaert ve S. Garon, içinde *Age-Friendly Cities and Communities in International Comparison*, Springer, Vol 14, 37–46. doi: 10.1007/978-3-319-24031-2
- Webster, C. (2003). The Nature of the Neighbourhood. *Urban Studies*, 40(13), 2591-2612. <http://dx.doi.org/10.1080/02F0042098032000146803aaa>
- Wiles, J. L., Leibing, A., Guberman, N., Reeve, J. ve Allen, R. E. S. (2012). The Meaning of “Aging in Place” to Older People. *Gerontologist*, 52(3), 357–366. <https://doi.org/10.1093/geront/gnr098>
- WHO (2002). *Active Ageing: A Policy Framework*. World Health Organization. Erişim adresi: <https://apps.who.int/iris/handle/10665/67215>
- WHO (2007). *Global Age-friendly Cities: A Guide*. World Health Organization. Erişim adresi: <https://apps.who.int/iris/handle/10665/43755>
- WHO (2015). *Measuring the Age-Friendliness of Cities-A Guide to Using Core Indicators*. World Health Organization. Erişim adresi: https://apps.who.int/iris/bitstream/handle/10665/203830/9789241509695_eng.pdf

- WHO** (2018). *The Global Network for Age-Friendly Cities and Communities: Looking Back over the Last Decade, Looking Forward to the Next World Health Organization*. Erişim adresi: <https://apps.who.int/iris/bitstream/handle/10665/278979/WHO-FWC-ALC-18.4-eng.pdf?sequence=1&isAllowed=y>
- Url-1** <<https://www.scopus.com/results/results.uri?sort=plf-f&src=s&st1=age-friendly+neighbourhood&sid=1189991cab05adc87f36f427467e1d18&sot=b&sdt=b&sl=41&s=TITLE-ABS-KEY%28age-friendly+neighbourhood%29&origin=searchbasic&editSaveSearch=&yearFrom=Before+1960&yearTo=Present>>, erişim tarihi: 03.05.2022.
- Url-2** <<https://universaldesign.ie/what-is-universal-design/>>, erişim tarihi: 22.04.2022.
- Url-3** <<https://www.planning.org/research/family/>>, erişim tarihi: 23.04.2022.
- Url-4** <<http://www.unescap.org/>>, erişim tarihi: 19.03.2022.
- Url-5** <<https://e•tranet.who.int/agefriendlyworld/who-network/>>, erişim tarihi: 21.04.2022.
- Url-6** <<https://www.arkitera.com/proje/1-odul-studio-fora-were-akdeniz-bolgesi-hatay-7-iklim-7-bolge-mahalle-ulusal-mimari-ve-kentsel-tasarim-fikir-yarismasi/>>, erişim tarihi: 16.06.2022.
- Url-7** <<https://www.arkitera.com/proje/2-odul-akdeniz-bolgesi-hatay-7-iklim-7-bolge-mahalle-ulusal-mimari-ve-kentsel-tasarim-fikir-yarismasi/>>, erişim tarihi: 16.06.2022.
- Url-8** <<https://www.arkitera.com/proje/3-odul-akdeniz-bolgesi-hatay-7-iklim-7-bolge-mahalle-ulusal-mimari-ve-kentsel-tasarim-fikir-yarismasi/>>, erişim tarihi: 16.06.2022.
- Url-9** <<https://www.arkitera.com/proje/1-odul-dogu-anadolu-bolgesi-mus-7-iklim-7-bolge-mahalle-ulusal-mimari-ve-kentsel-tasarim-fikir-yarismasi/>>, erişim tarihi: 16.06.2022.
- Url-10** <<https://www.arkitera.com/proje/2-odul-dogu-anadolu-bolgesi-mus-7-iklim-7-bolge-mahalle-ulusal-mimari-ve-kentsel-tasarim-fikir-yarismasi/>>, erişim tarihi: 16.06.2022.
- Url-11** <<https://www.arkitera.com/proje/3-odul-dogu-anadolu-bolgesi-mus-7-iklim-7-bolge-mahalle-dogu-anadolu-mus-kepenek/>>, erişim tarihi: 16.06.2022.
- Url-12** <<https://www.arkitera.com/proje/1-odul-karadeniz-bolgesi-kastamonu-7-iklim-7-bolge-mahalle-ulusal-mimari-ve-kentsel-tasarim-fikir-yarismasi/>>, erişim tarihi: 16.06.2022.
- Url-13** <<https://www.arkitera.com/proje/2-odul-karadeniz-bolgesi-kastamonu-7-iklim-7-bolge-mahalle-ulusal-mimari-ve-kentsel-tasarim-fikir-yarismasi/>>, erişim tarihi: 16.06.2022.
- Url-14** <<https://www.arkitera.com/proje/3-odul-karadeniz-bolgesi-kastamonu-7-iklim-7-bolge-mahalle-ulusal-mimari-ve-kentsel-tasarim-fikir-yarismasi/>>, erişim tarihi: 16.06.2022.

- Url-15** <http://papp.iussp.org/sessions/papp101_s01/PAPP101_s01_090_010.html>, erişim tarihi: 19.03.2022.
- Url-16** <<http://courses.washington.edu/gmforum/Readings/LeCorbusier.pdf>>, erişim tarihi: 18.07.2022.
- Url-17** <<https://www.insider.com/vintage-photos-levittown-suburbs-50s#the-gi-bill-made-it-easier-to-afford-a-new-home-prompting-this-transition-from-urban-to-suburban-3>>, erişim tarihi: 08.05.2022.
- Url-18** <<https://www.planningmi.org/pud-and-cuds>>, erişim tarihi: 18.04.2022.
- Url-19** <<https://universaldesign.ie/what-is-universal-design/the-7-principles/#p1>>, erişim tarihi: 26.04.2022.

ÖZGEÇMİŞ

Ad-Soyad : Elif OR

ÖĞRENİM DURUMU:

- **Lisans** : 2017, İstanbul Teknik Üniversitesi, Mimarlık Fakültesi, Şehir ve Bölge Planlama Bölümü
- **Yüksek Lisans** : 2022, İstanbul Teknik Üniversitesi, Kentsel Tasarım Anabilim Dalı, Kentsel Tasarım Yüksek Lisans Programı

MESLEKİ DENEYİM VE ÖDÜLLER:

- 2017, İstanbul Teknik Üniversitesi, Şehir ve Bölge Planlama Bölümü Yüksek Onur Derecesi – Bölüm İkinciliği
- Kasım 2017 – Halen, İstanbul Büyükşehir Belediyesi, İmar ve Şehircilik Daire Başkanlığı, Planlama Müdürlüğü (Şehir Plancısı)